

ACFALLA
MOCADOR
2017
CIÈNCIA I FICCIÓ

CIÈNCIA

IFICCIÓ

QUÈ HEU FET?

Sóc un gran admirador del gènere de la ciència-ficció en tots els seus suports: còmics, novel·les, cine... En particular, el cine de ciència-ficció dels setanta sempre m'ha atret. El veia de criatura en televisió i no podia evitar quedar-me amb una sensació de desamparament i meravella al mateix temps. La meua favorita és sens dubte El planeta dels simis. El final de la pel·lícula és per a mi un dels millors de la història del cine. Sempre vaig voler fer alguna cosa amb eixa icònica escena i, mira per on, la portada d'aquest llibret ha sigut, amb eixe lema de ciència i ficció, l'excusa perfecta.

Paco Roca *(Autor de la portada)*

Dibuixant de còmics i il·lustrador

Premi Goya 2012 al millor guió adaptat. Premi Nacional del Còmic any 2008

REE DI CIÓ 2012

Llibret AC Falla Mocador any 2012: les Falles, Patrimoni Cultural

Reedició dels estudis i articles que explicaven el procés i la impotència perquè les Falles valencianes foren declarades Patrimoni Cultural Immateral de la Humanitat per la UNESCO.

L'AC Falla Mocador vol tornar a compartir amb la ciutadania un contingut molt interessant on podreu descobrir informació de molt d'interés.

al ressaltar la funció integradora de la societat fallera i a un semblant propòsit respon l'interés de la Falla Mocador de Sagunt en "el nostre llibret" de 2017 per on passen amb tanta amenitat com rigor els mites i les llegendes falleres o l'actualitat del món faller. Del passat al present s'aprofundeix en la festa a través d'un conjunt de pàgines entretingudes, plenes de curiositats, invencions i relats rigorosos de les falles. Coincideix a més el llibre d'enguany amb la declaració de les falles de València com a Patrimoni de la Humanitat, que ha comportat no sols la projecció exterior d'una manera de relat artístic singular, i per descomptat d'orgull propi del nostre poble, sinó una bona ocasió per a la integració de tots els valencians, inclosos els saguntins de fora i de dins, en un nou món de les falles. Les falles, amb la freqüent brillantor de la seua artesanía i la grandesa de la seua voluntat efímera i del seu ritu del foc, són un patrimoni de tots els valencians, al voltant del qual es generen també nuclis permanents de convivència i de participació. Perquè reduir les falles a emblema local, amb les consegüents ridiculitzacions pobletanes, dugué a vegades a convertir allò faller, per part d'uns i d'altres, en una caricatura de la pròpia identitat. Passa el mateix entre els que van voler apropiarse d'un patrimoni de tots com a bandera exclusiva, com dels que van tractar de desentendre's de les falles per interpretar que eren patrimoni exclusiu de determinats sectors de la nostra societat. Les falles constitueixen unes esplèndides fotografies d'aquesta societat nostra a les quals el foc, lluny de destruir-les, les revifa en la nostra memòria amb humor.

Segurament certes agrupacions falleres han sigut generalment reticents a involucrar en la tradició de les falles els escultors i els artistes contemporanis, molt bons per cert, que té València. I cal preguntar-se si l'avantguarda artística valenciana ha intentat de veres un acostament a la tradició de les falles, que crec que sí. Però això en tot cas serà un problema d'enteniment que han de resoldre ells, si és que creuen que eixe intent val la pena. O potser no, potser el millor siga que aquest ritual del foc continue sent més artesà que artístic, més pròxim a l'humor i a la ironia del periodisme, que ho és, i que evolucione en eixa línia, que sí que hi ha evolucionat, que a la poètica de l'art. És possible que el que és seu siga la foguera festiva de la tribu i no l'happening. Per fortuna, s'ha anat acabant, a poc a poc, amb una estètica kitsch o un bigarrament de dubtós gust de vegades i amb el costumisme exacerbat en el qual els més moderns no es reconeixien.

No obstant això, quan semblants estètiques han tingut una expressió cinematogràfica o d'una altra índole artística, els mateixos que es distanciaven d'allò faller pareixien celebrar-ho.

He de recordar l'experiència que vaig tindre amb un bon amic meu, l'escriptor i professor de la universitat de la ciutat de Nova York Dionisio Cañas, crític i atent coneixedor de l'art plàstic. Em visità una vegada a ma casa de Faura, tan a prop de Sagunt, i em mostrà l'interés per visitar un museu de València que jo desconeixia: el del Ninot. Quedà impressionat amb les figures que s'hi exhibien i em digué: "Una selecció d'aquests ninots constituïria una exposició de gran èxit al Museu d'Art Modern de Nova York". I sens dubte que ho seria i de quina manera. Avui en dia, per a fortuna de tots, la integració en el món faller de valencians i valencianes molt diversos i la incorporació de noves visions i modes de fer i sentir les falles ens ha portat no sols a valorar la seua dimensió artística singular i el valor del seu significat sinó a poder exhibir davant del món un espectacle singular i molt propi. La incorporació de noves mentalitats de distint signe al món faller i l'interés d'artistes renovadors per l'art de les falles enriqueix una tradició singular del nostre poble que contribueix així a obrir les finestres d'aquesta Comunitat a la resta d'Espanya i del món.

Però una societat inquieta per les seues senyes d'identitat no pot deixar-se arrabassar les seues veritables arrels, les d'una iniciativa lliure i popular com les falles, plenes de sensibilitat mediterrània, per les confraries dels detinguts en el temps. Ni en l'ordre estètic les falles haurien de quedar-se a mig camí entre el seu origen i els nostres dies, allí on les detingueren els poc inclinats a l'evolució de les formes; ni en els continguts satírics haurien d'abstindre's d'abordar el món, la comunitat propera i la vida.

I pel que fa a Sagunt, que ha sigut i és poble obert a tot aquell que haja volgut integrar-se en el seu territori i en la seua societat, les falles reuneixen i integren ciutadans de molt distintes procedències que les viuen i les senten avui com seues. De gent que va per lliure, depén que la colla que fa una falla distinta siga capaç a més de configurar un grup de ciutadans amb distints orígens, plurals ideologies, tolerància i respecte per a buscar una festa, aliena als controls i les connivències amb el poder, que projecta en la seua falla una mirada independent i no busca un altre premi que el de la bona mirada o el goig del foc en una festa de purificació.

El foc de les falles no és el foc del castic sinó el de la llum.

No és el foc de l'extinció sinó el de la memòria.

No és el foc de la por sinó el de l'alegria.

La imatge de la llum, la llum del foc.

El foc, com el somni, també té el seu propi relat.

FOUR
DIE
CONOR
DINA
CIO

EDITA

AC Falla El Mocador

COORDINACIÓ

Hugo Morte

PUBLICITAT

*Benjamín Alepuz, Noelia Torres, Rebeca Zamorano, Meli Vela, Rosa Carot,
Estíbaliz Sáez, Jorge Morte, César Torres, Maribel Soriano i Manolo Gil*

MAQUETACIÓ

Yogur de Fresa

DIFUSIÓ IL·LIMITADA I EN VALENCIÀ

Depòsit legal: V-214-2011

Justificació de tirada en paper: 1.000 exemplars

El present llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat Valenciana per a la promoció de l'ús del valencià.

Aquest llibret ha estat revisat pel Gabinet de Promoció i Ús del Valencià de l'Ajuntament de Sagunt.

L'AC Falla el Mocador no es fa responsable, ni comparteix necessàriament, les opinions dels seus col·laboradors.

FOUR
P.D.I.E
RED A
C.C.I.O

Miguel Arraiz Arquitecte – Pink intruder / **Ricard Balanzà** Artista i poeta / **Rosa Benet** Fallera de “El Mocador” / **Vicent Blasco** Faller de Borriana / **Carles Cano** Poeta i escriptor / **Manolo Catalán** Faller de Dénia / **Boro Ciscar** Faller de Torrent / **Paula Cuevas** Fallera de “El Mocador” / **Fernando Delgado** Periodista i escriptor. Premi Planeta 1995. Premi Ondas Nacional de Televisió. Antena de Oro 1995. Premi Azorín 2015. Premi Pérez Galdós 1980 / **Ivan Esbrí** Llicenciat en Història i membre de l’Associació d’Estudis Fallers / **Luis Fernández** Associació d’Estudis Fallers / **Alba Fluixà** Poeta i escriptora / **Pere Fuset** Regidor de Cultura Festiva de l’Ajuntament de València. President de la Junta Central Fallera / **Carles Galiana** Actor i faller / **Olga Garcia** Secretària de mitjans de comunicació en JCF i Community Manager de la Falla El Pilar de València / **Fina Girbés** Poeta / **Jose Gisbert** Membre de la delegació de Falla de Junta Central Fallera / **Josep Enric Gongga** Poeta i escriptor / **Àngels Hernández** Periodista i fallera / **Gil-Manuel Hernández** Director del Museu Faller de València / **Reme Hervás** Fallera de “El Mocador” / **Joan Isach** Mestre de Primària del col·legi Sant Vicent Ferrer FESD / **Alejandro Lagarda** Associació d’Estudis Fallers / **Sento Llobell** Il·lustrador / **Enric Lluch** Escriptor / **Albert Lluca** President de L’Arxiu Camp de Morvedre / **Anna Lluema** Professora de Biologia i Geologia de l’IES Clot del Moro (Sagunt) / **Josep Lluís Marín** Associació d’Estudis Fallers / **Sebas Marín** Vicepresident de la Falla Borrull Socors, Vicepresident de la Federació de Falles I+E, Secretari de la Federació de les Lletres Falleres i amic de la Falla Mocador / **Ferran Martínez** Delegat de Junes Locals en Junta Central Fallera / **Josep M. Martínez** “Poeta del Foc” / **Juanjo Medina** Revista Cendra / **David Moreno** Artista / **Josep de Morvedre** Poeta / **Javier Mozas** Associació d’Estudis Fallers / **José Nicola** President de la Federació de Falles I+E / **Enric Nogués** Escriptor i investigador / **Antonio Ortiz “Ortifus”** Il·lustrador / **Jesús Peris** President de l’Associació d’Estudis Fallers, codirector del Curs d’Expert Universitari en Falles i Creativitat / **Josep Ribera** Poeta i Doctor en Filologia. Premi Pompeu Fabra de Gramàtica de l’Institut d’Estudis Catalans l’any 2009 / **Paco Roca** Dibuxant de còmics i il·lustrador. Premi Goya 2012 al millor guió adaptat. Premi Nacional del Còmic any 2008 / **Robert Rubert** Observador públic / **Estíbaliz Sáez** Mestra de Primària del col·legi Sant Vicent Ferrer FESD / **Manolo Sanchis** Coordinador de la revista Cendra / **Rubén Tello** Associació d’Estudis Fallers / **Rafa Tortosa** Director d’El Verí del Foc / **Antoni Verdugo** Artista Faller /

INDEX

The logo for 'INDEX' is a stylized, minimalist design composed of red lines. The word 'INDEX' is written in a bold, sans-serif font. The letters are constructed from multiple parallel lines of varying thicknesses, creating a sense of depth and movement. The 'I' is formed by two vertical lines. The 'N' is created with a series of vertical lines on the left and a diagonal line on the right. The 'D' is a thick, rounded shape made of concentric lines. The 'E' is formed by a vertical line and several horizontal lines. The 'X' is a complex shape made of multiple intersecting diagonal lines. Above the 'I', there are two short, parallel diagonal lines.

Autor de la portada

Paco Roca

Dibuixant de còmics i il·lustrador

Premi Goya 2012 al millor guió adaptat. Premi Nacional del Còmic any 2008

/ Pàgina 002 /

Pròleg

Fernando Delgado

Periodista i escriptor. Premi Planeta 1995. Premi Ondas Nacional de Televisió Antena de Oro 1995. Premi Azorín 2015. Premi Pérez Galdós 1980

/ Pàgina 006 /

LLIBRET CIÈNCIA I FICCIÓ

Il·lustració

Antonio Ortiz "Ortifus"

Il·lustrador

/ Pàgina 024 /

Introducció. El gat de Schrödinger

Josep Ribera

Poeta i Doctor en Filologia

Premi Pompeu Fabra de Gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 2009

/ Pàgina 026 /

CIÈNCIA

01

*Les Falles, patrimoni de la humanitat.
I ara què?*

Pere Fuset

*Regidor de Cultura Festiva de l'Ajuntament
de València. President de la Junta Central
Fallera*

/ Pàgina 030 /

02

*La Universitat de València i les Falles:
una relació difícil amb final feliç*

Jesús Peris

*President de l'Associació d'Estudis Fallers,
codirector del Curs d'Expert Universitari
en Falles i Creativitat*

/ Pàgina 036 /

03

*El Museu Faller de València,
un projecte en marxa*

Gil-Manuel Hernández

Director del Museu Faller de València

/ Pàgina 042 /

04

Ciència i tecnologia en les Falles, 1850-1914

Juanjo Medina

Revista Cendra

/ Pàgina 048 /

05

Origen i desert

Miguel Arraiz

Arquitecte - Pink intruder

/ Pàgina 068 /

06

Cridant al desert

David Moreno

Artista

/ Pàgina 086 /

07

Vestir-se de fallera

Josep Enric Gonga

Poeta i escriptor

/ Pàgina 092 /

08

Essencial i obligatòria

Boro Ciscar

Faller de Torrent

/ Pàgina 100 /

09

*Sàtira i cultura popular valenciana:
reflexions al voltant de com la fem i com ens fa*

Enric Nogués

Escriptor i investigador

/ Pàgina 104 /

10

*La ficció de la marca Mocador,
que deriva en la ciència
de les Lletres Falleres i les Falles I+E*

Sebas Marín

Vicepresident de la Falla Borrull Socors.

Vicepresident de la Federació de Falles

I+E. Secretari de la Federació de les Lletres

Falleres. Amic de la Falla Mocador

/ Pàgina 128 /

11

El patrimoni del taller Faller: l'estudi pendent

Ivan Esbrí

Llicenciat en Història i membre de

l'Associació d'Estudis Fallers

/ Pàgina 132 /

12

Ricard Balanzá, una poètica consolidada

Alejandro Lagarda

Associació d'Estudis Fallers

/ Pàgina 154 /

13

Federació de Falles I+E

José Nicola

President de la Federació de Falles I+E

/ Pàgina 162 /

FICCIÓ

01

I...?

Robert Rubert

Observador públic

/ Pàgina 166 /

02

Dotze més una

Àngels Hernández

Periodista i fallera

/ Pàgina 170 /

03

De com...

Albert Lluca

President de L'Arxiu Camp de Morvedre

/ Pàgina 176 /

04

1+1 A Dénia a vegades fan 2 i altres, 3

Manolo Catalán

Faller de Dénia

/ Pàgina 184 /

05

Ser faller a Borriana, la ficció i la realitat

Vicent Blasco

Faller de Borriana

/ Pàgina 188 /

06

10 Curiosos episodis de les Falles de Xàtiva.

Són de veres o mentida?

Rafa Tortosa

Director d'El Verí del Foc

/ Pàgina 194 /

07

Déjà vu a les Falles de Torrent

Ferran Martínez

Delegat de Junes Locals en Junta Central Fallera

/ Pàgina 216 /

08

Llegendes urbanes falleres

Javier Mozas i Josep Lluís Marín

Associació d'Estudis Fallers

/ Pàgina 220 /

09

Una balada punk en les Falles del 87

Luis Fernández

Associació d'Estudis Fallers

/ Pàgina 234 /

10

Ficcions falleres; trobades

Rubén Tello

Associació d'Estudis Fallers

/ Pàgina 240 /

11

Històries del futur. Latitud 39.474 N-Longitud 0.36123 E. Segona part.

Manolo Sanchis

Coordinador de la revista Cendra

/ Pàgina 258 /

12

Sf. (Sentiment Faller)

(Un relat de ciència-ficció)

Josep Enric Gonga

Poeta i escriptor

/ Pàgina 268 /

13

La Catorze

Carles Galiana

Actor i faller

/ Pàgina 276 /

14

El mite dels erudits, el mite de la caverna

Olga Garcia

*Secretària de mitjans de comunicació en JCF
i Community Manager de la Falla El Pilar de
València*

Jose Gisbert

*Membre de la delegació de Falla de Junta
Central Fallera*

/ Pàgina 282 /

LLIBRET INFANTIL LLAVORS

Il·lustració

Ricard Balanzà

Poeta i artista

/ Pàgina 287 /

Pròleg

"A La Falla"

Carles Cano

Poeta i escriptor

/ Pàgina 288 /

La Xicalla

/ Pàgina 290 /

«Llavors»

Falla d'infants El Mocador 2017

Ricard Balanzà

Artista i poeta

/ Pàgina 292 /

La llavor del melonar

Enric Lluch

Escriptor

/ Pàgina 294 /

Llavors Espacials

Anna Llesma

*Professora de Biologia i Geologia
de l'IES Clot del Moro (Sagunt)*

/ Pàgina 302 /

L'escola de les Llavors

Alba Fluixà Pelufo

Poeta i escriptora

/ Pàgina 310 /

Anna i el Parotet Màgic

Estíbaliz Sáez Moreno

*Mestra de Primària del col·legi
Sant Vicent Ferrer FESD*

/ Pàgina 314 /

Tu eres la llavoreta

Fina Girbés

Poeta

/ Pàgina 322 /

Abecedari faller

Paula Cuevas Vela

Fallera de "El Mocador". 12 anys

/ Pàgina 326 /

Agermanament Faller (Naturalment)

Joan Isach

Mestre de Primària del col·legi

Sant Vicent Ferrer FESD

/ Pàgina 332 /

Falles 2017

Joan Isach

Mestre de Primària del col·legi

Sant Vicent Ferrer FESD

/ Pàgina 338 /

Mendel i les llavors de pèsol...

Rosa Benet

Fallera de "El Mocador"

/ Pàgina 344 /

FEMFALLA FEM MOCADOR

Il·lustració

Sento Llobell

Il·lustrador

/ Pàgina 355 /

Salutació de la Presidència

César Torres

/ Pàgina 358 /

Executiva

/ Pàgina 360 /

Fallera Major: Rebeca Zamorano

Versos: Josep de Morvedre

/ Pàgina 362 /

Cort d'honor

/ Pàgina 364 /

La Falla: Ciència i Ficció

Artista: Antoni Verdugo

Artista Faller

Explicació i crítica: Albert Lluca

President de L'Arxiu Camp de Morvedre

/ Pàgina 366 /

Fallers d'Honor

/ Pàgina 378 /

DIARI D'UN ANY FALLER

/ Pàgina 380 /

PREMI VIP

Associació d'Estudis Fallers

ADEF

Reme Hervás

Fallera de "El Mocador"

/ Pàgina 396 /

GUIA DE COMERÇ LOCAL

/ Pàgina 408 /

EPÍLEG

Josep M. Martínez

"Poeta del Foc"

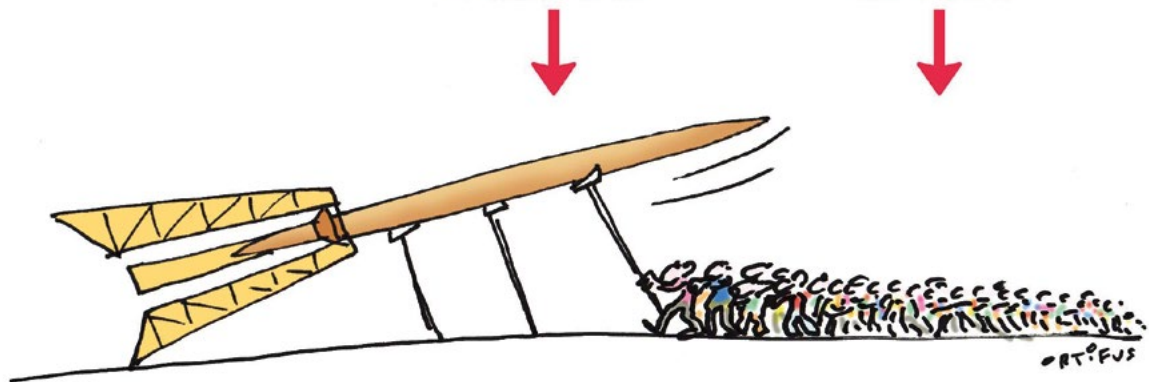
/ Pàgina 438 /

CIENCIA
FÍSICA

CIÈNCIA

AFICIÓ

*I've seen things you people wouldn't believe.
Attack ships on fire off the shoulder of Orion.
I watched C-beams glitter in the dark near the Tannhäuser Gate.
All those moments will be lost in time, like tears in rain. Time to die.*

–Roy Batti, *Blade Runner*–

I REDUCCIÓ

Oxímoron, analepsi, prolepsi,
paradoxa temporal, ucronia de sentits,
contrasentits,
que recorren l'espai quàntic.

Ciència i ficció que defugen
la lògica de la mecànica,
redefinint els conceptes:
explosions de supernoves;
forats negres, quàsars, cometes;
fermions, bosons: quarks i leptons;
hadrons: barions i mesons.

Harmonia coral de partícules
que abeuren la incertesa de Heisenberg,
la relativitat d'Einstein,
l'equació infinitesimal
on miola el gat de Schrödinger:
«Meu! Ara estic viu i si obris la gàbia...»

II RUA DE MONSTRES

Un esclat de follets i donyets,
s'homo de sa colzada,
pesantes i menairons, berruguets
que salten entremaliats les fogueres de la collita;
goluts, riallers, ebris, desvergonyits,
s'enfilaran en la rua de figures fonedisses
a l'ombra dels nens perduts.

I ara surt l'home del sac;
ara garla, ara canta:
«Jo sóc el butoni, parent del dimoni
gent infernal, infernal,
que sempre guaita al pany,
i aquell que plora, me l'enduc
rostit o fregit o fet en suc
curucucuc, curu, cucuc.»

Mentre creme la foguera
cantarà tota la rua;
la rotllana esbojarrada
saltarà entre les espurnes.

*«Desfarem els malefícis
amb carcasses d'artificis,
bufarem bunyols de figa
i encantarem tot qui siga
ben a prop d'aquest caliu
tant si plora com si riu.*

*Mentre creme la foguera
desfarem els encanteris
i cobrirem de misteris
la nit fosca i riallera
on vivim en llibertat
un vertigen d'espadat»*

I ara ja volen les bruixes
enlairant amb les graneres
els somriures dels infants
a l'ombra de la façana
de la Llotja de València.
Riuen les gàrgoles vives
sobre els peixos del mercat
i els estels de la canalla
adoben el foc de la falla.

I entre el griu i el basilisc,
centaures, harpies i esfinxs
arriben els homes d'enllà
de la galàxia d'Andròmeda
i les dones d'Orió
amb els marciàns de l'Spielberg
travessant l'hiperespai
entre els crits de la gentada.

Tots es fonen en un clam
que atia el foc de la vida
compassat amb els castells
i els girs de les Muixerangues.
I amb la cendra revindrà
tota la sang de la rua:
la saó dels camps fecunds
que enceta l'epifania.

III L'AU FÈNIX

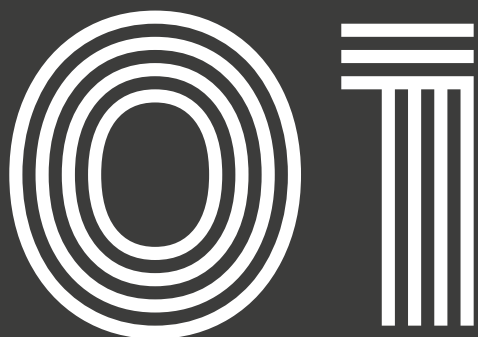
Roent sobre la plaça atrafegada
s'abat la cendra clara en un plugim;
encès encara endins de la rosada
abeura la gentada el degotim.

I s'obri l'àmbit verge de la plaça,
on corre sang novella, al nou migdia.
I celebra en el cel una carcassa
un cicle nou de la cosmogonia

que fecunda la vida sempiterna
del poble que s'aixeca amb una veu
que enlaira una història sempre eterna
i perviurà iterant el tornaveu

dels éssers que agombolen la consciència
d'una tossuda i ferma persistència.

LES FALLES,
PATRIMONI
DE LA HUMANITAT.
I ARA QUÈ?

PERE FUSIET

REGIDOR DE CULTURA FESTIVA
DE L'AJUNTAMENT DE VALÈNCIA
PRESIDENT DE LA JUNTA CENTRAL FALLERA

 nguanys viurem d'una manera especial les Falles. Ho farem amb l'alegria per la recent declaració de la nostra festa com a patrimoni immaterial de la humanitat per la UNESCO. La decisió presa per este organisme en la seua assemblea reunida a Addis Abeba va suposar la culminació d'un projecte col·lectiu que va arrancar fa sis anys i que en els últims mesos ha permés unir voluntats i esforços en pro d'un objectiu comú.

Encara ressonen en la ment de tots i de totes els moments d'alegria i orgull viscuts per haver aconseguit la declaració. Una celebració que va culminar en la Crida a la Humanitat, un reconeixement a totes les generacions de fallers i falleres que han mantingut viva la flama de la festa fallera fins als nostres dies, incloses totes aquelles persones que aporten el seu treball creatiu a les Falles: artistes fallers, músics, pirotècnics, escriptors, il·lustradors, indumentaristes... Però una celebració que es va fer extensiva al conjunt de la societat valenciana, que reconeix en les Falles una part important del seu patrimoni.

Van ser també moments de satisfacció per haver culminat un procés que ha sigut possible gràcies a la col·laboració entre institucions diferents (Ajuntament de València, Generalitat Valenciana i Ministeri de Cultura), en etapes diferents al llarg dels últims sis anys. La candidatura es va convertir en una qüestió de tots que va anar més enllà de colors polítics, perquè tota la societat va assumir-la com a pròpia. En l'últim any i mig, des de la Regidoria de Cultura Festiva de l'Ajuntament de València i la Junta Central Fallera, vam voler donar una espenta decidida a la candidatura, una "excusa" per a difondre i sensibilitzar ja no sols els fallers i falleres, sinó el conjunt de la societat valenciana, sobre els valors socials i creatius que identifiquen la festa de les Falles. I va ser també durant este període quan les juntes locals van fer seu este projecte i van convertir-se en unes grans difusores de la candidatura.

És així com la declaració de les Falles com a patrimoni de la humanitat ha servit per a reforçar l'autoestima entre el col·lectiu faller i el coneixement de la festa entre tota la societat valenciana. Però, contràriament al que es podria pensar, haver aconseguit esta declaració no suposa en cap cas haver arribat al final d'un camí, sinó que és ara quan s'obri un camí, més apassionant encara, amb la possibilitat de multiplicar la il·lusió i l'esforç compartits que hem viscut en els últims mesos, i aprofitar-los per a afrontar els reptes de futur que se li presenten a la festa fallera una volta aconseguida la declaració.

D'entrada, com ja he comentat en altre ocasions, estem davant d'una oportunitat per aconseguir l'excel·lència d'una festa que és viva, dinàmica, canviant. La declaració protegix valors que constitueixen l'ADN de les Falles: la intensa sociabilitat que articula i vertebra els nostres barris i ciutats; l'expressió creativa que es manifesta, en primer lloc, a través de la falla (centre i eix de la festa), però que s'estén a través de molts altres camps, com ara la música, la literatura en la llengua dels valencians, la pirotècnia o la indumentària, i el valor identitari de les Falles com a manifestació d'una valencianitat popular ja des de començaments del segle XX.

I és que la declaració no restringeix ni limita l'evolució de la festa, els canvis, de la mateixa manera que han anat succeint-se al llarg dels anys: per exemple, amb el pas del temps han anat desapareixent actes i s'han anat afegint altres nous, ha evolucionat la manera de construir les falles o s'han anat incorporant nous estils i plàstiques en l'elaboració dels cadafals. Fins i tot, parlant d'un cas susceptible de polèmica, allò que és singular de la festa de les Falles és el fet de plantar i cremar una falla, però sí que es podria canviar la data en què això es fa sempre que siga per consens i amb l'acord dels mateixos fallers i falleres, de la "comunitat celebrant", segons el llenguatge de la UNESCO.

A més, les Falles, que ja eren un patrimoni comú de tots els valencians i valencianes, han passat a ser ara un patrimoni de tota la humanitat. Se'ns presenta, per tant, un repte no menys apassionant que el d'haver aconseguit la declaració: és el moment de repensar com gestionar una festa plena de sentiments i vivències, plena d'interessos legítims, però a voltes contraposats, que ha desbordat els seus límits inicials per a estendre's per tota la societat. Es tracta d'un esforç que demana la implicació de tots i de totes, des de la comissió fallera més menuda fins al nivell més alt de l'administració. Però per a poder actuar amb garantia d'èxit hem de seguir una recepta que ha de basar-se en quatre ingredients: coneixement, pressupost, trellat i cohesió.

Coneixement, perquè abans de prendre qualsevol decisió cal disposar d'una radiografia completa de l'estat actual de la festa. Amb eixa intenció, la Regidoria de Cultura Festiva de l'Ajuntament de València, en col·laboració amb altres administracions e institucions (Conselleria de Medi Ambient, Agència Valenciana de Turisme, Diputació de València, Cambra de Comerç...) ha posat en marxa diversos estudis sobre l'impacte econòmic, cultural i ambiental que genera la festa de les Falles. Es tracta, en definitiva, d'arreglar el màxim nombre de dades per a posar-les no sols a la disposició de les administracions, sinó de qualsevol federació o col·lectiu faller perquè pugua dissenyar i posar en marxa les seua línies d'actuació o pla estratègic dins del seu àmbit.

Pressupost, perquè les institucions (valencianes i estatals) tenen el compromís d'implicar-se per a mantindre i promoure el patrimoni social i creatiu que constituïxen les Falles. Gràcies a les dades de què podrem disposar a partir dels estudis, podrem decidir en quins aspectes de la festa és millor invertir, a què s'han de destinar les ajudes, perquè no hem d'oblidar que parlem de diners públics que gestionen les institucions amb l'obligació de tindre la millor rendibilitat social i per a la festa.

Trellat, element imprescindible per a poder gestionar amb el cap una festa que es viu amb el cor. Les festes són el terreny dels sentiments, sentiments que han de servir per a unir els valencians i les valencianes, no per a dividir-los. Però les festes també són un motor cultural i econòmic de primer ordre, i això exigix tractar les festes com una oportunitat econòmica i una oportunitat social per la seua capacitat de cohesió.

I és que la cohesió social al voltant de les falles és i serà sempre la millor garantia del seu futur. Una cohesió social que els milers de fallers i falleres —com a principals gestors de la festa— tenim el deure moral de promoure i ampliar al conjunt de la societat valenciana, millorant la convivència entre els col·lectius festers i la resta del veïnat, perquè la festa que gestiona el 10 per cent passe a ser la festa del 100 per cent. Una cohesió sincera que poques coses com la cultura festiva de les Falles pot generar.

Es tracta, com hem vist, d'un repte complex, però il·lusionant. Per això és necessari generar el diàleg, treballar de manera inclusiva i seguir la màxima de fer pinya, sumant esforços i voluntat. De la nostra capacitat per a aconseguir-ho dependrà el futur de la festa.

LA UNIVERSITAT DE
VALÈNCIA I LES FALLES:
UNA RELACIÓ DIFÍCIL
AMB FINAL FELIÇ

JESÚS PERIS

PRESIDENT DE L'ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS,
CODIRECTOR DEL CURS D'EXPERT UNIVERSITARI
EN FALLES I CREATIVITAT

uan allà pel 1990 va nàixer l'Associació d'Estudis Fallers, la separació entre la Universitat i el món de les falles era un fet evident. Eren dos mons que simplement vivien d'esquenes l'un de l'altre. I això a tots els nivells a més. És a dir, no només eren molt estranys els treballs de recerca científica des de qualsevol disciplina sobre les falles, sinó que la condició de faller era quasi viscuda clandestinament pels membres de la comunitat universitària. Recorde les dificultats –i l'escassa assistència posterior de públic– que va trobar el meu germà, Pere Peris, en organitzar des d'un sindicat universitari una taula redona sobre les falles allà pels finals dels anys 90 a la Facultat de Geografia i Història. Recorde que tanmateix va estar molt interessant perquè entre altres coses es va fer palés que algunes coses estaven canviant o començant a canviar. Mentre el professor més veterà participant es cregué en l'obligació de mostrar amb acudits la seua llunyania, eren els més joves els que començaven a prendre's seriosament el tema sense complexos.

També recorde l'anècdota que he contat moltes vegades de com vaig haver de mentir per no anar-me'n d'acampada amb el grup universitari durant falles. Confessar que no estava disposat a perdre-me-les per res del món, ni tan sols per "trobar el personatge", em va semblar impossible davant d'aquell grup de joves bohemis i guais. En aquell context i en aquells remots anys 90 confessar-se faller implicava alguna cosa així com confessar-se cutre, conservador i enemic de la unitat de llengua. Que existiren altres falles, que fos necessari l'acostament d'altres sensibilitats a la festa, i fins i tot natural en tractar-se d'una festa popular i valenciana, semblava simplement allò impensable, més enllà dels límits mateixos de la representació. La universitat i les falles vivien en universos paral·lels que apenes es podia somniar que arribaren a posar-se en contacte algun dia.

Això, evidentment, té raons històriques ben conegudes. Però no es pot responsabilitzar només el món de la festa per molt colonitzat i refundat que hagués estat pel franquisme a la Postguerra, per molt que hagués esdevingut la força de xoc conservadora en l'anomenada "Batalla de València". És més: estos fets eren ells mateixos un objecte d'estudi apassionant que ens permetia explicar processos socials centrals a la València del segle XX i que ens ajuden a entendre també la complexitat del present. Així ho demostren de fet els treballs autènticament fundadors d'Antoni Ariño (*La ciudad ritual*, 1996) i Gil Manuel Hernández i Martí (*Falles i franquisme a València*, 1992). És a dir, l'allunyament de la Universitat de les falles era una mena d'epítom de l'allunyament de la universitat de la societat valenciana, del seu imaginari social i de les seues

identificacions, i una prova en ell mateix d'altre fet important de la nostra societat: l'autoodi, el cosmopolitisme impostat d'una part de les classes dirigents i també de les elits culturals.

Això no vol dir evidentment que la nostra universitat no fos una universitat de qualitat. De fet professors i investigadors al seu si estaven desenvolupant brillantment les eines conceptuals adients i establint diàlegs amb la comunitat científica internacional, també a les ciències socials. Calia d'alguna manera moure —o eixamplar— el focus i mirar cap a dins, cap a allò proper. Perquè les competències investigadores es tenien.

I així, després d'un llarg i tortuós camí, arribem a l'any 2016 quan la Universitat de València ha oferit com a títol propi el d'Expert Universitari en Falles i Creativitat. I no és casualitat que Gil Manuel Hernández i Martí siga un dels seus directors i el gran impulsor. L'Associació d'Estudis Fallers ha tingut un paper molt destacat dins de la Universitat en eixe camí que ens ha conduït fins a aquesta fita històrica.

En efecte, pensem que eixe va ser precisament un dels seus objectius fundacionals, aixoplugats sota la direcció inicial d'Antonio Ariño en aquell grup redactor de la història de les falles publicada per *Levante-EMV*. Per això una de les activitats més significatives de la història de l'Adef són les converses "Les Falles a la Nau", eixe punt de trobada de la societat valenciana, les falles i la universitat, que se celebren des de l'any 2004. S'han tractat temes molts diversos i sempre a l'edifici històric de la Universitat de València en una trobada anual carregada de simbolisme. I per això, per posar un altre exemple, la Universitat de València, la Universitat Politècnica de València i l'Associació d'Estudis Fallers han coincidit amb altres institucions europees en el Projecte d'Investigació Carnaval sobre festes amb arquitectures efímeres dins del cicle del Carnestoltes.

En certa mesura, així doncs, l'oferta d'aquest títol implica tot un punt d'arribada, una culminació d'eixe procés anterior. Un punt d'arribada perquè representa el total reconeixement per la Universitat de València de la festa de les falles com l'objecte d'estudi i de saber que és: central per conèixer els valencians, fonamental per desenvolupar les nostres possibilitats com a societat. Però també perquè els estudiants que el cursen es trobaran amb un autèntic compendi d'excepció d'especialistes, investigadors, artistes i estudiosos de dins i fora de la universitat que configuren quasi entre tots una mena de summa de l'estat actual de l'estudi, de la reflexió i dels coneixements sobre la festa de les falles: Raül Abeledo, Maria Amparo Alonso, Antonio Ariño,

Vicent Borrego, Joan Castelló, Jesús i Ricard Català, Enric Collado, Toni Colomina, Román de la Calle, Ivan Esbrí, Marisa Falcó, Carles Andreu Fernández, Pedro García Pilán, Gil Manuel Hernández, Antonio Herrero, Ricard Huerta, Alejandro Lagarda, Vicenta Llorca, Josep Lluís Marín, Pepe Martínez Tormo, Lluís Mesa, Pasqual Molina, Fernando Morales, Javier Mozas, José Maria Nácher, Federico Oriola, Ricard Ramon, Pau Rausell, Rafael Solaz, Maria Dolores Soto, Rubén Tello, Víctor Valero, Rosa Yagüe... Quasi res...

Amb aquesta nòmina de professors és possible acostar-se al fenomen cultural de la nostra festa des d'una pluralitat de perspectives, no només pluridisciplinar (filologia, sociologia, història, turisme, història de l'art...), sinó també incloent les visions dels professionals vinculats a la pràctica i als oficis relacionats amb la festa. Per això, també, els destinataris del curs són d'allò més diversos: graduats en turisme, en història, en sociologia, filologia, o qualsevol altra disciplina humanística, però també provinents del món de l'empresa o de l'economia. I per descomptat qualsevol persona interessada a adquirir un coneixement alhora ampli i profund de la nostra estimada festa de les falles, fet cabdal de la cultura valenciana.

Per cert que tampoc és casualitat que siga en el prodigiós any de 2016 quan s'ha celebrat per primera vegada un seminari obert sobre Cultura i Falles ni més ni menys que a la Facultat de Filologia, en el qual és també tot un tancament de cicle. Un seminari que es planteja també com un lloc de trobada entre la universitat i les falles i que va nàixer per cert arran de la presentació del llibret de la Falla El Mocador de l'any passat i la seua excel·lent campanya #cercaversos. La lluita per la difusió de la poesia en la nostra llengua encetada per l'estimada comissió saguntina sense dubte demanava ser explicada i coneguda a la Facultat. Eixe va ser el punt de partida de la proposta que li vaig fer a la directora de l'Aula de Cultura, Begonya Pozo, que acabà en l'organització de tot un seminari amb quatre sessions: sobre la poesia, sobre els llibrets de falla, sobre el teatre i sobre l'activisme cultural.

Un curs de postgrau, un seminari obert: són sense dubte un punt d'arribada. Però han de ser més encara un punt de partida. L'estudi de les falles, l'exploració del potencial social, cultural, humà, patrimonial i econòmic de la nostra festa no ha fet més que començar. El trencament dels recels mutus era sense dubte una condició de possibilitat. I això podem dir a hores d'ara que ja s'ha aconseguit.

EL MUSEU FALLER
DE VALÈNCIA,
UN PROJECTE
EN MARXA

GIL-MANUEL HERNÁNDEZ
DIRECTOR DEL MUSEU FALLER DE VALÈNCIA

 El Museu Faller de València és una institució cultural pública, depenent de la Regidoria de Cultura Festiva de l'Ajuntament de València, encarregada de la conservació, salvaguarda, protecció, exhibició i difusió del ric patrimoni cultural faller que allí es conserva. L'actual Museu Faller està instal·lat des de 1971 a l'antic Convent de la Casa Missió de Sant Vicent de Paül, que fou acabat en 1831, raó per la qual conserva part d'una estructura de corredors i antigues cel·les. Amb posterioritat va tindre múltiples usos, com a presó, quarter o magatzem.

El Museu Faller és el fruit d'un llarg procés que es remunta als anys 30, quan apareix, d'una banda, la proposta de crear un Museu del Folklore Valencià, i d'altra, la iniciativa de Regino Mas de promoure l'indult d'un ninot (L'Indult del Foc) entre tots els ninots presentats a una Exposició del Ninot per les comissions falleres. La primera Exposició del Ninot es va celebrar en 1934 i fou tal l'èxit que en pocs anys anà generant-se una xicoteta col·lecció de ninots indultats.

La idea primigènia era que els ninots indultats passaren a formar part del futur Museu del Folklore Valencià, el que explica que els primers ninots fallers indultats representaren tipus populars valencians, però l'esclat de la Guerra Civil paralitzà el projecte i en la postguerra ja fou impossible dur-lo a la realitat. Com a conseqüència la col·lecció de ninots indultats començà un periple que la dugué a vagar per diversos llocs, des del Palau Municipal de l'Exposició al Palau del Comte de Parcent, passant per espais més efímers, i sempre en condicions de conservació molt dolentes, circumstància que provocà la degradació a la carrera de bona part de la col·lecció. De fet esta va quedar quasi abandonada entre 1940 i 1946, i sols les diverses edicions de la Galeria Fallera (exhibicions temporals dels ninots durant la Setmana Fallera) entre 1947 i 1966 aconseguí donar-li una mica més de visibilitat.

Cal afegir que ja en 1942-43 s'arribà a proposar un possible "Museu Folklòric de les Falles" lligat al projecte, sempre ajornat, d'un Casal Faller de tota la festa, projecte al qual es va tornar a al·ludir en el I Congrés General Faller, celebrat en 1952. Però la manca de voluntat política féu que tot quedara en paraules. Sols l'arribada de Josep Alarte a la directiva de Junta Central Fallera possibilità que en 1967 proposara la creació d'un "Museu Faller" estable, que es feu realitat a partir de 1971 en l'antic convent de Montolivet. Dissortadament les instal·lacions estigueren de manera "provisional" fins que en 1995 es rehabilità l'edifici per a seu de la Junta Central Fallera i el Museu Faller, fent-se un conjunt de restauracions dels ninots indultats, els quals presentaven un alt grau de deteriorament.

Posteriorment el Museu Faller fou pràcticament abandonat a la seua sort, sense quasi inversió ni en infraestructures, ni en capital humà, ni en publicitat, ni en xarxes socials, per part de les institucions públiques. Almenys l'Ajuntament de València va publicar un Catàleg raonat en tres volums del mateix (2002, 2003, 2005) i una guia en quatre idiomes (2010), obra de l'Associació d'Estudis Fallers. Paradoxalment, al voltant del Museu Faller va anar creixent la fastuosa i mediàtica Ciutat de les Arts i les Ciències, eixe espai de projecció suposadament cosmopolita de València, que concentrava esdeveniments i inversions sense que el Museu Faller fora en cap moment considerat una prioritat on invertir en cultura pròpia. Així i tot, el Museu Faller no deixà mai d'atreure visitants i turistes, passant de 58.337 visitants en 2005 a 93.443 en 2015. Unes dades que no haurien de sorprendre tenint en compte que el Museu Faller, a banda de la col·lecció de 78 grups indultats grans i 52 infantils (des de 1963), conté una excel·lent col·lecció de cartells anunciadors guanyadors i finalistes de Falles (des de 1929), els quadres que retraten les Falleres Majors de València (des de 1995) i la col·lecció d'insígnies històriques de les comissions falleres de València. És a dir, un contingut altament singular i molt valorat per la gent que va a visitar-lo.

El Museu Faller és un museu únic i singular, ja que la col·lecció de ninots indultats que alberga, no és fruit de la selecció experta de cap especialista, tècnic o conservador, sinó que respón a la voluntat popular expressada cada any en l'indult del foc d'un ninot en l'Exposició del Ninot, el que fa d'esta col·lecció, i per extensió, d'este museu, un dels més democràtics del món. Gràcies al Museu Faller es pot conèixer una bona part de la història de les Falles i de la ciutat de València, a més de les tècniques constructives i materials amb que es construeixen les falles i els estils d'alguns dels més prestigiosos artistes fallers. De fet, gràcies al Museu Faller podem conèixer la festa fallera fora de la Setmana Fallera i els visitants poden fer-se una idea del que és la festa de les Falles, de tal manera que el Museu Faller fa una gran promoció de la festa durant tot l'any, especialment per difondre-la entre aquells que no la coneixen encara, estimulants-los a que puguen tornar per Falles. A més a més el Museu Faller, que ja és oficialment un museu reconegut per la Generalitat Valenciana, és una peça fonamental en la candidatura de la festa de les Falles a Patrimoni Immaterial de la Humanitat en la UNESCO.

Per això ha arribat l'hora de la dignificació d'un Museu Faller que resulta indispensable per a una festa que aspira a ser declarada Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. I això implica dinamitzar el Museu Faller, posar-lo veritablement en valor patrimonial, fer que es conega molt més, intensificar el seu ús pedagògic i, sobretot, que es convertisca en un lloc de difusió, promoció i reconeixement de

la cultura fallera i de l'obra dels artistes fallers. Al cap i al la fi, com ja s'ha comentat, el Museu Faller de València, junt al Museu de l'Artista Faller, guarda les poques restes materials que queden de les falles que es planten cada any. Però el més important és que la seua col·lecció de ninots indultats mostra el gran valor de la votació popular que fa d'ella una col·lecció radicalment democràtica, amb les seues llums i ombres. En qualsevol cas la dignificació de l'actual Museu Faller sols hauria de ser el primer pas per a un futur Museu Faller integral i ampliat, que a més dels ninots indultats ho fora de tots els aspectes d'una festa, la fallera, que molt possiblement es convertisca en un patrimoni de tota la humanitat que caldrà defensar i protegir amb totes les nostres forces.

De moment, hem posat en marxa una primera fase (estiu de 2016) de la reforma museològica i museogràfica del Museu Faller actual, que ha comportat diverses iniciatives i intervencions, que molt breument esmente:

- La presentació d'una nova imatge corporativa, realitzada per l'estudi Yogur de Fresa.
- El canvi del sistema d'il·luminació de les sales, per a millorar la qualitat de la contemplació dels ninots indultats i cartells, i reduir el consum energètic.
- S'han repintat totes les sales, amb cromatismes diferenciats per sala, per a singularitzar les col·leccions i afavorir la conservació preventiva de les peces.
- S'han substituït diversos cartells històrics de les Falles, prou deteriorats, per impressions de la seua època conservats en l'Arxiu Històric Municipal.
- S'ha procedit al canvi de tots els panells explicatius, cartel·les identificatives i senyalística del Museu Faller, que passen a estar en diversos idiomes (valencià, castellà, anglés i francès), per a fer més accessibles els continguts de les col·leccions. Pròximament també estaran en braille, gràcies a una col·laboració amb l'ONCE.
- La creació d'una Xarxa Valenciana de Museus Fallers, que fins ara compta amb la integració dels Museus Fallers de València, Gandia, Xàtiva, Cullera, i Alzira, així com el Museu de l'Artista Faller de València. L'objectiu és posar en valor la marca turística "Museu Faller", així com facilitar la col·laboració i creació de projectes comuns entre els di dos museus fallers valencians.

En una segona fase de la reforma, iniciada en la tardor de 2016, hem posat en marxa nous treballs: la restauració dels ninots indultats i dels cartells anunciadors, la implementació d'un museu virtual en forma de web, la incorporació del museu a les xarxes socials, la introducció de noves tecnologies audiovisuals i la col·locació d'elements gràfics en els murs per a contextualitzar històricament la col·lecció de ninots indultats. Així mateix, s'ha procedit al disseny d'activitats culturals per a connectar més el museu amb les comissions falleres i reforçar l'arribada d'un turisme cultural de qualitat.

En suma, com a director del Museu Faller, em sent molt satisfet d'un treball col·lectiu que sempre ha tingut present que el patrimoni cultural de les Falles ha de ser especialment protegit, preservat i promocionat. En realitat, la reforma del Museu Faller no ha fet més que començar, perquè es tracta d'un treball permanent i molt il·lusionant destinat al fet que les Falles siguen valorades com es mereixen, com un patrimoni comú del valencians i de la humanitat.

CIÊNCIA I
TECNOLOGIA EN LAS
FALLES, 1850-1914

JUANJO MEDINA
REVISTA CENDRA

“Hoy las ciencias adelantan
que es una barbaridad
que es una bestialidad
que es una brutalidad.”¹

 a ciència i la tecnologia han estat sempre presents en les falles d'una manera o altra. Bé siga com a avanç en la construcció dels cadafals², o representades en estos. En este text vaig a intentar apropar-vos a aquells descobriments, artefactes, elements o maquinàries que varen ser emprats en les falles des de mitjans del segle XIX fins 1914, quan la I Guerra Mundial va sacsejar el món i aportà violència, mort i avanços científics; i és que les guerres, encara que no ens agrade, han servit des de la més remota antiguitat per a facilitar el desenrotllament de disciplines com la Medicina o l'Aeronàutica, com exemples.

Així que anem a fer un viatge en el temps, contradient grans científics com Albert Einstein, qui va demostrar en la seua *Teoria Especial de la Relativitat* que existix una dilatació temporal, que vulgarment podríem denominar “viatge en el temps”; això sí, seria sempre un viatge cap avant, només al futur, sense possibilitat de retorn. També a Stephen Hawking, per a qui, i segons la seua *Conjectura de Protecció de la Cronologia*, les lleis de la Física no permeten viatges en el temps, si no són a nivell submicroscòpic, aspecte que, segons el físic britànic, es demostra pel fet que no estem sent envaïts per turistes del futur, ja que una corba tancada de tipus temps no permetria un viatge a un moment anterior al de la seua creació, és a dir, si hui en dia encara no s'ha construït una màquina del temps és perquè és impossible viatjar a este punt del continu espai temps.

Un viatge en el temps que ens transporte a aquells anys on algunes falles utilitzaren instruments científics per criticar mil i un assumptes quan encara la Ciència ab majúscules no estava a la mà del poble pla, aquell que encara habitava o visitava la ciutat de València ab certa por a allò que era desconegut, ab la innocència que provocava la incultura; però, al mateix temps,

1. Diàleg entre Don Hilarión i Don Sebastián, en *La verbena de la Paloma*. En esta i altres citacions literals, he respectat l'ortografia original dels textos transcrits.

2. Per a conèixer els canvis en els processos constructius de les falles podeu llegir el meu article que es publicarà en el Llibret de la A. C. Falla Plaça de Jesús en este any 2017, sota el títol *La producció de falles. Palla... cartó... suro... 3D... palla...*, que en el moment de redactar este article que ara llegiu està en procés de correcció.

ab l'atreviment i la valentia de voler descobrir i conèixer tot allò que tancaven les muralles de la ciutat. Ciutat que es va obrir al ser aquelles enderrocades, en pro de l'avanç urbà, tot emparant eixe enderroc en nom de la ciència, o quasi, al voler protegir d'epidèmies, brutícia i insalubritat aquell poble gran ab ínfules de gran ciutat que començava a despertar, i que encara sembla no haver-ho fet del tot; en un període entre segles de grans avanços, descobriments i noves maneres d'entendre la vida, tot dins de la contínua evolució dels mètodes d'estudi de les matèries científiques. M'acompanyeu?

Argumentació i pràctica

Les primeres referències a les falles ens parlen de falles molt senzilles, quasi esquemàtiques respecte de les que coneixem hui en dia; així voríem en arribar al nostre primer destí falles arrimades a les parets de les cases, ab una lectura frontal, un o dos ninots, com a màxim número de figures, que ens desenvoluparien l'argument a tractar. Estes figures serien molt bastes, vestides ab vestits vells, ab les expressions regalades per carasses de cartó, i damunt d'un escenari, decorat ab paper pintat, al qual de la mateixa manera que a les parets del carrer o de la plaça on es plantava el cadafal, s'enganyarien unes quantes quartetes ab versos àcids i malintencionats, on s'oferia ab detall l'argument de l'acte de fe en què es convertiria la falla al cremar la vespra de Sant Josep. I el que també hi podríem trobar seria un bon grapat de falles els ninots de les quals, per a fer-nos creure ab major realisme l'escena contada, estarien dotats de moviment mitjançant corrioles³ i cordes. Este ús constituïx una de les primeres mostres de la utilització de la ciència i la seua posada en pràctica en el món de les falles. Entre altres exemples, trobaríem les falles plantades al carrer de la Taverna Roja en 1789, i a la plaça del Teatre Principal en 1859, en la qual, des d'una finestra, una vella enviava aliments al gros protagonista de la falla. A més, estos sistemes facilitaven la *cremà* de les falles en llançar contra la falla un dragó de foc que encenia el cadafal.

3. Una corriola és una màquina simple, un dispositiu mecànic de tracció que servix per transmetre una força. Consistix en una roda ab un canal en la perifèria, pel qual passa una corda i que gira sobre un eix central. A més, formant conjunts, aparells o polispasts, servix per a reduir la magnitud de la força necessària per a moure un pes. L'única nota històrica sobre el seu ús es deu a Plutarc, qui en l'obra *Vides paral·leles* (c. 100 a. C.) relata que Arquimedes, en carta al rei Hieron de Siracusa, a qui li unia gran amistat, afirmà que ab una força donada podia moure qualsevol pes i inclús va dir que si existira una altra Terra, podria moure esta.

Plaça del Teatre Principal, 1859

Si deixem de banda estos exemples pràctics, molt més habituals en el moment del que pot semblar, entrarem en matèria ab les falles que tenien el que ara podem arribar a vore com recursos de garruladors, objectes quotidians per a nosaltres però autèntiques novetats del moment, o el naixement d'indústries que ara mouen milers de milions d'euros cada dia.

Així trobem la primera referència en les falles de 1863, i en la plantada a la plaça de Mossén Sorell, que representava un venedor de cadenes magnètiques. Els següents avanços tecnològics que trobem en una falla serien una geladora⁴ i una cafetera⁵, estos dos electrodomèstics, tan comuns ara als nostres llars, eren una raresa en l'any que es va plantar la falla, 1877, al carrer de Llopis de la ciutat de València.

4. El refrigerador és un dispositiu emprat principalment en la cuina i el laboratori, que consistix en un armari aïllat tèrmicament, ab un compartiment principal en el qual es manté una temperatura d'entre 2 i 6 °C i també, freqüentment, un compartiment extra utilitzat per a congelació, a -18 °C, el congelador. El fred es produïx mitjançant un sistema de refrigeració per compressió, alimentat per corrent elèctrica. La funció d'una màquina de refrigeració és prendre el calor de l'interior del refrigerador i expulsar-lo a l'exterior, tot emprant una font d'energia externa per a mantindre el procés. Un dels pioners del refrigerador fou Louis Abel Charles Tellier, que en 1867 inventà un dispositiu destinat a fabricar gel. Entre 1868 i 1869 es va centrar en l'anàlisi del fred industrial i les seues aplicacions. Prompte es dedicà a la fabricació d'aparells frigorífics per a la conservació dels aliments. Va introduir l'èter dimetilic i la trimetilamina en la indústria, i en 1876 va construir el primer frigorífic plenament funcional.

5. François-Antoine-Henri Descroizilles va ser un químic francès, que entre altres invents va crear la primera cafetera de filtre, adaptada després per l'abat Du Belloy, per la qual cosa va rebre el nom d'alambic de Belloy. Consistia en un recipient cilíndric ab la base foradada i coberta ab un disc perforat, sobre el qual es dipositava el café. Al passar l'aigua bollint es produïa la infusió que es recollia en la part inferior. Era l'any 1802 i l'artefacte va ser batejat ab el nom de "Caféolette". Després vindrien els diferents tipus de cafeteres com per exemple la cafetera percoladora (1819), la cafetera de buit (1830), la cafetera d'èmbol (1850), la cafetera *expresso* (1901), la cafetera italiana (1933) i la cafetera de goteig (1961).

Tres anys més tard, a la plaça de la Reina, es criticava el retardat projecte d'apertura del carrer de la Pau. Una locomotora⁶ era l'element central de la primera falla plantada a tant castissa plaça, que pel que sembla "no llegó a arder. Unos graciosos cortaron la cuerda por donde había de comunicarse el fuego y una pandilla de chiquillos y grandullones se lanzó al asalto destrozándolo todo y llevándose los restos" (Soler i Godes 2000:50). La locomotora, nomenada la Destructora en la falla, estava encarada cap al carrer de la Pau que encara estava sense acabar d'obrir, i simulava que els volia tirar a terra, curiosament un dels edificis era propietat d'un diputat de Corts⁷.

6. La primera locomotora a vapor fou construïda per Richard Trevithick en 1804, vint i un anys abans de la màquina de George Stephenson. Esta màquina no va donar resultat, perquè circulava per carrils de ferro fos inapropiats per al seu pes. Fins 1825, la utilització de locomotores a vapor fou exclusiva de línies fèrries en mines de carbó. La primera línia ab servici regular de passatgers ab tracció de vapor va ser la Canterbury-Wishtable al sud de Gran Bretanya. El primer ferrocarril espanyol es va construir a Cuba en 1837, llavors província espanyola, i correspondria a la línia La Habana-Güines. En 1836 en la mina asturiana d'Arnao, segons troballes recents, s'extreia el mineral amb un sistema de vies i vagonetes que formaven trens ab tracció a sang. Uns anys més tard, a la Península Ibèrica es construí la línia de Barcelona a Mataró en 1848. La línia, encara hui en ús, contava ab una longitud de 29,1 km i unia les poblacions de Barcelona, Mataró, Sant Adrià del Besòs, Badalona i Premià de Mar. A València les primeres línies entraren en funcionament el 21 de març de 1852 ab l'apertura de la línia de poc més de 6 kilòmetres que unia Valencia ab El Grau. L'estació d'esta antiga localitat va ser projectada per l'enginyer britànic James Beaty, que executà la construcció en 1865, i és la més antiga que segueix en peu a Espanya i la tercera en entrar en servici al país, després de Barcelona-Mataró i Madrid-Aranjuez. En 1854, un altre traçat que partia de València va arribar a Xàtiva en el que era el primer pas de l'expansió del ferrocarril a la zona, una expansió que continuaria fins Almansa (1859) i Tarragona (1865), i que facultava així les connexions fins a Madrid i Barcelona respectivament.

7. Per a conèixer més d'esta falla, llegiu el text de Luis Fernández *Les falles i la reforma interior. Crítica i política urbanística als llibrets de falles de la plaça de la reina i adjacents (1880-1979)*, dins de Falla Tio Pep 2016. *Una plaça sense traça*. Llibret Falla Plaça de la Reina-Pau-Sant Vicent 2016, València.

Avançant el temps, dos falles representaren un nou avanç que finalment ha sigut aprofitat per a fer experimentació científica, el globus aerostàtic⁸. Els carrers de Saboneria Nova en 1883 i Na Jordana l'any següent tingueren falles protagonitzades per este artefacte, i per un dels seus més coneguts, en eixe temps, divulgadors, el capità Milà.

La primera d'estes falles era de "figuras pequeñas" (Soler i Godes 2000:52), i la segona, que va portar per lema *El globo de Milà*⁹, contenia una crítica de barri en què una sogra envia al pretendent de la filla a pujar al globus, ab els conseqüents plors de la xicota, i a l'Ajuntament de València que havia pujat els impostos a les falles fins a les trenta pessetes de l'època, fet que va fer el número de falles baixar fins a les quatre plantades en aquell 1884, com recollia el llibret:

"Asegurém que es Milá
qui pucha, perquè la jent
com es MAL-INTENCIONADA
pensa si es l'Ajuntament."

8. El globus aerostàtic és una aeronau no propulsada que fa servir el principi dels fluïds d'Arquimedes per a volar. En agost de 1709, el sacerdot brasiler Bartolomeu de Gusmão feu la primera demostració d'ascensió aèria en globus d'aire calent no tripulat en la Casa d'Índies de Lisboa, davant la cort del rei Joan V de Portugal. Els germans Montgolfier realitzaren la primera demostració pública del nou invent el 4 de juny de 1783 a França. El seu somni d'arribar fins al cel es va fer realitat. La idea del globus aerostàtic començà a gestar-se quan els germans estaven asseguts front a una foguera. Notaren que el fum s'elevava i pensaren en l'oportunitat d'aprofitar dita qualitat. Després de diferents experiments, compregueren que l'aire calent és més lleuger que el fred, per la qual cosa tendix a pujar. Decidiren crear una màquina que permetera volar ab este principi. Joseph y Jacques Montgolfier llançaren el seu primer model en setembre de 1782. El vol inicial demostrà que la seua teoria estava encertada. El 4 de juny de 1783 realitzaren una demostració pública ab un globus aerostàtic de deu metres de diàmetre, construït ab tela i paper.

A Espanya, la primera ascensió d'una persona la intenta a Aranjuez el francès Charles Bouché el 6 de juny de 1784, però resultà ferit en caure el globus quan iniciava l'ascens. Per tant fou l'italià Vincenzo Lunardi qui aconseguix ser el primer en ascendir el 12 d'agost de 1792. El fet tingué lloc als jardins del parc del Buen Retiro de Madrid, on va volar durant una hora fins la Vila de Daganzo, prop d'Alcalà d'Henares. El mateix Lunardi repetix l'ascensió el 8 de gener de 1793, però esta vegada a la localitat madrilenya d'Aranjuez.

9. Per a conèixer més d'esta falla llegiu el llibre *Na Jordana: 125 anys de Falles a Valencia*, p. 109-111.

Reproducció de la falla de 1884 plantada ab motiu del centenari de la falla de Na Jordana

Un nou exemple del nostre estudi el trobem l'any 1888 ab la falla del carrer de Maldonado, que tingué per lema "L'Aranya negra". En l'esbós d'esta falla que es conserva en l'Arxiu Històric Municipal de València, podem vore diferents objectes relacionats ab el progrés, com un fúnebre, que representava la indústria, o un engranatge¹⁰ de dents que representaria els avanços tecnològics. Este va ser un element molt emprat en les falles d'entresigles, representant sempre el progrés de la indústria, com en els cadafals de la plaça de la Pilota de 1895 o, de nou, al carrer de Maldonado en 1901. La falla de 1888, molt crítica ab la situació del moment, va suposar una fita per la repercussió, per damunt de tot, del seu llibret, molt dur en els abusos que els feien la banca i el comerç als proletaris i artistes.

"Mora el poeta lobrega buhardilla
Y en débil luz de alimento falto
Nada le consuela sus penas se mitigan
Pensando en sus laureles y gloria conquistados
Sus cuitas amorosas el trovador entona
Su mérito la ciencia elogia en los estrados
Desfallecido andrajoso muere inerte
La España dice en su postrero halo
País maldito nunca al artista
Nadie le protege ni da amparo."

10. Es denomina engranatge al mecanisme utilitzat per a transmetre potència d'un component a un altre dins d'una màquina. Els engranatges estan formats per dos, o més, rodes dentades, de les quals la major es nomena corona i la menor pinyó; servix per a transmetre moviment circular pel contacte de les rodes dentades. Una de les aplicacions més importants dels engranatges és la transmissió del moviment des de l'eix d'una font d'energia, com un motor de combustió o un motor elèctric, fins a un altre eix situat a una certa distància i que ha de realitzar un treball. El mecanisme d'engranatges més antic que es conserva és el mecanisme d'Anticitera. Es tracta d'una calculadora astronòmica datada entre el 150 i el 100 a. C. i composta per un mínim de trenta engranatges de bronze ab dents triangulars. Fins el seu descobriment, es creia que havien sigut inventats en el segle XIX. Per citacions de Ciceró se sap que el d'Anticitera no fou un exemple aïllat ja que existiren com a mínim dos mecanismes similars en l'època, construïts per Arquimedes i per Posidoni.

Falla Baixada de Sant Francesc, 1899

Un avanç que suposa un canvi radical per a la ciutat de València va ser l'arribada de l'enllumenat públic¹¹. El llistat de falles que tractaren la temàtica, i els aprofitaments que treien alguns d'este avanç, és llarg i entre altres hi destaquen les plantades al carrer de les Barques en 1898, que feia un recorregut pels diferents tipus d'enllumenat que havia tingut la ciutat fins al moment i retratava un personatge que fugia ab una maleta ben carregada, o en la Baixada de Sant Francesc en 1899, que criticava els problemes que comportava la nova il·luminació, i del mateix any la plantada a la plaça del Príncep Alfons, que posava en la picota la insuficiència de llum i criticava l'empresa subministradora de gas.

L'última falla del segle XIX a la qual faré referència és la plantada l'any 1892 a l'encreuament dels carrers de Sant Vicent i de Sant Gregori. En la mateixa, es va utilitzar un dels màxims exponents de l'èxit tecnològic d'aquell segle, la Torre Eiffel¹². Representada moltes vegades al llarg de la història de les falles, esta va ser la primera vegada que es va utilitzar, només tres anys després de la inauguració de la torre a París.

11. En 1771 es va establir un primer enllumenat públic a València amb 2.850 fanals d'oli, però era un servici extremadament car, i que pagaven directament els propietaris de les vivendes situades als carrers il·luminats. Així i tot, només s'encenien des de l'ocàs fins la mitjanit. Ja en 1844, el gas d'hulla, més econòmic i abundant, substituïa l'oli vegetal. L'empresa E. Lebon et Cie (futura Gas Lebón) s'encarregà de la instal·lació de l'enllumenat i va propiciar la creació d'un primer sector industrial d'alta inversió a València. Eixe any, concretament el 9 d'octubre, es va il·luminar la Glorieta. Va ser en novembre de 1882 quan arribà l'electricitat a València. A la Casa Conejos, una antiga botiga del carrer de Sant Vicent, acudiren desenes de veïns que volien vore com per primera vegada s'il·luminaven unes làmpades ab llum elèctrica. València es va convertir en la tercera ciutat espanyola que va fruir de l'arribada de l'electricitat. La primera fou Barcelona i poc després Madrid. La Sociedad Española de Electricidad, que tenia com a primera finalitat donar servici elèctric als primers abonats, començarà a actuar a València a finals de 1882 i serà a principis de 1883 quan es crearà la Sociedad Valenciana de Electricidad. Un dels primers llocs on es va portar l'electricitat fou a la fàbrica de fundició La Vulcano, situada al Pla de la Saïdia. La fàbrica que subministrava gas a la ciutat començà a produir electricitat el 8 de setembre de 1886; el primer abonat fou el Teatre Russafa. El 18 de juliol de 1893 la fàbrica de Lebón començà també a generar electricitat i tingué com a primer abonat al Círcul Valencià. En 1908, l'Ajuntament de València firmà un contracte de servici d'enllumenat públic elèctric per un període de trenta anys ab Hidroeléctrica Española, però esta exclusivitat no es va fer extensiva a la distribució d'electricitat.

12. La torre Eiffel inicialment nomenada *Tour de 300 mètres*, és una estructura de ferro pudelat, és a dir refinat als alts forns, procés pel qual s'eliminen gran part del carboni i la quasi totalitat del sofre, per la qual cosa el ferro ja es considera forjat. Dissenyada pels enginyers Maurice Koechlin i Émile Nouguier, i dotada del seu aspecte definitiu per l'arquitecte Stephen Sauvestre, fou construïda per l'enginyer francès Alexandre Gustave Eiffel i els seus col·laboradors per a l'Exposició Universal de 1889 de París, i es va inaugurar el dia 31 de març. La Torre Eiffel fou l'estructura més elevada del món durant quaranta-un anys, fins la construcció de l'edifici Chrysler, a Nova York. Al finalitzar la seua funció com a part de les Exposicions Universals de 1889 i 1900, fou utilitzada en proves de l'exèrcit francès ab antenes de comunicació, i hui en dia servix, a més d'atractiu turístic, com a emissora de programes radiofònics i televisius

Salt en el temps.

El canvi de segle va suposar una revolució en la manera de concebre la realitat per als ciutadans de peu. S'obria una realitat desconeguda, la ciència i la tecnologia derivada d'esta ho impregnaven tot, i cada pocs temps sorgien novetats i avanços que canviaven el perquè de les coses.

Les falles continuaven utilitzant elements derivats d'estes millores produïdes per les investigacions científiques, i alguns altres que ja hem vist, que les situacions tractades als cadafals feien adequat emprar-hi. Així veiem fanals en la falla del carrer de Gràcia de 1901, i un repàs als sistemes d'enllumenament a la plaça del Pilar aquell mateix exercici, o un vagó de tren en el cadafal plantat al carrer de Maties Perelló també en 1901. Com a novetat en les falles, valga la plantada en l'encreuament dels carrers de Russafa i de Ciril Amorós en aquell 1901, que va ser guanyadora del Primer premi que per primera vegada concedia l'Ajuntament de València, on trobem un fonògraf¹³ representat en un cadafal.

Ja en 1903 trobem un altre element representat per primera vegada en les falles, encara que va ser inventat segles abans, un llargavistes¹⁴, i un canó granífug¹⁵ que he pogut identificar plenament, i que en el cadafal eren utilitzats per un mag i un llaurador per observar un aeròlit¹⁶.

13. El fonògraf, creat en 1876, fou el primer i més comú dispositiu per a reproduir sons gravats. Va ser inventat per Thomas Alva Edison, Eldridge R. Johnson i Emile Berliner. La primera invenció coneguda d'un dispositiu capaç de gravar una vibració sonora va ser el conegut com a fononautògraf, creat pel francès Édouard-Léon Scott de Martinville i patentat el 25 de març de 1857. Podia transcriure una vibració sonora a un medi visible, però no tenia una manera de ser reproduïda després. Quan Thomas Alva Edison va anunciar la invenció del primer fonògraf, la primera peça enregistrada fou "Mary had a little lamb" el 21 de novembre de 1877. Edison mostrà el dispositiu per primera vegada el 29 de novembre d'eixe any i el va patentar el 19 de febrer de 1878. El fonògraf utilitza un sistema de gravació mecànica analògica, en el qual les ones sonores són transformades en vibracions mecàniques per un transductor acústic mecànic. Estes vibracions mouen un estilet que crea un solc helicoïdal sobre un cilindre de fonògraf. Per a reproduir el so s'invertix el procés. Al principi s'utilitzaren cilindres de cartó recoberts d'estany, més tard de cartó parafinat i, finalment, de cera sòlida. El cilindre de cera, de major qualitat i durabilitat, es va comercialitzar des de 1889.

14. Un llargavistes és un instrument òptic monocular emprat per a vore de prop objectes llunyans. Comprén un objectiu òptic i un altre ocular, generalment col·locats en un cilindre. Aparegut entre els segles XVI i el XVII, la seua invenció és atribuïda a l'holandès Hans Lippershey. En els primers temps, fou utilitzat principalment per mariners i naturalistes, encara que també servix per a l'observació ornitològica i, fins a un cert punt, per a l'observació astronòmica.

15. Un canó granífug és un dispositiu utilitzat en l'agricultura ab objecte de previndre la formació de tempestes de granis que acaben afectant a les collites. El canó antigranis, mitjançant explosions de gas acetilen i aire, emet ondes de xoc que es desplacen a la velocitat del só i interferixen en la cristallització del granis, donant com a resultat una pluja o granis molls en lloc de granis macís. Tot i ser prou utilitzat per els agricultors, l'efectivitat d'este mecanisme és ficada en dubte per alguns experts, ja que son pocs els estudis científics que l'avalen, això sí, els estudis contraris també son pràcticament inexistent.

16. Meteorit que cau sobre la Terra, format per material rocós i originat per la fragmentació d'un cos celeste al travessar l'atmosfera. Els aeròlits estan compostos de silicats de magnesi i ferro.

Falla Russafa-Cirilo Amorós, 1901

Amb el pas del temps, els elements representats començaren a repetir-se, així mai no han faltat engranatges, parts de ferrocarrils o globus com en la falla del carrer de Gràcia de 1904. O falles que recollien quasi tots els elements en una, com la plantada en 1908 en Pilar-Sequiola sota el lema “Paso al progreso”, on la muntanya era Espanya i un *baturro* anava levant-hi pedres per tal d’aplanar el pas al progrès; en la qual, a més, d’un fonògraf i una locomotora, possiblement s’aportaven les primeres representacions d’un automòbil¹⁷ i un dirigible¹⁸.

Estos artefactes es repetirien en falles com les plantades en 1912 al carrer de Joan d’Àustria, l’automòbil, i a l’encreuament Gràcia-En Sanç, el dirigible.

17. El primer automòbil ab motor de combustió interna s’atribuïx a Karl Friedrich Benz a la ciutat de Mannheim en 1886 ab el model Benz Patent-Motorwagen. Poc després, altres pioners com Gottlieb Daimler i Wilhelm Maybach presentaren els seus models. El primer viatge llarg en automòbil el realitzà Bertha Benz en 1888 en anar de Mannheim a Pforzheim, separades per uns 105 km. El 8 d’octubre de 1908, Henry Ford començà a produir automòbils en una cadena de muntatge ab el Ford model T, el que li va permetre arribar a xifres de fabricació fins aleshores impensables. Ford aprofità l’espenta de la Revolució Industrial i començà a fabricar el Model T en sèrie, quan els automòbils es fabricaven a mà, ab un procés artesanal que requeria molt de temps. Durant els vint anys que es va fabricar este model es tragueren a la circulació quinze milions d’unitats.

18. El dirigible va ser el primer artefacte volador capaç de ser controlat en un vol de llarga duració. El seu ús principal es produí entre 1900 i la dècada de 1930, per disminuir paulatinament quan els aeroplans superaren les seues capacitats i després d’haver patit accidents de rellevància, com l’incendi del Hindenburg. Actualment se’ls usa en aplicacions secundàries, com la publicitat. El naixement del concepte de dirigible se produïx durant la segona mitat del segle XIX, ab la proliferació d’iniciatives per a aconseguir un globus aerostàtic fiable per a desplaçar-se en la direcció desitjada. La primera persona que va realitzar-hi un vol a motor fou Henri Giffard, qui en 1852 volà 27 kilòmetres en un dirigible propulsat per una màquina de vapor. El primer dirigible totalment operatiu a cel obert va ser construït per a l’exèrcit francès per Charles Renard i Arthur Krebs en 1884. Nomenat ‘La France’, va realitzar un vol de 8 kilòmetres en 23 minuts ab l’ajuda d’un motor elèctric de 8,5 cavalls de potència.

En 1910 i 1911, trobem dos falles que representaren un avió¹⁹. La primera era una al·legoria dels progressos de l'home, i duia per lema "¡Che, quin parda!", en la qual un aeroplà sobrevolava un campanar, mentre un llaurador deixava de treballar per vore'l passar.

La segona, al carrer de les Comèdies, ab el lema "Los triunfos de la aviación", que representava l'accident d'un aeroplà. Segons l'investigador de la festa J. J. Coll relata en el seu blog²⁰, "la premsa va destacar de la falla el tema i la composició a càrrec del jove artista Vicent Bargues, ajudat en la fusteria pels germans Roig. Un aeroplà estavellat entre el pal de conducció elèctrica, una caseta i un xiprer. Els dos aviadors morts, un a dalt de la màquina voladora i l'altre atrapat en els cables elèctrics. En aquells anys els diaris es feien ressò dels nombrosos accidents que patia la incipient aviació i la premsa gràfica ho mostrava amb fotografies. L'escena tenia la intencionalitat de reproduir una d'aquelles imatges i el lema de la falla era la paradoxa d'això mateix".

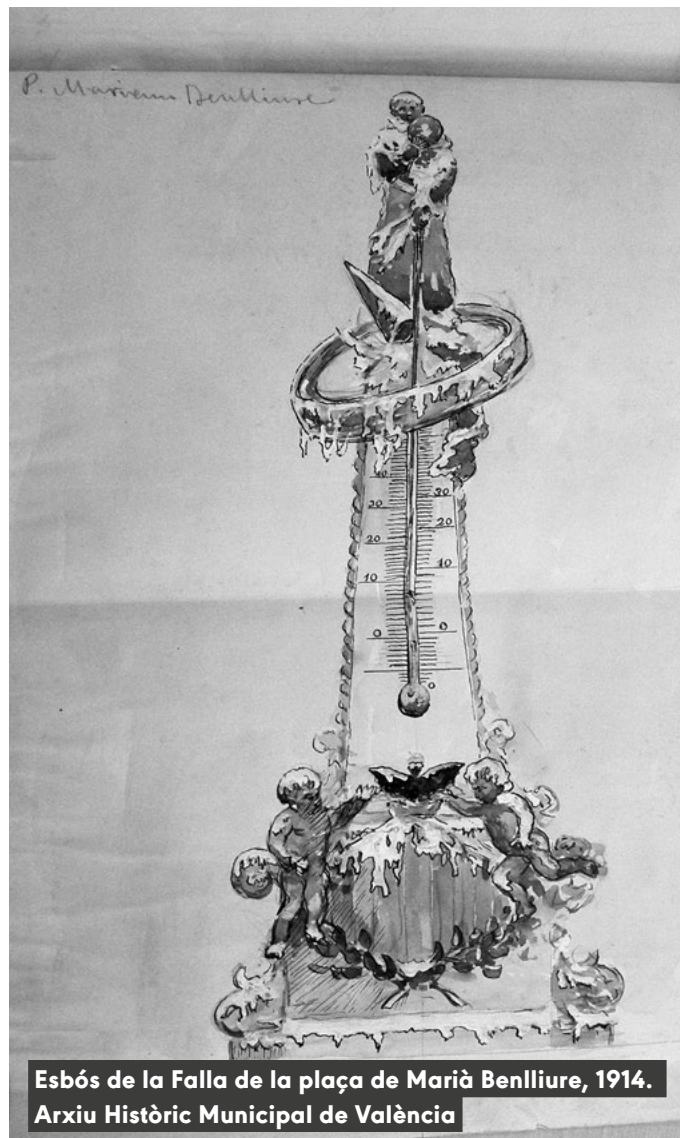
19. Sir George Cayley assentà les bases de l'aerodinàmica, i ja construïa i feia volar prototips d'aeronaus d'ala fixa des de 1803. Va aconseguir construir un exitós planador ab capacitat per a transportar passatgers en 1853, encara que en no posseir motors no va ser qualificat d'avió. El 28 d'agost de 1883, John Joseph Montgomery fou la primera persona que va fer un vol controlat ab una màquina més pesada que l'aire, un planador. El primer avió pròpiament dit va ser creat per Clément Ader el 9 d'octubre de 1890, quan va aconseguir enlairar-se i volar 50 metres ab el seu *Éole*. Posteriorment, repetix ab l'*Avion II* que volà 200 metres en 1892 i l'*Avion III* que, en 1897, volà una distància de més de 300 metres. El vol de l'*Éole* va ser el primer autopropulsat de la història, i és considerat com l'inici de l'aviació a Europa. El 17 de desembre de 1903, als germans Wright realitzaren el primer vol sostingut i controlat d'un aerodinàmic impulsat per un motor, durant dotze segons, que va recórrer 36,5 metres. Uns anys més tard, el 23 de novembre de 1906, el brasiler Santos Dumont fou el primer home que es va enlairar a bord d'un avió impulsat per un motor aeronàutic. A Alemanya, el 27 d'agost de 1939, volà el HE-178 de Heinkel, que muntava un motor de Ohain, i que va realitzar el primer vol a reacció pura de la història. Des d'este punt fins arribar a dominar inclús els viatges aeroespacials, l'home continua millorant les prestacions de les aeronaus.

20. Vos recomane que visiteu el blog que he comentat, i que trobareu en esta direcció web: <http://jotajotacoll.blogspot.com.es/>

Comèdies, 1911. Arxiu J. J. Coll

Col·lecció Josep J. Coll

Ja per anar acabant, arribem a l'últim any del període que he triat per fer esta xicoteta introducció al món científic en les falles, i així en 1914 trobem el cadafal plantat a la plaça de Marià Benlliure, el cos de la qual estigué conformat per un termòmetre de mercuri²¹. La sensació de gelor que transmet l'esbós, conservat a l'Arxiu Històric Municipal de València, segurament es deuria a les gelades que es patiren a València i a la resta d'Espanya durant el mes de gener d'aquell any²².

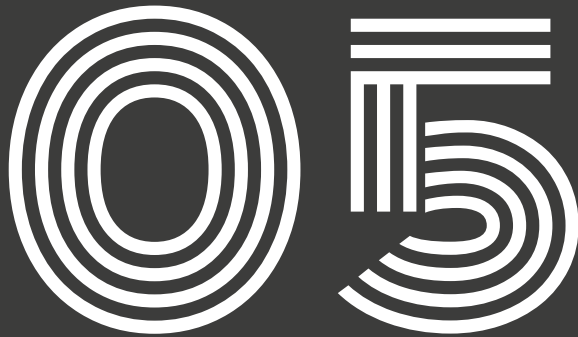
El 28 de juliol d'aquell 1914, just un mes després que foren assassinats l'arxiduc Francisco Fernando d'Àustria i la seua esposa, Sofia Chotek, a Sarajevo a mans del jove estudiant nacionalista serbi Gavrilo Princip, va esclatar la I Guerra Mundial. Les guerres, una de les pitjors lacres de la nostra manera de ser com a espècie, com ja he apuntat al principi d'este article, sempre comporten pèrdues, dolor, fam, mort i endarreriments en la societat que les patix; però per una altra part, també ajuden a millorar altres aspectes i fan avançar alguns dels descobriments científics. Els exèrcits són dotats d'altíssims pressupostos que afavorixen la investigació en molts camps, i propicien salts de qualitat en alguns d'ells que després són aprofitats per la societat.

Esperem que en el futur no haguem de "fruir" molts d'eixos salts tecnològics provocats per grans guerres. Serà bon senyal.

21. En 1714, Daniel Gabriel Fahrenheit va crear el termòmetre de mercuri ab bulb, format per un capil·lar de vidre de diàmetre uniforme comunicat por l'extrem ab una ampolla plena de mercuri. El conjunt està segellat i quan la temperatura augmenta, el mercuri es dilata i ascendix pel capil·lar. En 1724, Fahrenheit finalitzà la seua escala termomètrica, que quedà plasmada en la seua obra *Philosophical Transactions*. El 19 de març de 1744, Jean-Pierre Christin presentà el primer termòmetre de mercuri en utilitzar els paràmetres de zero graus com a punt de fusió de l'aigua i cent graus com a punt d'ebullició, que són utilitzats en gran part del món. En 2007, una directiva europea va prohibir el seu ús a causa de l'enverinament per mercuri per la possible inhalació en cas de trencament, i per la contaminació hídrica que pot produir. A Espanya, està prohibida la seua comercialització des d'abril de 2009.

22. En gener de 1914 destacaren, no tant les temperatures mínimes, en qualsevol cas molt baixes, sinó les temperatures mitjanes del mes, que en alguns observatoris foren les més baixes de la sèrie, i ab gener de 1945, resultà el gener més gèlid del segle XX. L'extraordinari d'aquell mes vingué marcat per la persistència de valors molt freds quant a les temperatures, forts vents del nord-est i intenses nevades en els sistemes muntanyencs del nord peninsular, Castella i regions del Llevant, com la sorprenent nevada que arribà a cobrir la ciutat d'Alacant el dia 22. A la ciutat de València, la temperatura mínima van ser -3,8° C.

ORIGEN
I DESERT

MIGUEL ARRAIZ
ARQUITECTE - PINKINTRUDER

1.

Hages nascut en un poble, en una ciutat, a Espanya o a l'estranger pràcticament tots tenim una foto semblant a aquesta. En la qual els nostres pares ens visten amb el vestit regional del lloc. És, diguem-ne, el nostre primer contacte amb la tradició i els nostres orígens.

I aquesta foto que és en si mateixa una tradició es realitza igualment siguen els nostres pares seguidors o no d'aquestes tradicions.

En el meu cas la meua família no ho era, però a pesar d'això em vaig interessar en aquest cas per les falles, on vaig passar gran part de la meua infància i la meua joventut.

2.

Una vegada dins, vaig començar a aprendre coses sobre els nostres orígens, a seguir el que podríem anomenar un manual de com érem i d'on veníem i a sentir repetidament la frase de "les falles són la millor festa del món", si en algun moment a pesar de ser jove qüestionava res, la frase de tornada era: "Açò sempre s'ha fet així"

3.

Igual que en les religions que repeteixen totes que el seu déu és l'únic verdader, amb les festes ocorre el mateix. A San Fermín estan convençuts que les millors festes són les seues, i el mateix ocorre a Rio de Janeiro o en qualsevol xicoteta localitat. Per una simple qüestió d'estadística no totes poden tindre raó o, el que és el mateix, cap no en té. Així que deixe de creure'm tot el que em deien i a posar-ho en dubte.

En eixe moment tens dues opcions: o seguir amb els ulls tancats el que et conten ("sempre ha sigut així") o apartar-te a un costat, fins i tot pensar que les falles no t'agraden.

4.

Però arriba el moment en què et veus repetint la tradició de la foto, aquesta vegada amb els teus fills, i contant-los la mateixa història que et van contar a tu de xicotet i pensant que l'única explicació als seus dubtes o preguntes infantils que els pots donar és "que s'ha fet així tota la vida". Donar-los un llibre en què totes les pàgines estan escrites i que l'única opció possible és o seguir el corrent i perpetuar el ritu o deixar l'aigua córrer.

Vaig decidir que no volia renunciar als meus orígens ni renunciar a les falles. Així que vaig decidir posar en dubte el que eixe llibre em contava.

5.

Així que em vaig decidir a aportar el meu granet de sorra, a investigar els orígens i a buscar certs valors i principis que creia que eren necessaris però que no trobava clarament en la nostra tradició. Veia les falles com una oportunitat de recuperar l'espai públic i dedicar-lo a l'art durant uns dies, de recuperar la ciutat, que foren unes intervencions que no sols ocuparen els carrers i només poguérem veure darrere d'unes tanques i foren més interactives.

Em preocupava com els nostres carrers s'omplien de logotips comercials, tanques, mercats ambulants per a obtenir el màxim rendiment econòmic però el menor rendiment de fer una ciutat més amable.

Em preocupava l'ús de materials no pensats per al foc que es consumien cada 19 de març.

M'interessava que la construcció de les falles fóra una cosa que implicara la comunitat i el veïnat.

6.

També m'interessava continuar contant-li açò als meus fills, així que quan tenien quatre i set anys vaig voler fer l'experiment de posar en pràctica amb ells la construcció d'alguna cosa durant un any per a regalar-la al carrer i després cremar-la. Recuperant peces sobrants de fusteries construïrem una gran ciutat. Quina serà la tradició per als meus fills d'ací a uns anys? El que estan vivint ara que són joves? O el que pensem a dia d'avui majoritàriament que és la "tradició"?

Les tradicions i les festes estan en constant evolució, negar això és negar una evidència, la qüestió és si volem ser nosaltres els que prenguem les regnes dels canvis o ho deixem en mans de decisions econòmiques i/o polítiques.

7.

Aquest camí que va començar quasi com un joc em va conduir a la possibilitat de portar al màxim aquest intent de buscar eixos valors, amb l'oportunitat *mediàtica*, al costat de David Moreno, de realitzar la falla de Nou Campanar de 2015.

5

Miguel Arraiz

5

Miguel Arraiz

6

Miguel Arraiz

7

Miguel Arraiz

8.

Posar en pràctica el treball en equip amb la realització d'un mosaic de més de 95.000 peces fetes per centres de menors en risc d'inclusió social juntament amb associacions de veïns i comissions falleres.

Qualsevol podia sentir-se part de la realització d'una falla d'especial.

Usar com a material tan sols el cartó.

9.

Però ningú va dir que lluitar contra les tradicions seria fàcil, i a la lluita *intel·lectual* per intentar investigar i traure del seu lloc de confort la tradició es va unir la lluita física, uns dies abans de la cremà d'aquesta falla, van anunciar forts vents i pluges. Vam estar lluitant en equip per mantindre l'estructura en peu, una estructura de més de 10.000 kg de només cartó completament mullat. Però finalment... va caure.

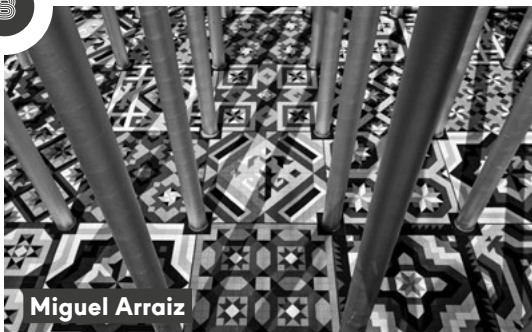
10.

Finalment va caure. I molta gent se'n va alegrar. Els seguidors de les frases "s'ha fet així tota la vida" o "les falles són la millor festa del món" acaben associant la tradició o el que ells consideren com a tal a la seua forma de ser, per la qual cosa qualsevol variació en el *statu quo* ho prenen com un atac personal i com a tal responen.

11.

Però en realitat no som conscients de la gran oportunitat que tenim, comptem amb una festa de llarga tradició, però que al seu torn és la festa que major capacitat de regeneració i evolució té. Ens obsequem a mantindre les coses com estan i ni tan sols provar coses noves, com si això fóra un atac al nostre origen. Quan en realitat la pluralitat és riquesa, i si algun intent no funciona no passa res, HO CREMEM i tornem a començar novament l'any que ve. Pensem que una altra tradició té eixa capacitat de renovació. Cada any podem escriure una nova pàgina de la nostra història, i sobretot fer-la la nostra.

8

Miguel Arraiz

9

Flickr Laura Cuttier

11

Miguel Arraiz

10

12, 13 i 14.

Després de Nou Campanar, tinguérem l'oportunitat d'anar al Burning Man, es tracta d'un festival que encara que no té més de 30 anys de vida té moltes coses en comú amb les Falles.

Es fa al desert de Nevada, on acudeixen, durant una setmana, prop de 80.000 persones per a conviure i compartir al voltant de l'art efímer, i després cremar-lo.

Una ciutat efímera que durant una setmana és la tercera ciutat més gran de l'estat de Nevada després de Las Vegas i Reno.

Jo vaig tindre la sort d'anar a l'estiu de 2015 i va ser tota una revelació, ja que molts d'aquests valors i principis de què parlava abans els vaig poder veure allí i comprovar a més que eren viables.

15.

Valors com que ningú és organitzador i ningú és espectador. Tots són participants. Ningú va a una desfilada només a mirar-la, en forma part.

La inclusió radical, tot el món és acceptat en la comunitat siga com siga, vinga d'on vinga. Valor de la comunitat del treball en equip.

16.

Ací estem acostumats a incorporar ritus al llarg del temps. Ritus que marquen clarament una jerarquia, una posició social. Que delimiten qui és l'organitzador i qui és l'espectador. Ritus que anul·len la festa per a convertir-la en un esdeveniment de representació social on no hi ha lloc per a la sorpresa o perquè alguna cosa discórrega per una via diferent a la que estableix el "s'ha fet així tota la vida".

17.

Valors com "leave no trace", no deixar rastre, o que el lloc que ocupes per a la teua festa quede millor que abans que tu arribares. De fet un equip de més de 500 voluntaris es queden al desert durant un mes repassant que no quede absolutament res soterrat en l'arena.

12

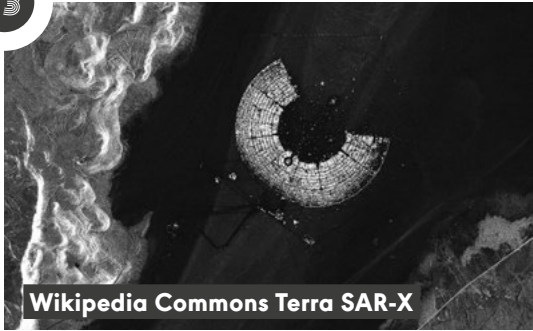
Stu Chambers

15

Miguel Arraiz

13

Wikipedia Commons Terra SAR-X

16

Flickr Presidència Generalitat

14

Flickr Neil Girling

17

Miguel Arraiz

18.

Mentrestant, com a societat, estem tremendament acostumats a no tindre aquesta consciència respecte als nostres actes. Considerem que els serveis de neteja municipals ja arreglaran el que embrutem. Si el de davant meu tira alguna cosa a terra, per què jo no vaig a tirar-la.

19.

Un esdeveniment, el Burning Man, basat en l'econòmica del regal, no estan permesos els diners, ni fins i tot el bescanvi, tot el món regala des de menjar als artistes que estan construint l'art com és el cas de la foto, fins a un massatge, un penjoll, qualsevol cosa.

20.

Els espònsors estan prohibits, l'experiència del consum mai s'ha d'anteposar a l'experiència artística. Ens pareix totalment normal que les marques i logotips acaben incorporant-se al nostre espai públic amb el pretext que és gràcies a ells que es finança la festa. Però moltes vegades no ens adonem que l'agenda cultural de les nostres ciutats no ve marcada ni pels artistes ni pels artesans ni per l'administració sinó pels departaments de màrqueting de grans cerveseres. Renunciem a la nostra llibertat creativa i expressiva, o, més que renunciar-hi, la venem al millor postor.

21.

L'art al desert s'entén com un element interactiu, en el qual l'acció del participant li dóna valor i sentit. No són peces estàtiques que s'admiren des de l'altre costat d'una tanca. Com comentava abans, ningú és espectador, tots són participants i com a tals participen amb les expressions artístiques.

22.

El foc purificador i el respecte als materials que es cremen és també un dels valors que es poden trobar en el Burning Man i que a dia d'avui, a pesar de ser les Falles el suposat "gran festival del foc", no som capaços de posar en valor.

23.

En definitiva, vaig haver de viatjar a l'altra banda del món enmig d'un desert per a comprovar que el que ací era un somni, incorporar tots aquests valors i principis a una festa, era possible. Per a trobar els valors que jo volia per a ací.

18

21

19

22

20

23

24.

No vull que parega de la meua exposició que insinue que tot allò de fora és bo i el que fem ací està mal fet. No es tracta de lloar el que es fa als EUA com si açò fóra la pel·lícula de *Bienvenido, Mister Marshall*. Totes les festes i cultures tenen les seues pròpies contradiccions. Es tracta simplement de confrontar-les i poder aprendre uns dels altres. I és cert que les nostres tradicions tenen també molts valors a oferir, i molts valors que romanen ocults a l'espera que els recuperem.

Així que, després de la nostra visita al Burning Man, els organitzadors d'aquell esdeveniment van visitar les falles, i fou a través dels seus ulls que vaig poder veure valors importants de la nostra tradició.

La pervivència en el temps. Hem aconseguit mantindre una tradició enmig d'una ciutat sense necessitat d'anar-nos-en a celebrar-la enmig del desert. Una tradició que vertebrava no tan sols la ciutat sinó també tota la regió. I que incorpora i vertebrava totes les generacions i gent de totes les ideologies.

25.

Posseïm el micromecenatge artístic més gran del món. Més de mil pressupostos anuals destinats a crear i produir elements artístics enmig de l'espai públic. Finançat amb el treball dels veïnats. El nombre de gent creativa i gent capaç de fer coses amb les seues mans en aquesta ciutat per metre quadrat és una cosa que encara que a nosaltres ens parega habitual és totalment extraordinària. Quantes ciutats del món compten amb nombrosos tallers capaços de traure al carrer escultures de 30 metres d'altura com si fóra el més normal del món?

Evidentment tenim un gran potencial, encara que moltes vegades la potència sense control no serveix de res.

26.

Després de visitar respectivament els dos festivals, decidim fer un pas més enllà i continuar explorant les possibilitats de col·laboració i intercanvi cultural.

L'oportunitat de mirar-te en un altre espill per a analitzar-te és sempre una gran oportunitat.

La possibilitat d'unir els dos mons per molt allunyats que paregueren.

24

Miguel Arraiz

25

Archivo Las Provincias

26

Miguel Arraiz

27.

Sempre és emocionant donar a conèixer els teus orígens i les teues tradicions fora. Així que aquest estiu vam tornar novament al desert, aquesta vegada acompanyats de més de vint-i-cinc persones. En aquesta ocasió, i ja que viuríem una experiència distinta, la meua família m'acompanyà.

És emocionant veure com allí no tenien por d'incorporar o almenys provar tradicions d'altres llocs, així que Beatriz, vestida de valenciana, va tindre l'oportunitat de fer el senyal d'inici dels focs artificials del Burning Man de 2016, amb la frase que tots a València coneixen: "Senyor pirotècnic, pot començar la *mascletà*", i que va sonar en la ràdio per a encetar més de deu castells de focs artificials a la ciutat efímera de Black Rock City. Potser l'inici d'una nova tradició?

28.

Però no solament va ser un viatge per a donar a conèixer el folklore. Vam voler portar una falla, però una falla que, encara que potser no complia amb els cànons estètics establits, contenia els principis i valors que consideràvem més importants de compartir entre les falles i el Burning Man.

29.

Eixos valors eren: el valor del treball en comunitat. Al costat de les falles de Torrent, més de tres-cents fallers ens van ajudar a acoblar la base de la falla en un mosaic de més de 25.000 peces.

30.

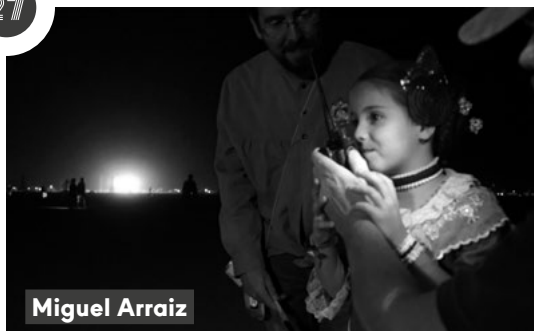
El valor de la tradició, la peça estava coberta per una pell daurada que recordava els motius de les finestres de la llotja i incorporava més de cent caps de ninots recuperats, alguns amb més de seixanta anys, dels tallers artesanals. La mà de tots eixos artesans que han fet possible la història de les falles.

31.

El valor de la capacitat d'evolució. A pesar de ser un festival tan tradicional com són les falles, hi ha espai per a la pluralitat, espai per a la investigació, per a llenguatges més contemporanis. És una tradició en moviment, només cal atrevir-se a intentar-ho.

En definitiva, simbolitzar que sobre el treball de la comunitat és possible conugar modernitat i tradició.

27

Miguel Arraiz

28

Miguel Arraiz

29

Miguel Arraiz

30

Miguel Arraiz

31

Miguel Arraiz

32.

Les tradicions estan en constant evolució encara que creguem que no, si no hi ajudem en l'evolució, altres ho faran per nosaltres, poders econòmics, polítics, etc.

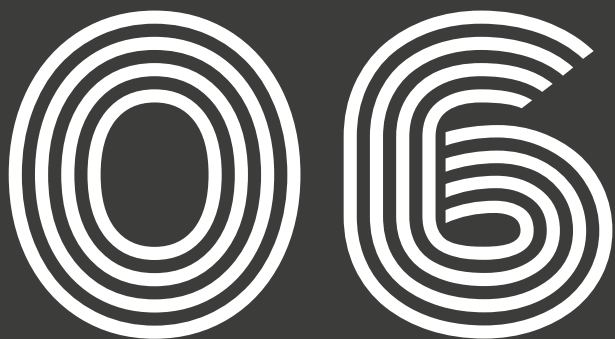
Les tradicions estan farcides de ritus, ritus que cal qüestionar des de la perspectiva dels valors. Per a recuperar l'origen, la tradició, hem de ser capaços de desposseir-nos d'eixos ritus que no aporten valors, desprendre'ns-en, substituir-los pels veritables principis.

Poder donar als nostres fills un llibre que no parle de veritats immutables, que parle de valors i en el qual sempre hi haja un capítol en blanc perquè puguem afegir la seua història. Recuperar el nostre origen, ser amos de la nostra tradició.

Miguel Arraiz

CRIDANT
AL DESERT

DAVID MORENO
ARTISTA

spere que em perdone el lector en titular les meues paraules amb un tòpic tan gastat, però eixa és la sensació que tinc ara després de tornar del desert de Nevada, després de passar-nos vint-i-un dies aïllats en un llac sec des de fa milers d'anys, entre tempestes d'arena.

Potser la festa va nàixer del conflicte, de la crítica satírica a allò defectuós, un crit, una queixa espontània, un arravatament irreverent i carnavalesc i amb l'esdevindre dels segles una vegada institucionalitzada i dotada de mil rituals accessoris eixe tret iniciàtic ha quedat gravat en el nostre ADN. O potser eixe tret ja estava en la nostra personalitat col·lectiva i l'hem institucionalitzat transformant-lo en una festa tan complexa i polièdrica com les falles.

Perdone el lector la meua divagació inicial però tinc el terrible defecte de deixar per escrit en públic pensaments que hauria de deixar només en el meu cap i en lloc de repetir només els tòpics amables amb què una vegada i una altra narrem les falles i esperar els afalacs i aplaudiments per les meues lloes. Però m'és impossible. Les falles són la meua obsessió i la meua passió i ho són des que era un xiquet. La meua professió també però primer va ser l'anterior. Potser per això no puc deixar de pensar-les, intentar entendre-les, i criticar-les per a intentar trobar idees que les milloren.

Els meus pares em van fer faller amb tres o quatre anys. No sé per què ho van fer, perquè ells no estan especialment lligats a les falles. La primera imatge que tinc gravada en la meua memòria de manera clara és la d'una senyora en una engrunsadora parapetada entre dues façanes. Ara sé que era la falla de Na Jordana de 1980, tenia cinc anys i evoque clarament i nítida en els meus records la seua imatge i les sensacions que em va provocar. El següent record que puc recuperar amb nitidesa és el meu enuig en un racó perquè mon pare no em volia portar a veure una falla que havien muntat a la porta de l'ajuntament. L'havia vist en la tele i volia anar a veure-la i volia anar ja. Ara sé que era la falla del colós que Vicent Luna va fer per al mundial de futbol del 82. Tenia sis anys i no parí de plorar fins que mon pare em portà a veure-la. Vaig fer la meua primera falla amb deu anys, la primera que recorde i almenys puc datar i mai he deixat de fer-les. Vaig ser faller fins als vint, ho vaig deixar un dia i vaig deixar les falles per a concentrar-me en la universitat després d'unes notes desastroses. Però vaig tornar a fer falles l'any següent. Me'n vaig anar de casa amb vint-i-tres anys després que mon pare s'assabentara que m'havia matriculat en belles arts i tinguérem una baralla enorme i ja mai més hi vaig tornar, vaig treballar de cambrer i amb els diners que vaig aconseguir estalviar vaig llogar un taller i amb vint-i-quatre anys va ser la primera vegada

que vaig obtindre un benefici econòmic treballant en falles. Ja mai vaig deixar València i a pesar de diversos intents mai he aconseguit deixar les falles.

Eixe és el meu currículum faller, molt resumit, eixa és la meua relació d'amor i odi amb les falles. Segurament és la primera vegada que ho conte i ho faig perquè pareix que per a poder ser crític has de tindre un currículum faller perquè no et col·loquen davant i, per descomptat, els artistes millor que no ho fem, la nostra funció és només produir-les, ni tan sols crear-les, hem de fer el que altres ens diuen, que per a això paguen les quotes, per a això ens paguen. Per a alguns no som més que mers proveïdors, de tant en tant ens inviten a una xarrada o una entrevista que esperen que omplim amb alguns tòpics banals.

Fa més de dos anys, Juan Armiñana ens va fer a Miguel Arraiz i a mi un regal enverinat. Ens va encarregar la falla de Nou Campanar per a fer el que volguérem. Era un regal i una oportunitat d'experimentar amb moltes coses i decidírem fer-ho. Experimentàrem amb la comunicació al voltant de les falles, amb l'estètica, amb el discurs i amb la capacitat de projectar-les internacionalment. Del resultat d'eixa projecció internacional ens va arribar una invitació del festival artístic, segurament, més important del món en aquests moments, el Burning Man. Els fundadors havien sentit parlar de les falles i no s'acabaven de creure que això existira. Així que ens van invitar que hi anàrem, que se les contàrem. Hi anàrem i ho férem i ací hauria d'haver quedat la nostra aventura, però després d'haver estat allí era una finestra d'oportunitat tan important que continuàrem enredant-nos i complicant-nos. Ells van decidir vindre a València a conèixer les falles. Podríem haver deixat l'assumpte en mans dels responsables polítics perquè se n'encarregaren ells. Però des de les primeres reunions començàrem a tindre la sensació que només s'anaven a quedar en l'anècdota, en la superfície. En realitat res havia canviat, els polítics són polítics, sempre pensant a curt termini, en la foto immediata que els done rèdit per a anar canalitzant les seues ambicions personals encara que ho emmascaren de treball rere del bé comú.

Durant sis mesos tocàrem totes les portes possibles per intentar preparar una agenda per a establir relacions sense saber molt bé per què, però amb la certesa que era una oportunitat important. Van vindre, van veure les falles, la visita va ser un èxit, molta gent ens va felicitar, uns altres ens van criticar en els seus rogles, però ningú es va seure amb nosaltres per a anar més enllà, per a pensar amb nosaltres quins aprenentatges, quines oportunitats podríem obtindre de tot açò, quines reflexions podíem aportar de la nostra experiència.

I continuàrem insistint, Miguel i jo havíem presentat un projecte per a crear una cosa per al Burning Man. Era l'oportunitat de fer alguna cosa allunyada de les falles i de València, el nostre projecte. Sent-hi, era una utopia llunyana. Durant un mes ho preparàrem de manera obsessiva i ho presentàrem al mateix comitè al qual qualsevol artista del món pot presentar, passàrem la primera fase, passàrem la segona, passàrem la tercera i, després de falles, després de la visita, el que era un projecte pensat amb la filosofia del Burning Man, amb les seues condicions el transformàrem en una falla. Algunes institucions ens van oferir ajuda, unes altres ajudes ens les haguérem de treballar. Algunes ajudes amb convenciment, unes altres per a no quedar-se fora de la foto. Les canalitzàrem cap a institucions vinculades a les falles per a convertir el nostre projecte en un projecte col·lectiu.

Anar-hi, crear una obra per al Burning Man era un somni, una gran oportunitat per a mi com a escultor però en compte de mostrar el meu treball em vaig emportar el de molts artistes fallers. Vint voluntaris se'n vingueren amb nosaltres a muntar i desmuntar. Cada un es va pagar el seu viatge, inclosos Miguel i jo. La desmuntàrem, ens l'emportàrem cap a València amb la intenció de tornar-la a muntar-la ací i cremar-la, però a hores d'ara, després de reunir-nos amb tot aquell que ens ha donat cita, ja sabem que no serà possible. Potser quan aquest text es publique ja l'hauem cremat en algun lloc o l'hauem tirat cansats de donar voltes, qui sap...

He fet un càlcul i amb els diners que m'he gastat dels meus estalvis a pagar els dos viatges podria pagar les quotes d'una falla durant vint-i-cinc anys. Ho dic perquè discutint d'una cosa un dia per les xarxes algú em va assenyalar que els fallers pagaven les quotes i el meu treball, i per tant no podia opinar. Així ens veuen alguns, com a simples mercenaris, uns altres ens acusaven en públic de buscar que ens pagaren les nostres vacances amb diners públics, encara estic esperant una trucada per a informar-se, encara estic esperant que el periodista que dirigia el programa ens done veu per a poder contestar una afirmació que a mi m'humilia.

Mentre escric tinc la sensació d'haver estat espentant una gran pedra, cap avant, cap avant, espentant, espentant. I avui em pare i amb els braços dolorits de tant d'espentar, cansat, em pregunte per a què estic espentant aquesta pedra.

No pretenia que aquest text fóra un ploriqueig, pretenia contar les meues conclusions de tota aquesta experiència, aportar les meues idees basades en un llarg aprenentatge, en dos anys de

treball intens pel qual no vaig cobrar res ni ho vaig pretendre. El vaig començar al setembre en tornar del desert i el vaig deixar inacabat perquè estava massa negatiu i vaig decidir tancar-me en el taller a fer allò pel que em paguen, callar i fer és el que em demanen. Fer falles, que és el que em sana una vegada i una altra. Només fer falles.

I avui ho reprenc. Ahir ens van concedir això del patrimoni i tots van felicitar els fallers, però molts pocs es van recordar dels artistes. I ho reprenc com un crit en el desert. Però d'eixos crits amb què soltes tota la tensió acumulada sense molestar ningú, sense agredir. D'eixos crits amb què recuperes les forces per a continuar espentant la pedra perquè sé que la continuaré espentant.

Perquè si alguna cosa he après del Burning, i ells tenen molt clar, és que la creativitat individual és un gran motor, que tots podem ser creadors, que l'art és una cosa tan atàvica, tan humana, que fa 14.000 anys els primers humans ja en feien a la cova d'Atutxa i mai n'hem deixat de fer. En les falles hem creat un sistema de mecenatge tan potent que a un creador com jo li permet tindre la certesa que cada any algú treballarà perquè jo tinga els mitjans per a concentrar-me només a crear, i tindrè un espai on exposar el meu treball i el foc el destruirà per a tornar a començar.

En les falles ens equivoquem quan desplaçem la creativitat i la fem secundària, quan la tapem amb capes i capes de seda o de soroll, quan no la posem en valor, quan pretenem fer-la uniforme. La creativitat popular va ser la primera cosa, la falla va ser la primera cosa, tota la resta són afegits que altres llocs del món també tenen i en alguns llocs ho fan millor que nosaltres. Però l'art al carrer nosaltres el fem millor que ningú.

Me'n vaig anar al desert a cridar i em vaig trobar 75.000 persones que m'escoltaven, i torne a València i pense continuar fent-ho encara que alguns creguen que els artistes només som mercenaris, proveïdors que hem de fer ninots sense parar i callar. No pense callar, no em dóna la gana.

VESTIR-SE
DE FALLERA

JOSÉP ENRIC GONGA
POETA I ESCRIPTOR

estir-se de fallera. Un acte en aparença innocu. Una rutina festiva que es repeteix any rere any en les celebracions falleres. En principi, el fet de posar-se una roba autodenominada d'indumentària tradicional per a participar en elles, no hauria de tenir més importància. Però els actes més habituals dins de certes festivitats acaben per assolir més significat del que manifesten.

Tradició inventada en el sentit que explica l'historiador Hobsbawm en el llibre *L'invent de la tradició*: "... un gran nombre de costums, creences i pràctiques arrelades en la vida de les societats modernes, i que —on és possible— declaren o insinuen que són antigues, de fet tenen un origen relativament recent", no és més que una actitud nova que intenta prendre com a referència una continuïtat amb un passat fictici. Un intent d'estructurar un acte social de manera que sembla invariable i inalterable, és a dir, tradicional.

Fenomen fill d'una mentalitat que naix en el romanticisme, que reivindica els trets propis d'un poble en allò que anomena cultura popular, una evocació emocional i sublimada d'un passat mític on es busquen unes suposades "arrels" que preserven una identitat col·lectiva inalterable, el caràcter d'un poble. En el cas del qual parlem, la indumentària, aquest pensament provoca la reivindicació d'algunes maneres de vestir populars que solen remetre's, com a molt, al segle XVII, i que acaben per ser reconegudes com a representatives de tota una regió. En vestir-se de llaurador i de llauradora, els usuaris s'aut identifiquen i són identificats com a valencians, és el tipisme portat a terrenys simbòlics. Una marca.

Però el costum és bastant modern, una tradició inventada en les primeres dècades del segle XX, i es dóna la paradoxa que es tracta d'una invenció urbana, una creació simbòlica que s'apropia d'un producte de l'antiga societat rural, el vestit de llauradora, per assimilar-lo i donar-li una funció dins el que podríem anomenar "cultura urbana" i sobre el qual recolzar un sentiment de grup.

La primitiva festa de les falles és una celebració veïnal sentida i participativa. Oficis municipals, col·loquis, cròniques i peces teatrals com *La falla de sant Josep*, d'Escalante, ens parlen d'una festivitat on es munta una foguera amb fustes i trastos vells que solen arreplegar els xiquets i sobre la qual s'instal·la alguna escena teatralitzada que crítica i satiritza algun comportament mal vist socialment. Els veïns hi participaven com ho feien en altres celebracions, mudats per a eixir en la processó o per divertir-se en la revetlla. Ningú no es vestia de llauradora "a l'antiga"

per a participar-hi. La posterior evolució de la festa amb l'aparició de les comissions falleres i els monuments artístics és la que provoca la irrupció de les dones en ella en forma de reines falleres. La confluència de diversos factors la provoquen. Els jocs florals amb les seues reines i la moda dels concursos de bellesa, acaben per configurar, a poc a poc, el que ara és vist com una antiga tradició, el nomenament i exaltació de les reines falleres de cada comissió i el de la fallera major de cada localitat on se celebra la festivitat, i que de fet té la data de naixement en la dècada dels vint del segle passat. Les falles són filles del temps que viuen, si han perdurat i arribat fins a l'època actual ha sigut perquè han sabut adaptar-se als inevitables canvis socials que els ha tocat viure, s'ajusten com un quant a la societat en la qual es mouen.

Mirem el cas de Gandia. Es planta la primera falla en 1885 amb motiu de la construcció del pont del ferrocarril Carcaixent a Dénia sobre el riu Serpis. És un monument patrocinat per la gerència de la línia per fer publicitat de la companyia. Posteriorment, en 1897, es torna a plantar una falla per part dels veïns dels carrers Major i Gutiérrez Mas. La construïren per donar-se a conèixer dos artesans de València coneguts com "els Doradors", que es dedicaven a la fusteria religiosa. La iniciativa tingué continuïtat durant uns quants anys, fins a 1904, quan per un conflicte amb l'ajuntament a causa de la crítica a les deficiències del subministrament d'aigua i llum a la ciutat, es prohibeix plantar el monument. Era una festa que se celebrava com tantes altres de diferents carrers de Gandia, d'una manera semblant a la que explicàvem en parlar de les primeres falles. No és fins a l'any 1928 que es tornen a plantar falles a Gandia. Però aleshores ja ho faran impulsades per comissions falleres. De fet, aniran substituint, a poc a poc, les antigues festes de carrer. Si ens fixem en el mapa faller de la població, veurem que les primeres comissions coincideixen quasi exactament amb alguns carrers que celebraven festivitats que havien desaparegut: la del carrer Major per la festa de Sant Domingo Guzmán; la de la plaça de Santa Clara per la de la Mare de Déu d'Agost; la del Raval per la de Sant Josep... i són elles les que començaran a introduir en la festa fallera elements moderns procedents d'altres àmbits, entre ells el de la participació de la dona com a reina o bellesa fallera.

Com es conforma aquesta participació? La manera de fer en les festes majors de la ciutat ha canviat. Les antigues cavalcades amb comparses i danses populars han estat substituïdes per una de caràcter *històric*, en la qual participen tots els anys comparses de figurants vestits de valencians a "la manera antiga" amb gropes i carros. La idea que aquesta manera de vestir és autènticament valenciana comença a introduir-se. Ja hem comentat que estan de moda els

concursos de bellesa. I des de 1922, una societat literària filial de Lo Rat Penat, anomenada Conca de la Zafor, comença a muntar jocs florals a Gandia. El costum arrela en la bona societat gandiana, les classes més benestants munten uns saraus en els quals s'anomena una reina dels jocs i en presenten les seues filles com a dames d'honor. S'atorguen flors naturals i es munta un ball de gala en l'elitista casino del Foment. Les falles copien mimèticament aquesta manera de fer. En 1931, la falla del Mercat presenta una reina de la falla i una cort d'honor. A partir d'aquesta data el costum s'estén, es fan actes d'exaltació als teatres de la ciutat, es reciten versos, es munten gales. El que tarda un poc més a introduir-se és la pràctica de vestir-se de llauradora "a l'antiga". De fet, si es repassen fotografies de l'època, les belleses que representen les comissions van vestides de gala, amb pinta i mantellina, el seu aspecte és idèntic al de les reines i dames dels jocs florals.

És després de la Guerra Civil quan les falleres que formen part de les corts de les comissions comencen a vestir-se de llauradores. El folklore al servei d'una ideologia propiciava el seu ús com a exaltació d'un passat mitificat. Els festivals de *Coros y Danzas* muntats per la Sección Femenina de la Falange en són una mostra, del que vull dir. Durant anys, fins ben entrada la dècada dels setanta del segle passat, els actes que hem descrit continuen per inèrcia. Les comissions encara paguen el lloguer dels vestits de les seues corts, l'acte més important és el de la presentació de totes elles al costat de la fallera major de la ciutat al Teatre Serrano, amb recitació de versos i el corresponent mantenidor, i el ball de gala celebrat, no cal dir-ho, als salons de Foment. El mimetisme amb els costums de les classes acomodades de la ciutat és més que evident.

Però els costums varien. La ciutat canvia la seua epidermis física i social. Els beneficis de la taronja, el turisme, la construcció, les botigues, que es distribueixen entre un munt de gent, provoquen l'aparició d'una nova classe mitjana més nombrosa i amb més poder adquisitiu. Els usos socials són uns altres i això es reflecteix en la festa. La seua pròpia dinàmica genera una sèrie de relacions de prestigi que comencen a fer molt atractius els càrrecs directius de les comissions i de la Junta Local. És l'alcalde de la ciutat qui presideix molts actes fallers, qui fa la *demanà* de les falleres majors, qui assisteix a la *crida*, a les presentacions, qui apadrina el xiquet que es bateja per festes. Són les relacions amb els representants d'altres estaments ciutadans: càrrecs polítics, cossos de policia i guàrdia civil, associacions de comerciants, esportives, culturals..., cosa que provoca l'assistència a una infinitat d'actes socials al llarg de l'any: presentacions, inauguracions, festivals... Qui participa en aquesta xarxa de relacions acumula capital social, prestigi. En cadascuna de les comissions, en

una altra escala, es reproduïx l'esquema amb els actes que presideixen les mateixes reines. És com un gran objecte fractal que repeteix una estructura bàsica a diferents escales, des de la fallera major de la ciutat i els membres de la Junta Local, fins a la més xicoteta de les comissions. Una estructura absolutament codificada a base de rituals, protocols i reglamentacions.

És en aquest context actual en què hem de situar la figura de la fallera, l'acte de vestir-se d'ella. Ja no es tracta de l'exaltació de la dona valenciana, de la utilització decimonònica de la seua persona com a font d'inspiració, encara que es conserven actes com la presentació i una figura com la del mantenidor, cada vegada més obsoleta. La funció de la fallera no es redueix a vestir-se de llauradora per participar en una festa tradicional, consisteix essencialment a ser el centre d'uns actes socials que la converteixen en un objecte simbòlic. El mite de la tradició, el ritual, la celebració i la festa són els camps on es mou codificada. Ella representa els valors, els gustos, les creences d'aquells que es mouen en la festa. Rep el seu valor social, pren significat, de l'ús social que es fa d'ella com a símbol de tot el que hem parlat.

En una societat com l'actual, en la qual, com diu Guy Debord, en el seu llibre *La societat de l'espectacle*, tot allò que va ser directament viscut s'ha convertit en una mera representació, un espectacle on les relacions socials entre persones estan mediatitzades per les imatges i l'aparença, m'aventure a assegurar que, dins d'aquest context, el d'un sistema de comunicació no verbal entre persones per a transmetre missatges socials, la fallera és d'una modernitat sense discussió, pura aparença, pura representació.

Un exemple el tenim en l'acte de vestir-se de fallera. Estic cansat de veure en blocs i fòrums d'opinió les crítiques a la roba que gasten les falleres en l'actualitat. La qualifiquen de falsa, de no ser l'autèntic "vestit regional" valencià. Una postura *purista* que va carregada de raó quan assegura que els espolins, mirinyacs, pedreria, adreços, mantellines i altres complements que es gasten en l'actualitat són més propis de la cort de Versalles que de les llauradores valencianes del segle XVIII. És cert, però el que no entenen és que tot el que critiquen no és més que moda, és la roba de fallera actual, no un intent de recuperar fòssils de fa tres o quatre segles.

Hem parlat del significat simbòlic de la fallera en l'actualitat. Si ha de representar els valors d'un grup que dona una gran importància a la imatge, a l'aparença, aquesta ha de tenir una gran força, ser *prestigiosa*. Si pensen que la roba els fa i els defineix, han d'imposar uns paràmetres

per configurar l'actual vestit de *llauradora*. I dic llauradora perquè l'imaginari social encara té la tendència de convertir el que només és moda en tradició. En diverses entrevistes fetes a joves que han exercit de falleres majors a la ciutat, es parla de "fons d'armari" de roba actual per cobrir diversos actes socials al llarg de l'exercici (demanades, sopars, inauguracions...), i de la col·lecció de vestits de fallera per a actes oficials (presentació, crida, ofrena...), en tots dos casos s'insisteix a destacar la procedència, la marca de la roba i els complements que lluiran. I ací entren en acció les empreses dedicades a la seua elaboració. Totes elles fan menció que les sedes i espolins que fabriquen han estat fets de manera artesana i manual en telers de fusta; que el gremi de la seda dóna garantia, amb un certificat, de l'autenticitat de les teles més cotitzades; dels seus espolins amb denominació d'origen, dels models exclusius per a les falleres majors que no es poden posar a la venda mentre dure el seu regnat; fan gala dels vestits de fallera o els *panyolons* o mantons de seda que han regalat a la Casa Reial Espanyola... o dels nous dissenys en creus, medalles i altres adreços i complements. Qualitat, exclusivitat, *glamour*... El llenguatge que gasten ens remet irremeiablement al món de la moda i l'alta costura, encara que el cobreixen amb una pàtina de tradició, diuen sempre que s'inspiren en models dels segles XVII al XIX. Això sí, models de l'alta societat, no és casualitat que l'alcaldeessa de València pose com a model d'aquesta indumentària el quadre d'un "besamans a Isabel II" que hi ha al Palau de Cervelló. Per això són associats a seguidors de les tradicions i no a l'alta costura, que és el que són.

La fallera està per a ser vista. No és cap casualitat que les discussions més acalorades quan es va obrir el Museu Faller de Gandia fa un parell d'anys foren a causa de la ubicació de la passarel·la per la qual havien de desfil·lar les reines de cada comissió. Era essencial que pogueren ser ben contemplades o no. La passarel·la, una altra referència al món de la moda. Com la manera de moure's, de desfil·lar, de saludar. Hi ha tot un entrenament gestual per a ser una bona fallera. La roba actual de fallera és bastant incòmoda, amb brians, sinagües, guardapeus... però si no s'adapta al cos, s'entrena el cos perquè s'adapte a la roba. Per a ser vista, per a convertir-se en imatge, en símbol. Com les models quan desfilen. Lluïnt sedes de bells dibuixos i joies, que donen la imatge que volen ser sempre a la moda, sempre *fashion*. És un cos que no és neutre, duu a sobre els valors del grup social al qual pertany, és contemplat a través dels filtres del gust i de la moral dominants, és un conjunt d'estil, postura, conducta, sentiment identitari i indumentària idealitzada. Un símbol que es mou segons uns cànons preestablerts de bellesa, gustos, estils i materials que aporten una interpretació al que és i representa ser fallera, que manifesten tot el que significa, ara i ací, lluny de tòpics, el fet de vestir-se de fallera. Un acte d'una modernitat absoluta.

ESSENCIALI
OBLIGATÒRIA

BORO CISCAR
FALLER DE TORRENT

a historiadora mexicana Andrea Sánchez Quintanar afirmava que tot “present té el seu origen en el passat” i aquesta asserció és encertada si parlem de la festa actual de les falles a Torrent. En totes la poblacions hi ha hagut factors i esdeveniments que han anat marcant d’una manera o una altra l’evolució de la festa. A Torrent distingim un origen precursor de la festa, anterior al període d’imitació de les falles del cap i casal, que es va dur a terme en moltes poblacions.

La celebració dels pallassos, documentada des del segle XIX, encara que es pot suposar que es remuntaria a dates anteriors, ens informa que durant les festivitats de Sant Antoni, Sant Gaietà i Sant Josep es col·locaven aquests ninots compostos per una parella d’un home i una dona, farcits de palla, i es penjaven d’un balcó, arbre o fins i tot enmig del carrer. En la festivitat de Sant Josep es col·locaven el dia 18 de març i eixa mateixa nit es cremaven, igual que ocorria amb les falles de València, que fins a l’any 1880 es cremaven el mateix dia. Va ser al març de 1900 quan es va alçar per primera vegada una falla tal com l’entenem actualment, encara que l’única diferència amb la celebració dels pallassos era que els ninots estaven sobre un cadafal, però el missatge i la intenció, inclosa la identificació dels personatges de la falla amb persones reals del barri, era igual.

A partir d’aquesta data observem un festeig sense continuïtat periòdica. Es van plantar falles el 1923, 1928, 1929 i oficialment la primera comissió el 1942. Lògicament van haver-hi més falles que les actualment conegudes, sobretot falles veïnals com totes les anteriors a 1942, que s’alçarien el mateix dia que es donaven foc i que no quede cap constància d’aquestes, almenys en data de hui a espera de noves troballes.

Des de 1942 a 1955 van haver-hi comissions que no sempre plantaven la seua falla, però a partir de 1955 es comencen a alçar cada any i es refermen les bases de les comissions falleres. Fins a aquest punt veiem com la població de Torrent va portar un normal desenvolupament de la festa *in crescendo*, però aquesta consolidació de la festa es va veure esbiaixada pels episodis de la nit del 18 de març 1957, data en què van ser derrocats els monuments fallers de Torrent i provocà la prohibició de celebrar la festa durant deu anys.

Diverses han sigut les conseqüències que va tindre aquella sanció, la primera és que va comportar tornar a començar, encara que molts fallers de les noves comissions recreades a partir de 1968 pertanyien a les anteriors, aquella dècada va comportar deu anys de retard enfront d’altres

poblacions, també va comportar el soterrament de la història passada, bé per no recordar un fet greu per a l'Espanya de l'època o bé perquè els nous fundadors volien ser més fundadors que nous. Per sort, i gràcies a l'entrada de noves generacions, s'ha pogut recuperar la festa des dels seus orígens establint una línia històrica amb els seus alts i baixos, incloent-hi els deu anys de la prohibició.

Arribats a aquest punt i recordant una altra famosa frase, en aquesta ocasió del guru indi Sathya Sai Baba, que deia: "El present és el fruit del passat i la llavor del futur", no podem evitar que ens recórrega un xicotet calfred. El calendari faller s'ha ampliat quasi als dotze mesos de l'any, i detinguem-nos un segon a veure les seues activitats: 51 concursos, dels quals 19 culturals, 6 esportius, 7 de campionats o jocs, 3 d'espectacles musicals, 1 de foment del comerç local i 15 gastronòmics. El Reglament Faller de Torrent, en l'article 2 punt 1, diu així: "(...) a proposta de la Junta Executiva exerceixen en una determinada demarcació de carrers les activitats festives i culturals orientades a la celebració dels festejos fallers, tenint com a activitat essencial i obligatòria la "plantà" de la Falla corresponent"; si continuem per aquest camí, crec que caldrà eliminar les paraules "obligatòria" o "essencial", qui sap...

SÀTIRA I CULTURA POPULAR
VALENCIANA:
REFLEXIONS AL VOLTANT DE
COM LA FEM I COM ENS FA

ENRIC NOGUÉS
ESCRITOR I INVESTIGADOR

En una recent exposició organitzada per la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu que he tingut l'honor de comissariar es mostraven les principals realitzacions sorgides el nostre geni satíric al llarg dels darrers cinc segles. La mostra ha estat també una oportunitat per debatre de la importància de l'element popular en la configuració de molts trets de la nostra fisonomia com a poble.

Però el fil conductor i la idea que m'interessa destacar, més enllà de l'exposició en si, és aquella segons la qual els valencians hem demostrat al llarg del temps tenir tantes capacitats i recursos com qualsevol altre poble i que per això serem capaços -si ens atrevim a fer-ho des de la nostra cultura i perspectiva- d'enfrontar els enormement complicats i difícils reptes del món actual.

Massa vegades, sobre el caràcter i la història dels valencians, s'han vessat qualificacions del tot inacceptables per ser esbiaixades i lesives. I és que de manera ben intencionada -les menys- o interessada, des de fa dècades es ve escampant la idea segons la qual som gent *meninfot* o fins i tot *muelle* com una vegada ens va qualificar aquell personatge nefast que va ser el Compte-Duc d'Olivares. És per això que amb el mateix sentit que l'exposició esmentada, en esta contribució per al llibre de la falla Mocador de Sagunt, desmentirem eixe relat amb una ampla selecció de documents que mostren la nostra capacitat d'enfrontar el món construït al temps una potent cultura popular i satírica pròpia.

Conceptes i enfocament

Hui està ja molt generalitzada la idea segons la qual la creació del sentit amb què coneixem i interpretem el món està vinculada al llenguatge. La concepció il·lustrada d'una precedència del saber sobre el comunicar, obertament qüestionada des que Kuhn¹ a finals dels seixanta del segle passat enunciarà la seua crisi, és actualment combatuda amb intensitat creixent pels que defensen la necessitat d'un nou paradigma científic basat en el gir lingüístic i la perspectiva qualitativa de la investigació².

1. Sobre la polèmica oberta per Kuhn (2011) pot voreu un resum a l'entrada de wikipedia següent: https://ca.wikipedia.org/wiki/Thomas_Kuhn

2. No anem a reproduir ací tot el debat ni la bibliografia que ha generat solament indicarem per a qui ho vulga estudiar una entrada de wikipedia sobre que pot servir d'introducció i que du per títol *Les guerres de la ciència* (https://es.wikipedia.org/wiki/Guerras_de_la_ciencia)

Vista general de l'exposició
"Premsa satírica i cultura
popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen.
2017. Biblioteca Valenciana
Nicolau Primitiu

El nostre enfocament està doncs incardinat dins d'este nou paradigma i des d'ell basteix un discurs que s'ocupa d'analitzar les arrels històriques i la funció social de la comunicació satírica valenciana. Als efectes d'este discurs entenem 'comunicació' en un sentit ample incloent-hi totes les formes i els continguts amb que es relacionen els grups -i les persones dins d'ells- al si de les societats de què hi formen part. Estan per això incloses en el concepte totes les formes informatives, d'opinió o de ficció artística i creativa que configuren els significats i l'imaginari amb què els individus interpreten i realitzen les accions en la seua vida social.

Com que moltes vegades situacions d'iniquitat³ caracteritzen i descriuen poderosament les dinàmiques socials, les friccions que estes situacions generen no podran deixar de marcar també la comunicació amb que es relacionen els seus components. Les formes concretes de la comunicació duran per això marques on quedaran reflectits els punts de vista, els referents contextuais i simbòlics així com els posicionaments des dels qual es viuen estes friccions. La sàtira serà una de les formes comunicatives amb què s'expressen estes tensions.

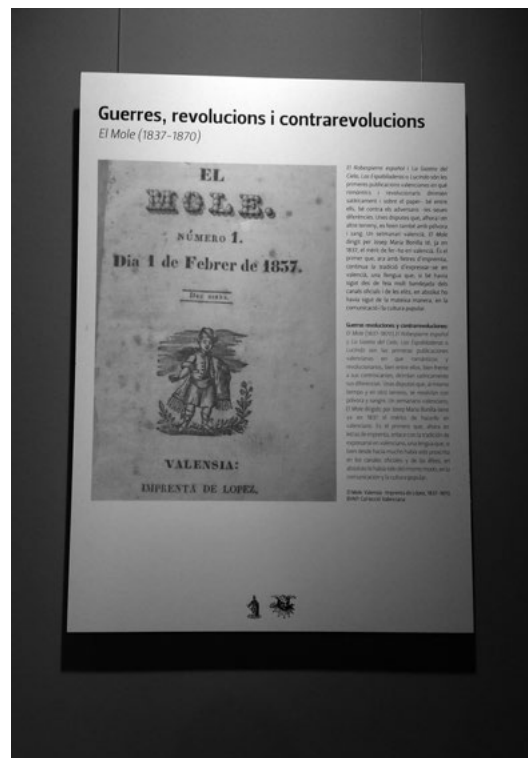
Al voltant d'inclinacions cap al canvi o cap a la conservació -i de les seues corresponents resistències- apareixeran formes satíriques que destacaran aspectes dels adversaris en situacions còmiques desavantajoses per a ells. **La funció satírica serà doncs la de reduir** -davant d'una l'audiència amb la qual el discurs busca entrar en connivència- **l'entitat de l'oponent, associant-lo amb unes pretensions o uns atributs que seran sempre enfocats per fer-los semblar ridículs.**

Vist d'esta manera l'origen històric de la sàtira es remuntaria al moment en que les societats humanes en assolir determinats nivells de complexitat han situat de manera permanent una part seua en posició desfavorable respecte d'altra o altres. L'aparició de la sàtira es llegiria així com un reflex indirecte de les tensions que estes situacions generen i al voltant de les quals naixeran diferents corrents i sensibilitats satíriques sent les de caràcter popular les més potents per ser les més generalitzades i majoritàries.

3. Es molt extensa la literatura que ha tractat esta qüestió des de Marx i inclús abans. En sintonia amb la nostra perspectiva podem citar entre altres a Althusser (1984), Gramsci (2009), i més recentment Laclau (2001) i sobretot l'escola de l'anàlisi crítica del discurs (https://es.wikipedia.org/wiki/An%C3%A1lisis_cr%C3%ADtico_del_discurso), Fairclough, Teun Van Dijk i Wodak entre molts altres.

Panell dedicat als col·loquis amb reproducció de la primera pàgina del que du per títol 'Altres rahonament...'
Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Panell dedicat a la revista "El Mole" (1837). Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana". 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

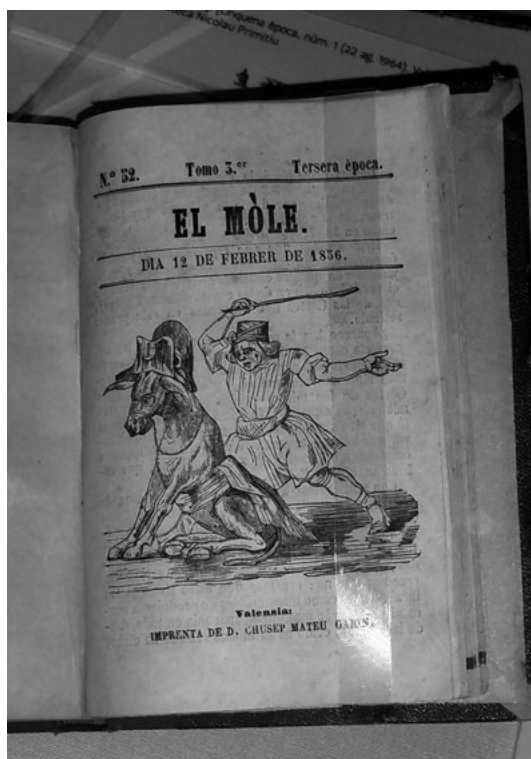
Encara que en totes les societats 'civilitzades' es pot trobar sàtira, en cada una d'elles adoptarà uns trets propis. En eixe sentit el corrent satíric popular valencià estarà molt influït pel context geogràfic i civilitzatori europeu occidental -especialment durant el període medieval-renaixentista- del qual forma part. També de l'herència rebuda des d'espais culturals fronterers, com la Mediterrània i el món musulmà, així com de períodes històrics anteriors.

Són bastants els estudis que han tractat sobre el riure feudal i renaixentista europea de la qual el nostre corrent satíric popular és en gran part deutor. En eixe sentit les aportacions de Bajtin, Berger, o Mulkay⁴, per citar alguns dels més importants sociòlegs que s'han ocupat, ens situen davant d'un fet que es pot pensar en termes de *corrent popular alternatiu*, complementari i també oposat al de la cultura oficial i de la seua sàtira moralista i conservadora. L'origen d'aquell corrent estaria com hem avançat més amunt en la generació d'una visió pròpia de les iniquitats viscudes -o percebudes- i que a l'espai feudal-renaixentista europeu es focalitzarà quasi sempre en subversions o deformacions dels valors referencials de la moralitat religiosa i sexual, així com de l'ordre i les jerarquies de l'*ancienne regime*. Estem davant d'uns mecanismes culturals de resistència, no necessàriament conscient, que tenien els seus exponents màxims en el riure carnavalesc i el llenguatge de mercat⁵. Formaven part d'este mecanisme igualment les intermitents insurreccions camperoles o *jacqueries* i l'èpica d'uns bandolers amb qui el poble instintivament s'identificaria. La força d'esta tradició popular ha perdurat en el temps evidenciant-se en moltes creacions literàries i culturals quan impregnen la cultura popular a través de canals de comunicació poc formalitzats com la literatura de canya i cordell, el teatre popular i fins i tot molts gèneres musicals com la copla, les cançons de tall (rurals, mineres, marineres...), les d'insurrecció (de *jackerie*), de guerra i revolució o altres com el flamenc, el folk o el jazz.

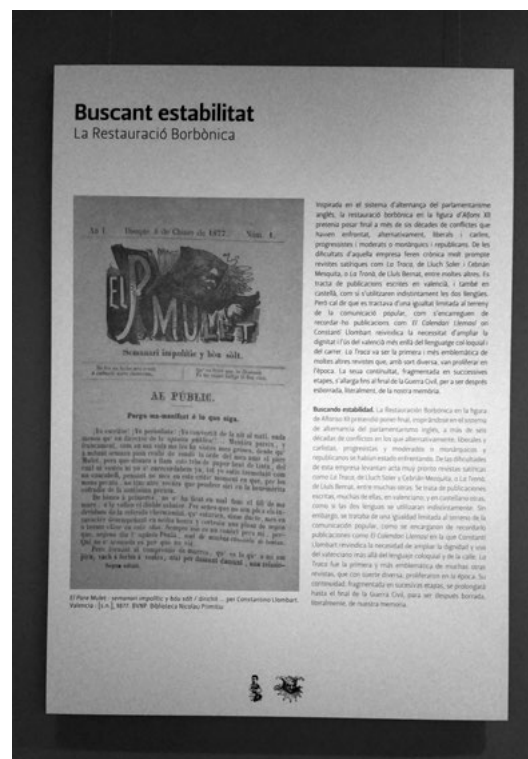
El País Valencià participa del marc cultural descrit però ho fa amb algunes particularitats que ens interessan especialment. La línia de fractura social abans esmentada – el clivage (en termes sociològics) – que recorre la tradició cultural d'Europa occidental resultarà matisada en el cas valencià per alguns elements propis entre els quals anomenarem ara la creació ex novo d'una societat feudal en un moment molt tardà. En el segle XIII moment en què es fundà el regne les estructures i institucions més antigues i sòlides del feudalisme començaven a debilitar-se.

4. Vegeu Bajtin (1974), Berger (1999) i Mulkay (1988)

5. Bajtin (Op. cit.)

Portada del núm. 52 (12 feb. 1856)
de la revista “El Mole” (1837).
Dins d’una vitrina de l’exposició “Premsa
satírica i cultura popular valenciana”
6 oct. 2016-8 gen. 2017.
Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Panell de la secció “Buscant estabilitat.
La Restauració Borbònica”, amb
reproducció de la primera pàgina de
‘El pare Mulet’ (1877)
Exposició “Premsa satírica i cultura
popular valenciana” 6 oct. 2016-8 gen.
2017. Biblioteca Valenciana
Nicolau Primitiu

Altres elements diferencials són la ubicació geogràfica en un territori de frontera i croada; o una repoblació feta amb elements humans de procedència heterogènia que a més a més haurien de compartir espai amb una important quantitat de població musulmana preexistent. Un conjunt de particularitats que en paraules de Ricard Blasco⁶ han deixat en la literatura -especialment la popular- la marca d'un "to autòcton i un estil propi", on la "plasticitat" i el, "vigor i realisme" així com "un aire desvergonyit, solt i llicenciós" expressen 'una "gran vitalitat social". Nosaltres en la mateixa línia afegiríem un notable predomini de l'element popular amb uns aires menys carregats d'impotència, de desesperació i de *fel amarga* que els que són habituals en moltes altres cultures populars entre les quals l'europea no és excepció⁷. La perspectiva satírica valenciana, descarada, desvergonyida i sorneguera construeix en la nostra hipòtesi un univers simbòlic on els poderosos i el fàstic que causen ocupen moltes vegades un lloc marginal i perifèric. Seran altres assumptes, d'interés vital i popular, el centre d'una visió auto-satírica permanent on el gust per la vida i l'alegria de viure-la aparta del focus les nimietats absurdes de personatges- com, per exemple, els *pixavins*, *pepos* o *petimetres*- sempre estranys i ridículs. Està menys present la càrrega pessimista acompanyada de ràbia i desesperació de la *jacquerie* francesa més generalitzats en el corrent popular europeu⁸. L'element popular valencià aportarà pel contrari un tipus de sàtira desinhibida, vital, antropològicament optimista on el tractament de la festa i la celebració de la vida tenen difícil comparació en altres contrades del nostre entorn.

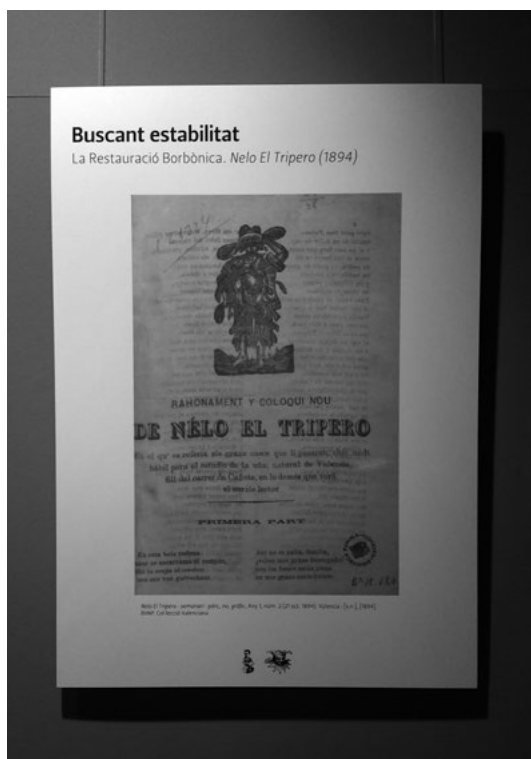
L'escola satírica valenciana del XV

Convencionalment hem decidit començar en el segle XV -com l'exposició esmentada- el recorregut de les obres en què identificar els trets descrits. L'escola satírica valenciana del nostre segle d'Or apareix en un context on la davallada demogràfica provocada per successius episodis de pestes -sobre tot a l'interior rural- contrasta amb una vitalitat social, cultural i econòmica d'una ciutat, capital d'un país amb institucions pròpies i farcida d'intel·lectuals i comerciants pertanyents molts d'ells a dos de les corts més influents al món occidental del moment -la Roma dels Borja i la d'Alfons el Magnànim a Nàpols- que dominaven el gros del comerç de la Mediterrània Occidental. No s'ha

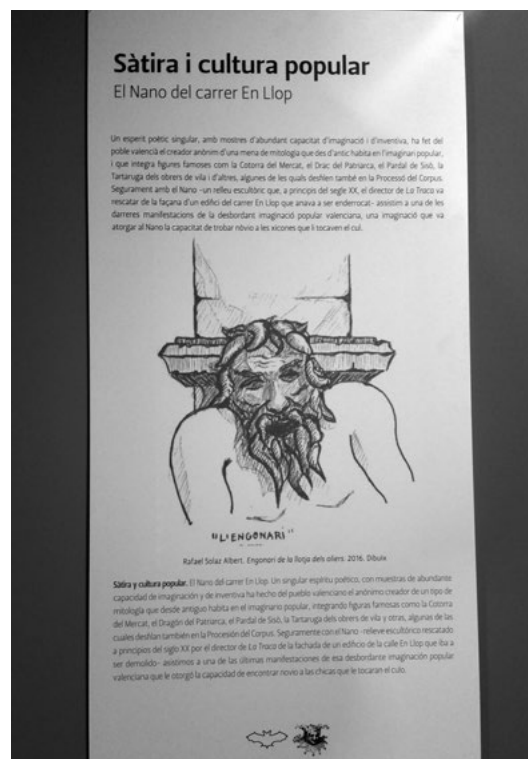
6. Veure Blasco (1984, 31-32)

7. En el sentit en que ho son entre altres per exemple les cultures de resistència llatinoamericanes, l'esperit fatalista del poble rus descrit per Dostoiewski o el *quejio* flamenc del poble gitano.

8. Des d'una perspectiva inclús més ampla cal considerar les aportacions de Bajtin (1974) en relació al paper de la risa carnavalesca i la inevitable dualitat complementària de la cultura popular carnavalesca amb la cultura oficial.

Panell de la secció "Buscant estabilitat. La Restauració Borbònica", amb reproducció de la primera pàgina de 'Rahonament i coloqui nou de Nelo el Tripero' (1894) Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Reproducció del 'Nano d'En Llop' peça central de la secció 'Sàtira i cultura popular' de l'exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

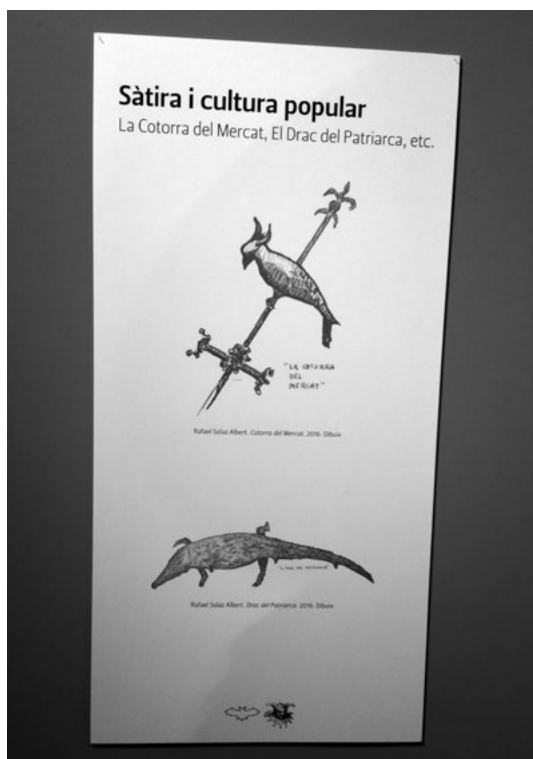
posat de relleu encara suficientment la estreta relació⁹, la vinculació i la interdependència entre l'humanisme renaixentista del quattrocento italià i el nostre segle d'Or. Tampoc la consideració de València com una mena de ciutat-estat renaixentista germana en molts sentits de Florència, Milà, Venècia o a les ja anomenades de Nàpols i Roma. I hi ha molts fets que ens ho fan pensar això. Alguns d'ells són l'humanisme *renaixentista* en el pensament i obra de Joan Lluís Vives, la d'Ausiàs March, Roís de Corella, Jaume Roig, Isabel de Villena, etc. per nomenar-ne uns pocs; o la forta empena de les arts renaixentistes entre nosaltres, esteses per tota la nostra geografia i de la qual l'arquitectura del claustre sud del Monestir de Sant Miquel dels Reis és un magnífic exemple. Ho és igualment Bernat Fenollar i les *Regles per a esquivar vocables...*, primerenc intent de codificar una llengua vulgar, el valencià, tan prompte com al segle XV; i també ho és al mateix temps la reacció moderna, humanista i sobretot satírica de la crítica de Gassull a estes Regles en *La Brama dels llauradors de l'horta...*

Al XV el següen tres segles que encara hui són majoritàriament etiquetats de decadència. El mateix Joan Fuster, qualificà esta periodificació de poc adient en adoptar-se un enfocament més ample que el de l'estricta cultura i literatura de les elits¹⁰. Ricard Blasco Laguna, amic seu i company d'investigacions, obrí el camí amb els seus estudis de la cultura popular valenciana a la desmitificació del concepte. No es sostenia la visió d'un període de decadència cultural ni social. Tampoc un bandejament generalitzat de l'ús literari del valencià fora dels cercles minoritaris esmentats. El poble produïa i consumia literatura valenciana en abundància. El món dels plecs de fil i canya que ell va estudiar, amb els romanços, raonaments i sobretot els col·loquis -un món encara hui insuficientment estudiat- desmentia amb el seu vigor eixa categorització com vorem més avant.

Guerau de Montmajor amb la seua "*Breu descripció dels mestres que anaren a besar les mans...*" obreta per la qual va ser expulsat de la Universitat de València en qualificar d'hipòcrites els seus companys professors pel seu comportament adulator davant del rei, mostra també en el XVI aquell regust insolent, directe i descarat recentment descrit.

9. Algunes referències en eixe sentit les aporta Badia Margarit (1999) en el debat sobre l'autoria de les Regles d'esquivar vocables.

10. "El terme decadència, tan ampli cronològicament i tan complex en el material que abraça, es propici a les confusions, i metodològicament resulta preferible prescindir-ne, a fi d'establir una terminologia (barroc, neoclassicisme, pre-romanticisme, etc.) més concreta" (Fuster, 1974 citat per Vicent Josep Escartí (2005))

Dibuixos de 'La Cotorra del Mercat' i 'El Drac del Patriarca' del panell de la secció 'Sàtira i cultura popular' de l'exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

'Nu femení'. Dibuix original d'Enrique Pertegás. Secció 'Bivaldi amb tots difonent els tresors de tots' de l'exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Durant els segles XVI, XVII i XVIII i en part també en el XIX, els col·loquis valencians seran entre nosaltres el principal vehicle amb què es comunicaven les notícies, la cultura i la literatura popular. Són milers els que recopilats i conservats en biblioteques públiques i privades com la Universitària, l'Hemeroteca Municipal de València o l'hemeroteca de la Biblioteca Valenciana esperen estudis en profunditat que els descodifiquen i donen a conèixer. És tracta d'una literatura segurament amb major valor i importància de la que fins ara se li atorgat. Quantitativament degué ser molt abundant. Ho demostra el fet que malgrat la seua naturalesa efímera, pensada per a ser llegida en públic i enregistrada en plec de paper barat que facilitaren la seua circulació ràpida i sense cap preocupació per la seua conservació ens hagen aplegat en quantitats importants. Qualitativament s'han de considerar diferents aspectes com el seu valor sociològic ja apuntats per Blasco Laguna, però també el fet de ser segurament la fracció més formal i menys atrevida d'una literatura que hagué de sofrir els rigors repressius de la inquisició i la censura. Els textos que ens han aplegat havien de ser necessàriament del gust dels poderosos o bé estar suficientment codificats perquè el seu missatge no despertara sospites i passara el tràmit. Tot això ens fa pensar que circularia segurament de manera més informal -moltes vegades manuscrita- la fracció més interessant i de la que hui tenim sobretot referències literàries indirectes.

El Tractat del pet i Lo torn de Sant Christofol d'escatologia insultant, juntament amb *Els amors de Melissendra* i de *L'infanta Tellina i el rei Matarot*, formen part també de la mateixa tradició literària que amb un erotisme pujat i un llenguatge que fa enrojolar al més desvergonyat són altres exemples, estos d'un frare, el Pare Mulet, que mig segle després de la *Breu descripció...* seguia pel mateix camí.

El raonament que tingueren los llauradors del poble de Vinalesa..., *Altre rahonament, en que lo mateix llaurador [que era] letor jubilat d'agricultura, mestre d'esclafar terrosos... tocador de mandurria i la millor ma per a empeltar els arbres; Baoro el rochet de Alcasser o Tito bufalampolla* són més exemples dels milers de col·loquis que escrivien o copiaven frares com Lluís Galiana, notaris com Carles Ros i fins i tot impressors com Joan Baptista Escorihuela i Agustí Laborda, des dels tallers dels quals -com el de l'últim, actiu a València fins ben avançat el segle XIX- n'eixirien centenars, molts d'ells també escrits en castellà, amb destinació estos a tota Espanya i Amèrica.

Panell de la secció "Monàrquics i republicans. Començant el segle XX", amb reproducció de la primera pàgina del núm. 72 (15 març 1913) de 'La Traca' Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Que la literatura popularista i en valència fora hegemònica¹¹ entre l'estament popular en part explica el fet que ja des de finals del XVIII personatges com Joan Baptista Escorihuela promogueren el conreu del valencià per a usos més cultes. En eixa tradició s'inscriuran, més avant, un seguit de poetes que pel seu elitisme i conservadorisme¹² els classifiquem en el corrent oposat al de la literatura satírica popular, alguns dels quals ben avançat el XIX utilitzaran la llengua en un context clarament diglòssic. Teodor Llorente el més destacat. No obstant això, i en paral·lel, la literatura popular i satírica, tant en valencià com en castellà, adoptarà ràpidament molts avanços tecnològics del món de la impremta (litografia, etc.) que les convertiran en publicacions on s'enfrontaran també els diferents bàndols en disputa al llarg de l'inestable segle XIX. La sàtira i el llenguatge popular s'usarà de manera generalitzada per tal de mobilitzar els partidaris de cada facció. Les *Conversacions de Saro Perrengue i el doctor Cudol* ensenyaran constitucionalisme liberal i els demorepublicans ho faran des de *El Mole* o *La Risa*; en l'altre costat els absolutistes primer, als que s'afegiran prompte el partit carlí o els moderats liberals ho faran consecutivament des de capçaleres com *El Fernandino* o *Lucindo* els primers, *La Restauración* o *El Pensamiento de Valencia*, els carlins d'Aparisi i Guijarro; o *El Saltamartí* de Rafael Maria Liern, del moderats.

Bernat i Baldoví, Bonilla i Ayguals mereixen una distinció particular dins d'este període. Als tres els podem considerar, si deixem a banda les seues seues greus i reiterades inconseqüències polítiques, com portaveus d'una mena de Tercer Estat integrat en la seua cosmovisió 'pels que treballen'¹³. Els tres foren molt crítics amb els partits moderats, progressistes o republicans als que consecutivament pertanyien. Eren amics i membres de la mateixa tertúlia literària. Col·laboraven assíduament en publicacions dirigides alternativament per algú d'ells i amb les quals obtingueren èxits notables en les seues facetes periodístiques i literàries. Finalment els tres moriren privats de cap reconeixement oficial ni públic després de dedicar gran part de les seues vides a lluitar en defensa dels seus ideals.

Feren els tres un ús massiu i sistemàtic de la literatura i la cultura popular valenciana dels segles anteriors, renovant-la, actualitzant-la i convertint-la en objecte de consum popular. Bernat i Baldoví escriví *El Virgo de Visanteta*, els setmanaris *Dolçaina*, *Tabalet i Sueco*, llibrets de falles i un diari

11. Veure López (2013)

12. Hi ha una important quantitat de literatura sobre el tema, podeu veure en eixe sentit

13. Una classificació que en obviar el fet de la propietat agrupava xicotetes i mitjans propietaris 'que treballaven' dintre dels sectors populars.

Panell de la secció "Monàrquics i republicans. Començant el segle XX", amb reproducció de la portada del 'Fallero' (1930) de l'Editorial Carceller. Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Panell de la secció "República i guerra civil. Els decisius anys trenta", amb reproducció de la portada del núm. 18 (12 sept. 1931) de 'El Piropo' de l'Editorial Carceller. Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

El Sueco, de curta duració però d'important influència en la política nacional¹⁴. Ayguals fou el creador de la més important empresa editorial del segle XIX amb centenars de publicacions, desenes de novel·les pròpies -quasi sempre autèntics best-sellers de l'època- i varies capçaleres satírico-humorístiques. Bonilla finalment fundà i dirigí *El Mole* durant quasi quaranta anys. Esta fou la primera gran publicació satírica en una llengua vernacle de l'estat espanyol.

La Traca : cim d'un llarg camí ininterromput

Si del període anterior hem destacat -entre molts altres- tres personatges extraordinaris en este no farem menys. Constantí Llombart, Vicent Blasco Ibañez i Vicent M. Carceller ocupen tres generacions consecutives. Del primer, els seus amics i deixebles comandats per Blasco Ibáñez, segrestaren el taüt per impedir que els seus enemics del dia abans l'enterraren amb uns reconeixements que en vida li negaven. El segon morí en l'exili després de denunciar detalladament la corrupció, els crims i la connivència il·legal de la monarquia d'Alfons XIII amb Alemanya durant la I Guerra Mundial. El tercer morí afusellat en Paterna. Els tres adquiriren en vida èxits i prestigi extraordinaris. D'ideologia republicana federal foren, com Bonilla, Baldoví i Ayguals, autònoms i crítics amb els seus propis partits. El primer inspirà i fou mestre dels responsables de la primera *Traca*. Continuador de l'estela de Baldoví en la renovació de la cultura popular, recopilà i reedita les obres escatològiques i sicalíptiques del Pare Mulet i amb este nom crea una revista que hagué molt prompte de canviar de nom pel de *El Bou Solt* i evitar així la censura. En reivindicació d'un major ús culte de la llengua fundà *El calendari llemosí* i també la Societat Lo Rat Penat de la qual molt prompte fou exclòs pels seus contraris polítics i literaris, aquells que pretenien organitzar-li un pompós soterrar, frustrat amb gran escàndol pels seus amics i partidaris.

Vicent Blasco Ibáñez fou possiblement el major renovador i universalitzador de la cultura popular valenciana que mai hem tingut. Deixeble de Constantí Llombart. Republicà federalista com ell, construí amb la seua literatura i acció política un univers simbòlic on València era el centre. En la seua visió la capital del Túria era la nova Atenes de la Mediterrània Occidental. Focus de racionalitat, llibertat i cultura republicanes. Políticament aconseguí l'hegemonia municipal republicana -dintre d'un estat monàrquic reaccionari i corrupte- convertint-la en l'exemple a seguir. Culturalment situà la cultura valenciana en les pantalles, les portades, les novel·les i l'imaginari del

14. Veure Borderia (1999)

República i guerra civil
Els decisius anys trenta. *Bésame*. Núm. 17 (1932)

Bésame. Núm. 17 (1932). Valencia: Editorial Carceller. [1932] 1983P
Catàleg de la Biblioteca - Arxiv Rubatí Sabat Albert

Panell de la secció "República i guerra civil. Els decisius anys trenta", amb reproducció de la portada del núm. 17 (1932) de 'El Piropo' de l'Editorial Carceller. Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

Una nova oportunitat democràtica
1978-. *El Pardalot engabiat* (1983)

El Pardalot engabiat - revista satírica mensual Núm. 1 (abr. 1983). Valencia: R. Galana - Argel, 1983 - 30MP 3049gP
Valenciana Biblioteca José Ribot

Panell de la secció "Una nova oportunitat democràtica. 1978- ", amb reproducció de la portada del núm. 1 (abr. 1983) de 'El pardalot engabiat'. Exposició "Premsa satírica i cultura popular valenciana" 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

món de la seua època. Rodà pel·lícules centrades en històries i paisatges valencians. I ho feu amb les principals estrelles del cel·luloide de l'època. Amb això mostrà l'experiment republicà valencià davant dels ulls d'un món que en general el mirava amb simpatia. Morí en l'exili abans que aplegarà la seua ansiada república, circumstància que fa encara més infame l'eco que reben certes campanyes de desprestigi de la seua figura entre determinats sectors que s'anomenen d'esquerra.

Vicent M. Carceller tercer en la successió generacional i reconegut deixeble dels anteriors no es quedà enrere respecte d'ells. Hui no té encara dedicat ni un sol carrer. I fa apenes cinc anys no el coneixien més enllà d'un centenar d'historiadors especialistes. Cap d'estudi monogràfic s'ha ocupat d'ell fora d'un recent llibre d'Antonio Laguna¹⁵. I sembla que damunt d'ell plane també la mateixa ombra de silenci i immerescut dubte que afectà els seus antecessors. Situació injusta, sols comprensible pel que fa als seus contraris, dels quals en tenia i molts, cosa de la qual ell, amb una actitud desafiant, en feia gala. Incomprensible d'entendre en la resta dels casos. Fou el fundador i director d'una nova època de *La Traca* (1912-1938) -la revista més important que mai hem tingut els valencians¹⁶- i també de prop d'un centenar d'altres publicacions, dos teatres i un cinema. A les falles dedicà *El fallero periodico festero, buñolero y sandunquero* que cada any entre 1921 i 1936 acudí a la cita amb la festa del foc convertint-se en la millor i més prestigiosa de les revistes falleres. Amb ella i també des de *La Traca* lligà el món del republicanisme a l'impuls, renovació i modernització de les falles. Va ser per tot això sens dubte el més gran promotor cultural de la València satíric dels anys trenta i possiblement el millor representant de l'esperit satíric valencià de tots els temps. La influència de les seues publicacions en la mentalitat i l'imaginari valencià, no obstant la liquidació física de què foren objecte, en part encara perdura.

Franco guanyà la guerra però la sàtira valenciana el sobrevisqué

La repressió, la tortura i l'assassinat sistemàtics s'instal·laren en el poder després de la guerra. Eren els primers mesos de la II Guerra Mundial. Els exercits alemanys ocupant París i preparant-se per invadir Anglaterra semblaven imparables. Els seus socis i amics a este costat dels Pirineus es creien invulnerables i practicaven ací les neteges ètniques i ideològiques que els altres feien allà. La mort, l'exili o el silenci foren el destí de milions d'uropeus. Els espanyols els primers que el patiren i entre

15. Laguna (2015)

16. A este respecte veure l'estudi de Laguna, op. cit.

Panell de la secció “Canviant les regles. Crisi, indignació, esperança”, amb la reproducció del graffiti ‘Life is else where’ d’Escif. Exposició “Premsa satírica i cultura popular valenciana” 6 oct. 2016-8 gen. 2017. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

ells els valencians en proporció altíssima. La puntera indústria gràfica valenciana que havia assolit amb la premsa satírica republicana el cim d'un desenvolupament iniciat amb la implantació pionera de la impremta a València s'hagué de reconvertir. Editorials com Guerri, Maga i sobretot l'Editorial Valenciana feren de pont assumint la part del capital humà i del coneixement acumulat que sobrevisqué a la repressió. Tebeos i altres publicacions juvenils foren les noves ocupacions de molts dibuixants i periodistes. *Jaimito, Mariló, Pumby, Roberto Alcazar y Pedrín, El guerrero del antifaz* són alguns dels títols que eixiren d'allò que es denominà Escola Valenciana del Còmic. Els precedents estaven en il·lustradors satírics republicans com Juan Pérez del Muro, Soriano Izquierdo, Luís Dubón o Enrique Pertegás. Tots en nòmina en l'editorial de Carceller i que ara dibuixaven en les noves editorials de còmics valencianes. El treball d'estos fou la base per a que una generació després la indústria del còmic valencià fora la més important d'Espanya.

En paral·lel, el teatre, la revista, les penyes o les murgues, i també les falles codificaven la sàtira per escapar el rigor censor del règim. Amb estes últimes el règim no sols es conformà en reprimir-les, dedicà grans esforços en convertir-les en aparell de propaganda del règim amb l'objectiu de desviar les energies populars i festives cap a objectius allunyats del component crític que tradicionalment les havia caracteritzat. Tot i això algunes falles aconseguiren de manera intermitent trencar la tònica.

De la corrupció i la crisi a la indignació i el canvi

Pel que fa a la sàtira i a la cultura popular la substitució del franquisme per una monarquia constitucional amb uns pactes que impedié revisitar el passat no aconseguí evitar un important revifament de la creació satírica. Centenars d'iniciatives sorgiren per totes parts. Revistes satíriques locals nasqueren en moltes poblacions i en els barris de les ciutats. Però fou un ressorgiment caracteritzat pel voluntarisme i l'escàs recolzament polític. Mai obtingueren la solidesa suficient per madurar. Quan el partit socialista accedí a les institucions ho feu amb un programa i uns líders que havien renunciat a beure de l'antiga tradició republicana federal i laica. En el seu lloc situaren uns referents acrítics de modernitat europea i de nacionalisme cultural vists majoritàriament com elitistes. La sàtira política s'esvaí i el poble es desentengué. Quan s'esgotà el cicle i els conservadors recuperaren les institucions feia ja anys que cap publicació posava la política davant de l'espill de la sàtira. Govern del PP i oposició del PSOE es repartiren els mitjans de comunicació atenent el seu pes electoral. Les majories absolutes conservadores dugueren l'hegemonia del PP en els principals mitjans i sobretot en RTVV. Falles blanques, propaganda conservadora i grans esdeveniments fins morir d'èxit sense que ningú els tossira.

Però els *clivage* no es tapen amb propaganda. Vingué una crisi que fou especialment dura entre els valencians on l'ampolla immobiliària havia assolit nivells estratosfèrics. Teníem per tot arreu projectes d'urbanitzacions que multiplicaven varies voltes la població real del país, hi hagué fins i tot pobles¹⁷ on inclús es va completar el projecte d'expansió urbanística amb un aeroport 'comarcal'. El aeroport no es va fer. La urbanització tampoc. Bankia s'enfonsà, milers d'impositors veieren en perill o perderen els seus estalvis. Altres -o els mateixos- milers perderen els seus treballs en la construcció i els serveis associats. Mentre tot això passava, en Xàtiva un grup d'actors desconegut demanava l'eutanàsia per al Papa Joan Pau II convertit en símbol de la decrepitud del sistema polític¹⁸. Ningú des de Carceller havia estat tant insolent. Ni ningú com ell és va fer popular tan ràpidament. Poc de temps després foren Cotino, Rus, Rita, Camps o Fabra els objectes de la seua sàtira en teatres de polígon o de falla, en instituts o pobles on no aplegaven els vetos dels polítics del PP. L'encantament s'havia trencat. El poder estava nu i era molt lleig. Centenars d'imitadors continuaven o sobrepassaven Xavi Castillo. La gent deixà de cridar guapa a Rita en els mercats i en canvi li xiulava i l'escarnia. L'esqueix de Rita-Kong amb bossa de Vuitton i ampolla de ginebra s'havia instal·lat en l'imaginari col·lectiu. I els conservadors perderen pels pèls les majories absolutes i amb elles les principals alcaldies, diputacions i la Generalitat.

Un futur que farem possible rient-nos dels dracs, com sempre

Entrant en 2017 i mentre el món occidental sembla a les portes d'una nova onada de conservadorisme extremat. Les iniciatives de desenvolupament humà basades en perspectives comunes i regles consensuades semblen retrocedir davant d'altres on és la unilateralitat i l'arbitrarietat és el que s'imposa. En el terreny econòmic sembla com si les mesures presses per cada país buscarem descarregar-se dels efectes de la crisi carregant-la sobre els altres. Als EUA un cert revifament econòmic sembla més bé estar basat en l'emissió estratosfèrica de bitlles-moneda feta en l'era Obama que en la competitivitat real de la seua economia. El camí agafat -contrari al credo liberal i prohibit durant anys per les institucions internacionals d'economia i comerç- no es pot continuar sense una ruptura de les regles de joc pactades. Quan u fa tramples en les cartes i el pillen, ha de traure la pistola o acceptar que ha fet tarufa. Les conseqüències globals d'això ja es

17. Es pot consultar a les hemeroteques el cas de Guadassuar. No és l'únic.

18. La visita posterior de Benet XVI a València promoguda i explotada pels governants autonòmics i municipals del PP quedaria també associada amb diferents casos de corrupció.

veu quines són. El que més pot per a ell. La llei de la selva. Donald Trump amenaça en denunciar molts acords que els mateixos EUA havien promogut. La causa, no accepten subjectar-se a normes comunes. Com si volgueren imposar-les en cada cas i moment. Els acords i tractats seran substituïts amb la nova administració per acords bilaterals on el seu desproporcionat poder els beneficia. Desigualtat i arbitrarietat, és el missatge. El Regne Unit ja s'havia anticipat a això amb el Brexit. A França pilar de l'UE segurament guanyaran els conservadors partidaris del exclusivisme francès en uns mesos. Molts altres països segurament seguiran segurament el mateix camí en no molt de temps. A Espanya la il·lusió de bastir una mena d'acord a la valenciana que estenguera el canvi i apartara els corruptes del poder s'ha esvaït.

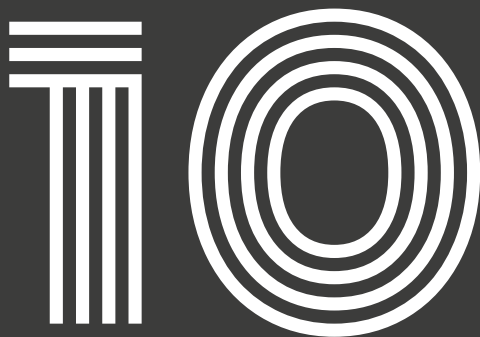
Vist de conjunt, els valencians d'ara, com els de fa cent anys i com hem fet sempre resistim -de vegades amb èxit- règims corruptes i un món inhòspit. Nosaltres fa pocs mesos -i precedits d'uns anys d'extraordinari renaixement de la més atrevida cultura satírica valenciana, hem iniciat un gran canvi. No sabem quan de temps el podrem mantindre donades les circumstàncies del context general però en qualsevol cas el que resulta ben clar és que ningú ni en Espanya ni fora ens pot mirar sent honest i atenent els fets i la nostra història com un poble *meninfot* o *muelle*.

Referències bibliogràfiques

- Althusser, L. (1984). *Ideología y aparatos ideológicos del Estado* (Ediciones Varias).
- Badia Margarit, A. (1999). *Les "Regles de esquivar vocables" i "la Qüestió de la llengua."* Institut d'Estudis Catalans.
- Bajtín, M. M., Conroy, C., & Forcat, J. (1974). *La cultura popular en la Edad Media y en el Renacimiento*. Barral Editores.
- Berger, P. L. (1999). *Risa redentora*. Editorial Kairós.
- Blasco, R. (1984). *La insolent sàtira antiga*. Ajuntament de Xàtiva
- Borderia Ortiz, E., Martínez Gallego, F.-A., & Rius Sanchis, I. (1999). *Josep Bernat i Baldoví, 1809-1864 : entre la cultura popular i la política burgesa*. Sueca: Ajuntament de Sueca, Regidoria de Cultura.
- Escartí, V. J. (2005). Nota sobre la Decadència. *Les lletres hispàniques als segles XVI, XVII i XVIII*, 59-69.
- Gramsci, A. (2009). Hegemony, intellectuals and the state. *Cultural theory and popular culture: A reader*, 2, 210-16.
- Kuhn, T. S. (2011). *La estructura de las revoluciones científicas*. Fondo de cultura económica.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso.

Laguna Platero, A. (2015). *Vicente Miguel Carceller: el éxito trágico del editor de "La Traca"*.
López Quiles, Antonio. (2013). L'antich alt estil. Escorihuela i la dignificació i lingüística en el segle XVIII. *Taula de Lletres Valencianes*, 3, 103-129.
Mulkay, M. (1988). *On Humor: Its Nature and Its Place in Modern Society*. Cambridge, UK; Oxford, UK; New York, NY, USA: Blackwell Pub.
Ruano Ferrer, Àlex. (2013). *Economia i vida camperola a l'Occident medieval*. [En línia, Recupera de] <http://mobiroderic.uv.es/bitstream/handle/10550/30169/ECONOMIA%20I%20VIDA%20CAMPEROLA%20A%20L'OCCIDENT%20MEDIEVAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

LA FICCIÓ DE LA MARCA
MOCADOR, QUE DERIVA EN
LA CIÈNCIA DE LES LLETRES
FALLERES I LES FALLES I+E

SEBAS MARÍN

VICEPRESIDENT DE LA FALLA BORRULL SOCORS
VICEPRESIDENT DE LA FEDERACIÓ DE FALLES I+E
SECRETÀRI DE LA FEDERACIÓ DE LES LLETRES FALLERES
AMIC DE LA FALLA MOCADOR

es falles són ficció si atenem al fet que estan i no estan, en un no res. Però també són ciència si atenem al fet de muntar estructures impressionants al carrer, en pocs dies.

Les falles són ficció si atenem a la crítica diluïda d'allò que volem cremar. Però també són ciència si atenem els poemes fets amb sàtira complexa i estudiada.

Les falles són ficció si atenem que hi ha una ciutat col·lapsada per la festa. Però també són ciència si atenem als diners que aporta a la ciutat.

Les falles són ficció si atenem els batecs dels nostres cors. Però també són ciència si valorem el bé que ens fa a la ment.

Des de l'arquitectura fins a la poesia, la psicologia i la matemàtica, la mètrica i mil més, són ciències de les falles, ciències que els nostres artistes dominem per poder fer la millor festa del món.

Podíem entendre que la marca Mocador és una ficció més de les falles, amb la seua contraprestació de ciència en la natura dels mateixos fallers. Però no. No, més que de ficció, hauríem de parlar de miracle, el fet que esta falla de Sagunt haja aconseguit portar la seua marca, la seua identitat, tan lluny i que siga tan i tan creïble dins d'eixe món de pura ficció, que és el món faller.

Mocador és sinònim d'il·lusió, de treball, de gust, de persistència, d'equip. Marca s'aconsegueix amb lluita per la falla, però fonamentalment per l'estima al llibret, a la manifestació artística de la paraula feta paper, a les lletres falleres...

De la mateixa manera que Mocador es fa marca interna fora de la seua falla, també construeix marques al seu voltant de qualitat, amb les entitats sinèrgiques. La marca Lletres Falleres, ara constituïda en Federació, és la pura ficció feta ciència (encara que a nosaltres ens agrada més dir que som de lletres), és l'aprofitament de sinèrgies d'altres entitats que estimen també els llibrets i fem front comú per defensar i engrandir l'art de fer possible l'explicació i relació de la falla.

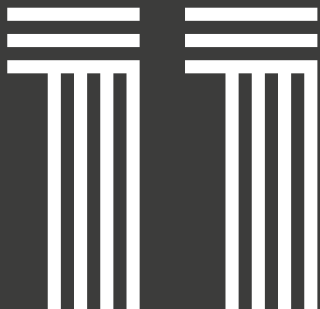
Sempre hem dit que el llibret és el que ens queda després de cremar la falla, el testimoni d'un exercici fet amb estima, que explica al món que la ficció d'una falla s'ha convertit en ciència. Malgrat això, la marca Mocador no es queda només en Lletres Falleres, fa marca, crea tendència

en les seues manifestacions de carrer, en la falla. Mocador entra en Falles I+E com aire fresc que reviscola l'aposta d'esta Federació per la innovació i l'experimentació en les falles que planten a les seues demarcacions.

Falles I+E, o també conegudes com les falles "raretes", torna a fer de la ficció, ciència (en este cas parlem d'art). A partir que les falles són art efímer, amb el privilegi de poder plantar al carrer, este tipus de falles més filosòfiques mantenen la crítica i la sàtira de les falles amb expressions més conceptuals (potser menys d'estil realista), les quals flueixen perfectament amb la marca Mocador, sempre experimentant i innovant en tots els àmbits de la vida.

No puc entendre la marca Mocador sense identificar-la amb tants i tants venedors de fum (beneït venedor de fum) tant de dins de les falles com de fora. Gràcies als que creuen en els seus projectes per damunt de tot i venen els conceptes com l'or del Túria, el món continua i aconseguim nous horitzons. Horitzons inimaginables, propis de ciència-ficció, que aconseguirem de la mà de la marca Mocador, per a les falles I+E i la Federació de les Lletres Falleres.

EL PATRIMONI DEL TALLER FALLER: L'ESTUDI PENDENT

IVÁN ESBRÍ

LLICENCIAT EN HISTÒRIA I MEMBRE
DE L'ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS

l'expedient de l'aconseguida declaració de la Festa de les Falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO desglossava i posava en valor de tots els agents que orbiten entorn de l'eix principal de la Festa, la falla, i formen el conjunt del patrimoni cultural faller: l'activitat del casal, la producció musical (pasdobles) i literària (llibrets, assajos, poesia festiva), la indumentària i l'orfebreria artesanals, la indústria pirotècnica, la creació plàstica (cartelleria, la mateixa falla) i la professió d'artista faller.

Sobre aquest últim, la trajectòria, els processos, les ferramentes o l'argot de l'ofici són alguns dels components del vast i complex llegat patrimonial que les activitats, els coneixements i les pràctiques tradicionals i actuals tant de la construcció de falles com d'altres dedicacions (carrosses, escenografia, escultura, disseny) han generat al llarg dels anys, i del qual el taller de falles és contenidor.

Però aquest roman a l'espera de la seua catalogació, del seu estudi i de la seua valoració des de la raonada metodologia de ciències com l'etnologia i l'antropologia sociocultural; com també des de l'etnografia, la sociologia, l'arqueologia industrial, la biblioteconomia i la història de l'art.

L'espai i l'artista

El taller de falles és un lloc de treball, un espai de convivència. La vida i carrera d'un artista faller va lligada a la dels membres del seu planter com si fóra una segona família —quan no la pròpia i ací estan les nissagues dels Barea, Guillot, Roda, Santaaulalia, Puche, etc.— i al seu obrador com una segona llar.

És dir, el taller faller és per als artistes i els seus planters no sols ja un espai on desenvolupar la feina sinó també un lloc per relacionar-se; per celebrar l'èxit del premi obtingut; gaudir del bon humor en l'hora de l'esmorzar; intercanviar parers; participar dels casaments i naixements; i on s'afronten les adversitats.

2. Aquest article és una adaptació del publicat per l'autor, "El taller de falles, un contenidor cultural", en la *Revista d'Estudis Fallers*, AdEF, número 21 de 2016, p. 48-58.

Tot això sota la jeràrquica, però no estricta, gradació artista-col·laboradors-aprenent que, de dalt cap avall i de més edat a menys, transmet els coneixements, les pràctiques, els usos i les tècniques pròpies de l'ofici en una parcel·la també dividida d'acord amb les feines que al seu interior són desenvolupades: despatx, magatzem, fusteria, sala de pintura, etc.

Per tant, en el foment de vincles fraternals, la divisió de funcions i la transmissió d'una tradició, el taller no difereix del casal d'una comissió. I, com aquest, l'obrador faller és contenidor d'un important patrimoni documental generat per l'activitat diària, en aquest cas l'acumulada per l'artista al llarg de la seua trajectòria, i que en dóna testimoni: esbossos, guions, llibrets, àlbums de fotografies, manuals i revistes; així com premis i recompenses, documentació diversa (targetes, contractes, factures), maquetes o ninots conservats per voluntat de l'artista.

Tot eixe llegat és una important font de documentació, la correcta catalogació, arxiu i conservació són fonamentals per desenvolupar, per exemple, estudis fallers raonats al voltant de la biografia dels artistes.

Prioritza recuperar el bagatge d'aquells que, amb la seua passió i voluntat plasmada en les seues falles, van promoure la Festa Fallera al seu poble o barriada. Un mèrit aquest tan extraordinari com els èxits de Vicent Agullerio, Joan Canet, els germans Colomina, Vicent Luna, Josep Martínez Mollà, Regino Mas, Vicent Pallardó Latorre, Josep Pascual "Pepet", Miguel Santaeulalia, Manolo Martín o Vicent Tortosa Biosca, per esmentar signatures de renom amb la seua biografia ja ressenyada en articles d'investigació i publicacions.

Per a Sagunt són noms com Antonio Blasco San Juan, Vicente Moya Espejo, el matrimoni Alfredo Villalba i María Valero, Antonio Cosín Mares, Juan José Moya Sixto, Paco Marco, José Vicente Andrés o Alberto Rajadell, entre altres.

Aproximar-se a la figura del artistes fallers és conèixer de primera mà les seues opinions, preferències i influències (cinema, còmic, il·lustració, literatura, música, arquitectura, etc.) que la falla, com a producte seu, reflecteix. Els estudis i ressenyes sobre trajectòries o generacions d'artistes ajudarien —i molt— també a una més gran i correcta comprensió del monument faller com el format artístic que és, començant pel procés intel·lectual i pels mitjans tècnics i materials que l'artista i el seu planter han emprat per dur-lo a terme.

El taller de Paco Marco,
custodi d'una vida dedicada a les falles
i altres vessants artístics.
Foto: Iván Esbrí.

**La falla és un format artístic.
Taller de Toni Verdugo.
Foto: Iván Esbrí.**

**Julio Monterrubio esbossant
sobre un bloc al seu despatx.
Foto: Iván Esbrí.**

Tècniques, processos i materials

Com la societat contemporània en els tres últims segles, el taller de falles ha assistit a una “industrialització” pròpia que ha definit els processos productius actuals havent passat de l’artesania de la cera, la roba vella i l’arpilleria (segle XIX-principis XX) al buidatge en cartró-pedra i la producció en sèrie (anys 50) i, d’aquest, a la talla directa de bales de suro blanc (finals dècada 80-principis 90)².

Hui les noves tecnologies com la robòtica aplicada al buidatge de volums, els escàners, les fotocopiadores 3D i els programes de disseny digital – Photoshop Illustration i, sobretot, Z-Brush– són els protagonistes de “la tercera revolució industrial” dels tallers. Aquests no sols ja estan relegant certes fases de la construcció de falles, sinó que també estan fent de l’art d’esbossar sobre els quaderns o de fer una maqueta un mer tràmit opcional, si bé cada cop més valorat des del vessant del col·leccionisme.

Dels tres processos de construcció de falles associats als materials abans esmentats –cera, cartró i suro–, aquell que s’exposa com la manera tradicional de fer falla és el buidatge íntegre de volums en cartró-pedra, el qual malgrat la seua regressió des de finals de la dècada dels 80 el passat 2016 va complir 60 anys de vigència, si es pren com a data per a la celebració l’aniversari de l’indult del foc del conjunt *Parella d’indis* de Juan Huerta, a Regne de València-Duc de Calàbria el 1956.

La tècnica emprada per aquest artista –membre de la Generació d’Or dels Escultors (Huerta, Salvador Debón, Vicent Luna i Julián Puche)–, és, si no el perfeccionament de l’ús del paper i cartró encolats, que s’empraven en falles per cobrir la tela de galliner i les fustes dels volums de més grandària, els cossos de ninots –que mantenien els caps i mans de cera– i complements del vestuari, suplint així les teles, la roba vella i l’arpilleria.

2. Sobre la introducció del suro blanc als tallers fallers, Pérez Contel informa (1995: 137) com Regino Mas l’emprava en treballs decoratius als anys 60, malgrat que llavors era un producte prou car, com tots els derivats sintètics del petroli. Als anys 70, per exemple, Julián Puche ja emprava el suro per als ornaments i les motlures decoratives de les bases de les escenes, com a Alacant els constructors de fogueres. El poliestiré va anar copant terreny al cartró-pedra a finals dels anys 80 gràcies als coneixements adquirits en l’elaboració d’escenografies, amb Miguel Santaaulalia i Vicent Almela com artistes pioners de l’escultura íntegra en suro blanc, fins la seua generalització a la dècada dels 90. Cal dir que, en aquests primers anys del poliestiré expandit als tallers de falles, l’artista havia de tenir molta destresa en escultura perquè l’única manera de manipular el suro era tallant-lo amb ganivets i serres.

Pioner del paper encolat en falles és Modesto González, allà pels anys 30. Si bé, pocs anys abans, a Alacant, Gastón Castelló ja modelava el paper impregnat en cola directament sobre la xapa o tela per donar perspectiva a les figures i decoracions de les torres, els bastidors, medallons i baix-relleus de les seues fogueres. Per altra part, tant a les primitives falles de Dénia —finals dels anys 20— com a les de la seua etapa d'assentament als anys 40, hi ha presència del cartró-pedra conseqüència de l'aprenentatge de la tècnica pels seus primers fautors fallers a la indústria juguetera³.

El buidatge del cartró-pedra partia de l'escultura de la peça en argila humida, preferentment un fang ric en alúmina. Mentrestant, l'escaiola en pols era *pastada* amb aigua i espart per *traure motle* (còpia en negatiu de la peça) sobre el qual *tirar cartró* impregnat de cola i obtenir finalment el ninot de cartró-pedra (còpia en positiu). Abans, però, calia *picar* o *matar la ràbia* de les *mantes* (capes de diferent grossària) del cartró, és a dir, humitejar-lo i donar-li uns cops perquè quedara més dúctil de cara a la seua manipulació.

El buidatge en cartró-pedra generava un mercat de compra-venda i d'intercanvi de *cartrons* (ninots i peces en cartró-pedra sense armar) i motles, que funcionava molt bé perquè permetia disposar d'uns elements mínims per preparar o armar una falla en breu temps i a un cost assequible.

Aquesta és una tècnica coneguda en l'argot faller com *refregit* o *reescaifat* i, malgrat estar mal considerada en general pel públic, moltes comissions de barri i pobles deuen al *refregit* poder haver fet falla i conseqüentment la pervivència de la tradició fallera a la seua demarcació per eixe cost assumible esmentat.

3. El cartró-pedra és una tècnica en les construccions del barroc efímer (altars, arcs triomfals, cadafals, túmuls, roques) realitzats per a festivitats i celebracions des del segle XVII principalment per fusters com Felipe Navarro, Carlos Francia o Diego Bañuls. A partir del segle XIX, es documenta també el cartró-pedra per a la confecció d'objectes decoratius com canelobres i pitxers (Anònim, 1829: 20-80). Si bé és el joguet artesanal qui més va desenvolupar-ne la tècnica (Pérez, 1995: 133-138). El 1897 Eduardo Juan Sempere va instal·lar a Onil la primera fàbrica de nines de cartró-pedra d'Espanya, gràcies als procediments transmesos per Ramón Mira Vidal, alfarer de professió dedicat a les nines d'argila des de 1875. A València, José Olaria Marimón "Coqui" era conegut pels seus ocurrents bous i cavalls de cartró-pedra i màscares carnavalesques. Aquestes, quan quedaven velles, es feien servir per posar rostre als ninots des de les primitives falles del segle XVIII. Per altra part, amb el paper encolat impregnat sobre engraellats de fil d'empalomar, es confeccionaven els laterals del quadrilàter. Malgrat això, el paper i el cartró no resultarien unes matèries primeres barates al segle XIX i la seua manipulació implicava moltes hores de treball i destresa com per acabar tot cremat en una falla. És per això, segurament, que alguns artistes, com Antonio Cortina, perfeccionaren el buidatge amb cera de caps i mans de ninots, als quals s'armava el cos amb fusta i arpillera —o palla— vestida amb roba vella, i xapes de fusta o teles per als laterals de les bases. També s'escau recordar la figura de Josep Beitia "Pepito el Cartonero", qui produïa en sèrie cossos i parts de cartró-pedra als anys 40 i 50 del segle XX amb els quals s'assortien molts artistes fallers.

**Mantes de cartró humides
llestes per al picat.
Taller de Josep Manuel Martínez Izquierdo
"Poeta del Foc".
Foto: Iván Esbrí.**

**Volum en vareta.
Taller de Manolo García.
Foto: Iván Esbrí.**

El *refregit* també implica tenir coneixement i destresa dels processos de construcció de falles (composició, fusteria, pintura). Des dels més llorejats fins als menys coneguts, la gran majoria dels artistes *han tirat de refregit* per poder atendre els seus compromisos o en la seua etapa més inicial per *trencar mà* en l'ofici, i assentar així el domini dels processos fins consolidar un estil més propi. Alguns fins i tot van fer carrera com a destacats *muntadors de falles* com els germans Colomina (Colomina, 2014: 67-80).

Hui el *reescaifat* ja no són motles i *cartrons*, sinó disseny digital que amb uns ajusts d'escales augmenten o redueixen la grandària del ninot o la falla. Curiosament, quan el suro blanc va consolidar-se com a material per fer falles, es pensava que el *refregit* desapareixeria, ja que la talla directa de les bales no implicava motle i tota falla seria a partir de llavors "única". I cal afegir que, de l'escultura en suro, també se *n'ha tirat de cartró* per tenir reserves de còpies de ninots.

Com el cartró-pedra, la fusteria ha gaudit d'èpoques millors, però encara resulta imprescindible malgrat la forta expansió última del ferro (present a les falles des dels anys 60). Tota armadura o esquelet intern d'una falla o ninot necessita d'una peça imprescindible per al seu correcte enllestit com és el *sacabutx*, un cos en forma de prisma quadrangular amb una cavitat o secció *femella* per permetre el casament d'un *mascle*, un cabiró o fusta puntal, que *fa forta* la unió de les peces. Per a la construcció de les armadures, els artistes fallers es decanten pels cabirons i *varetes* de xop, d'om i de pi suec per la flexibilitat, resistència i quasi absència de nucs d'aquestes fustes.

Igualment de necessari, en aquest cas per a l'estabilitat vertical de la falla, és el *cavallet*, una peanya que suporta la *torre* o bastidor (estructura central) i aquesta, per altra part, subjecta els *flocs* (armadures ixents) i les *dogues i costelles*, els perfils horitzontals i verticals que donen forma als volums sobre els quals va grapada la *vareta*⁴ o s'acobla directament el poliestiré expandint, el suro.

4. La *vareta* és un llistó de fusta introduït en les falles als anys 30, i ja sobretot a partir de la dècada dels 40, per a resoldre la construcció dels grans volums, la forma dels quals la donava la tela de galliner sobre la qual s'impregnava arpillera, tèxtil o paper encolats (veure nota 3); o, per altra part, servir de suport a les masses de fang per ser esculpides i *traure motle* de les peces. La precisió del seu treball als anys 70 amb les *dogues i costelles* i l'ús de *varetes* de tan sols 2 cm d'ample per 3 mm de gros per definir les formes, està atribuïda al fuster Antonio García "Tonín", qui va aplicar tècniques de maquetisme apreses com a aficionat aeromodelista (Ariño, 1993: 125-195). Destaquen dins de la fusteria fallera els germans Fontelles, León Lleó, Rigoberto Zarzo "Pajarito", Josep Pasqual "Pepet", els germans Ferrer, Juanjo García i Manolo García, qui ha portat la *vareta* als darrers anys a viure una segona joventut.

Enllestits els volums i ninots de cartró-pedra o suro i armat el seu esquelet intern de fusta, comença l'àrdua fase d'empaperat, escatat i de massilla. Al cartró-pedra s'esqueia primer *raspar-li* les imperfeccions, recuperar detalls perduts i reblir juntes amb *pasteta*, un engrut que s'elaborava amb aigua, unes gotetes d'oli de llinosa, *cola de fuster* (adhesiu industrial) i pols del cartró *raspat* —o amb serradura, farina o *panet* (carbonat càlcic també dit *blanc de València* o *blanco de España*)—, preparació calfada al *bany maria*.

Després, la figura s'empaperava amb retalls de periòdic vell, hui suplit en no pocs tallers per *paper kraft* (paper natural sense tractaments). El suro requereix de raspalls de pues i fulles d'escatar per acabar de definir o modelar les seues formes i els seus detalls; i, com els ninots tradicionals, seguidament passa a ser empaperat.

Per tapar les *mentides* (porus), als embalums del cartró-pedra i suro, i fer les peces més consistents, se'ls *dóna panet*. El *panet* barrejat sols amb aigua no pot emprar-se perquè en assecar-se es torna de nou en pols; és a dir, que necessita d'un aglutinant com la *cola de fuster* o el *gotelé* perquè quede sòlid una vegada sec, a més d'aigua per reduir l'espessor dels aglutinats. Es donen passades de *panet* i s'escata tantes vegades com es necessita (són entre tres-quatre capes de *panet* alternades amb escatat amb diversos tipus de fulla de més grossor a menys). Per altra part, la *cola de conill*, una gelatina industrial que es barreja amb aigua i cal tenir calenta constantment mentre es treballa per evitar que se solidifique, actua com a preparat previ a la fase de pintura.

Hui en dia, la plastilina, les masses densificades d'aplicació directa com el *gotelé* i el *plaste* —un preparat per a allisar de la marca Extraplast— i el *latex*, han suplit la *pasteta*, el *panet* i la *cola de conill*. Vicent Almela i Julio Monterrubio encara la gasten.

El massillat i l'escatat són una fase important del procés de construcció, però també les textures amb propietat tenen cabuda en les falles. De fet, molts artistes reivindiquen més obertura de mires cap a altres possibilitats quant a textura a la falla ja des dels anys 90.

Però cada cop està més estesa entre el públic una anomalia en la interpretació del significat d'un terme relacionat amb aquesta fase: "els acabats" —en ocasions també esmentats com "qualitats"—, entesos, en general, com un acurat treball d'escatat i, conseqüentment, una polida presentació de les peces per a partir de la qual valorar —assossegadament— l'artista des del vessant professional i

la seua falla, en conjunt, des del vessant estètic. Així, els “acabats” no sols engloben l’escatat, sinó també el modelatge i la pintura, i fins i tot la disposició de la jardineria; és més, el seu significat és tan indefinit que altres interpreten els “acabats” com la profusió o el virtuosisme de detalls i d’ornaments a les peces.

Cal dir, per situar una mica el concepte, que es parla o es dóna rellevància als “acabats” en ambients d’artesans, perquè per a ells la tècnica és una finalitat, una demostració que són moltsos. Els artistes, a priori, la consideració que tenen els constructors de falles, no parlen “d’acabats” perquè per a aquests la tècnica és sols un mitjà dintre de tot un procés creatiu i intel·lectual⁵.

Finalment, la pintura actua com a carta de presentació d’aquesta. La seua correcta o mala aplicació pot enaltir o arruïnar totes les fases anteriors, i per tant és un dels punts de l’art-falla on l’artista procura posar tota la seua atenció i habilitat. A més, en l’actualitat també el seguidor de falles para més atenció a l’entonació i aplicació dels colors als monuments.

En els temps de les pintures *a l’oli* (amb aglutinant oleic), un costum molt comú era pegar unes passades d’aiguarràs amb oli de llinosa a la zona que calia pintar per poder fondre els colors, una tècnica emprada en escultura per policromar les figures i que és coneguda com *chamberga*. Per altra part, la brillantor tan característica d’aquelles falles dels 70 i 80 s’obtenia enllustrant les peces amb cera al *bany maria* amb aiguarràs.

Així, els artistes sempre han procurat ensenyar-se les praxis quan no han contractat el company que despunta dins de la pintura de falla o és especialista. Per una causa o altra, han destacat Carmelo Castellano i José Ballester a la dècada dels 1960; Josep Martínez Mollà, amb el carmesí violaci, i Francisco Lliso als 70; Julián Almirante, Daniel López i Roberto Martí als 70-80; Juanjo Codina a primers dels 90, amb els contrastos de zones de llum i zones d’ombra a partir de tonalitats càlides i fredes respectivament⁶; Julio i Julio Sergio Monterrubio amb els tons *pastel* de la pintura plàstica

5. A l’ús anòmal i en ocasions amb infules d’atorgar certa excepcionalitat a la falla com “art sense igual” de termes com “acabats”, s’afegeix el d’altres com “barroc”, “modernisme”, “mimal”, “volàtil”, “fallón”, etc. Per altra part, també obri un interessant debat sobre eixa condició del faller com a artesà o artista (el mateix Gremi engloba al seu enunciat tots dos).

6. La tècnica aplicada en falles per Juanjo Codina és si no aquella que va revolucionar la pintura del segle XIX i que va donar lloc al moviment impressionista, caracteritzat per eixe fort contrast entre llums i ombres amb l’ús de colors complementaris quasi purs: groc o taronja per a la llum i blau o violeta per a l’ombra, per exemple.

a l'aigua (emprada en falles per donar fons als detalls des dels 60); o els àcids —o cítrics— potents i molt contrastats (groc/violeta, roig/verd, blau/taronja), tan propis del disseny d'interiors i del *prêt-à-porter*, de l'il·lustrador Carlos Corredera darrerament, qui ha treballat per a Vicent Martínez Aparici, Javier Fernández, Juan Lluch, Xabi Ribes, José Lafarga i José Latorre-Gabriel Sanz.

Les tècniques, processos i materials, com les ferramentes que s'exposaran al següent punt, són doncs importantíssims per a una correcta comprensió del que és l'art-falla. Així, el taller actua de contenidor però s'escau un diàleg més gran amb els museus fallers —o etnològics— per acabar d'oferir una divulgació més gran del que és la complexitat de la construcció d'una falla.

El Museu de l'Artista Faller de València, situat a la Ciutat de l'Artista Faller rodejat de tallers, mostra l'evolució del ninot des del romàntic *parot* o *estai* fins al ninot en suro passant pels ninots d'arpilleria i roba vella i els més acurats en cera. Com també el procés de modelatge en fang, motle d'escaiola, buidatge en cartró-pedra i enllestí final d'un ninot, un petard animat en concret; la talla del suro; una taula de treball amb ferramentes; la fusteria amb un bust de vareta de Mario Moreno "Cantinflas", de Manolo García fet per encàrrec de Miguel Delegido; i la famosa "falla inacabada" de Miguel Ángel López Montserrat representant el motiu de l'escut gremial, que dona una visió més gran d'eixos processos.

El remodelat Museu Faller de València ofereix un xicotet mostrari d'útils i materials relacionats amb la reproducció en cera, el buidatge en cartró-pedra, la fibra de vidre i la talla de suro acompanyats de fotos i cartells en quatre idiomes (valencià, espanyol, anglés i francès).

D'altra banda, el Museu Faller de Gandia⁷ exposa l'evolució d'un ninot —un Freddy Mercuri de Pere Baenas— des de la bala de suro fins al resultat final incloent les fases d'empaperat, massillat i pintura. Al Museu Faller d'Alzira, una falla infantil "incabada" de Julio Monterrubio serveix per explicar les fases de fusteria, buidatge del cartró-pedra, massilla i pintura.

Tanmateix, està pendent la catalogació o preservació d'útils i de ferramentes majorment característics dels tallers i la construcció de falles⁸.

7. El Museu Faller de Gandia, obert el 2008, és membre de l'International Council Of Museums (ICOM).

8. Joan Seguí, ex-director del Museu Valencià d'Etnologia, va fer saber a l'autor de l'article del seu interès per adquirir antigues ferramentes, motles d'escaiola i *cartrons* per engròssir els fons de la institució museística en raó a la seua gradual regressió als tallers fallers i preservar així un mostrari.

Les ferramentes

El desenvolupament de l'activitat creativa del taller faller ha donat com a mostra de la seua evolució un ampli catàleg d'instruments. Alguns són autèntiques joies representatives del patrimoni artesanal i tècnic de la construcció de falles en remuntar-se el seu ús fa cent anys, aleshores per part dels menestrals de l'escultura, la fusteria, pintura mural, el joguet o de la confecció de palmitos als quals la realització de cadafals fallers començava a copar part de la seua tasca professional als anys 20 del segle XX.

Bon exemple és la ferramenta de fusteria: serres *de cinta* (fixes) i *de disc* (amb fulla circular), totes dues maquinària pesada de serrar enfront d'aquella manual i més lleugera com els xerracs o serres *de fuster* i les serres *braceres* amb la seua característica forma d'arc.

Com les diferents mides de broques, filaberquins, cisells i gúbies; tornavisos manuals per enroscar/desenroscar i *de banc* per subjectar peces (funció que fan també els *gats*); tenalles i martells *d'ungla* per clavar o retirar claus i *de cota* per clavar falques; la *garlopa* o raspall *de fuster* i les *raspes* (*escofines*); i la *planxa*, un ferro pla i gruixut per *atibar* (reomplir buits, fixar fustes) que rep el seu malnom pel paregut amb les velles planxes domèstiques.

Quan en un temps el fang era el protagonista absolut de la fase d'escultura, els xicotets detalls i treballs de precisió es treien per mitjà de *palillos*, uns bastonets de boix acabats en punta, plans o dents de serra. I quan el cartró-pedra era el principal material de confecció de ninots i volums, la unió de juntes es *feia forta* per mitjà de *grapes*: brides de ferro en forma de U que s'inserien per fer una costura provisional del cartró-pedra fins que la *cola de fuster* de les juntes s'assecava.

Quan tocava fer l'armadura a les figures, calia anar amb compte de no oblidar de reforçar els claus de casament entre el cabiró i el cartró-pedra amb *llandetes*, unes tires xicotetes de llanda reciclada de pots que actuaven a manera de topall per evitar que el cap del clau traspassara el cartró.

A alguns models –d'escaiola o fibra de vidre⁹– se'ls acoblava un *llit* (cavallet, penya) de cabirons molt pràctic de cara a la seua manipulació i emmagatzematge en dotar-los d'estabilitat. Per a un

9. Durant un període no massa llarg de temps –anys 80-90– l'escaiola va ser suplida en alguns tallers per la fibra de vidre, material que també va tractar de suplir el cartró-pedra. Permetia tenir ninots i volums llestos en hores per massillar, escatar i pintar, malgrat que era altament tòxic. Això i la irrupció del suro (veure nota 2) van desplaçar la fibra dels tallers.

menester semblant, s'utilitza la *porritera*¹⁰ o perxa: una peanya rectangular, feta en fusta, que dóna subjecció a un seguit de cilindres o prismes quadrangulats disposats en bateria, per on s'insereixen els puntals que els ninots porten a la base, com en el sistema de casament de les armadures amb els sacabutxos.

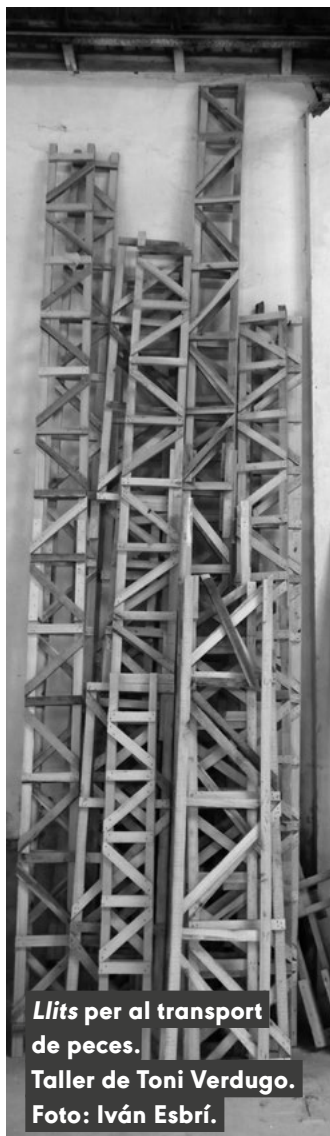
Les *porriteres* són emprades per tenir els ninots ben col·locats i guardats dins del taller. El *llit*, sobretot ara, s'utilitza de cara ja a la *plantà*, per fer més còmode el transport de les peces; i es retira en el moment que l'artista dóna ordre *d'alçar els volums* amb la grua.

Sobre les tècniques de *plantà*, alguns artistes han sigut fidels sempre o han recuperat les formes tradicionals a base de força humana: bé posicionant la falla *al tombe* —com Víctor Valero/Marc Martell, Juanjo García, Juane Cortell o Fede Alonso— des d'una situació en horitzontal del cos central i coronament, bé a *cadiretes*, per superposició de peces. Tot ja formes de rememorar la màgia i l'espectacle de la *plantà* tal com es féu fins a finals dels anys 50, quan van entrar en escena els *mencanotubs* (bastida de ferro) de Mundus i els exèrcits de grues de Bonet, Cones i Ricardo Cánoves Macián "el Pernalet".

Una menció especial mereixen les antigues *torres de plantà* de Julián Puche, les quals emprava per auxiliar les grues en treballs menors durant l'enllestiment de la falla a la plaça o carrer. Es tracta de dues bastides bessones, mòbils gràcies a unes xicotetes rodes, d'uns huit metres d'altura assentades sobre bases d'1,60 de llarg per 1,10 d'ample i construïdes el 1967 amb cabirons de pi suec de quatre per sis centímetres l'interior de les quals recorre una estreta escala seccionada a mitjana altura fent així un zig-zag. Luís Martínez Canuto i Antonio Vidal van emprar aquestes mateixes torres mentre que Josep Martínez Mollà, Salvador Gimeno i Josep Martínez "Pepe el Liriano", entre altres, se'n feren unes a imitació.

No falta a cap taller faller fulls de paper d'escatar de tot tipus de gra i raspalls de pues per treballar el suro; *pistoles* (aerògrafs), brotxes, un *pinzell d'ulls* (pinzell per a aquarel·la de pèl sintètic i mànec curt) i pots, gotets i paletes per barrejar colors; i l'*arc o fil de nicrom*, resistència que posada al roig viu serveix per al tall del suro blanc, i que amb l'arribada de la robòtica moderna aplicada, aquest menester, qualsevol dia ja, serà també peça de museu.

10. El curiós nom de *porritera* prove de *porrito*, forma de referir-se en el món del teatre a aquelles titelles amb una maça. Així, la *porritera* s'empra d'antic per al transport i emmagatzematge dels guinyols.

Per últim, cal destacar els pràctics i resolutius —quan no curiosos— estris per al transport de la ferramenta com el *carro* (una mena de cambra); per fer més fàcil la manipulació dels ninots i dels grans volums com la *burreta* (cavallet de potes abatibles), la *garrutxa* (corriola), la *banqueta* (peanya) i les escales; sense oblidar el simbòlic *parot* —o *estai* o *estot*—, un pal de fusta acabat en forma d'escaire del qual en temps passats es penjaven els cresols, i ara els flexos, a partir del qual comença la narració de l'origen romàntic de les falles.

Conclusió

Patrimoni Immaterial de la Humanitat; Bé d'Interés Cultural Immaterial a València (2012) i a Alzira, Gandia, Sueca, Torrent i Xàtiva (2015), en raó del seu centenar d'anys de tradició fallera documentada; un Museu Faller de València reconegut com a tal i remodelat¹¹; l'impuls a una xarxa valenciana de museus fallers; el títol de postgrau d'Expert Universitari en Falles i Creativitat de la Universitat de València; una Ciutat de l'Artista Faller — Medalla d'Or de la Ciutat de València— amb un Pla de Revitalització signat per unanimitat pels grups polítics de l'Ajuntament de València (desembre de 2015) amb una comissió municipal estratègica de seguiment i treball; el desbloqueig del Centre de Documentació i Difusió de la Festa de les Falles¹²...

Són motius tots per prendre, assumir i executar responsabilitats de posada en valor i difusió del conjunt de les activitats, manifestacions, creacions, els coneixements, les pràctiques, els usos i les tècniques representatius del patrimoni de la Festa de les Falles, com marca la llei que els empara¹³.

Les Falles de Sagunt no són BIC Immaterial —han d'esperar el centenari de 2027— però tenen el títol de Festa d'Interés Turístic Nacional (2014) i un museu faller, situat a les dependències de la Federació Junta Fallera de Sagunt, obert el 1993 per iniciativa d'en Miguel Ángel Alegria i remodelat el 2013, però que, malgrat això, necessita de més activitat i promoció¹⁴.

11. Resolució del 16 de maig de 2016 de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana. Entre altres projectes que li resten al Museu, hi ha la seua ampliació, ingressar en l'ICOM (veure nota 7) i la reactivació del Centre de Documentació i Difusió de la Festa de les Falles.

12. El CDF de València va ser constituït el 2007 i aturat el 2010, i des de llavors està pendent de reactivar-se si no ho ha sigut ja a data de publicar aquest article (veure nota 11). Gandia té el seu Centre de Documentació del Museu Faller (CDOC) funcionant des de 2014.

13. Llei 4/1998 d'11 de juny del Patrimoni Cultural Valencià, punt D article 26 de la secció 1 del capítol III.

14. És possible que a data de la publicació d'aquest article s'haja emprés alguna mesura en aquest sentit.

**Caixa amb *fil*s de nicrom. Taller de Toni Verdugo.
Foto: Iván Esbrí.**

**Carros per al transport de pots de pintura.
Taller de Josep Manuel Martínez Izquierdo "Poeta del Foc".
Foto: Iván Esbrí.**

Això, i el fet que Sagunt és una de les principals capitals falleres, no la fa aliena igualment a comprometre's a la divulgació del seu patrimoni faller, llegat d'una història en la Festa de les Falles que va començar a redactar el 1927 amb la falla del carrer Poeta Llombart al nucli del Port i vingué a confirmar el 1932 amb la primera falla plantada al nucli històric; i del Camp de Morvedre el 1924, amb la falla del poble d'Estivella. I eixa història fallera i eixe patrimoni faller també inclou la memòria dels seus obradors de falles i artistes.

Parafrasejant el professor Gil-Manuel Hernández i Martí, director del Museu Faller de València, és el moment de mancomunar voluntats entre els organismes de govern, gremis d'artistes (Alacant, Borriana, València), les institucions museístiques, universitats, els investigadors i les juntes i federacions falleres, i aprofitar la inèrcia i aval d'aquestes declaracions.

Hi ha fets consumats com la restauració de ninots indultats i peces singulars pertanyents la col·lecció del Museu de l'Artista Faller, duta a terme per tècnics de l'Institut de Restauració del Patrimoni de la Universitat Politècnica de València; la dedicatòria d'exposicions a artistes fallers al Museu Faller de València —Vicente Lorenzo, José Manuel Alares, Ricardo Rubert— o les últimes biografies publicades: Pasqual Carrasquer, els germans Colomina, Tortosa Biosca, Pepet.

D'altra banda, hi ha un interès de la Unitat de Normalització Lingüística de la Diputació de València per recopilar el paraulari còmplice dels artistes fallers dins de la seua col·lecció de cartells sobre festes, costums i tradicions valencianes (la música, els moros i cristians, la indumentària del segle XVIII, la pirotècnia, etc.). Un interès semblant ja demostrat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua en la Jornada sobre Llengua i Cultura Popular Valencianes celebrada el 2014 (Marín, 2015: 73-83). Part d'aquest argot ha sigut esmentat al llarg d'aquest article: *tirar cartró, llandetes, floc, banqueteta, torres, porritera, chamberga, pinzell d'ulls*, etc.

Però encara és molta la feina que, des de la metodologia de treball de disciplines com l'etnologia, l'etnografia o l'antropologia, resta per acabar de posar en valor el patrimoni del taller de falles, i primer de tot és la posada en coneixement de la seua existència al públic. Servisca, doncs, aquest article per a tal menester.

Consultes

- ANÒNIM (1829): *Arte de trabajar en cartón toda clase de obras de utilidad y recreo*, Barcelona, Imprenta José Torner, 103 p. [edició facsimil, llibreries Paris-Valencia, València, 2002].
- ARIÑO VILLARROYA, A. (1993): "Los procesos productivos", dins Antonio Ariño (dir.), *Los escultores del fuego. Aproximación a la historia del Gremio Artesano de Artistas Falleros de Valencia*, València, Diputació de València, p. 125-195.
- AUTORS DIVERSOS (1965): *Manual del carpintero-ebanista*. Maquinaria, Barcelona, Escola Professional Salesiana, vol. II, 253 p.
- AUTORS DIVERSOS (2007): "Dossier: el futur de la Ciutat de l'Artista Faller", *Revista d'Estudis Fallers*, 12, p. 10-18.
- CATALÀ I GORGES, J. I. (coord.) (2011): *La falla, un artefacte tecnològic*, València, Universitat de València, 133 p.
- CERDÀ PÉREZ, M.; GARCÍA BONAFÉ, M. (dir.) (1995): *Enciclopedia Valenciana de Arqueología Industrial*, València, Alfons el Magnànim, 850 p.
- COLOMINA SUBIELA, A. (2014): *El taller dels germans Colomina i les falles de Gandia*, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 339 p.
- ESBRÍ ANDRÉS, I. (2015): "Las dos torres de Julián Puche", dins Daniel Borrás (coord.), *Extra Fallas 2015 El Mundo*, p. 20.
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M. (2005): "La Ciutat Fallera com a patrimoni cultural", *Pensat i Fet*, p. 15-16.
- MARÍN I GARCÍA, J. LL. (2015): "El(s) llenguatge(s) de les Falles", dins *Actes Jornada sobre Llengua i Cultura Popular Valencianes. El llenguatge popular valencià 2014*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 73-83.
- MAUSS M. (1974): *Introducción a la etnografía*, Madrid, Istmo, 388 p.
- PÉREZ CONTEL, R. (1995): *Ninot de falla. Escultura folklórica valenciana*, València, Albatros, 156 p.

Agraïments

Moisés Alarcón; Vicent Almela; Manolo García; Paco Marco; Albert Lluca; Josep Manuel Martínez Izquierdo "Poeta del Foc"; Julio Monterrubio; Pepe Palanca; Josep Puche; Víctor Valero/Marc Martell; Toni Verdugo.

RICARD BALANZÀ,
UNA POÈTICA
CONSOLIDADA

ALEJANDRO LAGARDA
ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS

«Sense imaginació no hi ha salvació»

Giulio Carlo Argan

L'obra de Ricard Balanzá es caracteritza per una defensa de la senzillesa a través d'aquells elements que, sense renunciar a una convenció establida per l'ús i pel temps, transcendeixen a una exquisidesa que han convertit les seues aportacions en el món de les falles en plenament recognoscibles i personals; per tal d'establir-se com un dels autors imprescindibles del panorama artístic faller en l'actualitat, a través de la conjunció metòdica de coneixement i pausada praxi.

Per a Ricard Balanzá, l'element més interessant del format és el seu innegable caràcter popular, que amplia potencialment el destinatari de l'obra en tenir el seu lloc i sentit últim en el context urbà. Qualsevol de nosaltres, de manera prevista o imprevista, pot trobar-se amb una de les seues obres, sense circumscriure's aquestes a un espai museístic o associat a les elits. La invasió del carrer i la pertorbació de l'ordre habitual de les coses permeten una confrontació a través d'un llenguatge que, no obstant açò –i malgrat la notable evolució plàstica i material– no deixa de desenvolupar uns mateixos ítems i convencions estètiques i narratives molt simples.

Ricard aposta per aprofitar eixe llenguatge més o menys codificat de fàcil assimilació per part de l'espectador, apostant per la seua senzillesa però no per la simplicitat habitual amb la qual aquestes propostes artístiques es desenvolupen. Senzillesa no és sinònim de simplicitat, i s'ha de defensar la possibilitat d'una major profunditat. Siga estètica, plàstica, narrativa o de concepte.

La seua experiència en falles infantils li ha permès reconèixer quins són els elements fàcilment assumibles pel públic no adult. Elements que, a més, no escapen de l'espectre visual més pròxim als infants, a través de llibres, pel·lícules, animació..., formats en els quals l'evolució estètica i narrativa és notablement major d'aquella que podem trobar habitualment en les falles infantils. Definir eixos elements que els són habituals d'una manera senzilla és, per a Ricard, el millor pont per tal d'establir definicions més complexes i profundes, enllaçant amb narracions i temes més enllà del tancat repertori faller convencional. Un viatge de fora endins.

Eixe procés i viatge creatiu va lligat a una estricta metodologia, en la qual el procés constructiu no pot deslligar-se de l'estrictament creatiu, en una comunió que es retroalimenta i fa créixer l'obra.

Segons Ricard, per a l'artista és fonamental dominar la manera de veure i de controlar el procés, per tal de destacar aquell element realment definitori que obliga les portes a un major i progressiu camí creatiu. Eixe element diferenciador, eixa "epifania creativa", ha d'adherir-se obligatòriament al llenguatge desenvolupat per l'artista per una major evolució, per haver trobat un element interessant i que, de la mateixa manera, ha de resultar interessant per a l'espectador.

Tot el treball i reflexió derivades de les infinites hores de taller va diluint-se a mesura que la falla evoluciona, permetent un resultat molt més equilibrat per la pròpia gènesi material, gràcies a una metodologia més o menys flexible en la qual el procés estrictament artesanal i material es conjuga alhora amb els elements creatius necessaris: el diàleg de les formes, els colors que volen adoptar-se... Un procés creatiu global, intens i imprescindible.

Un procés que adopta diferents nivells que Ricard equipara als de l'estat de somnolència. Diferents nivells en els quals, no obstant açò, la part escultòrica —el format que sent de manera més íntima— ocupa un estrat fonamental, per donar forma material a una imatge creada en la imaginació, que pot dominar-se per a traslladar-la a una experiència plàstica més complexa que no deixa de desenvolupar-se. Així s'estableixen eixos ritmes, relacions entre els elements, el contrast dels plànols convergents..., que han dotat tota la seua producció d'un equilibri que, al seu torn, facilita la comprensió i assumpció de les seues obres per part del seu públic.

En tota eixa introspecció creativa, com ja vam apuntar, els ítems i convencions del format faller formen part del seu espectre creatiu sense entrar en conflicte amb la metodologia. Eixes convencions, portades al seu terreny, han generat en Ricard un llenguatge totalment personal que, evolucionat, no aposta per la ruptura i confrontació absoluta amb el model hegemònic de falla. La convenció no és una altra cosa que un element assumit per la seua repetició. I cal aprofitar-ho. És innegable que, en falles —i en qualsevol altre format— existeix una gramàtica, existeixen unes maneres que, al seu torn, es tradueixen en una tècnica específica de la qual Ricard és un ampli coneixedor. Eixos elements, derivats de la convenció, han de ser utilitzats al gust de l'artista. Això sí, amb una màxima cura tècnica que permeta el seu reconeixement sense major complicació. La depuració és clau.

Els temes i formes tractats en l'obra fallera de Ricard no cerquen l'originalitat: el paisatge, l'horta, els busts, les figures essencialment clàssiques, la identitat... no són nous. Però en el seu quefer artístic

apareixen tractats amb una personalitat que demostra, una vegada més, que no és tan important l'originalitat del tema com l'originalitat i diferència en el seu plantejament.

D'altra banda, molts d'eixos ítems i convencions culturals tractats no són exclusius de les falles. El seu interès per la Història de l'Art, l'Antropologia, la Sociologia... li han fet assumir l'existència de certs elements que, des del seu origen, s'han perpetuat i han transformat contínuament el seu contingut i el seu sentit. Elements com els busts en escultura s'han mantingut des de les civilitzacions més antigues. Crear eixes figures no naturalistes però sí antropomòrfiques —Quart Palomar 2016, per exemple— enllaça l'obra d'una manera més directa amb el públic. De la mateixa manera, recurrent a eixos ítems, és possible posar-se en el lloc de tots aquells artistes que el van precedir, intentar entendre el seu punt de vista, analitzar els problemes de les formes i enfrontar-se a la seua pròpia resolució creativa.

El beure de la tradició no és, en absolut, negatiu. Si sap fer-se. Ricard reivindica molta de l'obra artística fallera que el precedeix i que li ha aportat tants i tan variats elements. No obstant açò, considera que, després d'una determinada etapa de fèril producció creativa en les falles, una gran part dels professionals han desaparegut, i les noves generacions —també la seua— manquen d'una base i d'unes ganes d'estimar i dignificar el treball i el format.

Per tant, resulta sempre necessari estar immers en l'aprenentatge i l'enriquiment per confrontació amb altres llenguatges i plàstiques. Únicament d'eixa manera és possible el resultat de les obres de Ricard: una naturalitat i autenticitat que no resulten, en absolut, forçades. Els seus projectes, carregats de reflexió i contingut, no són pedants; i es vehiculen a través de la esmentada senzillesa, les formes mínimes i mil vegades vistes. Tot açò, permet una realitat atractiva i comprensible, precisament per decantar les formes a través de la reflexió i no a l'inrevés. Que la forma no siga un joc plàstic i banal en si mateixa.

Eixa senzillesa ha tractat els temes globals que esmentàvem abans. La senzillesa de l'obra no és més que una altra manera d'arribar a l'arrel i de crear una consciència a partir del punt de vista personal que, segons Ricard, tot artista hauria de plasmar en la seua obra, sense necessitat d'un discurs agressiu o forçadament elevat. Així, cercant l'arrel, en Ricard desapareix l'element superflu o de simple virtuosisme tècnic. Són els detalls els que generen la forma. El detall, com a essència, impregna tota la seua producció: rostres reduïts als més bàsics elements a través d'una

deconstrucció en les antípodes de l'habitual horror vacui de les falles infantils. Existeix una riquesa en el procés que fuig de la simple ornamentació que, en moltes ocasions, només serveix per a dissimular un buit tècnic, de concepte o de contingut.

Tot en la producció de Ricard és contingut i equilibrat, i els elements ornamentals –plomes, perles– no són pictòrics, no “embruten” la cuidada base, no asfixien el conjunt i contribueixen a l'equilibri global. No hi ha espai per a l'estridència i el seu particular equilibri suposa un excel·lent contrapunt al caos generalitzat en la majoria de la producció fallera. Enriquir la superfície amb contenció aporta major equilibri i l'elegància tan característica de les seues figures. Arribar a eixe punt només és possible amb l'estudi, reflexió i treball continuat.

En la recerca d'allò essencial, Ricard beu de moltes diferents i variades fonts. El pes de la història i l'interès pels orígens de les civilitzacions antigues han jugat un paper fonamental en el seu espectre creatiu. De tot aquell passat només ens han arribat fragments. Fragments que hem hagut de reconstruir i reinterpretar des de la nostra pròpia cosmovisió. Així, han jugat un paper fonamental elements tan diversos com les escultures de les illes Cíclades o els déus egipcis, amb les seues variades corones del poder, sols, animals..., generant un caràcter totèmic i animista que no és aliè a l'obra de Ricard.

Eixa manera de desenvolupar els projectes a través d'allò essencial connecta amb el nostre inconscient col·lectiu. I, en el cas dels més menuts, eixa senzillesa connecta de forma més clara amb un xiquet i les seues pròpies essències, sense la contaminació d'una evolució –o involució– visual posterior. A diferència del que ocorre amb l'art contemporani, en el qual l'espectador sembla tenir l'obligació de donar de si per tal d'interpretar i entendre la proposta, les falles juguen com un impacte entre estímuls a través de la senzillesa sense negar la possibilitat de profunditat.

Per a Ricard, allò veritablement important de la falla és l'essència que desprèn. Allò que, davant la saturació generalitzada, és capaç d'apel·lar al sentiment per tal de connectar i emocionar a través de la seua lectura. És evident que allò extern ha de parlar per si mateix, però ha de ser també la porta a un estat més complex. O almenys voler que ho siga. Voler cercar sempre una mica més en tota producció fallera hauria de ser la principal directriu, enriquint-se amb altres experiències i plàstiques.

La mecanicitat amb la qual generalment es gesten les falles ha desenvolupat un camí que sembla ser purament artesanal. Sense tenir en compte, a més, els potents valors comunicatius que existien amb anterioritat i que han derivat en l'establiment d'una indústria localista que ha complicat no únicament la creació, sinó també la difusió i abast d'aquestes obres.

Per a Ricard —i ell mateix no cessa en l'obstinació— és fonamental atraure un altre tipus de públic que, sense la contaminació habitual, siga capaç de trencar la superfície i d'entendre la qualitat de les coses més enllà de l'obsessió per l'element quantitatiu. No és possible circumscriure's amb exclusivitat a la rendibilitat econòmica en les falles com a format artístic. Per a Ricard, l'autèntica rendibilitat que ha d'extraure's de les falles és la social, lingüística, identitària i artística que es pot i deu desprendre's del nostre particular format. Les falles han de traure a la llum l'actual estat de les coses, la nostra cosmovisió, les nostres inquietuds i les nostres reivindicacions.

FEDERACIÓ
DE FALLES
I+E

JOSÉ NICOLA
PRESIDENT DE LA FEDERACIÓ DE FALLES I+E

No hi ha límits per a la creativitat, la capacitat crítica i el compromís amb la nostra cultura. No ha d'haver-los-hi. En eixe afany constructiu i de futur, algunes de les falles que han anat animant-se a indagar en l'àmbit de la innovació i l'experimentació fallera, reconegudes per un concurs municipal amb solera de dos dècades de trajectòria, han apostat per unir-se amb els seus punts comuns com a llaç, el seu esperit atrevit i valent, la seua capacitat conceptual i satírica, la seua inquietud per inquietar i fer del que és tradicional una novetat, i sempre sense etiquetes. Han sigut, són i seran falles del cap i casal i de fora d'ell.

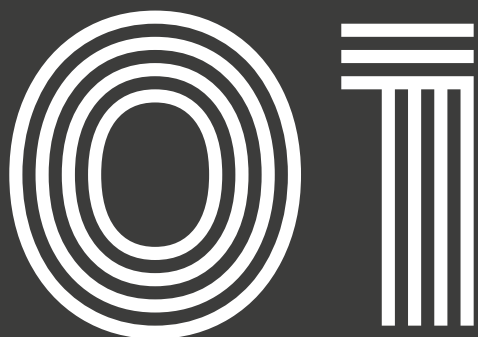
Si no caben límits en la innovació i l'experimentació, tampoc no hi ha fronteres entre els qui s'atreixen amb elles. I ha arribat el moment. El moment de lluitar per una veu acreditada, que done a conèixer què fem i per què, de recopilar la seua història, orígens i horitzons, de participar en fòrums i votacions, d'aportar una visió diversa i plural, de fer visible que estem, que som i que fem falla. En definitiva, formar part real, conscient i implicada del cultiu i de l'evolució de la festa i les seues essències, que són comunes a tots.

Si enguany és l'any de l'èxit simbòlic de moltes lluites, amb un exemple I+E a la plaça de l'Ajuntament i, com no podia ser d'una altra manera, amb un aval internacional com la Declaració de Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de les Falles, per a les comissions que ens unim, i les que de segur que s'hi aniran sumant en el futur, el Grup de Falles I+E també celebrarà un fita important: la seua constitució com a Federació. Un pas que concentra molt d'esforç i il·lusió i suposa l'obertura d'un camí que s'endevina imparable.

Grup de Falles I+E en 2016-2017: Els Somnis, Castielfabib, Borrull-Socors, La Punta, El Mocador, Alfara del Patriarca, Lepant, Plaça de Jesús.

ROBERT RUBERT
OBSERVADOR PÚBLIC

Els valencians tenen doble personalitat o són bipolars? Perdoneu-me, però no és un insult. Ho dic perquè dins de la litúrgia fallera, a vegades, els membres de les comissions tenen un nom diferent del que fan servir fora de l'àmbit festiu, és a dir, en la vida quotidiana. Els llibrets de falla i les invitacions són plens de noms traduïts i de *valencianitzacions* com ara posar la conjunció copulativa *i* entre els cognoms. No entraré a discutir si això és en realitat típic del valencià o més aviat una imitació del castellà introduïda en el segle XIX, que hi ha opinions en els dos sentits. Ho deixe caure i avant.

Eixe, però, no és el moll de la qüestió. Una cosa és l'aparença, allò extern i accessori, i una altra la interioritat, l'autenticitat, el que som, sentim i fem. Per motius personals, des de fa uns anys m'he fet expert en l'observació de *postureos*, imatge social, maquillatge de mentides, falta d'autenticitat i dobles cares, compra de persones per mitjà de la persuasió lingüística (verbal i no verbal), prevaricacions, xafar caps, etc. Faig les meues observacions a escala casolana, entre els meus coneguts, sense més pretensions. Hi ha gent que triomfa actuant així, tu! O almenys creu que triomfa...

No vull despistar-me del tema central: l'autenticitat personal. ¿Per què alguns valencians tenen dos noms diferents depenent de si és festa o no? ¿Perquè és costum? ¿Perquè imitem? Si tenim dos noms –per decisió pròpia, eh!– convindria regularitzar eixa bipolaritat oficialment i decidir si volem que el nostre nom propi (que és allò que ens singularitza i ens distingeix dels altres) siga valencià –¿som valencians, no?– o volem que siga una altra cosa. I vaig més enllà amb unes altres preguntes: ¿som els més valencians del món mundial només quan vivim les Falles? ¿Ens emboliquem amb la sacratíssima Senyera com va fer aquell home de trista figura i gat panxa per amunt per demostrar al món –al nostre micromón, en diminutiu– que pertanyem a l'elit selecta de la valenciania?

El «saguntinisme temperamental»

Abans que ningú s'avance a interpretar esta etiqueta, l'explicaré jo mateix. És una adaptació d'una altra que va utilitzar Antonio Ariño en un llibre de referència sobre les Falles, i tracta d'explicar des de la sociologia com és el sentiment de pertinença (de la majoria) dels valencians. És, per tant, una caracterització, amb uns trets definidors que expressen com sentim això de «ser d'un poble». En una escala més reduïda, també es pot aplicar a qualsevol poble o regió comarcal, per exemple.

Sense que ningú s'ofenga, almenys això pretenc, podem definir el «saguntinisme temperamental» com un sentiment de pertinença al col·lectiu de la ciutat de Sagunt, centrat en si mateix i que se sent diferent de la resta de col·lectius. Fins aquí, tot és similar a la resta de grups humans que s'agrupen en una unitat mesurable com un poble o una ciutat de grandària moderada. Ara bé, ¿quins elements podrien diferenciar el «saguntinisme»? En la meua modesta opinió, les presències històriques en un sentit ampli i les escripturacions que s'han fet de la ciutat des de temps immemorial l'han dotada d'una aurèola que és mantinguda i comunicada, estereotipada, a les noves generacions.

Hi ha, però, una especificitat que caldria reflexionar: ¿com ens encarem amb eixa història, amb eixa tradició, amb eixa herència, en definitiva? Perquè és així que ho hem de qualificar: allò que ens han transmés –i la llengua també– és una herència. Llevant les excepcions que calga, trobe que no porteu massa bé l'administració d'esta herència multisecular. No vos enfadeu, per favor. És una percepció personal; subjectiva, per tant. Trobe que hi ha una veneració per les pedres, pel polsim de segles, pels drapets, però no hi ha una actitud decidida i crítica sobre com actuar-hi. És, per tant, una posició estantissa, immobiliària, que es repetirà cíclicament, però sense avanços.

Succeeix igual amb el «fallerisme temperamental», que no té per què estar ben casat amb la *valenciania*. Si som valencians, ho som amb totes les conseqüències: compromís amb la nostra terra, amb la nostra cultura, alliberant-nos d'imposicions seculars. Acabe amb una anècdota de fa uns dies que ho pot il·lustrar (setembre de 2016): uns ínclits representants polítics (mooolt valencians) argumentaven que les llegendes de les falles escrites en valencià són excloents i que haurien d'estar també en castellà. En fi, mireu-vos-ho...

DOTZE MÉS UNA

ÀNGELS HERNÁNDEZ
PERIODISTA I FALLERA

ecorde que quan va desaparèixer la primera xica ningú li va donar importància. Simplement va deixar d'aparèixer en els actes. Ja havia succeït unes altres vegades, la pressió d'estar en la cort de la fallera major de València és gran. Cal dedicar-li molt de temps, no és només la part bonica de les fotos i les passarel·les que totes anhelaven, darrere hi havia hores d'espera vestida i pentinada de fallera, fregaments amb unes companyes amb què t'obliguen a conuiu i que tu no has triat, renúncia a fer plans els caps de setmana..., era normal que alguna hi caiguera.

Als pocs dies va deixar d'assistir una altra de les xiques, ningú va dir res. Les úniques que van protestar van ser les parelles de les desaparegudes, a les quals van obligar a desfil·lar juntes, era una injustícia, si les seues parelles no hi eren allò normal és que elles pogueren passar soles per les passarel·les. Des de la Junta Central Fallera no va haver-hi explicació oficial. Els actes van continuar amb només deu xiques en la cort.

Poc després va començar a faltar-hi una altra, en eixe moment la gent va començar a adonar-se'n. Els vestits no encaixaven, les parelles no anaven vestides amb la mateixa tela, com era tradició. El dia que va desaparèixer la quarta xica els puristes van pressionar la Junta perquè hi intervinguera, els vestits havien de canviar-se i adaptar-se a la nova circumstància. Quan només van quedar-ne vuit, pareix que va ser un alleugeriment, es van poder emparellar adaptant els vestits. Des de la Junta continuava sense haver-hi explicació i, una vegada resolt l'assumpte dels vestits, pareixia que ningú li donava importància.

Es va intentar recuperar alguna de les xiques que s'havien quedat fora en l'elecció, però quan els pares de trenta xiques van exigir al regidor que fóra la seua la suplent, ja que s'havia quedat en el número catorze, se'n va descartar la idea. La delegació de protocol continuava convocant quatre acompanyants amb quatre cotxes oficials, encara que un d'ells viatjara buit. Les comissions que rebien la visita oficial de la fallera major de València se sentien alleujats en haver de desembossar menys diners en coberts per a invitar-les a sopar.

Una setmana després, el primer dia de març, només eren set les components de la cort i als pocs dies la fallera major arribava acompanyada de tan sols sis xiques. En la premsa fallera van començar les especulacions, que si la Junta havia prescindit de les jóvens més contestatàries, que si estaven intentant reduir el nombre de components, fins i tot que algunes d'elles eren les que haurien

d'haver sigut la fallera major però que en l'últim moment es va canviar el nom i la Junta ho volia ocultar. Quan a les places arribaven les primeres peces de les falles, en la mascletà només hi havia cinc xiques amb la fallera major en el balcó. En eixe moment van saltar les alarmes, la fallera major va parlar, allò no es podia consentir, això no era una cort digna de la representant de la major festa del món.

La Junta Central Fallera va haver de donar explicacions, aquelles xiques simplement havien desaparegut, ningú sabia on eren. A una d'elles l'havia deixat el cotxe oficial a la porta de sa casa, però mai havia arribat al seu pis; una altra va ser al contrari, va eixir de sa casa i l'acompanyant va assegurar que no va eixir del portal; altres dues no van tornar de les seues visites al bany en sengles actes oficials, i així fins a set estranyes desaparicions que la policia portava mesos investigant i que la Junta no havia fet públiques per a no aombrar la celebració de les festes.

La vuitena va desaparèixer, com les seues companyes, de manera estranya, tanmateix aquesta va aparèixer. Era una freda nit i un dels molts frikis fallers havia eixit a fer fotos a les figures embolicades en plàstic que començaven a omplir la ciutat, quan va arribar a casa, en veure les fotos en l'ordinador va descobrir una cosa estranya. Una cosa brillava en l'interior d'una estructura de fusta, entre els sacs d'arena que s'havien col·locat per a estabilitzar-la. En no aconseguir reconèixer què era, va tornar a la plaça i va descobrir el que provocava aquella brillantor, era la pinta d'una de les xiques desaparegudes. Davall de l'arena estava el cos sense vida de la fallera. Va avisar la policia i altres aficionats nocturns com ell i prompte van començar a aparèixer més cossos, tots amagats en els acabaments de falles distribuïts per tota la ciutat.

En van aparèixer nou, una més no havia acudit eixa nit a un sopar de gala. Les tres xiques que quedaven estaven aterrides. Es va decidir que no eixirien, que romandrien juntes, allotjades en un hotel, fins que allò es resolguera. La fallera major, segons la policia, no corria cap risc, si allò era obra, com pareixia, d'un assassí en sèrie, els seus objectius eres les xiques de la cort. Però ella no es va conformar, com a representant de tots els fallers romandria al costat de la seua cort d'honor, sempre havien sigut una pinya i en els moments durs no les abandonaria. Esperaren juntes els resultats de les autòpsies, encara que només n'arribaren dues. En un dels corredors de l'hotel pareix que es va evaporar una d'elles, ningú va veure res, ningú va entendre res, fins que a les poques hores va aparèixer en l'interior de la seua pròpia falla. El forense va explicar a la fallera major i a les dues xiques que l'acompanyaven tremolant que les seues companyes havien mort enverinades.

Encara en sabien poc, era un verí de contacte, probablement àntrax, que algú havia introduït en el seu organisme de manera que encara no havien aconseguit esbrinar. L'única pista que tenien és que el verí havia penetrat pel cap, en eixe cas el seu efecte hauria sigut immediat. Tancades a l'habitació de l'hotel, aterrides, van prometre no separar-se. Tanmateix, el moment que la fallera major va eixir al balcó a saludar els milers de fallers que s'amuntonaven al carrer va ser prou per a fer-les desaparéixer. La màxima representant donà l'alarma, entre crits de dolor per les seues companyes, les que havien quedat juntes i que juntes van aparéixer al cap d'unes hores en l'interior de la falla municipal.

Aquelles falles van quedar aombrades, els fallers abrigaren la seua fallera major que tan mals moments havia passat l'any en què se suposa que havia de ser el més feliç de la seua vida. Tots tenien compassió d'ella, tanta il·lusió per arribar al més alt perquè aquest incident li espatllara el seu somni.

El dia de la cremà va plorar amargament, els fallers van exigir a la Junta Central que li concedira un any més de regnat, ella sola, sense cort d'honor, per a poder compensar-li tant d'horror. Ella no va dir res però va acceptar amb la mirada, només va demanar que, com a record, li permeteren quedar-se amb les dotze pintes de les seues companyes, les guardaria per a honrar la seua memòria, per a no oblidar que van estar al seu costat, que van ser una pinya i, sobretot, per a poder netejar en soledat l'àntrax que tant li havia costat aconseguir.

DE COM...

ALBERT LLUECA

PRESIDENT DE L'ARXIU CAMP DE MORVEDRE

na reflexió al voltant d'idees pre-concebudes per part del gran públic i el món faller de diferents aspectes de la festa al Camp de Morvedre. Origen de les festes a la comarca, l'ús de la llengua, dels jurats, de la festa i dels propis fallers.

De com les falles naixen al Camp de Morvedre

Segons la web de Federació Junta Fallera de Sagunt, Els inicis de les festes falleres a Sagunt se situen en 1926 quan dos amics, Antonio Blasco Sant Joan i Francesc Cervantes López, residents al Port de Sagunt expressen el seu desig de conèixer de prop el món de les falles i visiten diversos tallers de la capital del Túria. En una d'aqueixes visites es porten un "olla i un Bunyol" que planten al carrer i cremen el dia de Sant Josep. El resultat: un grup de veïns dels carrers Llibertat, Luis Cendoya i altres s'agrupen i inicien el que serà la comissió fallera que plantara la primera falla saguntina.

La primera falla se "va plantar" al Port de Sagunt, al carrer Poeta Llombart, enfront de l'actual número 52, gràcies a la tenacitat i treball d'Antonio Blasco, Francisco Cervantes, Àngel Xirivella, Bautista López, Antonio Pérez, Àngel Gavarda, Pedro J. Redàs, Pascual Gómez i Vicente Ramos. Es reunien l'eixida de fàbrica i entre tots van construir els "ninots" amb els vestits cosits per les dones. De Francisco Cervantes eren les crítiques i els esbossos.

Per això és descriu a la Junta Fallera de la comarca com a Junta Fallera de Sagunt. Però l'origen de les falles al Camp de Morvedre la podem situar a la capital de la comarca? O és també "una llegenda urbana"?

Doncs les fonts és diuen que l'origen de les falles a la comarca no son a Sagunt sinó a la Baronia. L'origen faller de la comarca sembla que ens porta exclusivament a Sagunt i el seu Port. És clar que allí es troba la història fallera més intensa i extensa. Però també és cert que en els municipis del Camp de Morvedre han sorgit destacables experiències falleres que formen part del passat dels pobles. No sols això, sinó que el llibret més antic de tota la comarca va estar escrit a Estivella el 1924, uns anys abans fins i tot que es plantés el primer cadafal al Port de Sagunt el 1927.

La població de la subcomarca que té més llarga trajectòria fallera és la d'Alfara de la Baronia. La més antiga és de l'any 1936. Es va fer, tal com explica la cronista Concha Saura, l'últim diumenge de maig, dia de la festa de les Filles de Maria. Fou organitzada pel qui aleshores hi era el mestre, Luis

Sanchis. El cadafal d'aquell any es va titular "Curruca". Fins i tot pot destacar-se que es va nomenar una "bellesa fallera. Va ser la xiqueta Rosa Mora Nadal. La següent falla ja es va plantar pel dia de Sant Josep de 1945. El monument era un cànter. El president d'aquell any fou Enrique Herrera Galindo. En la dècada dels 50 se'n plantaren entre els anys 1955 i 1957. En els anys 60 se'n feren quatre: 1960, 1963, 1965 i 1967. En els anys 70 tan sols en el primer any de la dècada es va plantar un cadafal. Finalment el recorregut històric d'este fenomen fester acabà en els anys 80 amb quatre falles (1983, 1984, 1986 i 1988). Cal nomenar en la construcció dels diferents cadafals la participació de l'escultor Luis Bolinches Compari i posteriorment també la de la seua filla Amparo Bolinches Molina. Un altre col·laborador destacat fou Miguel Zanón Garriga. Normalment es plantaren a la plaça de l'Església, després passà al carrer Central i finalment a la plaça del Casino. Este repàs de dades permet entendre que el fenomen faller s'ha viscut en eixa població d'una manera especial.

Algímia d'Alfara és també una altra localitat on la festa fallera va tindre vigència en els anys 60, gràcies al Fuster Salvador Such i el pintor José Garriga. Cal destacar el llibret que el 1957 va fer José Molina amb la participació de Luis Diago. No es pot comparar la seua continuïtat amb la d'Alfara de la Baronia però es comprova que també allí estigueren presents les falles.

L'origen de la tradició fallera a Estivella s'ha descobert recentment gràcies a l'aparició del llibret de l'any 1924. Des d'eixe any no es constata existència de cadafals fins als anys 80. Eixe llibret és el més antic de la comarca i mostra una experiència tan puntual com interessant. Pel que fa a la característica del text es pot indicar que la persona de la població que el va fer estava acostumada a escriure versos i que coneixia la mètrica. El cadafal faller descrit en la publicació està presidit per un entaulat on juguen al "Carreguéu", joc que "S...gorbino/ Fan el primer que Chué.". Hi ha tres personatges: "Joan, Tonico el pastisser, i Sandalio el segoner". Al seu voltant es troben diversos cartells referits a persones d'Estivella i versos dedicats al poble, a la seua gent o a la festa, principalment. És una sàtira dedicada a certes persones que es dediquen a jugar i que ben bé podrien fer-ho de normal prop de la plaça on es va plantar el monument. Els noms dels personatges semblen ser ficticis però recorden a determinats personatges de la població. La incògnita més destacada és la comissió que va organitzar la festa tot i que s'intueix que es relaciona amb les persones que juguen a algun cafè o taverna.

Altres fenòmens relacionats amb la festa s'han donat puntualment a Petrés o Albalat dels Tarongers. En el primer cas va ser possible gràcies a l'aportació d'un artista local en els anys 80. A

Petrés on se suposa que a finals de la dècada dels 20 del segle xx es quan es va plantar una falla però tan sols per un any. Poc més se sap d'eixa experiència que resta per estudiar.

L'experiència fallera més continuada a la subcomarca va ser la sorgida a Gilet el 1971 i que encara continua. Fou a partir d'un grup d'amics i la seua vigència és destacada. Tot va sorgir perquè un xiquet Alfonso Ros Alfonso començà a fer una falla que representava la Torre Eiffel de París i que la va plantar al corral de sa casa. El seu pare Alfonso Ros Sancho havia sigut deprenent d'artista faller i a partir deixe moment va començar a originar-se la comissió. Des deixe any es va plantar a la plaça de l'Estrella fins a l'actualitat. La primera Fallera Major Infantil fou Emilia Salvador Alfonso, el Faller Major Alfonso Ros Alfonso i el president Herminio Sánchez López. El primer cadafal es va dedicar a les fonts desaparegudes del municipi. Especialment va destacar la reproducció de la Font situada a la plaça de Francisco Gil. Va estar realitzada per Antonio Panzuela Santiago. Els monuments han continuat plantant fins a l'actualitat, tret dels anys 1984 i el 1986. És l'única comissió de la subcomarca que continua.

De com s'usa la llengua a les falles

És vanagloriem de que les falles és parla valencià. Que la llengua vehicular és el valencià. Al reglament faller de la Federació Junta Fallera de Sagunt, en el seu article dos, al 2012, ja deia que és reconeixen com a idiomes oficials el castellà i el valencià, segons s'estableix en l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.

Es declara d'ús preferent per a l'àmbit faller la llengua valenciana i en les seues activitats, posant-se especial interès en la seua divulgació.

Les seues normes gramaticals d'escriptura seran les dictades per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i que les falles que no la complisquen, no podran participar en els concursos on s'avalua la llengua, és a dir, no participaran en concursos de Llibret, Narrativa i el Certamen de Poesia.

Obligatòriament, el llibret i la crítica del monument, haurà d'estar escrita en aquesta llengua.

Les falles que no les complisquen, no podran participar en les activitats on s'avalua la llengua, com poden ser els certàmens de Llibret, Narrativa i Poesia.

També es posarà especial interès en la defensa i afirmació de la indiscutible i diferenciada personalitat del poble valencià, així com en la difusió i enriquiment de les seues manifestacions culturals, tradicionals i folklòriques.

Açò és el que diuen els estatuts, però s'estàn complint? A nivell del Camp de Morvedre pareix que si als escrits formals i discursos, en tot allò de cara a l'exterior però la llengua vehicular, a dia d'avui, és el castellà.

Del jurat de les falles

El primer premi de secció especial és sempre la millor falla de Sagunt. ERROR. Ja han hagut casos on no ha passat això. La Falla Eduardo Merello va ser la millor falla de Sagunt sense ser el primer premi d'especial. Ingeni i Gràcia, Pintura, tampoc han de correspondre a la millor falla de cada secció. Però açò perquè és defineix? Per el jurat el monument.

El jurat és elegit per la Federació Junta Fallera de Sagunt i sempre guanyen els mateixos. ERROR. Al estatuts és marquen com és defineix el Jurat Qualificador de les falles serà sol·licitat a la Junta Central Fallera de València, qui ho enviarà d'acord amb els seus criteris, configurat per fallers qualificats per a tal fi presentats per diferents Junes Locals o a organismes associacions o gremis capacitats del món faller. Per causa justificada es podrà sol·licitar jurat diferent al de la Junta Central Fallera de València ometent a aquest últim amb l'aprovació de l'Assemblea de Presidents.

A tal fi, i com a contraprestació solidària, s'hauran de presentar per les diferents Comissions en cada exercici, fallers qualificats suficients per a configurar jurats per a altres poblacions. Aquesta contraprestació solidària, s'efectuarà obligatòriament en la forma que estipule la Junta de Presidents.

La puntuació concedida pel Jurat es donarà a conèixer públicament.

De com les falles son per als fallers

Sempre parlem de que les falles son per als fallers. Que si no eres d'una comissió no pots participar o gaudir del món faller. Pot ser molta gent tinga raó i no és pugen participar en molts actes però hi ha molts que son oberts al gran públic. Verbenes, el propi cadafal, cavalcades, representacions... entre tots i totes, fallers i falleres, i veïns i veïnes fem les Falles.

De com els fallers sols volen festa

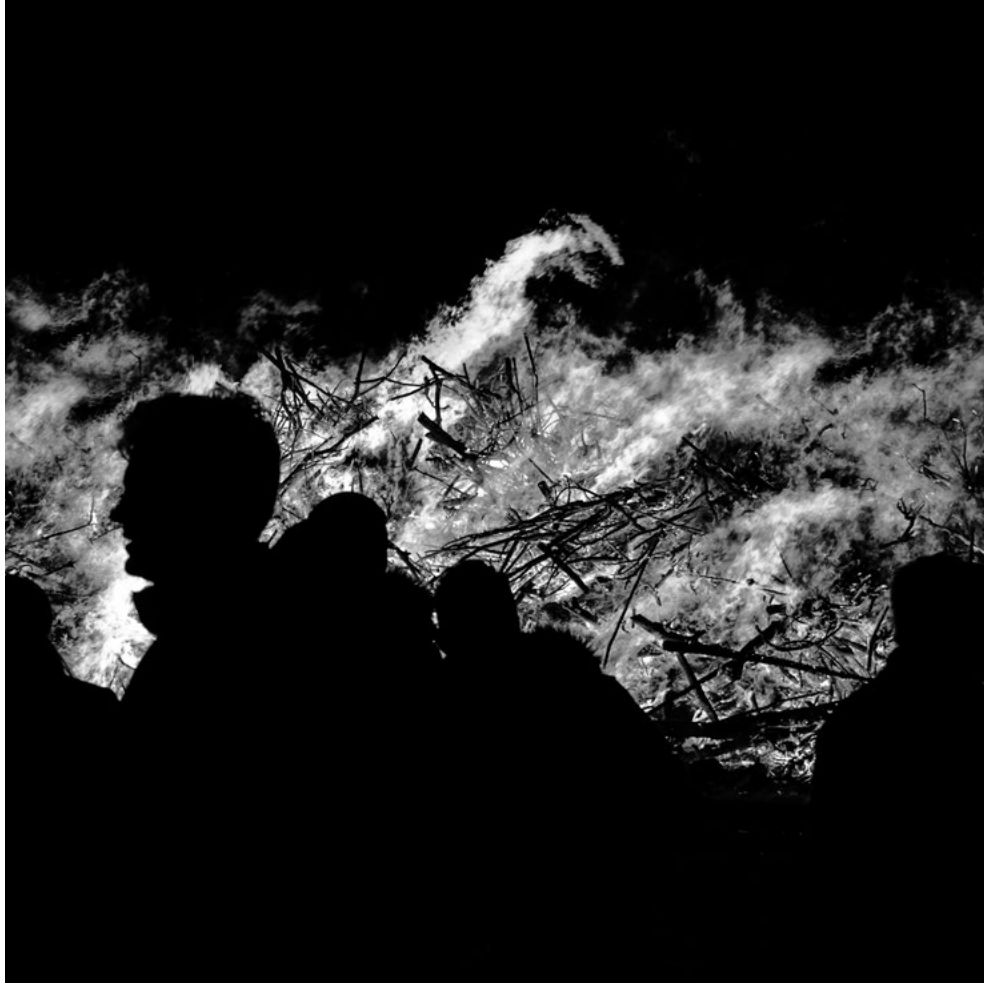
Llibrets, poesia, a propòsit, sàtira, indumentària. Son moltes i variades les interaccions entre falles i ciència. Música. En definitiva les falles fan cultura d'una manera ordenada i organitzada.

De com és pot concloure

Està clar que açò de les Falles està ple de mites i llegendes. De com no sols és festa, de com també és cultura, de com és fomenta el valencià de cara fora i no de cara dins i de com els jurats son "independents".

És interessant també vore com escriptors ja consagrats han parlat, parlen i parlaran de falles i han escrit als seus llibrets. Per això per finalitzar ho farem amb unes línies de Fuster de la seua obra «Reflexions d'un ninot de falla», on en lloc de carregar contra els qui l'havien incinerat es centra en l'anàlisi antropològica del fet faller: «Cremar "ninots" és una operació que agrada molt en totes les latituds: però agrada més, encara, si el ninot passa a ser la representació grotesca d'un individu concret. I heus ací d'on surt el sentit "inquisitorial" —incruentament inquisitorial— de la falla». I ell mateix conclou «M'hauria agradat de veure'm cremar. Sempre m'ha divertit l'espectacle de les falles i, sobretot, l'opulenta conflagració final, la dansa fluida de les flames contra la nit plàcida del març. He escrit i publicat molts articles ditiràmics sobre la festa, glosses efusives i comentaris interpretatius.

Ara mateix —amb el socarrim en la memòria— he elaborat un paper per a un alt organisme estatal del Turisme projectat a una llarga difusió internacional. Les falles són un negoci important i una amena explosió de vitalitat col·lectiva, i això me les fa admirar. De més a més, sóc de temperament comprensiu. De debò m'hauria agradat assistir al meu acte de fe. Si ho hagués sabut a temps, no hi hauria faltat. M'han dit que el "ninot" que em dedicaren se m'assemblava bastant. Els "artistes" fallers, escultors satírics, són molt experts en la fabricació de caricatures escultòriques, i el meu perfil angulós i accentuat s'hi prestava. Contemplar com cremava pels quatre costats la meua imatge impàvida hauria estat una experiència singular. Llàstima! Una altra vegada serà...».

TIA DÉNIA A
VEGADES FAN 2
I ALTRES, 3

MANOLO CATALÁN
FALLER DE DÉNIA

es primeres recerques estan datant les falles a Dénia al voltant de 1917, sempre patrocinades per algun comerciant a manera de reclam publicitari, ja fóra per una falla a la Plaça del Consell, per una pastisseria o un bar al carrer de l'Olivera.

Però no va ser fins a febrer de 1944 quan la Falla Alcoi-Sueca-Dénia nomena faller d'honor l'Ajuntament de Dénia, amb l'única finalitat d'arreglar diners. La comitiva deniera va encendre la flama fallera en un grup de joves que, poc després de Sant Josep, formarien la "Penya del Tio Pep", i es convertiria en la primera falla oficialment constituïda a la ciutat de Dénia, l'any 1944.

L'any següent, quatre grups més feren un pas endavant i formarien les comissions falleres de Centre, Baix la Mar, Les Roques i Oest, que juntament amb la Penya del Tio Pep, van convertir els carrers al març en un autèntic esclat de festa.

En 1948 la Falla del Tio Pep ja no tornà a plantar monument, i la seua ubicació, l'antiga plaça del Mercat, actual Glorieta del País Valencià, fou ocupada per la Falla Centre fins a l'actualitat. Ací comença l'embolic.

Encara que molts dels fallers del Tio Pep van passar a formar part de la Falla Centre, uns altres van engrossir la comissió de la Falla Oest. Però després d'uns anys d'impàs, durant la primera part de la dècada dels 60 en què no es van plantar falles, a partir del 20 de març de 1966, es torna a insuflar la festa de les falles en alguns joves deniers, que refonen les quatre falles que desaparegueren dels carrers, però no en el seu format de comissions o grups, a més d'incorporar-se la Falla Saladar, zona de l'extraradi composta principalment per marjals i arrossers, que a poc a poc s'anava incorporant a la ciutat amb el creixement urbanístic de l'època.

La Falla Centre decideix en l'exercici 1969-1970 celebrar el 25 aniversari incorporant com a pròpia la fundació de la Falla de Tio Pep. La Falla Baix la Mar ho celebra en l'exercici 1971-1972. La Falla Oest va realitzar alguns actes commemoratius en 1970-1971 i la Falla de Les Roques, va decidir no celebrar cap aniversari.

El Saladar va celebrar les seues noces de plata en 1990-1991, i la Falla Port Rotes, fundada en l'exercici 1976-1977, ho va celebrar en 2000-2001.

Però les lleis matemàtiques àdhuc varien més quan arribem al 50 aniversari de les comissions “fundadores”. El Centre i l’Oest ho van celebrar en els exercicis 1997-1998, la Falla Baix la Mar en l’exercici 1996-1997 conjuntament amb la Falla Les Roques.

La Falla Saladar va celebrar l’exercici passat el seu 50 aniversari, o siga comptava com Baix la Mar. Però la Falla Centre celebra enguany el 50 aniversari de la seua refundació. La Mar, l’exercici passat, no celebrà res i les falles Oest i Les Roques tampoc.

Podríem fer una taula Excel perquè ho entengueren millor, però la veritat és que no val la pena. En el món de les falles a Dénia, quan algú comenta alguna data o aniversari, el primer que pregunten és: “Comptes com La Mar o com el Centre?”

Per això no sabem si les matemàtiques són una ciència exacta o interpretable, el que queda contrastat és que alguns a Dénia no gasten les mateixes regles que altres, i ho diu un faller de la Falla Centre que compta com els de Baix la Mar.

SER FALLER A
BORRIANA,
LA FICCIÓ I LA
REALITAT

VICENT BLASCO
FALLER DE BORRIANA

Els "falleros" poden fer qualsevol cosa, ara vés tu a l'Ajuntament i demana fer el que vulgues i tot són problemes». Aquesta és la cançoneta que cada dos per tres hem d'escoltar els fallers de Borriana per part de la gent que desconeix la realitat de la que és la primera festa de la ciutat pel que respecta a impacte econòmic. Aquesta cantarel·la sona encara més fort quan s'apropa el mes de setembre i tenen lloc les festes patronals en honor a la Mare de Déu de la Misericòrdia, celebracions eminentment taurines i que comptem amb una gran participació de la ciutadania per mitjà de les penyes que acullen un gran nombre de persones i que estan estructurades, generalment, per sectors d'edat, des dels més joves de 15 o 16 anys fins als més majors de 60 endavant. La problemàtica, que les xarxes socials hui en dia s'encarreguen de maximitzar, ve donada pel suposat greuge comparatiu que es dona entre els penyistes i els fallers. Arribat a aquest punt cal fer constar que la majoria de fallers són també membres d'alguna penya, però que el nombre de penyistes supera per golejada el nombre de fallers censats a les 19 comissions de la localitat. Quin és el rebombori que es munta cada vegada que arriben les festes de setembre? Doncs la cançoneta amb la qual he començat aquest article. Cada vegada és més notori i se'n fa més ressò d'aquest suposat greuge entre les penyes i les falles i el meu objectiu és intentar demostrar que no és així i aportar les dades suficients que facen palès que el problema no és un tracte a favor per part de l'administració a les falles, sinó que cal buscar-lo en altres motius, per descomptat molt més prosaics, i que al meu parer tenen molt a veure amb una manca d'organització conjunta per part d'aquells que se senten agreujats. Per ací començaré.

FICCIO: Als fallers, l'Ajuntament els ho concedeix tot i a les penyes no ens donen res.

REALITAT: Malgrat que les falles compten a Borriana amb quasi 90 anys d'història, no va ser fins en fa vuit que es va aconseguir una unió efectiva i real entre tots els col·lectius fallers de la ciutat. Fruit d'aquesta unió va nàixer la Federació de Falles, un ens que s'encarrega de treballar pel benefici de la festa. Des de la Federació, que compta amb un ampli equip, es tramiten totes les gestions necessàries per traure el màxim rèdit a la festa. Es treballen de manera conjunta permisos d'ocupació de la via pública, gestió de subvencions, d'instal·lació de carpes, d'assegurances, compres, etc. En definitiva, es porta a terme un treball seriós i organitzat per tal d'assolir aquells objectius que els fallers ens proposem per engrandir la festa.

FICCIO: Per a les falles sempre hi ha diners, els paguen tot el que volen.

REALITAT: Actualment, l'Ajuntament de Borriana concedeix a cada comissió fallera una subvenció de 5.900 euros mitjançant un conveni pel qual cada col·lectiu es compromet a participar en tots els actes que organitza la Junta Local Fallera i a més ha de plantar un monument adult i un altre d'infantil, ha de participar en les cavalcades del ninot (adult i infantil) amb carrossa i comparsa, ha de plantar una creu de maig adulta i una altra infantil i participar amb una carrossa a la cavalcada de la batalla de flors. L'any 2010 un estudi d'impacte econòmic de la festa fallera a Borriana va fixar en 45.000 euros la despesa mitjana anual de cada comissió de la ciutat, cosa que significa que realment l'Ajuntament subvenciona un 13% del pressupost de cada falla, això sí, a canvi de fer tot el que anteriorment s'ha detallat.

FICCIO: Els fallers poden tallar qualsevol carrer quan els dóna la gana.

REALITAT: Els fallers tallen els carrers que prèviament han sol·licitat mitjançant la instància oportuna a l'Ajuntament i sotmetent-se a les disposicions que els tècnics o els òrgans competents han dictaminat en cada cas. Els talls de carrer per part dels fallers estan motivats per la plantada de la falla o de la creu i sols des de fa menys de deu anys per a instal·lar carpes, generalment en vies ja tallades pels mateixos monuments.

FICCIO: Els paradors i carpes falleres tenen llibertat d'horari i posen la música al nivell que els dóna la gana.

REALITAT: Els paradors i carpes han de complir amb els horaris establerts pel ban de l'Alcaldia que regula totes les activitats de la setmana fallera i que per a l'hora de tancament sol ser el mateix que per a les festes patronals de setembre, amb un límit de fins a la una i mitja de la matinada per als dies d'entre setmana i fins les tres i mitja els caps de setmana. Pel que fa a la música, els límits de decibels també estan regulats i per descomptat si algú s'excedeix i açò es notifica a l'autoritat es prenen les mesures oportunes.

Fins ací podríem enumerar les ficcions de les quals se'ns acusa els fallers per part d'aquells que veuen un greuge entre les festes patronals de setembre i les falles. No obstant, a tall més general (i açò pense que és comú a totes les poblacions falleres) també ha calat entre la ciutadania allò que podríem denominar com «típica ficció de tòpics sobre les falles» i que no són més que un seguit de tòpics que a continuació enumeraré per intentar posar un poc de llum en el que pense que és la realitat.

FICCIO: Els fallers només saben que cremar-ho tot. Diners tirats al foc.

REALITAT: Les falles no serien falles si no es cremaren, fins ací tot correcte, però eixos diners que suposadament van al foc en realitat no són més que un dels principals motors econòmics de la ciutat. La indústria fallera de Borriana, amb un gremi propi és, després de la taronja, l'actiu econòmic més important amb què compta la ciutat. Les falles, a més dels monuments, generen també benefici en molts comerços de la localitat com poden ser botigues d'indumentària, de roba de festa, floristeries, joieries, pirotècnies, locals dedicats a l'hostaleria, etc.

FICCIO: Les falles són només per als fallers, la resta de gent no pot participar de la festa.

REALITAT: Les falles són una festa oberta que se celebra al carrer. Els monuments els planten al carrer a la vista i el gaudi de tots. Les cavalcades se celebren al carrer, les xaranges desfilen pel carrer, els coets, traques i castells de focs es disparen al carrer, els fallers engalanem amb senyeres i llums els carrers per a la festa i les carpes i paradors s'instal·len al carrer i estan oberts a tots aquells que desitgen acostar-se i participar de la festa.

FICCIO: Les falles són un món masclista on la dona només és un «florero» per a lluir a les desfilades.

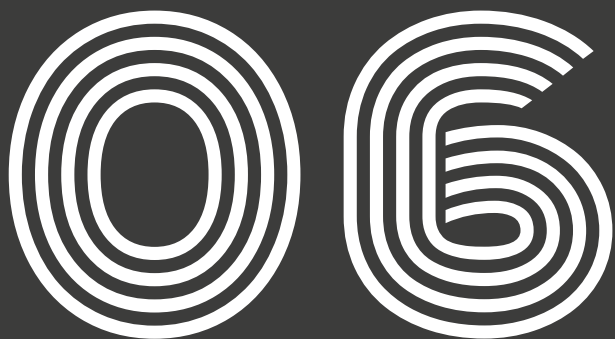
REALITAT: No ens enganyarem que aquesta ficció ha sigut durant massa temps una realitat, però ja fa un bon grapat d'anys que aquesta situació va revertir i hui en dia a les comissions falleres les dones, a més de tindre la màxima representació de la falla com a falleres majors, també han assolit un grau d'igualtat amb els homes en la resta de funcions que afecten l'organització i representació del col·lectiu. Sense anar més lluny, a la meua comissió enguany hi ha un equip presidencial compost per quatre dones i des del passat 2015 la Junta Local Fallera de Borriana està presidida per una dona. Ambdues situacions els fallers, com no podia ser d'una altra manera, les considerem totalment dins de la normalitat.

No m'agradaria acabar aquest article sense fer menció a unes reivindicacions del col·lectiu faller de Borriana que fins ara han sigut pura ficció i que, afortunadament, porten camí de convertir-se en una feliç realitat. La primera d'elles porta més de trenta d'anys en l'imaginari faller de Borriana i ha sigut una de les eternes promeses electorals de tots els partits que s'han disputat el govern de la ciutat des

de la instauració de la democràcia: el museu faller. Ara, gràcies a la iniciativa de la Federació de Falles, el Gremi Provincial d'Artistes i Artesans Fallers de Borriana i el Grup d'Estudis Històrics Fallers, l'anhelat museu serà una realitat mitjançant els pressupostos participatius que el nou equip de govern de la localitat ha posat en marxa. La mobilització per part del món faller ha sigut absoluta i entre tots hem aconseguit que la proposta d'adequació de part de la Casa de la Cultura per acollir el museu siga la més votada entre tots els veïns de Borriana i per tant durant aquest 2017 es destinen els diners necessaris per portar a terme el projecte.

Per últim, una ficció tan coneguda com aquella que les falles seran el que vulguen els fallers, també porta camí de convertir-se en una realitat a Borriana. La Federació de Falles ha iniciat ja les converses amb l'Ajuntament perquè siguen els mateixos fallers els gestors de la festa. Aquesta reivindicació va ser acollida per tots els partits polítics en els seus respectius programes electorals i ara ha arribat el moment de posar-la en marxa. És voluntat de tots, polítics i fallers, que la responsabilitat i les decisions sobre tot allò que respecta a la festa de les falles, siguen els fallers i falleres qui tinguen l'última paraula. Amb aquesta quasi realitat esperançadora ens quedem i deixem les ficcions per al món irreal del que provenen. Així siga.

10 CURIOSOS
EPISODIS DE LES
FALLES DE XÀTIVA.
SÓN DE VERES O
MENTIDA?

RAFA TORTOSA
DIRECTOR D'EL VERÍ DEL FOC

Les falles tenen una magnífica qualitat —extensible al poble valencià—, la qual consisteix a transportar l'espurna humorística del seus cadafals fallers a qualsevol activitat o situació present al seu món. L'enginy, la gràcia, l'humorisme absurd, el sentit figuratiu d'allò representat, la comèdia —a vegades transformada en tragicomèdia—, els jocs de paraules perfectament acoblats fins i tot la magnificació de qualsevol aspecte a criticar elevant l'exageració a cotes desorbitades. Els fallers sobreactuen en qualsevol situació, es transformen en excel·lents ninots, capaços de conformar una autèntica escena satírica de les que estem acostumats a veure cada mes de març. I no només parlem d'esta transformació en *apropòsits*, obres teatrals o cavalcades falleres. Si analitzem qualsevol actuació al casal, a l'encreuat del barri on es planta la falla o en qualsevol lloc on es reuneix una multitud de falleres i fallers —dos ja ho són—, veiem com sempre està present esta sorna fabricada només a València.

I clar, esta sorna, este virtuos despropòsit, amb la magnificació de les coses i enclavant-lo en humorisme descontrolat —en el sentit que apareix sense que hom és conscient de *la parida*—, a la fi sembla que les situacions falleres caminen de puntelletes pel traç que separa la realitat de la ficció, de la veritat de la mentida. Transformar situacions reals, aquelles que són de veres, en poc verídiques, per no dir mentideres, és una especialitat dels fallers i de tot allò que els envolta, com per exemple, la premsa.

Sense més romanços introductoris, proposem als estimats lectors d'este magnífic llibret un joc per descobrir capítols de la història de les falles de Xàtiva d'una forma amena i divertida. L'entreteniment tracta a esbrinar quins dels següents titulars són de veres i aquells que us l'hem colat per tota l'esquadra. Cal advertir que la data, els titulars i els noms dels periòdics han estat inventats per a l'ocasió. Després dels titulars fem l'explicació de cadascun i descobrim el seu grau de certesa.

1.
JOR-NADA, 28 de febrer de 1948
El cantant Raimon actua en la presentació de la Fallera Major de Xàtiva
2.
LAS PRORANCIAS, 18 de març de 1952
Una falla ambulant, primer premi de les falles de Xàtiva
3.
LIANTE, 17 de març de 1955
Dos artistes denuncien per plagi l'artista guanyador del primer premi
4.
LIANTE, 10 de febrer de 1955
L'admissió, per part de la JLF, d'una falla infantil que en principi era gran, causa indignació en la resta de comissions infantils
5.
LAS PRORANCIAS, 16 de març de 1966
Un pardalot, coronament de la falla de la plaça Enríquez, guanyador del premi al millor ninot
6.
LECTU-RES, 14 de març de 1974
L'estrela del cine Maribel Martin fallera major de Xàtiva
7.
LIANTE, 16 de març de 1976
L'artista Josep Varela tira part de la paret del seu obrador per treure la falla
8.
LA VEU D'AIXÀTIVA, 16 de març de 1983
La fallera major infantil de JRJ torna el palet del segon premi i a la fi rep el primer premi de les falles infantils
9.
LIANTE-EMV, 20 de març de 1996
República Argentina competirà en les pròximes falles de València per haver guanyat cinc vegades seguides, segons diuen els estatuts fallers
10.
L'INCORDIADOR DE LA COSTERA, 19 de març de 1997
Les figures de dos lleons de la porta d'un restaurant xinés, presents en el primer premi de la secció especial de falles

El cantautor xativí Ramon Pelegero Sanchis *Raimon* (Xàtiva, 1940), quan tan sols tenia vuit anys, va pujar a l'escenari de l'antic Gran Teatre la nit del 27 de febrer de 1948 i va actuar durant el transcurs de la primera part de la proclamació de la reina fallera –fallera major de Xàtiva–, Isabel M. Gozalbes Vera. A esta primera part, dedicada al «*Programa ceremonial y de colaboración artística*», actuaren diversos fallers i artistes locals amb la interpretació de cançons, poesies o la locució de discursos. Segons ens indica el programa de mà, al punt sisé, «*Los niños también hablan. – Ramoncín Pelegero Sanchis, recitará una poesía, por la falla de mayores de la plaza de San Jorge*». Raimon, en la seua infància, ja mostrava un cert interès pels escenaris, encara que en este cas, amb la lectura d'una poesia.

Raimon, pel que fa a estos anys fallers durant la seua infantesa, afirma que «jo era molt xiquet i després van haver-hi temporades que no es van fer, no sé perquè... Els records eren la festa, el que són les falles, les reunions, la gent, totes estes coses... Eren molt menys riques que ara les falles d'aquella època»¹. I és que la vinculació de Raimon i les falles ve determinada per son pare, José Pelegero Franco, el qual fou president, durant els anys de 1946 i 1948, de la falla de Sant Jordi, cadafals de la qual es plantaven molt a prop de la casa del carrer Blanc on va nàixer, i que esplèndidament ens ha recordat en més d'una de les seues cançons. Raimon recorda les falles a la seua llar i com «de quan en quan hi havia reunions a casa, amb ma mare, i parlaven i anaven allà totes les xiques i era bonic...»².

De veres!

1. DDAA (1999): «Conversa amb Raimon», *Llibre Falla Sant Jordi 1999*, AC Falla Sant Jordi, Xàtiva, p. 36-39.

2. Op. Cit.

Sra. Isabel M.ª Gosalbes Vera

Dama de honor

Sra. Isabel Morales Caput y Sra. Conchita Real Cuenca

Falleras mayores

Plaza de Enriquez	Sra. Carmen Martínez Aliaga
» del P. Urios	» Isabel Fernández Baldoví
» Unificación	» Angelita Villa Torres
» Tetuán	» Mari-Nieves Campos Paláu
» San Jaime (Mártires)	» Emilin Camús Martínez
» del Caudillo	» Mari-Carmen García La Cueva
» del Cid	» Reme Ballaster Beliver
» de San Jorge	» Rosarín Zamorano Cardona
INFANTILES	
Calle de José Espejo	Sra. Marín Abad Allero
» de Capuchinos	» Teresín Gimeno Sanchis
» de Napiñola	» Amparín Vera Álvarez

PROGRAMA CEREMONIAL Y DE COLABORACION ARTISTICA

PRIMERA PARTE

- 1.º **Va a comenzar la fiesta.**—Anuncio descriptivo a cargo del eminente primer actor D. José Codoñer.
- 2.º **Llega la Reina.**—Brillante desfile de la Fallera Mayor seguida de su séquito.
- 3.º **Proclamación.**—Imposición de la Banda de Fallera Mayor a la Sra. Isabel-Maria, por el Sr. Alcalde del Excmo. Ayuntamiento.
- 4.º **Imposición de Bandas.**—Las damas de honor y las Falleras Mayores serán condecoradas por la Reina Fallera.
- 5.º **Habla el presidente.**—D. Francisco Real nos dirá «cosas de fallas».
- 6.º **Los niños también hablan.**—Ramoncín Pelegrero Sanchis, recitará una poesía, por la falla de mayores de la plaza de San Jorge.
- 7.º **Otro precoz.**—José-Fernando Gil Blesa, por la falla de mayores de la plaza de Tetuán, lucirá sus eficiones literarias.
- 8.º **Hacia la madurez.**—D. Amador Cano Angulo, por la falla infantil de la calle de Capuchinos, recitará también.
- 9.º **¡Más premios!**—Por la falla de la plaza de San Jaime, oiremos a D. Lorenzo Martí Taléns, que se encuentra estimulado por los años anteriores.
10. **Galardonado poeta.**—A D. Francisco de Iracheta se piensa oírle cosas muy bellas.
11. **También el vicepresidente.**—D. Bernardo Sifre, poeta galardonado, recitará, con su entonación maestra, cosas magníficas.
12. **El Jefe de ceremonias.**—El gran actor, señor Codoñer, perito en el arte del decir, tendrá su lógica intervención.
13. **Himno Regional Valenciano.**—Interpretado por la gran Orquesta DOLZ.
14. **Final.**—Grandioso desfile hacia el soberbio balcón, que aparecerá repleto de flores.

Part interior del programa de mà de la proclamació de la fallera major de Xàtiva de 1948, on veïem a la programació l'actuació de Raimon. AMX

Com ve diu Joan Quilis, la falla guanyadora de les falles de 1952, «possiblement siga una de les falles més curioses i originals de tota la història de les falles de Xàtiva»³. La falla portava per lema *Tot fem... i fum*, la qual va ser obrada per Antonio Grau Tomàs al porxe de sa casa i muntada a la plaça de bous. La peculiaritat d'esta falla és que va ser plantada sobre la plataforma d'una camioneta Chevrolet, la qual la convertia en ambulant i es va mostrar pels carrers de Xàtiva així com pels pobles de la Costera. La seua arribada era sorprenent i estranya, i gràcies a aquell original emplaçament —el camió— molts pobles tingueren una falla als seus carrers encara que fóra per unes hores.

El cadafal faller va estar realitzat per a la comissió fallera Foc i Flama, constituïda únicament aquell exercici faller. Després de cadascun dels diversos *tours* que va patir durant els dies de la festa, la falla estava situada a la plaça de Sant Francesc, davant de la seu de la Societat Musical de La Nova, directius de la qual n'eren els promotors de la falla.

Per cremar-la, es va descarregar i s'ubicà davant del quarter que ocupava el convent de Sant Francesc —va haver-hi de demanar permís als militars—, i es va botar foc per la part de dalt on hi havia un ninot en forma de coet. Este esclatà amb dotze eixides i, al fer-ho *el mascle*, s'encengué la resta de la composició⁴.

Per últim, apuntar que la crítica versava sobre el fem i altres components que es qualificaren com a tals: conserves, tabac, etc.

De veres!

3. Quilis Ródenas, J. (2007): «Els primers premis de les falles de Xàtiva (I). Dels inicis a la consolidació, de les falles de la República a les falles del franquisme (1934-1963)», *Llibre explicatiu Falla Benlloch 2007*, AC Falla Benlloch—Alexandre VI, Xàtiva, p. 82-90.

4. Martínez Segrelles, V. (2007): «Falles en el temps», *Llibre explicatiu Falla República Argentina 1982*, Falla R. Argentina, Xàtiva, sp.

Tot fem... fum, Antoni Grau Tomàs (Falla Foc i Flama, 1952). Arxiu A. Grau Cros

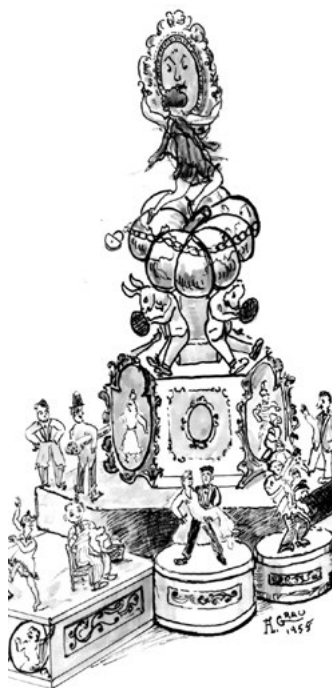
Hui en dia, estem acostumats a veure una falla igual –en part o en la seua totalitat– a la plantada en alguna altra localitat durant exercicis anteriors, o fins i tot al mateix, i ningú es sorprén que açò ocórrega. El nou *refrito* digital, plasmat en models 3D dels ninots, fa que es puga reproduir una mateixa falla les vegades que s'estime oportú, pràctica actualitzada del *refrito* original, amb l'ús de motles d'escaiola i l'obtenció seriada de còpies en cartó.

Però si esta semblança entre uns cadafals fallers la transportem a la Xàtiva de 1952, apreciem que seria tota una situació de sorpresa. En aquella dècada dels cinquanta de la passada centúria, fent un exercici de comparativa d'èpoques, les *xarxes socials* es reduïen als periòdics que publicaven les fotos de les falles guanyadores de València i el tren Xàtiva-València, on les persones podien desplaçar-se i gaudir de les falles del cap-i-casal. I així és com Antonio Grau Tomàs visità la falla de la plaça del Dr. Collado de València de 1951, que duia per lema *L'espill de la veritat*, i que fou realitzada pels germans Fontelles. I d'esta manera el bo de Grau *pare* intentà reproduir, el 1952 i a la plaça de la Galera o de sant Jordi, este cadafal sota el mateix lema.

I clar, no només Antonio Grau va consultar estes *xarxes socials* del moment. Dos artistes casolans, Ramon Morell i José Camarasa, n'eren sabedors d'esta "còpia" i, una vegada plantades les falles d'aquell any i atorgats els premis, decidiren denunciar per plagi Grau Tomàs, qui va ser el guanyador amb esta falla de *L'espill de la Veritat*. Els artistes van al·ludir que aquella falla havia utilitzat motles de falles que ja havien estat plantades a València amb la conseqüent pèrdua d'originalitat i demanaven que s'anul·lés el primer premi. L'ajuntament ho solucionà amb una decisió salomònica i amonestà els tres artistes: «*que se sancione solamente a los artistas, uno por el plagio cometido y a los denunciantes por haberlo hecho una vez otorgados los premios, cuando deberían haberlo hecho con anterioridad*». A Grau Tomàs, per l'acte de plagi, l'amonestaren per ser contrari a l'art que ha de presidir les festes falleres⁵.

De veres!

5. Per a més informació podeu consultar la referència Tormo, I. (2005): «La falla del plagi», *Llibre explicatiu Falla República Argentina 2005*, Falla R. Argentina, Xàtiva, p. 105-109.

La primera de les imatges pertany a la falla *L'espill de la Veritat*, germans Fontelles (plaça Dr. Collado, 1951). Després podem observar l'esbós d'Antoni Grau Tomàs de la falla *L'espill de la Veritat* (plaça Sant Jordi, 1952), imatge de la qual també mostrem. Podem observar la similitud entre la falla original i l'esbós quant a proporcions i formes. De la mateixa manera observem la semblança entre l'esbós i la falla quant a composició d'elements encara que de manera desproporcionada. Una de les curiositats és que al coronament de la falla de 1951 apareix una dona nua, mentre que a la de 1952, tant a l'esbós com a la falla, la dona està vestida, un canvi que va estar suggerit per l'autoritat encarregada de la censura. Arxiu JJ Coll, AMX i Arxiu A. Grau Cros, respectivament.

El lema de la falla plantada al Portal de València, l'any 1955, ens defineix perfectament allò que va passar: *Desespero de la comisión y paso de poderes a los infantiles*. El fet comença que la comissió fallera del Portal de València va sol·licitar la baixa per motius econòmics i per no haver recaptat prou per fer falla gran, i a la mateixa carta datada el 26 de gener de 1955 indica que lliura a la comissió infantil que s'ha format els diners en metàl·lic perquè esta puga participar en el concurs de premis dels monuments infantils. L'acceptació d'esta petició va arribar a l'assemblea de la Junta Local Fallera, i on la resta de presidents de les falles infantils van presentar les seues queixes «*por creer nunca podrían competir al premio de estas ya que si bien es infantil en todas sus formas y facetas no dejará de tener la ayuda del principio de ser procedente de falla grande ya que en tal sentido si no podían hacerla como al principio es fácil suponer se pueda hacer una infantil que rebase las posibilidades de los demás, cosa digna de elogio en cuanto a las fallas se refiere, pero no a la posibilidad del premio y creyendo que este apagaría el estímulo a la construcción de las mismas*»⁶.

Aquell any de 1955 va resultar ser un èxit de les falles infantils, on el nombre de falles infantils plantades va ser de vuit. La falla del Portal de València va estar lluny d'endur-se algun dels tres premis en joc, els quals foren aconseguits per les comissions de les places d'Alexandre VI —que tenia com a president i artista de la falla José Martínez Mollà—, de la Mercé i la dels Benlloch.

De veres!

6. Arxiu Municipal de Xàtiva, LG 2764-4.

Fins el 1972, la cavalcada del ninot de Xàtiva responia al seu nom, atès que cada comissió treia a la desfilada un ninot que pertanyia al cadafal a plantar sobre una plataforma arrossegada per un carro o qualsevol artefacte capaç de transportar la figura. La cavalcada era el primer acte de les falles i es realitzava el 15 de març, dia que a l'actualitat està reservat per a la *plantà* oficial de les falles, esdeveniment que aquell 1966 es realitzà un dia més tard.

A la cavalcada d'aquella edició va ocórrer una situació insòlita atès que la comissió de la falla de la plaça d'Enríquez va presentar sobre un motocarro la figura d'un corb, aleshores coronament del monument faller a plantar al dia següent. Els premis de la falla i de la cavalcada del ninot, tant de la millor comparsa com de la figura, foren donats el dia 17. Cal recalcar que durant aquella època el premi al voltant de la millor figura no era la de ninot indultat sinó millor ninot, amb la qual cosa el *pardalot* va ser cremat.

La figura d'este *pardalot* va ser obra de J. Martínez Mollà i responia a una reproducció de cartó, aprofitant que va estar modelada l'any 1964 per a formar part del remat de la falla de l'Àvinguda de l'Oest, que duia com a lema *La maja... dería* i que va representar el debut a la secció especial de València, encara que amb poca sort, atès que el cadafal caigué. El cadafal faller, que obtingué el segon premi, duia com a lema *El que no corre, vola* i, sobre el caramull, l'explicació ens diu que «*En el remat d'esta falla / la veritat es representa / de lo que passa avui en dia: / el que no corre vola / i el que molt corre rebenta / acabant en l'hospital / o en les mans d'alguna fera*».

De veres!

Fallera major i president de la falla Enríquez durant la cavalcada.
Al fons podem observar la figura del pardalot sobre un vehicle.

El 1973 es fundava la falla J. Ramon Jiménez, al barri de l'hort de l'Almúnia, un lloc d'expansió urbanística de la ciutat durant els anys 70 i que en aquell moment estava ple de tallers mecànics. Els membres de la comissió volien que el seu primer any fóra d'allò més esplèndid i contractaren l'artista Manolo Blanco Sancho perquè els fera una falla amb garanties de guanyar el premi, objectiu que es queda molt a prop al aconseguir-ne el segon. A més a més, com que volien que aquell primer any faller de 1974 la comissió fallera tinguera una gran repercussió, van estimar que la fallera major fóra una persona de renom i coneguda per tots. Així que contactaren amb Maribel Martín, una actriu del cine espanyol que aquells anys era considerada una estrella gràcies a les seues aparicions en pel·lícules com *Tres de la Cruz Roja* (1961), *La gran familia* (1962), *La residencia* (1969), *La novia ensangrentada* (1972) i que els lectors la recordaran per la interpretació del paper de Jacinta en la sèrie de TVE, *Fortunata y Jacinta*. Les gestions del president de la falla, Fernando Cuenca Manitas, qui tenia una relació familiar amb l'actriu, van ser fructíferes i Maribel Martín es va convertir en la fallera major d'aquell any. La comissió, segons les actes de les assemblees, li va gestionar i pagar els viatges d'avió perquè assistira a la presentació, entre d'altres actes.

La premsa rosa no tardà a magnificar la presència de Maribel Martín a les falles. Perquè tot fóra encara més exagerat i a fi de donar-li força perquè l'estrella del moment es vestira de fallera, s'inventà: «*Maribel Martín, fallera mayor de Játiva*». Este era el titular de la notícia apareguda a la pàgina 51 de l'exemplar de *Lecturas* amb data de 14 de març de 1974. El reportatge incloïa quatre fotografies amb Maribel Martín vestida de fallera, una d'elles amb més falleres i l'altra pertanyent al dia de la presentació, en el moment en què el president de la falla li imposava la banda acreditativa.

Al reportatge, Maribel Martín declarava que «*me sentí feliz de que Játiva se acordara de mí. No soy valenciana pero tengo parientes y amigos en esta preciosa región*»⁷. Maribel Martín, que deia que el que més li va sorprendre va ser «*lo laborioso que resulta vestirse y aún más, peinarse de fallera*», va participar en tots els actes de les falles de 1974, tant a la presentació com al lliurament de premis, l'ofrena de flors, la romeria de sant Josep o la cremà.

Mentida!

7. *Lecturas*, 14 de març de 1974. Arxiu Rafa Tortosa

Maribel Martín, com a fallera major de la falla J. Ramon Jiménez, desfilant al costat del president i vicepresidents el dia de la romeria de Sant Josep

Per a les falles de 1976, la falla J. Ramon Jiménez va encarregar la falla a l'artista Josep Varela Martí, resident a la Pobla Llarga. Sobre l'esbós, semblava una gran falla, però les expectatives no es van aconseguir, i fent honor al coronament de la falla, a l'artista li agarrà el bou. En proporció al bou, es preveia una ballarina de tres metres i a la fi va resultar ser una figura de poc més d'1,60 metres. I és que el cap del bou era realment gran, tan gran que l'artista va haver d'arrancar la porta del taller i part de la paret contigua per tal que la figura isquera de l'obra.

Aquella falla fou un despropòsit rere l'altre. L'artista no sabia quins eren els ninots de cada falla i, segons anaven les comissions arribant al taller, els anaven carregant sense saber certament quins els corresponien. A més a més, a meitat de la *plantà* l'artista fou "raptat" pels fallers de la plaça de Sant Jaume, doncs a les deu de la nit encara no havia començat a plantar la seua falla, aspecte que provocà que la plantà de la falla l'hagueren de finalitzar els mateixos fallers⁸.

I és que, encara que parega mentida, bastants casos semblants han ocorregut a la història de les falles. Una mala previsió de les dimensions dels ninots i de les peces que conformen la falla provoca estos curiosos episodis. Perquè no els provoqui un mal de cap, els artistes fallers cal que siguin previsors, agafar el flexòmetre i que construïsquen les falles d'acord amb les dimensions de la porta del taller i de la grandària dels camions i plataformes que transportaran les peces fins el lloc de plantada, així com consultar les normes de circulació respecte a càrregues i gèlids.

De veres!

8. Testimonis de J. Vicent Tortosa Baldoví.

Turisme de garrofer, Josep Varelà Martí (Falla J. Ramon Jiménez, 1976).
Podem observar les grans dimensions del cap del bou. ARXIU RAFA TORTOSA

Al lliurament de premis de les falles de Xàtiva de 1983 es va produir l'anècdota que la fallera major infantil de la falla J. Ramon Jiménez, Isabel Gosálbez Baraza, va tornar el banderí del segon premi que li havien atorgat. Una vegada llegides les puntuacions de les competicions es van repartir els distints palets que atorguen els premis. A l'arribar al segon premi, l'amiga Isabel Gosálbez, al costat del president infantil José Luis Sánchez Tàpia, assistiren a replegar-lo i a l'arribar als seus seients, el delegat de la JLF per part d'esta comissió, Rafael Tortosa Baldoví, els va dir que anaren a tornar-lo doncs no es mereixien eixe premi. Els xiquets, innocents, van creure el delegat i tornaren el premi. Gràcies a esta acció, i després de provocar una situació d'incredibilitat, es revisaren les distintes actes amb la pertinent modificació del resultat, i s'atorgà el primer premi de les falles infantils a la falla de Paco Roca, que duia per lema *El món dels xiquets*. El cadafal infantil que primerament havia estat guardonat va ser el de la comissió de República Argentina, que duia com a lema *Tradicions*, signada per l'artista Víctor Arastey. La falla estava inacabada per l'artista, pràcticament sense pintar, i van ser els mateixos fallers els que li van donar color durant tota la nit de la *plantà*. L'atorgament, en un primer moment, del primer premi a esta falla és un aspecte que desconeixem així com ens sorprén la modificació del resultat després d'una curiosa reacció. I com diem els valencians, *qui no plora no mama!*

De veres!

La fallera major infantil, Isabel Gosálbez, i el president infantil, José Luis Sánchez, replegant el primer premi de les falles infantils aquell 1983. ARXIU I. GOSÁLBEZ

Recorde, en la meua infantesa, que el premi de la falla era una cosa que importava les xiquetes i els xiquets de la comissió. A banda d'escotar tot allò que els adults parlaven sobre els cadafals fallers —molts d'ells des d'una posició d'autèntic hooligan—, nosaltres observàvem la nostra falla així com la resta de les que amb nosaltres competien pel primer premi, i finalment sentenciàvem les nostres càbales: que si enguany guanyem, tenim la millor falla, cal tindre en compte que aquella és més alta, aquella l'han de desqualificar doncs té ferro, la nostra és la millor acabada... i uns altres comentaris de caràcter, una mica, subjectiu.

I clar, el resultat quasi sempre era el mateix. Nosaltres els segons i ells els primers, és a dir, J. Ramon Jiménez el segon i República Argentina el primer. Sempre estava *La República*, com li déiem de xicotets, aquella que era *la dels pijos*, *l'enxufada*, la que el Rus li posa diners, la que té comprada el jurat... En definitiva, fal·làcies de xiquets intentant resoldre una frustració que s'acomplia any rere any.

Esta frustració va fer que algú s'inventara —desconeixem el seu focus—, un article pertanyent a un estatut faller només existent a l'imaginari dels infantils. L'article deia que «si una falla guanya cinc anys seguits el premi de falla, a l'any següent participarà a València». I no només fou una norma que corria entre les xiquetes i xiquets de la *Juanramon* sinó per altres grups infantils d'altres falles.

I el recorregut d'esta inventiva finalitzava en veure la cara de sorpresa d'algun major quan se li preguntava sobre l'extraordinària norma.

En definitiva, que l'interés per esta inventiva era el fet de poder *llevar-se de damunt* la falla a batre i deixar pas a aconseguir el desitjat primer premi. I encara que parega increïble, el 1997 J. Ramon Jiménez aconseguí el primer premi. República Argentina el segon, participà a Xàtiva i no a València. Missió complida!

Mentida!

A vegades, el desig per aconseguir el primer premi fa que una comissió fallera s'esforce i faça coses inaudites, i més quan no es tenen prou recursos econòmics. Així és com els membres de la falla J. Ramon Jiménez actuaren durant la *plantà* de la falla *Les mil i una... del turisme*. Doncs decidiren afegir una sèrie de "complements" a allò que l'artista Bernat Roman havia obrat de manera extraordinària. Cartells de cinema satiritzats de gran format amb faristols per al seu recolzament, cartells amb el nom de les escenes, objectes per completar els ninots... Tot açò realitzat pels membres de la falla per tal de donar-li un plus a un cadafal amb possibilitats d'obtindre el màxim guardó. I el "complement" estrella fou una parella de lleons daurats pertanyents a l'entrada d'un restaurant xinés, aquells que semblen ser uns autèntics ninots de falla. Aprofitant que un membre de la comissió, Manolo Benítez *Cobi*, treballava en un restaurant oriental, li demanà a l'amo del restaurant la prestada d'estes figures amb la resposta afirmativa d'este.

Així que després d'estar plantada la falla, i ben entrada la nit, els fallers anaren a agafar els lleons daurats i col·locar-los davant de l'escena que representava l'accés d'un restaurant xinés composta per una teulada amb característiques orientals i dos ninots que representaven dos xinesos. Les figures dels lleons li venien com pa i mel a esta escena que criticava la proliferació de restaurants tant xinesos com italians i mexicans.

Encara que els fallers tenien permís per a mantindre'ls en la falla durant tots els dies de falles, i per por que patiren actes vandàlics, estos decidiren retirar-los la primera nit una vegada havia passat el jurat, el qual decidí atorgar el primer premi a la falla J. R. Jiménez.

La falla República Argentina, mereixedora del segon premi, publicava els dies de falles una pàgina informativa en el diari *Levante-EMV*, i en un apartat anomenat "La Palera", la comissió feia ressò d'esta anècdota preguntant-se: *On estan els lleons de la falla Juanramon?*

De veres!

FINAL

Quantes n'haveu encertat? Haveu fet molta *pedreta descoberta*? I si us dic que tots els episodis són mentida? S'ho creieu? Vaja, no ho emboliquem més. Va, no vacil·lem més. Tot allò descrit, mentre no es demostre el contrari, és correcte. De veres.

Estos *falleros*! (*dixit*).

DÉJÀ VU
A LES FALLES
DE TORRENT

FERRAN MARTÍNEZ

DELEGAT DE JUNTES LOCALS
EN JUNTA CENTRAL FALLERA

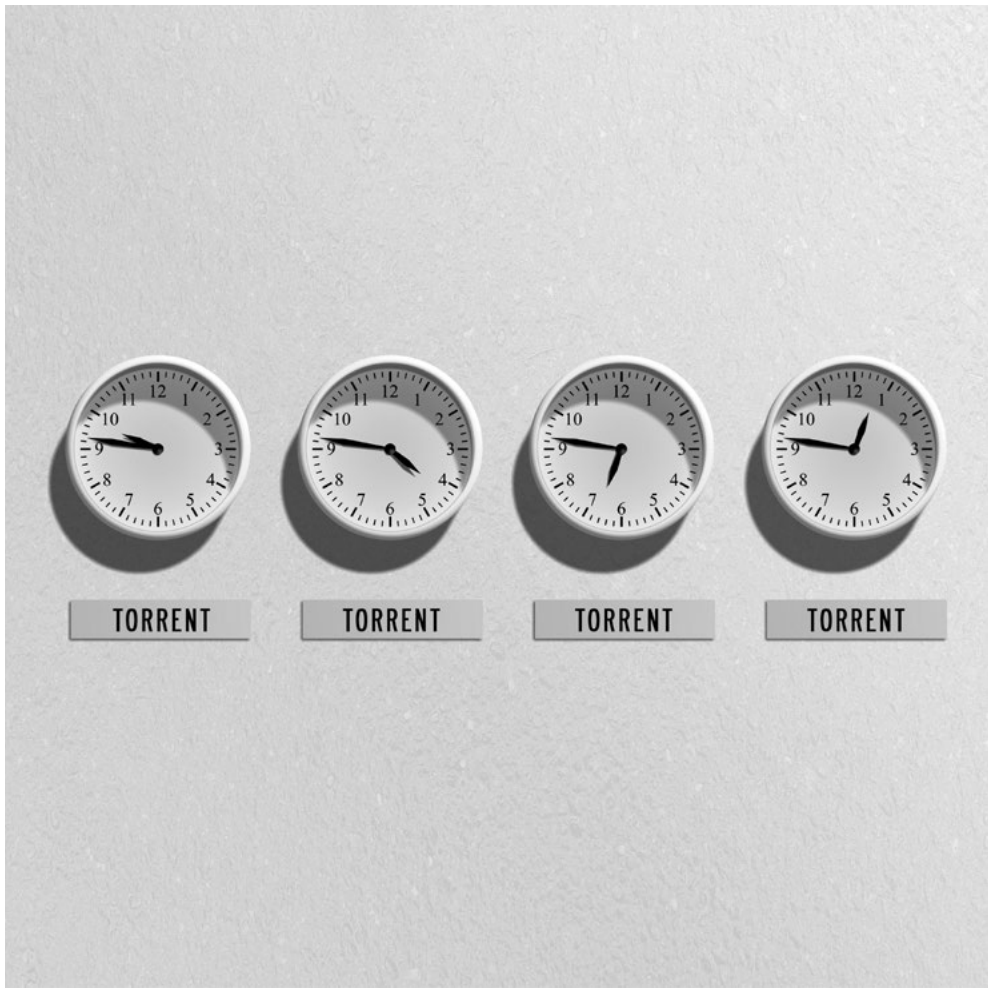

éjà vu:

Sensació d'haver passat amb anterioritat per una situació que s'està produint per primera vegada.

I és que eixa és la sensació que tinc quan pense en les falles de Torrent. Unes falles que no fa molt eren considerades per molts com a referents més enllà dels confins de la V30. Referent a nivell organitzatiu. I és que açò sol anar per cicles. Però la veritat és que després d'un lustre en què les #FallesdeTorrent sonaven com a exemple de comunicació, com a exemple de serietat, com a exemple de contemporaneïtat, es torna al punt de partida en què prefereixen mirar de portes cap endins, i aparcar els rols que anteriorment havien assumit sent punters en la gestió fallera. I la veritat és que no es tracta d'una crítica, ni tan sols d'una autocrítica, es tracta simplement d'una visió quasi des de la distància.

A vegades tinc la sensació que pot ser millor això de no eixir tant a conèixer unes altres realitats. Eixa felicitat que et dona pensar, amb la raó més absoluta, que som la segona potència mundial en falles, desbancar el cap i casal és complicat més que res perquè aquesta realitat la tenim massa pròxima. I és que així ho veuen a Torrent multitud de components del col·lectiu faller, i la veritat és que encara que seria recomanable una cosa més de coneixement de la realitat fallera, tampoc és un gran problema, ja que en eixe àmbit no vos imagineu la de segones potències mundials en falles que hi ha a la nostra comunitat. Però el que sí que és preocupant és el desconeixement d'aquesta realitat dels "gestors de la festa", bé siguen fallers o polítics. I ací és on jo he pogut observar la Déjà vu. I és que crec que tornem a cometre els mateixos errors que ja anteriorment hem comés.

LLEGENDES
URBANES
FALLERES

JAVIER MOZAS I JOSEP LLUÍS MARÍN
ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS

Introducció

Les Falles són una festa que està envoltada d'un gran nombre de mites i llegendes, alguns d'origen dubtós, que es repetixen any rere any. Moltes voltes, este recurs constant a la tradició no és més que una estratègia de selecció del passat, d'aquells fets o elements de la història que ens convenen per a poder reforçar en el present una posició o legitimar un punt de vista en els debats oberts sobre la festa. Davant això, hauríem d'intentar contemplar el passat i la "tradició" amb una mirada reflexiva i crítica a dades i actes que tot el món no ha dubtat que foren verços i no ha contrastat mai.

La primera notícia de les Falles

No hi ha unanimitat entre els que han escrit sobre l'origen de les Falles. Però si mirem la publicació *Más de 500 años de fallas*, ens crida poderosament l'atenció la quantitat d'anys que indica el títol que fa que estem fent falles. Amb este llibre, Soler Carnicer ens fa il·lusionisme i transforma les informacions que ha trobat des del 1497 citant la paraula *falla*. Estes referències són de falles (fogueres o lluminàries) que es feien com a senyals de llum, com ara la del Micalet.

Tot i ser veritat que apareix citada la paraula *falla*, estes mencions antigues feien referència a les fogueres que en diverses èpoques de l'any es cremaven per esdeveniments relacionats amb bones notícies referides a la família reial (un natalici, casament, etc.) o de política espanyola (una batalla guanyada, una treva de pau, etc.).

Però la primera notícia que s'ha trobat de les Falles com a festa amb ninots dalt d'una foguera que es cremava la vespra de Sant Josep és un ban municipal de l'any 1740. Curiosament, este llibre ja només citarà les informacions relatives al festeig faller i deixarà de citar les anteriors a fogueres, excepte en el cas que ha confós amb una falla el monument plantat a la plaça del Mercat Central al juny amb motiu de la beatificació de sant Joan de Ribera i que no es cremà.

* Els textos del present article s'han publicat en el llibret de la comissió de la Falla Els Lleons-Poeta Mas i Ros (2012 i 2013), i en el bloc <http://blocfaller.blogspot.com>.

Si no van ser els fusters, qui va inventar les Falles?

El primer document que parla de la festa de les Falles és l'esmentat de 1740. Només fa referència a l'organització del festeig per part dels veïns de cada carrer. Els pocs documents del segle XVIII que s'han trobat no parlen de qui va crear la festa ni qui l'organitzava.

A començaments del segle XIX trobem alguns literats estrangers que parlen, entre altres coses, del nostre festeig. Tant l'anglesa *lady Holland* (1803) com el francès *Alexandre Laborde* (1806), l'extremenys *José Calasanz Biñequé* (1819) i *José de Vicente Carabantes* en el *Semanario Pintoresco Español* (1839), tots fan referència a la participació directa dels fusters en la construcció de les falles. Però *Laborde* indica que les plantaven davant la porta dels seus obradors, quan sabem que l'Ajuntament obligà anteriorment a traslladar-les a l'encreuament dels carrers o a les places. I *Biñequé* afegeix "altres" agents constructors (potser els veïns), però sense indicar qui les va inventar. Per la seua banda, *Carabantes* explica que els fusters ho feien en honor del seu patró, tot i que en la documentació del gremi no apareix esmentada esta pràctica.

A mitjans del segle XIX apareixen les notícies en la premsa sobre les Falles, amb referències reiterades als veïns com a organitzadors i constructors de falles. I també els xiquets apareixen amb l'estoreta velleta, fins i tot com a agents primigenis en el festeig faller, segons *Tramoyeres* (1917). El primer autor literari que trobem que referma la teoria de l'origen de les falles en els veïns, i no en els fusters, és el marquès de *Cruilles* (1876).

Teodor Llorente torna en 1889 a la teoria dels fusters, per indicar que dedicaven les fogueres al seu sant patró, tot i que desconeix qui introduí els ninots satírics. Només uns anys després, en 1894, *Bernat Morales* ens ofereix les primeres referències sobre l'origen de les Falles fent al·lusió a la participació directa dels fusters amb una narració novel·lesca amb personatges-fusters inventats, com ara *José Serruig*, *Chusep Cabiró* i *Pepe Viruta*, indicant amb això la poca serietat de la seua hipòtesi.

Amb tot este conjunt d'escrits, només podem traure una conclusió, que en el pas de les fogueres a falles amb ninots dalt no està del tot clar perquè no hi ha coincidència al voltant d'una única explicació. Els primers autors, estrangers, parlen de la invenció directa dels fusters, i anys més tard *Morales* tomba la hipòtesi dels fusters amb una història fictícia.

La primera falla coneguda?

En algunes pàgines web podem llegir que la primera falla es va plantar l'any 1797 a la plaça del Mercat Central: una reproducció del Colós de Rodes, una de les set meravelles del món antic. De fet, la Falla del Mercat Central, que actualment té el número 1 del cens de comissions de València, diu que és continuadora d'aquells que van plantar esta figura.

En realitat, segons contenen les cròniques de l'època, esta reproducció en cartó pedra i fusta del Colós de Rodes (pintada en color bronze i amb una alçària de 16 metres) es va alçar dins dels actes i festejos celebrats al cap i casal per a commemorar la beatificació de Joan de Ribera, i només va estar exposada els dies 26, 27, 28 i 29 d'agost, després dels quals va ser desmuntada.

És a dir, que ni es plantà en març, ni en el marc de la festa de Sant Josep, ni, molt menys encara, es va cremar. Per tant, difícilment podem aplicar a esta figura el nom de *falla* (paraula que originàriament tenia el significat de 'foguera'). El colós que ens ocupa es tractava d'una de tantes figures grans que s'erigien a la ciutat de València amb motiu d'alguna celebració. A tall d'exemple, recordem algunes de les figures abillades de llauradors que, ja més modernament, sufragaren els comerciants del carrer de Sant Vicent amb motiu de la Fira de Juliol, com ara el Tio Nelo (1900) o la parella Nelet i Quiqueta (1904).

Pel que fa als encarregats de sufragar-ne la construcció del colós, la documentació que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de l'Ajuntament de València diu que va ser el cos de botiguers d'espècies de la ciutat qui la va pagar. En realitat, la primera referència que es conserva en la premsa d'una falla plantada a la plaça del Mercat és de l'any 1864. I la següent, del 1872. Per tant, és difícil establir que hi ha una continuïtat entre la comissió formada pels botiguers de 1797 (que, en tot cas, no van plantar una falla) i la posterior Falla del Comerç, ja de final del segle XIX.

De moment (fins que aparega nova documentació) la plaça del Negret (abans plaça de Calatrava) és el lloc més antic identificat on encara continuen plantant-se falles, l'any 1849, tot i que, com passa en totes les comissions de falla de l'època, no hi ha hagut una continuïtat total de l'activitat fallera en este emplaçament.

Cremà

Fallera Major 1931

Miss València 1930

El primer llibret de falla

Com hem vist, moltes de les afirmacions sobre l'origen de la festa fallera i els seus elements es limiten a repetir dades o notícies que apareixen any rere any, però que en ocasions haurien de matisar-se. És el cas de la referència al primer llibret de falla. Generalment, se sol dir que el primer llibret de falla és el que va escriure Josep Bernat i Baldoví l'any 1855 per a la falla de la placeta de l'Almodí. L'argument, ben conegut, contava la història d'una llauradora de Burjassot que, necessitada de diners, es veia obligada a anar a la ciutat de València a vendre el seu "conill" al millor postor. Darrere d'una història de prostitució amanida amb elements bròfecs, s'amagava una crítica de la roïna situació econòmica dels llauradors i dels excessius impostos que perjudicaven les classes més modestes, especialment els productors agrícoles. El Baldoví polític sempre estava present d'una manera o altra en totes les obres del Baldoví literat.

El cas és que, com hem dit, caldria fer-hi algunes matisacions. D'entrada, sobre el terme "llibret de falla", que és un terme que no apareixerà fins al 1890 i que s'utilitzarà molt esporàdicament fins a començaments del segle xx. En segon lloc, caldria dir que el del 1855 és el llibret de falla **publicat més antic que es conserva**, perquè no podem descartar que n'hi haguera d'altres abans.

De fet, poques voltes es comenta que a l'Arxiu Històric Municipal conservem unes mostres anteriors de literatura fallera que són de l'any 1850. Es tracta d'un full de versos amb l'explicació de la falla plantada al carrer de Sant Narcís de València i d'un quadern manuscrit que conté els versos destinats a la falla del carrer de les Avellanes del cap i casal. El primer respon al que seria el model general de les primeres explicacions falleres, uns simples fulls de versos. Però el segon dels casos té més interès, perquè estem ja davant d'una explicació fallera més extensa i elaborada, amb la seua introducció, la presentació dels personatges, el desplegament de l'argument i una conclusió.

Però allò que més sobta quan llegim estos versos del 1850 és que la història que ens conten és, fil per randa, la mateixa del 1855. No sols és que els protagonistes són també una llauradora (que també es diu Viçanteta) i un *lechuguino* que vol comprar-li el "conill", és que, a més, hi ha fragments que són idèntics en el quadern manuscrit del 1850 i en el llibret del 1855. Casualitat? No! Més senzill, l'autor d'eixos versos és també Baldoví, qui, com a mínim, cinc anys abans del que es pensava, ja escrivia versos satírics per a les falles que es plantaven a la ciutat de València. En tot cas, un misteri envolta estos versos de Baldoví del 1850: es conserven només manuscrits i no sabem si arribaren a

imprimir-se en forma de llibret. A més, el fet que cinc anys més tard tornaren a distribuir-se ens fa pensar que potser van ser prohibits per la censura, que en aquella època controlava les falles que anaven a plantar-se i també els versos corresponents. Segurament, aquella història de prostitució i la crítica als impostos elevats que contenia no degué ser ben vista per les autoritats.

La tradició de la cremà

Les Falles foren en els seus inicis un **festeig** més dins de la festivitat dedicada a Sant Josep que organitzaven els veïns. Almenys des de l'any 1740, data del primer document que parla de la nostra festa, els col·lectius veïnals d'alguns carrers i places de la ciutat de València plantaven les falles durant la matinada del 17 al 18 de març, i les cremaven quan el sol es ponia, que normalment en eixa època de l'any era a les huit de la vesprada. D'esta manera, les falles només estaven alçades tot el dia 18 de març i els actes realitzats per la comissió fallera formada a l'efecte (*despertà*, cercavila i concerts de bandes de música) tenien lloc al llarg d'eixe mateix dia. Per este motiu, este festeig rebia el nom de **falles de la vespra de Sant Josep**, confirmant el refrany valencià que diu: "De la festa, la vespra".

Esta pràctica prompte començà a patir una metamorfosi que durà dos dècades. En l'any **1871** s'inicia este procés, ja que una de les falles projectades, la de la plaça de bous (promoguda per l'empresa privada que la gestionava eixe any), decideix de manera unilateral canviar el dia de la *plantà* i *cremà* al **diumenge 19** per ser festiu i així atraure més valencians i forasters que pogueren pagar per entrar a veure la falla i participar en els actes programats. La resta de falles plantades eixe any continuaren la tradició de la *cremà* el dia 18.

Este experiment de traslladar la *cremà* es va posar en pràctica almenys huit dels vint anys que seguiren a este primer, aplicant diferent casuística segons el context, però sense que curiosament tornara a coincidir el 19 en diumenge. El vent i la pluja va fer que almenys dos falles de les plantades en l'any 1873 es cremaren el 19, mentre que en 1874 i 1891 totes les falles van haver de romandre ambdós dies per la mateixa causa. La resta d'anys són només casos aïllats dins de la tònica general que una falla estiguera plantada un dia més, com en 1875, 1881, 1880, 1884 i 1887.

Esta pràctica intermitent d'ampliar un dia de festa propicià que a partir de l'any **1892** totes les falles es plantaren el 18 i es cremaren el 19, trencant definitivament una pràctica fallera que estigué vigent

durant més de segle i mig. A partir d'eixe any s'establí un nou costum, el que hem conegut fins ara, i que ens dura, de moment, **120 anys**, prou menys que l'anterior i original.

El primer premi de la història de les Falles

L'actual sistema municipal de premis naix en l'any 1901 i, per tant, porta més d'un segle funcionant amb diverses adaptacions i modificacions, com ara la creació de les seccions o l'ampliació del nombre de premis. D'esta manera, l'Ajuntament arreplegà una tradició relativament recent de premiar les falles plantades amb un caràcter més artístic, fet que provocaria amb el pas del temps que les falles s'oblidaren de la crítica i sorna fallera, i es centraren més en la vessant artística.

Esta tradició recull una sèrie d'associacions, penyes i revistes valencianes que començaren en la penúltima dècada del segle XIX a premiar falles de manera espontània i ocasional (excepte en el cas de Lo Rat Penat), sobretot per fer-se publicitat.

Entre estes, destaca la revista satírica *La Traca*, que, segons totes les informacions, l'any 1887 va prendre la iniciativa d'atorgar per primera vegada uns premis a les falles més satíriques. Segons la ressenya del dia 19 de març del diari *Las Provincias*, finalment la revista atorga tres premis: el primer, pagar la música i l'àrbitri corresponent a la falla del carrer de l'Ambaixador Vich; el segon, pagar la traca i l'àrbitri a la falla que portava per títol *Becerrada*, dels carrers de Colom i Xàtiva, i el tercer, pagar la música i el seu àrbitri a la falla *Plaza de Toros*, plantada al carrer de la Saboneria Nova.

Esta data tan important en el posterior desenrotllament per a la festa de les Falles, ha estat arrossegada per tots els autors que han anat copiant-se els uns als altres, des que algú ho va publicar per primera vegada, però de segur que desconeixia que hi hagué un cas anterior de premi a falles. Es tracta del premi atorgat per la penya El Fum en 1884, i del qual ens dóna més informacions l'article publicat per Francesc de Paula Llop i Lluch en la pàgina 10 de la revista *Pensat i Fet* del 1952:

I ara anem al [premi] més antic. Du la inscripció següent: 'La Penya El Fum a la millor falla d'enguany. 1884'. És de pergamí i d'un tamany 35 x 50 cm. Se noten diferents tècniques en les cinc pintures, bones totes elles. Però

descriguem un poc, ja que un gravat no aclariria la visió. A dalt es veu la Ciutat voltada de muralla; al fons, esquena a la mar, el sol ixent; a la dreta, l'astre de la nit; la Lluna. Un fris, a baix, amb figuretes al·legòriques: ferramentes de fuster. Un bell apunt del Miquelet, així com la imatge de Sant Josep. Una falla cremant-se tenint com a fons, tota encongida per la resplendor, la torre de Santa Caterina. Unes signatures, més el segell de Secretaria de l'esmentada Penya. Es trobava sobre una tela adamascada, però el temps la féu a trossos. Esta està muntada sobre una manta de llaurador. El bastó, tot adornat de simbolismes i motius del dia: uns rams de llorer i un escudet més modern vora d'unes eixides, coet i traca completen aquesta peça, a bon segur, la més antiga. Forma part de l'excel·lent col·lecció d'un bon amic que en guarda com a preuat tresor, essent desconegut per la seua natural i senzilla manera de ser. En una altra ocasió donarem detalls d'aquest magnífic cabdal.

Dels concursos de bel·leses a les falleres majors

L'elecció de reines de les festes té el seu precedent a València en la regina dels Jocs Florals que celebra la institució valencianista Lo Rat Penat des de l'any 1879. Però l'impuls per a crear la figura de la fallera major arribà després de crear els concursos de *misses* per a buscar la bellesa física, en concret el de Miss Estats Units en 1921, i més directament quan este país reptà Europa a crear-ne el seu en 1928. Espanya se sumà al fenomen l'any següent, 1929, triant una valenciana, Pepita Samper, com a senyoreta Espanya, igual que l'any següent amb la valenciana Elena Pla. Estes dos representants valencianes passejaren la seua bellesa en tots els llocs i festes valencianes a què foren convidades, com va ser les Falles de València, entre altres festes. El protocol que envolta les regines dels jocs florals tingué una clara influència sobre el que posteriorment seran les falleres majors i alguns actes com ara la seua el protocol de l'acte de l'exaltació.

Davant l'auge d'esta pràctica de promocionar la imatge d'Espanya amb una representant que simbolitza la bellesa del país, el Comitè Central Faller va imitar la iniciativa i va triar una dona

fallera per a representar i promocionar turísticament els valors valencians i fallers fora de la nostra ciutat. Així, propicià que cada comissió fallera elegira per a les Falles de 1931 una representant de cada comissió fallera, entre les quals s'elegiria la que seria la fallera major de la ciutat. La primera afortunada va ser María Ángeles Algarra Azuara, fallera de la plaça del Negret, qui també va tindre l'honor de rebre un pasdoble dedicat.

En 1932 canvià la denominació a *bellesa fallera*, perquè als mandataris republicans no els recordara el nom del títol a l'anterior règim monàrquic. A més, eixe any s'elegiren de manera excepcional dos representants, Consuelo Cariñena Tarín i Cruz Robles López. Va ser, però, en 1933 quan la denominació de la figura representativa femenina de les falles canvià definitivament pel nom que actualment coneixem, el de fallera major. En 1936 es va triar de manera no oficial una fallera major infantil, Marcelita Cloquell Cortés.

Segons les informacions aparegudes en els llibrets, la premsa i les revistes de l'època, el fenomen ràpidament s'estengué a quasi la totalitat de comissions falleres. Però no totes donaren el mateix nom a esta figura, ja que aparegueren indistintament belleses falleres i falleres majors, un nom este últim que fins a aquell moment s'havia atorgat de manera honorífica a destacades personalitats de la societat valenciana.

La creació de l'Ofrena

L'any 1992, la Falla Sant Vicent-Periodista Azzati va plantar una falla commemorativa del 50 aniversari de l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desemparats. De fet, esta comissió reclama el protagonisme d'haver sigut iniciadors de la Festa de les Clavariesses l'any 1943, acte que es considera precursor de l'Ofrena.

En realitat, la primera edició de la Festa de les Clavariesses va tindre lloc en 1941. La premsa conta que el 19 de març d'aquell any "señoritas falleras", amb "vestido de labradora y mantilla", assistiren a una missa solemne, feren una ofrena de flors i reberen uns pans beneïts que després, en una caravana de landós, oferiren a les autoritats. I l'any següent, el 1942, després de la bona acollida de l'any anterior, el 19 de març es tornà a fer la Festa de les Clavariesses a la capella de la Mare de Déu dels Desemparats. La fallera major, M. Luisa de Prat, hi va acudir amb la seua cort d'honor, vestides de valenciana i tocades amb mantellina. La premsa de l'època ja parla de l'assistència a

Ofrena

Trage Faller

l'acte d'algunes comissions, representades per les seues falleres majors, que anaven acompanyades dels seus presidents. L'acte religiós va acabar amb l'ofrena a la Mare de Déu d'un ram de flors per part de totes les falleres assistents. Per tant, l'any 1943 ja era la tercera vegada que se celebrava este acte. Este festeig embrió de l'Ofrena era un acte amb protagonisme exclusivament femení i de dimensions reduïdes.

En qualsevol cas, l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desemparats, ja amb este nom i amb una estructura semblant a l'actual, es va crear l'any 1945. La idea li la va proposar el poeta del Grau Leopold Aguirre Verdeguer a l'aleshores president de la JCF, Lluís Martí Alegre. Es tractava de convocar les comissions de falla perquè acudiren amb les falleres a la façana de la capella de la Mare de Déu dels Desemparats a dipositar un ram de flors. Partint del pont d'Aragó (Navarro Reverter, la Glorieta, Pau, plaça de la Reina, carrer de Saragossa i Micalet), es va organitzar una comitiva de comissions falleres, encapçalada per la fallera major de València, que van desfilir fins a la basílica de la Mare de Déu. En aquella primera edició de l'Ofrena, el seguici de comissions falleres el completaven les bel·leses falleres de Madrid, Barcelona, Alacant i Castelló, amb les seues corts d'honor, i els components de la Junta Central Fallera.

A poc a poc, l'Ofrena va anar convertint-se en un acte multitudinari, incorporant un element religiós a les Falles, que fins a aquell moment a penes incloïen elements propis de la litúrgia catòlica. Per tant, la creació de l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desemparats es pot considerar una "tradició inventada", en la qual s'han utilitzat materials culturals vells (les ofrenes florals de les festes patronals) amb l'objectiu d'adaptar-los als objectius del nacionalcatolicisme que caracteritzà els primer anys de la dictadura franquista. Això explica que en aquells mateixos anys es crearen ofrenes semblants en el marc d'altres festes, com ara l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu del Remei d'Alacant (1941), l'Ofrena a la Mare de Déu del Lledó de Castelló (1947) o, ja més tard, l'Ofrena a la Mare de Déu del Pilar de Saragossa (1958).

En tot cas, cal recordar un fet poc conegut: la participació de les falleres majors de València dels anys 1933 i 1934 en una ofrena de flors a la capella de la Mare de Déu dels Desemparats, el 2 d'agost de 1933, en temps de la Segona República, acompanyant les bel·leses aragoneses, de visita a València.

La invenció del trage de faller

La “tradició fallera” diu que, l’any 1957, els fallers de la comissió de la Falla Peu de la Creu de la ciutat de València van ser els primers a desfilars en l’Ofrena amb l’anomenat “trage de faller” i que això va ser la llavor perquè la resta de comissions l’adoptaren i la Junta Central Fallera l’homologara com a trage oficial.

En realitat, hem de remuntar-nos al 1952, any en què té lloc el I Congrés General Faller, que elabora un reglament que ja preveu l’existència d’un “trage de gala” per als homes. Serà dos anys més tard, el 1954, quan els membres de la JCF —i no cap comissió fallera— estrenaran l’anomenat “vestit de llaurador de gala”. Este és un altre exemple clar de “construcció de la tradició”, perquè es creava un nou trage prenent alguns elements de la indumentària tradicional: jaqueta curta de ras negre, camisa blanca, faixa de punt de color uniforme, de la qual penjava un barret de ret amb borles, pantalons llargs negres, espadenyes de careta i calcetins blancs. Este vestit inicial es basava en un model de començament del segle XIX portat a les grans poblacions, però se n’allunyava en el tall i confecció (els pantalons), alguns dels teixits utilitzats (com ara el tergal), la tria del negre com a únic color o el fet de no portar ni barret ni mocador al cap. L’evolució posterior, amb el canvi de la faixa pels faixins de colors (que indicaven la jerarquia fallera), les borles penjant (en lloc de la ret inicial), l’afegit d’una gorgera al pit o l’ús de sabates en lloc d’espadenyes, encara allunyava més este vestit dels models tradicionals.

En els anys cinquanta encara no s’havia generalitzat el vestit de faller, que, el 1958, el III Congrés General Faller va oficialitzar. I tampoc era general a començament dels seixanta. Per eixa raó, el 1964 el IV Congrés General Faller va acordar “exigir el uso del traje de gala de falleros, en cuanto menos, para el acto de la Ofrenda”. Poc després les successives circulars emeses per la JCF feren obligatori el vestit de faller per a tots els actes i desfilades oficials.

Culminava així la “invenció de la tradició”: es creava un vestit a partir d’elements antics reelaborats i amb l’afegit d’elements actuals que tenia uns objectius clars: expressava el desig dels fallers de diferenciar-se com a grup mitjançant el senyal exterior d’una indumentària pretesament valenciana (sense importar la fidelitat històrica), reforçava la jerarquització dins del món faller i les estructures oficials i, finalment, transmetia una idea d’igualitarisme que connectava amb la política franquista d’amagar les diferències socials.

UNA BALADA
PUNK EN LES
FALLES DEL 87

LUIS FERNÁNDEZ
ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS

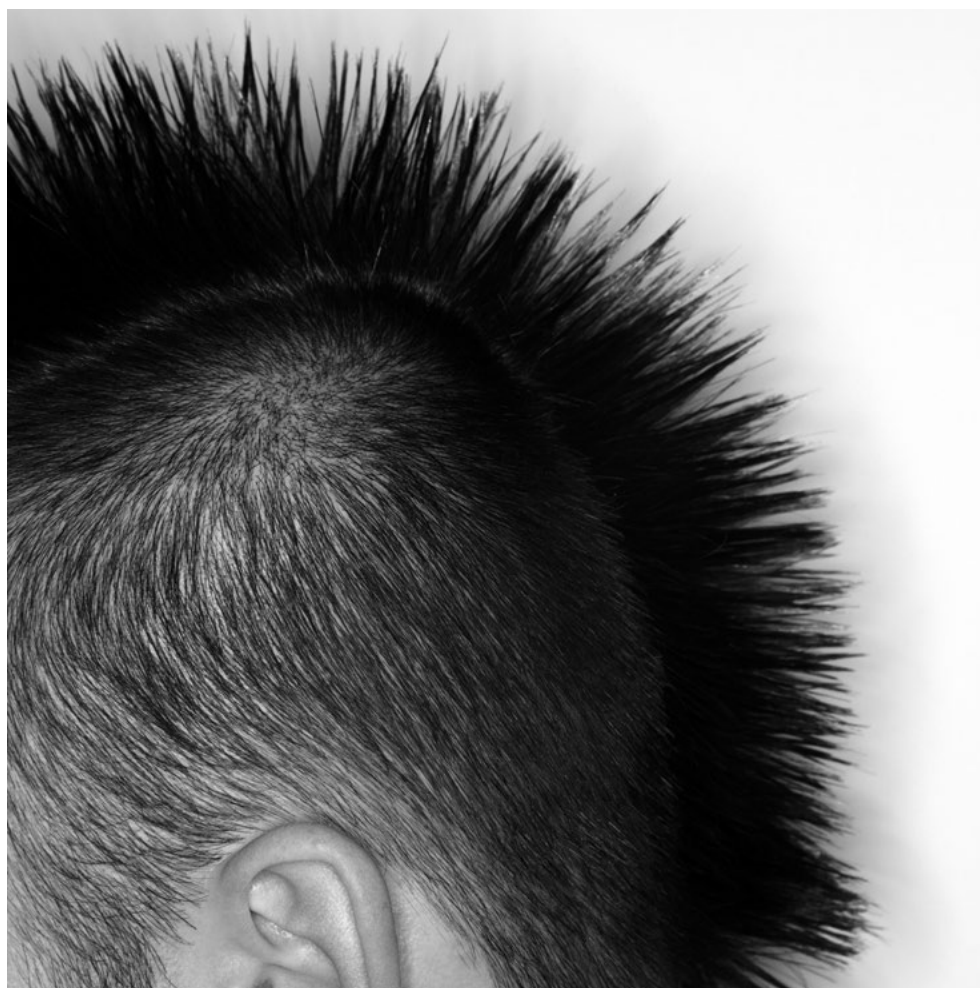
Is xiquets de la generació de la transició, sobretot els que vàrem nèixer en els últims 70 al cap i casal, tenim gravat en la nostra memòria compartida el nom d'un **punki violent i perillós** que va atemorir els veïns de la ciutat de València de finals dels 80 i principis dels 90, des de la Trinitat fins la Xerea passant per la Seu i el Carme, conegut amb el malnom de **Coixo Manteca**. Però el nom d'aquell esgarriós personatge (això ens havien fet creure) no va transcendir més enllà de la nostra infància i es va quedar **ancorat en l'imaginari col·lectiu** d'aquella promoció de xiquets que ara, trenta anys després, quan tornem a recordar-lo, no sabem si es tracta d'una llegenda infundada o realment va existir i coexistir entre nosaltres.

La realitat, que sempre supera la ficció, és que el Coixo va ser una figura tan real com el convuls període de la nostra història que li va tocar viure, **símbol dels moviments okupes i contraculturals a Espanya**, i protagonista accidental de les vagues estudiantils de 1987. Natural de Guipúscoa, Jon Manteca (Mondragón, 1967 – Oriola, 1996) **va perdre la cama i quasi la vida als 16 anys**, quan pujat a un pal elèctric va rebre una descàrrega de 5.000 volts (Gayo, 2014). Conegut des de llavors com el Coixo Manteca, als 18 anys va abandonar la seua casa i va recórrer Espanya de casa en casa *okupa* i de presó en presó.

A València va arribar en **març de 1987** (*Las Provincias*, 14 de març de 1987), atret per les Falles i per l'onada de punks que s'anaven a congrega eixe any a la ciutat amb motiu de la festa gran. Aleshores el Coixo ja hi era famós. Una foto seua trencant un panell lluminós de l'estació del metro de Banc d'Espanya a Madrid el 23 de gener del mateix any en mig de **les revoltes estudiantils**, va pegar la volta al món. A ell, que no era estudiant ni li importaven massa, li va agarrar la manifestació a Cibeles demanant almoïna, el seu *modus vivendi*, i es va afegir quan va veure l'actitud de la policia, que fins i tot va disparar foc real i ferí una xica.

Ja a la capital del Tùria, el Coixo Manteca va engrandir la seua llegenda. Dins de la turba de punkis que va envair la ciutat eixos dies, destacava la seu presència: cadenes, botelles, pinxos, i **les seues crosses que el feien inconfusible**. En pocs dies va ser empresonat dues vegades a la presó Model. La primera per no portar identificació i la segona per entrar a la Basílica amb *litrones* i brofegar i insultar els parroquians que, presumptament, no li donaven almoïna.

Eixos dies **els punkis van alterar l'ordre i tranquil·litat** dels barris de Ciutat Vella. Amb una quantitat superior a 50 membres, es donaven cita tots els matins a la plaça de la Mare de Déu, on assetjaven

els vianants, **furtant i fins i tot, ferint** veïns i comerciants. Estaven quasi tots allotjats en un edifici ruïnós del carrer de dalt i en una batuda la policia se n'emportà uns 30 per provocar disturbis al mateix barri del Carme. Però al matí següent ja estaven de nou al carrer. **Varen vindre a falles a passar-s'ho bé** a la seua manera i de bon tros que ho van aconseguir. Un grupet d'ells va ser detingut a la plaça, llavors del País Valencià, amb una llanda de gasolina i una teia encesa amb **intenció de cremar la falla municipal**. També intentaren destrossar la falla que Miguel Santaetulalia va plantar a Na Jordana i la varen mamprendre llançant botelles i pedres a la gent que estava rodant-la tranquil·lament (*Levante-EMV*, 20 de març de 1987). Fins i tot, el dia de la **cremà no deixaren botar-li foc a una falla del barri** i se'n ficaren dins d'una altra quan ja estava en flames.

Dels punkis es van vessar rius de tinta aquelles falles del 87, però també la **polèmica falla municipal** va copar grans titulars. *Perquè el foc només siga un espill* va pagar la seua mala ubicació (Esbrí, 2014) i la **virulenta campanya de l'establishment faller** i dels mitjans més reaccionaris, però la realitat és que el famós cadafal de Manolo Martín, Sento Llobell i Manuel Vicent és considerat, ara per ara, una de les **falles més innovadores, originals i icòniques** de totes les que s'han plantat a la vella plaça major de València. Que no es va acabar és, per exemple, un dels falsos mites que els grups de difamadors es varen encarregar de difondre per tal de desprestigiar la falla i el grup polític que la va triar.

Des d'aquelles falles del 87, el **nom del Coixo Manteca** va ser utilitzat durant anys pels pares i mares dels barris del centre històric com a **argument per a acovardir els seus fills** i persuadir-los d'anar-se'n lluny de casa, l'escola o el casal. "Espaiet amb el Coixo Manteca!", va ser una frase molt recurrent dels nostres majors amb la intenció d'allunyar-nos dels **ambients marginals i violents** que traspuaven els barris antics del cap i casal als anys huitanta i noranta.

Però, com afirmà **Emili Piera**, la realitat és que Jon Manteca el van convertir, la societat i els mitjans de l'època, en el *malo de la película*, un **personatge de consum fàcilment consumible** (*La Hoja del Lunes*, 9 de març de 1987). La seua imatge de punki mutilat, inadaptat i agressiu representava ben bé el **roïn de manual** i exemplar d'aquella Espanya de la posttransició. Manteca va morir poc després de tot açò, lluny dels focus, lumpen i amb 29 anys, **víctima de la lacra que va suposar la SIDA** i les drogues per a tota una generació. El seu mite, que l'equiparava amb el Coco o l'Home del Sac, encara va romandre al nostre imaginari prou anys després del seu traspàs, tot coincidint amb l'apogeu del Casal Popular del carrer Flora. Al capdavant, va ser una persona real, un personatge manipulat i **una llegenda urbana** en aquella València que encara estava eixint de la foscor.

Bibliografia

Esbrí, Ivan (2014): "Perquè el foc fou un espill. Article dedicat a una falla", *Revista d'Estudis Fallers*, 15, p. 20-27.

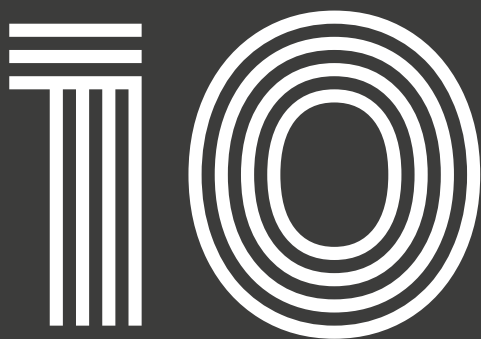
Gayo, Alberto (2014): "Los violentos del 22-M y el Cojo Manteca", responsable l'empresa anunciadora, blogs d'Interviú (en línia, <http://blogs.interviu.es/responsablelaempresaanunciadora> última consulta: 23 octubre 2016).

Las Provincias, del 17 al 21 de març de 1987.

Levante-EMV, del 17 al 21 de març de 1987.

La Hoja del Lunes, del 9, 16 i 23 de març de 1987.

FICCIONS
FALLERES;
TROBADES

RUBÉN TELLO
ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS

Tro de bac / Asfalt

La matinada que viatja cap al darrer diumenge de febrer abandona el local de copes que frequents una hora abans que el tanquen. Cosa estranya, ja que a no ser que patisques seriosos símptomes de pólvora mullada, no sols retirar-te del camp de batalla a estes, impestives per tempranes, hores. Ara bé, esta vegada, no arribarem a casa per descansar al llit fins que el plat de paella dominical parat a taula ens desperte. Este cop no ens desvestírem de l'equipació de gala per posar-nos el pijama sinó que, sense desdijunar, tornarem a eixir al carrer vestits amb uns texans vells i una sudadera roja que ens posarem damunt d'un forro polar que ens regalaren col·leccionant cupons d'un diari esportiu. Per molt que ho afirmen els estaments oficials, les Falles no comencen la vesprada nit de la Crida. Les Falles comencen quan un vol que comencen, fixeu-vos, per exemple, que per a Julio Tormo ja fa olor a Falles al mes d'octubre. Per a mi les Falles comencen la matinada de l'últim diumenge de febrer. Les Falles s'inicien quan sentisc l'olor a pólvora que es produeix amb la simultània trobada de gaire un miler de tro de bacs amb l'asfalt del carrer de la Pau i terminen amb l'olor a pólvora de les traques que cremaran al monument. Les Falles comencen vestit amb la sudadera roja d'organització de la macrodespertà i acaben vestit amb la mateixa sudadera roja d'organització de la cavalcada del foc. Les Falles comencen amb un acte de recuperació de la memòria històrica fallera ideat al 2004 per la comissió del carrer de la Corona i acaben amb un altre d'acte de pròposit idèntic creat per l'Associació d'Estudis Fallers a l'any 2005.

Ara bé, és preocupant que s'haja tingut que recórrer a la creació d'un acte faller fora d'allò comú per tal que molts fallers i falleres de València puguin gaudir d'una despertà. No fa ni vint anys, quan erem xiquets, les huit del matí de tots els matins de la setmana fallera era una hora sagrada en la que els silenciosos fallers es preparaven per tal de prendre el carrer. El barri es transformava, subitament, en un dantesco infern, mentre la música obria la marxa. Els fallers iniciaven la despertà amb l'anàrquic llançament de traques, trons de metxa, trons de bac, bombetes i algun que altre coet d'eixides. Res podia escapar a l'avanç demoledor d'esta inesperada diana. Els portals de les cases, les reixes dels comerços... Fins i tot, la mateixa falla i els propis fallers eren víctimes de l'heteroxia d'uns llançaments que s'exigia que impactaren directament sobre l'asfalt.

Ara, dues dècades més tard, les Falles s'han transfigurat en una festa cada cop més massificada i globalitzada. Hui en dia l'aparença festiva de les Falles no dista molt d'altres festes

de qualsevol lloc: botellots, tipus de música, maneres de diversió nocturna...Esta estandardització de la festa neutralitza actes com el de la despertà, la qual està comdenada a convertir-se en una peça de museu. Sols hem de fer una ullada als programes festius de les comissions falleres i comprovar com no inclouen la despertà, com a molt celebren una el matí de Sant Josep amb una minsa participació on els músics superen amb escreix als fallers. Comencen unes noves Falles, més fantàstiques que les de l'any vinent però més reals que les de l'any passat

Rats penats d'argent / Torres de Serrans

Sempre he pensat que la Crida és un acte que té prou potència per tal de convertir-se en una referència dins del món de les festes com ara ho és, per exemple, el *Chupinazo*. La idea de reunir a totes les falleres i fallers de València baix la majestuositat de les Torres dels Serrans és, i sense caure en un ranci xovinisme, extraordinària i hauria de generar una imatge d'aquelles que posen la pell de gallina. Ara bé, els fallers que organitzen actes com el de la Crida, entre els costums dels preparatius, s'obliden d'un tret essencial: les Falles són, com la majoria de les festes establides arreu del planeta, unes festes de carrer i no de casal. I cauen en l'error de programar la Crida a una hora massa avançada del capvespre. Gairebé la totalitat de les comissions falleres censades a València organitzen un dinar, normalment paella, el mateix diumenge de la Crida per tal de celebrar com cal este acte faller. Però quan és l'hora de la veritat, el moment d'emprendre el camí cap a les Torres dels Serrans, trobem que més de la meitat dels fallers i falleres ja han fugit cap a casa... Cansats dels crits i de les curses dels xiquets, del fum de les cigarretes que acompanyen l'interminable barret de les falleres, dels brams d'algun faller que ha begut un poquet més del compte, de l'olor a menjar que desprén el casal, de la brutícia produïda per haver-se reunit tanta gent i, en definitiva, de l'aclaparament que suposa passar una vesprada de diumenge tancat a un casal... Els fallers no aguanten fins el final i opten per tornar a casa a descansar o a veure el futbol sense acudir a participar de l'acte en honor al qual havien dedicat la paella.

Potser, programant la Crida una hora abans, es podria doblar la quantitat de gent. Convertint este acte en el doble d'important i espectacular del qua ja ho és. En definitiva, convertint-lo, de veritat, en un referent mundial. Possibilitats per a aconseguir-ho no li manquen, sinó tot el contrari. T'agrade o no t'agrade la parafernàlia protocol·lària que implica un acte d'este tipus, el bullici d'una massa fallera que t'impedeix assabentar-te d'allò que diuen mitjançant una impotent megafonia, i la pancarta amb el lema *Lore estamos contigo* (escrit, així, sense coma) que porten un grup de

fallers que animen a una fallera —que a la vegada critiquen, per l'enveja que els suposa que la joveneta forme part de la cort—, cal subratllar que este moment en el que els rats penats d'argent es troben amb les Torres dels Serrans, sobretot transmet alegria i igualtat. Alegria perquè, oficialment, per fi hem aplegat a eixos dies que durant tot l'any hem somniat viure. Igualtat, perquè la festa, com dia la cançó de Serrat, a tots ens iguala.

Désprés dels focs artificials i dels himnes previs, em pregunte que per què no es deixen d'himnes oficials i no ens fan cantar El Faller que és el vertader himne de les Falles; em torne satisfet a casa, gaudint de València i de les Falles recent nascudes sense que el meu cap no pare de cantussejar la interpretació fallera de la peça de Serrat: Glòria a Déu a les alçades, recolliren les deixalles del meu carrer ahir a obscures i hui semblant de llumenetes. I penjaren d'un cordell, de cantó a cantó, un cartell i senyeres de paper grogues, blaves i vermelles. I al donar la nit l'esquena revoletegen les faldes baix un mant de garlandes per tal que el cel ho veja.

És la nit de la Cridà i d'ara endavant compartiran el seu pa gent de cent mil cases. Ací vos espere si voleu venir! Cau la nit i ja se'n van les nostres misèries a dormir. Vinga! Pugem la costera! Què hui València s'ha vestit de festa!

Març/ València

Ha arribat març a València
i sempre que arriba març
tots sentim, com un glop en el cor,
l'alegria de ser VALENCIANS!

*Fragment de Primavera popular de J. Reig i V. Andrés Estellés.
Gràcies Pavesos, per emplenar de Falles la música.*

Ulleres de sol / Floristeria

Sempre he pensat que la primera quinzena de març forma part d'un paretènsi estival que et permet desfer-te de la rutina i temperatura pròpia de finals d'hivern. Fins i tot, quan les fulles del calendari consumixen estos dies, comença un nou setembre, que tot i estar a la primavera, cobreix de gris

el cel i abaixa els graus dels termometres. Potser, el que acabe d'afirmar és una bajanada que es pot rebatre amb les dades meteorològiques del març gelid que patirem l'any passat o el del any 2003, per exemple. Però és la percepció, que admitisc que potser siga més psicològica que física, amb la que m'he quedat durant la majoria dels primers quinze dies de març que he viscut. Si els calurosos migdies d'estiu atrauen cap a la platja a moltes jovenetes que cerquen amb ànsia uns raigs ultravioletes per tal de daurar-se la pell, els migdies assolellats del mes de març conviden a peregrinar, amb una intenció semblant però amb més al·licient, a bona part d'eixe jovenetes cap als voltants de la Plaça de l'Ajuntament. Estes, alliberades de les capes d'abric de l'hivern, no lluiran un biquini d'oferta d'H&M, però sí, a cos descobert, una samarreta ajustada de manega curta sense caure en el fet que en plena espera de l'espectacle pirotècnic, la fina i traïdora brisa que marca la diferència entre el mes de març i el de juliol, les posara fermes el mugrons, convertint-se, d'esta manera, en el centre de les mirades de les horteres ulleres de sol que tapen els ulls dels cicllats valencians de gimnàs d'oferta que abunden, per desgràcia per a la imatge de la festa i de la ciutat, en este acte faller.

Per sort, tu no pertanys a esta colla, sols eres un amant de les Falles que procura ajustar-se l'horari laboral per tal de poder assistir a este esdeveniment que tant et fa vibrar. Com si d'un ritual es tractara sempre procures aplegar cap a la una i trenta-cinc del migdia i buscar lloc, prenent per referència el semàfor que hi ha enfront de la sabateria Globo Sur, a la segona i tercera fila que es disposa darrere d'unes tanques que cada any, per motius de seguretat, es troben més allunyades de la zona de focs.

Una vegada acomodat al teu lloc escriturat i després d'haver pres les mesures corresponents de seguretat (ho faig des de que una menor delinqüent em confessara que el que més li agradava de les mascletades era furtar les carteres a las pijas), et pots permetre formar part d'eixa passarel·la d'ulleres de sol en que es convertix els voltants de la Plaça de l'Ajuntamet durant eixos moments i trobar-te amb la visió de Flors Paquita, Floristeria n°13. Tota una icona del paisatge pirotècnic que durant tot l'any has somniat visitar però que llevat d'eixa trobada diària de la primera quinzena de març, sempre has ignorat. Potser, com succeix amb les pel·lícules de 3D, sols pots contemplar-lo amb ulleres fosques. Entretingut amb esta banal reflexió i amb la música fallera castellana de fons, entretens l'espera, però quan la fallera major de torn, amenitzada per la banda sonora d'una maleducada xiulada, ordena al pirotècnic amb una celebèrrima i cursi oració que comence l'espectacle que estavem amb agobis esperant, et ve al cap la setència que

una vegada escoltares a un boig de les Falles i que durant tot el dispar et rondarà el cap. Les mascletaes són orgasmes.

Els coets d'avis, penses, poden ser com els besos i les carícies, la part aèrea com el sensual ritual de despullar poc a poc a l'amant, evidentement els masclets terretres es poden comparar a l'acte en si i el terratremol a l'excitació i alliberació del final.

Però, rotundament em negue a asseverar que el Valencia en Fallas de Vicente Ramirez es puga equiparar a la balsàmica cigarreta que gaudixen després, els fumadors amants.

Càmera de fotos / Ninot

Moltes vegades, durant la primera setmana de març, vius un dia laboral on impera un sol de justícia que escalfa el fred habitual d'un mes d'hivern. Estem, doncs, davant d'una jornada que hom caracteritza amb l'expressió "fa un dia de Falles" i que convida que l'abric es prenga un dels dies moscosos que li pertoquen.

Si tens la sort d'eixir a una hora raonable del treball, pots assistir a la mascletà amb la sort que, quan abandones la plaça al so de Valencia en Fallas, t'entre peresa de perdre tan plàcida vesprada, assegut al sofà davant d'un televisor que, amb alta resolució o sense, ofereix el fem propi d'aquelles hores. Si caus en la temptació aconsellable, com sàviament ja ha fet l'oratge, de trencar amb el tedi de la monotonia d'una emergent vesprada d'hivern, et recomane fer un passeig cap a l'altra banda del riu fins aplegar a la Ciutat de les Ciències. Allí, després d'enviar a pasturar fang la condemnada dieta i delectar-te amb el greixós costellar que has demanat al cambrer d'un restaurant americà, pots visitar l'espai que alberga una nova exposició del ninot.

Ara bé, no t'oblides de seguir estos dos consells: primer de tot que has de dur una càmera de fotos per tal d'immortalitzar l'esdeveniment, i segon, i molt important, no has de portar damunt cap abric, ni jaqueta, ni periòdic, ni res semblant. Si no, et veuràs obligat a dur-ho tot sota el braç i et dificultaran les ganes de realitzar les fotografies que es mereix tanta obra d'art.

Una vegada li has donat un ràpid cop d'ull a una reduïda mostra fotogràfica que preludia el que veuràs dins (és a dir, el mateix de sempre), i haver-li parat una mínima atenció a unes maquetes

d'aparador de drogueria en Falles, ja et pots sentir capacitat per tal de comprar un tíquet que et resultarà imprescindible per tal d'exercir el teu dret a vot. Com sempre, després que un faller de brusa negra amb algun detall en verd, histriònicament amable, et valide l'entrada i et lliure un plànol que ja te'l saps de memòria, et submergeixes dins del meravellós món dels ninots de la secció setena c. Quan ja estàs preparat per a pujar un grau més d'adrenalina i passar al nivell de la setena b, vés per on, pateixes un coitus interruptus que t'obliga a visitar l'exposició infantil. Ara entenc perquè serveix el plànol.

El trèngol ha estat més llarg del que pensaves. Hauràs de prendre molt de xarop per curar-te el mal de panxa que t'ha produït l'excés de purpurina, color violeta, papallones, sirenes, fallerets i falleretes. Però, has d'aguantar-te dret perquè en tornar al món dels majors es produirà el moment més esperat: la trobada entre la càmera fotogràfica i el ninot de l'empresari panxut. Ja estem en Falles!

Ja el tenim ací. El somni s'ha tornat a complir. És un ninot funcionari, el qual ja fa anys que guanyà la plaça a l'exposició. Somrient espera el flash que el torne a retrobar amb la càmera de fotos. Esta és nova i d'alta tecnologia, encara que compta amb menys megapíxels que sexennis i triennis té el retratat. La vida, malgrat la crisi, li ha tornat a reencarnar bé. Presenta intacte, com si fos un pipiolet, el seu somriure cínic, la seua cara de porquet, el seu elegant barret de copa alta, el seu no menys elegant vestit de ratlla diplomàtica... Presumeix d'un bon color de cara, no com el seu bessó que enguany ha baixat de secció i l'han pintat amb plastidecor. I estem de sort, quina alegria, perquè este cop tampoc han faltat a la cita l'obrer prim i explotat ni el faller amb faixí roig a qui encara li resta una mica de diàmetre per tal d'empatar amb la panxa del seu inseparable company de feina: el nostre conegut ninot empresari. De tots ells m'acomia, els torne a fer una foto i fins l'any que ve. Ara toca visitar el passadís dels guapos, però ací els vips, encara que gaudeixen d'un lloc privilegiat, no són rars. Com als altres, més d'un cop me'ls he trobat. Canvien les cares, això està clar, però no les postures, ni els gestos, ni les mirades, ni les preocupacions, fins i tot no canvien els comentaris que desperten entre les dones majors: "Xica, quina preciositat!". Per això, un any més no els votaré, ja que per triar un fals refregit, trie l'autèntic: el ninot empresari amb cara de porc. Una peça que ja ha obtingut l'indult d'un motle que el perpetuarà per sempre i que li manca un indult oficial. Tal vegada, si segueix insistint ho aconseguirà.

Amant de la festa / Turista Fallero

A la vida hi ha moments cíclics replets de màgia. Instants que perden intensitat quan ja has descobert el truc d'il·lusionisme que els feia tan especials. Un clar exemple del que s'exposa és el dia de Reis. Els xiquets, quan creixen i s'assabenten que els nervis de la nit de Reis no són fruit del truc màgic d'unes majestats orientals, sinó de l'abracadabra de la cartera o de la targeta de crèdit, ja han aplegat a l'extrem de pagar els joguets en "còmodes terminis", d'uns pares occidentals, no viuen amb plenitud la il·lusió que generen aquells regals i es tornen, alhora, més exigents davant d'uns portadors que, desproveïts de vareta màgica, s'han convertit en uns veritables patges que, a partir d'eixe moment, no obeiran als designis de cap rei sinó a la tirania d'alguns infants.

El cas esmentat, traç amunt o traç avall, il·lustra la pèrdua, accentuada als darrers anys, d'un dels moments més màgics i esperats de l'any per part de l'amant de la festa de les Falles: la trobada amb El Turista Fallero.

Per sort, malgrat les dificultats, la tradicional i entranyable revista fallera de Bayarri encara es publica. Però, parodiant la cançó dels Buggles, a este pas cantarem el plany titulat "Internet matà l'estrella de les revistes falleres". Per desgràcia, la informació fallera apareguda a les diferents pàgines webs i blogs de contingut faller pot descobrir-te, abans de l'estiu, el secret millor guardat d'una comissió fallera: l'esbós del cadafal. Per tant, ja no cal esperar eixe anhelat moment de finals de febrer, quan anaves al quiosquer i, amb tota la il·lusió del món, li demanaves el Turista Fallero. En un primer moment, podem pensar que els autoanomenats malalts fallers de la xarxa ens estan oferint, sense impacients esperes i de bades, un bé d'interés general, però, a l'hora de la veritat, estan propagant una pandèmia, o virus si utilitzem el seu llenguatge cibernètic, que pot acabar amb la màgia que es produïa en aquell moment que a l'home del quiosc li pagaves les quasi mil pessetes que et costava la revista.

Encara que no és intenció de qui escriu semblar un mantenidor cursi de falleres majors, no es pot negar que quan fullejaves per rimer, segon i, fins i tot, tercer cop la revista d'Edicions Bayarri, t'endinsaves en un viatge fantàstic que, bocabadat, et permetia descobrir, detallades a una pàgina sencera, les set o més, o a vegades menys, meravelles que conformaven la secció especial per a després convidar-te a visitar els millors obradors fallers que, com els més prestigiosos

museus, et mostraven tota una sèrie de peces valuoses i exclusives. El viatge no acabava ací, sinó que continuava pels indrets més desconeguts de València, carrers de tonalitats blaves i roses, acompanyats d'un plànol amb què ens hem ensenyat a no perdre's per la ciutat.

Després, de major, el fet de, més o menys, pertànyer al mercadet faller, t'ha permés viure este moment in situ. Sense perdre la il·lusió del xiquet, has participat en un acte que els tímids somnis de l'infant no s'atrevien a esbossar: el de la presentació del Turista Fallero. Ja no cal anar al quiosc, la pots adquirir en la planta de dalt del vetust edifici de la xocolateria de Santa Caterina, sota senyeres de plàstic encordades i una melodia alegre de dolçaina i tabalet que trenca amb la seriositat decimonònica, accentuada per les romboides rajoles blanques i negres, del vell establiment. Ara, com eres un homenot, l'enlairament al món meravellós no tindrà lloc, mentre degustes un xupa-xup en la solitud del banquet d'una plaça, sinó assegut a una cadira de fusta amb braços que complementa una vella taula de marbre blanc sobre la qual deposites la tassa de xocolata a la francesa que has engolit, per gentilesa de Bayarri, a la vegada que comentes el paisatge amb els companys de viatge, com ho feien, salvant les distàncies, Moratín i els seus amics neoclàssics a eixos viatges literaris que partien des d'una xocolateria castellana de similar fesonomia.

Per això, cal negar-se a trencar amb la il·lusió i negar-se a veure res fins que no aplegue eixe moment. Cada cosa al seu temps per tal de gaudir-ne més. La sorpresa dels esbossos és més dolça amb xocolata a finals de febrer que amb màniga curta i granissat glacé.

Mans / Tanca

Una de les activitats més plaentes que et poden oferir les vesprades valencianes de la segona setmana del mes de març és la de realitzar una ruta de senderisme urbà a través dels paratges que creen les plantaes de les més cèntriques falles d'especial.

La ruta comença a la plaça del Portal Nou quan el dia perd claror i ja s'aprecia al cel una il·luminada corfa de llima que et posa els vells de bresquilla. Allí, engabiada per una alta tanca de ferro d'andami, trobem el nostre primer contacte de l'any amb els monuments fallers. Mentre la teua càmera dispara entusiasmada una instantània darrere d'un altra, un home de cabells canosos i jupetí verd anima als operaris de tan delicada intervenció, discutix amb el de la grua o bé saluda

als sabuts fallers que passen per la ubicació per tafanejar una estona. Suppose, que este senyor que trobe tots els anys a este indret, ha de ser un faller dels anomenats de monument. Un faller d'aquells que pensen que les Falles apleguen al seu clímax quan queden finalment assentades la nit del quinze de març. Un faller que entén per finalitzades les Falles no quan les cremen sinó quan el jurat de torn comunica el veredict per boca del president de la Junta Central Fallera. Un faller que satisfet o no pel premi que acaba de rebre, comença a pensar d'immediat en la falla de l'any vinent .

Els arbres de Salvador Giner, paulatinament, esborraran la visió de l'estampa del cadafal i baix l'ombra ja nocturna comences a travessar el barri del Carme a la recerca de la parada de llepolies que hi ha a la porta del Mercat Central. Devorant una laminadura de goma, prestes atenció als cartells d'ofertes de viatges per a Setmana Santa penjats a un aparador i penses que els valencians que estan acostumats a realitzar sendes falleres mai els pot causar cap sorpresa caminar per un carrer estret de Roma i topetar-se de morros amb la immensa font escultòrica d'una plaça. Esta sensació ja l'han viscut abans, per exemple, passejant pel carrer Carabasses en direcció a la plaça de la Mercé. Mai oblidaré, potser sensibilitzat pel moment, l'indescriptible calfred que em produí la vesprada de l'11-M la sobtada visió de l'àngel demoníac de Miguel Delegido. Ara bé, des de llavors, ara sense unes circumstàncies socials tan tràgiques, no aconseguisc mai experimentar cap mena d'impressió quan trepitge l'asfalt del carrer Carabasses per culpa de la desoladora foscor que acompanya a un munt de remats i contrarematats envoltats en plàstics.

Obscuritat que es trenca pel carrer Roger de Flor quan a l'alçada del teatre del Cercle divises una llum que t'atrau cap a una xicoteta i restaurada plaça on un grup de joves polítics descansen a la porta de la seu del somriure acompanyats hui per un vell malvestit vigilant de cadafals i dos patrons vestits de trage que, mentres fumen, no deixen d'observar amb satisfacció no dissimulada el treball d'uns artistes assalariats als que tractaran com a Deus fins que el resultat d'un concurs canvie tan excelsos i extraordinaris honors pel d'un full de comiat lliure de liquidació.

València és una ciutat de contrastos, de clars i de llums i l'itinerari que hem emprés ho demostra. Com sinó, es pot explicar que una modesta plaça com és la del Pilar irradie energia festiva gràcies al color festiu amb els que els focus pinten la nit i la gran plaça de la ciutat, ara anomenada de l'Ajuntament, mantinga en dol nit darrere de nit el monument municipal? Este fet, denunciabla es mire per on es mire, provoca fotografies boiroses i fa malbé la tranquil·la visita que en eixe moment, i sols en eixe instant, pots fer a la postal de les Falles d'aquell any.

A l'altra banda de la Gran Via, alguns, per contra, cauen en el pecat contrari. Obsesionats per l'ostentació condemnen a l'actor més important de la nostra festa a un paper secundari darrere d'uns impersonals i calorosos arcs de llum.

Cegat encara per les artificials i italianes llums de la nit, traveses per un túnel subterrani la Gran Via i l'Estació del Nord per aplegar a la meta del nostre camí. Envoltada per comerços xinesos es troba el cadafal que gràcies a un artista de Picassent va destacar pel seu virtuosisme fa uns anys.

Satisfet, recolzes les mans sobre una tanca groga i et recrees davant la falla. La llum potent i especial dels focus i la festiva i roja dels arcs publicitaris no fan més que ajudar a crear un ambient d'una altra època, per uns moments tornes a la teua infantesa.

Al cel ha eixit mitja taronja, agafes una canyeta i a xuclar-la.

Góndola / Taller faller

Són les cinc de la vesprada per un carrer estret
damunt d'una góndola canten xiquets.

Són les cinc de la vesprada, hui és dia feiner
anem de viatge al taller faller.

A la plaça els homes han plenat
sacs de pols estel·lar.

Són les sis de la vesprada i dins d'un moment
uns quants ninots ompliran nostre carrer.

Són les set de la vesprada, dia quinze de març,
per fi vivim el que hem desitjat.

A la plaça ja no deixen entrar
cotxes, sols vianants

Alegria, els xiquets es farten de riure,
d'un ninot nuet semblant al president.

L'artista se'l mirava somrient.

Alegria, pugem falla amb sincronia
i dos ninots junts cauen i es fan un forat,

s'enutja l'artista... alegria.
Són les huit de la vesprada i a l'horitzó
es descobreix la nova llar dels ninots.
Dalt d'una grua un remat rogenic i calent,
em converteix de gallina la pell.
L'artista, és ben evident,
viu la jugada amb estrés.
Alegria, a la plaça naix un somriure,
el vespre s'acaba, les llums la il·luminen,
la falla ja està plantada.
Alegria, posem gespa amb energia,
mentre l'artista apanya els ninots trencats,
la falla envernissa... alegria.
Alegria, esta nit sopem al carrer,
a peu de falla, mengem papes, botifarres,
blanquets, xoriç i cacauets.

Forats de les orelles / Auriculars

El moment més emocionant de la setmana fallera es vivia al capvespre del setze de març.
La cercavila, on les falleres majors i la padrina penjaven els corbatins respectius a l'estendard,
desembocava en el Passeig.

Sota uns pelats plataners, inquiet i nerviós, et reunies amb la resta de fallers i falleres del poble.
Alguns no li donaven cap importància a l'esdeveniment i entraven als bars a continuar la ingerida
d'alcohol que havien començat a les sis, al casal; uns altres recuperaven forces berenant pastissos
de tomaca que les dependents dels forns de la zona oferien a quasi vint duros la peça, i uns pocs
ni beviem, ni menjàvem. Ja teníem prou amb l'escalfament de cap que ens produïa aquell instant.

Un cop aplegaven les autoritats, el secretari de la Junta Local Fallera començava la lectura dels
premis... Primer, el del concurs de presentació; després, els dels cadafals infantils; i, per últim, els de
les falles grans. Llegia de l'últim premi al primer amb una parsimònia i unes aturades a propòsit,
pensades per tal que més d'un patira un atac al cor.

Huité premi... per a la falla... Cánovas del Castillo. Sonaven els bombos de huit bandes de música, set per a celebrar que la comissió que els pagava no havia quedat l'última i una huitena perquè allò important és passar-ho bé.

Seté premi... per a la falla... Jardí de l'Alegria. S'escoltava el soroll de les porrades a huit bombos, sis es congratulaven per tenir un guardó millor i dos perquè els premis són el que menys importa. [...]

Segon premi... per... a... la falla... de... la plaça... Les Dies. Els bombos i platerets de la xaranga de la Plaça Major anaven a destall, a la vegada que els instruments de vent i les goles eufòriques dels fallers interpretaven la tonada de "Campeones, campeones, oé, oé, oé". Tot este rebombori junt als xiulets envejosos amb què la resta de falles felicitaven per la gesta a la Plaça Major, impedié escoltar com el secretari llegia: "I primer premi per a la falla de la Plaça Major".

Ja hauran passat més de vint anys. Ara la comissió de Cánovas del Castillo ha canviat de parer i ja no pensa que el més important és participar, perquè ja no queda l'última, i s'ha acostumat a rebre els xiulets envejosos que la identifiquen com la del primer premi.

Per la dimensió de la festa fallera a València, este espectacle es fa ací impensable. A les Falles de la ciutat, simplement hi ha un anunci fred i gelat de la relació dels premis que alguns seguim alcapvespre del setze de març mentres acaben els jocs preparats per als infants. Amb els auriculars de l'iphoneinserits a les orelles, intentes seguir la ràpida lectura, sense parsimònies ni aturades, que el president de la Junta Central Fallera realitza de les llistes que els diferents jurats, sense ordre ni horari establert, van lliurant-li.

Seguir la lectura esmentada no és una tasca fàcil; el president va massa a pressa i una mínima desorientació produïda per qualsevol que et salude, et pot fer perdre el fil i fer que no t'assabentes d'allò que et mors de ganes per saber. De sobte, et sembla escoltar que va a iniciar la lectura dels premis de Falles Experimentals. "Hem guanyat! Em sembla haver entés que el primer premi és per a la falla censada amb el número 62!". Comuniques la bona nova, la gent somriu, es feliciten uns a altres i es continua preparant el berenar-sopar dels infants. No hi ha xaranges, no hi ha colps de bombo, no sents veus eufòriques entonant "Campeones, campeones, oé, oé, oé"; no hi ha xiulets; no hi ha una cercavila triomfal que et porte a rendir honors al monument guardonat. Això sí, com va succeir ja fa més de vint anys, has guanyat.

Instrument / Envelat

Dormies asseguda a una cadira de plàstic blanc situada prop de la barra de l'envelat quan ha sonat una nota desafinada que sortia d'una tuba que desdejunava un got de cervesa. Has obert un ull mandrós i callat, has tornat al teu somni privat.

Els instruments continuaven xarrant, recordant la nit que ballaven amb barrets mexicans, la cara quan, adormida, observaves el músic i senties els disbarats, enrogí de felicitat, d'una ingènua felicitat.

De moment de cercavila encara no eixim. Els instruments no estan afinats o als músics un mapa els cal? Estem a gust, preferim riure les gràcies, no calen mapes, ni complir el programa d'actes que ha planificat un sabut faller que en eixos moments juga al truc.

El músic sent que et despertes i et ve a buscar. Nena vols un café? O millor un croissant? El diari porta moltes notícies de Falles i una nova victòria del Llevant. Que hi ha més estimulants? De mica en mica, ja vas despertant-te. Fora hi ha falleres fumant, fallers que s'han proposat que els cotxes no passen i veïnes que, des dalt del balcó, tafanegen la comissió. Eixim ja amb la música a replegar el premi i jo, que mai he estat home de ball, done bots i brame sense parar. De primer buscaré a algú que em col·loque bé el mocador estampat amb flors de color cru. L'expert faller del bigot m'ajudarà a fer el nus. Després, de segon, buscarem la plaça del Tossal, Borseria, la part de darrere del Mercat Central i Baró de Carcer. A continuació, de tercer, ens aturarem a un carrer on el savi Liern em digué un dia dèsset que corria molt d'aire. I per fi, com si fos les postres, de quart, aplegarem a una plaça engalanada per una falla corrent o un home vestit de negre que parla per un teèfon blanc engroguit de principis dels huitanta ens permetrà el pas cap a un tros de tela amb un número u daurat.

Després, al café, ens creuarem, davant un bar de menús, amb el totpoderós president d'una falla guanyadora d'especial que, després de traure pit i mostrar la insígnia, ordenarà als seus que ens facen homenatge amb un passadís reverent. Segura felicitat! Açò també és estimulants, com els diaris quan estan farcits de notícies de Falles i de victòries del Llevant!

No prendrem copa però passarem, per una plaça que moltes esperen durant tot l'any, engalanades, visitar eixa vesprada però que, com si fos l'aliment afrodisíac que guarden menjar-se per al final, ara

no li fan massa cas. Anem al Mercat a lluir l'estendard, el palet, a cantar i ballar. Ningú para atenció a les pomes, ni als llobarros sinó al formatge i als refrescos que damunt d'una taula, amb paper roig, estan disposats. Continuem alegrant la vida al vianant, amb una entranyable visita a una residència on fem que els majors la dieta es puguin saltar. I per fi, el plat fort ha arribat i les estrelles Michelin al monument col·loquem.

Bufat / Punxa discos

La nit no era fresqueta, polar blau mecànic i uns texans. Apurava aquella burilla, orgullós i viril, amb la mirada fixada als jocs de mans d'un modern punxadiscos. Greixosos els cabells, esportives de marca estranya, bevia a morro un barrejat de licor d'oferta d'hipermercat preparat a una ampolla de Fanta. T'assegure que res més li importava, ni la quasi segura i merescuda ressaca que li esperava.

Al mig de tothom, sobreixia una xica morena, ingènua i feliç que era la viva imatge d'Amelie. Envoltada per una colla de voltors que, entusiasmats, pretenien emular el Rodolfo Valentino d'aquell instant. Buscant per les butxaques consumicions, movent-nos al ritme d'un genial punxadiscos i unes divertides cançons, aplegarem a eixe punt d'inflexió en què no saps si portes més d'una o més de dos...

Les nits falleres dels anys noranta ja no viuen ací, lentament s'emportaren moments que no tornarem mai més a gaudir. Ara, tot és més fred, més cru i més gris. Quan la nostàlgia comença a ferir el teu cor, la ronca i vasta veu d'un conegut faller se sent amb contundència: "¿Quieres un golpeao? ". I tu, sense gosar de dir-li que no, te'l prens, molt valent, d'un sol glop tan sols.

Però, esta nit, en un parell de dies, també formarà part dels records del passat, al d'eixes Falles que ja no tornaran. Les flames acabaran per espatllar eixes xicotetes coses que tant esperaven i desitjaven trobar. Intentarem, sense èxit, congelar eixos moments en observar, obsessionat, qualsevol detall del present monument, perquè a eixe no-esperat tren amb un rumb fix i una sola direcció, ja no li resten moltes aturades, ni gaire estacions. Mentre reculls les barres, els resignats Steve Urkel d'aquell instant, li diuen a la morena que una altra vegada serà; el punxadiscos, triomfant, envoltat dels fans de sempre, a dormir se'n vol anar com ja fa una estona es troba un bufat estirat allí, tacat de bossades pròpies i, presumiblement, humit.

Laca – Monyo

El primer cop que sentí parlar de la memòria involuntària fou en una classe de novel·la del segle XX que impartia Jaume Pérez Montaner a les aules del soterrani de l'aulari III de la facultat de filologia. L'il·lustre catedràtic i poeta valencià explicava les tècniques de la novel·la psicològica i, d'entre d'altres, destacà la de la memòria involuntària a partir del famós fragment d' " El temps recobrat" de Marcel Proust. Aquell en el que el protagonista reviu literalment un episodi de la infantesa, mentres menja una magdalena mullada al te.

Dies més tard, en una perruqueria, em vaig adonar que l'olor a la laca em transportava a l'acte faller de l'ofrena. Concretament, als migdies del 18 de març, quan a l'envelat del carrer Martí Talens, mentres els homes preparaven el putxero, els monyos d'unes xiques i dones amb un posat seriós entraven en contacte amb la laca per tal d'acabar de perfilar el pentinat oficial de valenciana.

Adore les falles però no m'entusiasma molt l'ofrena. Ara bé, l'argument que expose per a mostrar la discòrdia amb este acte faller, dista bastant del típic raonament de la no religiositat de les Falles que esgrimixen els contraris a l'ofrena. Al meu parer, ja fa anys que l'ofrena, per desgràcia, ha perdut el tarannà religiós, i s'ha convertit en el dia de l'orgull faller.

L'al·legat que faré valdre és ben senzill; l'ofrena és un estat d'ordre que aniquila durant més o menys un dia el temps de joia d'una celebració, ja de per si curta, com són les Falles.

L'ofrena inserix a les Falles una forta dosi de sensacions semblants a les d'un estressant dia feiner. Així, s'explica la forta baixada d'adrenalina que patixen els fallers, no ja el matí del jorn de l'ofrena sinó, fins i tot, la nit anterior. Atac de responsabilitat similar al que hom sofrix quan comprova a les set de la vesprada d'un diumenge que demà és dilluns i ha d'alçar-se prompte per anar al treball. El faller ja no pensa en gaudir de la revetlla, ni s'atreuix a gastar energia visitant cadafals, el faller ja està capficat en l'ofrena.

Encara que engalanats amb flors, els minuts previs a la concentració de l'ofrena són calcats als que suportem tots els dies per a eixir de casa i agafar el mitjà de transport amb el que aplegarem a la feina. Preses, nervis... Impressions pròpies d'un dia feiner però alienes a la festa. I tot per a perdre temps, com cada dia, en un embús. Una retenció, això sí, diferent ja que no ens entretenim a la V-30

llegint les perles literàries escrites a les parets del nou cabdal de riu Túria sinó observant els estàtics models d'indumentària valenciana a la passarel·la de la moda fallera de Guillem de Castro.

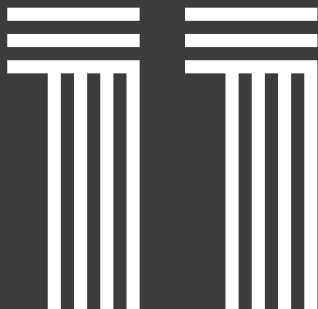
I després, quan desfiles a l'ofrena, observes que un senyor vestit de negre i armat amb una llibreta t'observa seriós. Llavors et ve al cap la imatge d'eixe encarregat de planta que et vigila per tal que complisques amb l'infernai ritme que un empresari ha triat com a filosofia d'empresa.

Quan l'ofrena acaba, el faller explota d'alegria. Els que ploraven eixuguen les llàgrimes, ballen i canten. Els critics amb les Falles ho troben incoherent i empren esta anècdota per malparlar de la nostra festa. No tenen raó, no ho comprenen. Esta eufòria és normal, no és més que l'expressió de joia que experimentem quan aplega un divendres. Per fi és divendres! Un cop acabada l'ofrena la setmana fallera està tocada de mort. Potser, per això no m'agrada l'ofrena.

Falla/ Flama

...Xiqueta meua
que del carrer eres l'ama
per culpa teua
tinc el cor encés en flama.
No te separe
del caliu del meu voler,
reineta fallera,
que si me deixes
un ninot tindrè que ser,
¿Hi ha una estoreta velleta
per a la falla de Sant Josep?,
per a la falla del teu carrer.

HISTÒRIES DEL FUTUR.
LATITUD 39.474 N
LONGITUD 0.36123 E.
SEGONA PART.

MANOLO SANCHIS
COORDINADOR DE LA REVISTA CENDRA

 I so del telèfon em va traure de l'apatia en què portava submergit des de feia més de deu anys. Vaig eixir del llit. Junt a mi, hi havia un cos, que no sé si era el record d'una nit o formava part de la meua vida. Em vaig vestir sense fer soroll, ja que no volia donar explicacions.

El camí cap a la Facultat era llarg. No vaig tardar a acomodar-me en aquell tren, en el qual només la pluja i els meus records em van acompanyar fins a la destinació.

Feia temps que no em donaven programes d'investigació; a poc a poc, m'havien anat retirant a un segon terme, ja que el meu caràcter era difícil i no encaixava en cap grup de treball.

Aquella crida em va sonar més a retir anticipat que a un nou projecte que poguera allargar la meua vida com a investigador.

Amb facilitat, vaig arribar al meu departament; coneixia el camí de sobra. Les cares eren noves. L'única cosa que m'acostava als meus records eren les peces que penjaven de les parets, perquè jo havia participat en la seua recuperació.

—Passa, Sam.

La veu va vindre del despatx principal. La curiositat va poder amb la meua timidesa. Vaig caminar cap aquella porta, per a vore de qui era aquella veu femenina. Allí estava Llorena; després de deu anys de viatges, havia triomfat.

—Hola, Sam.

El temps, la sort i els amics l'havien col·locada on es mereixia. Cap del departament d'Antropologia Cultural Alienígena, o almenys això posava en la seua porta.

—Seu, Sam. Com t'ha anat?

Sabia de sobra com m'anava; ja que, des de la meua última expedició al planeta de la sèrie hidro, se m'havia anat apartat de la investigació activa, dedicant-me a realitzar exposicions menors i a escriure articles sense massa pretensions en revistes tècniques.

—Saps per què t'he cridat, Sam?

No em va donar temps a respondre.

—Vull reactivar l'expedició M-19 Falles. La teua última eixida a l'espai exterior, i vull que m'acompanyes.

En eixe moment em van vindre a la memòria aquells mesos en aquella ciutat submergida, davall d'aquell interminable oceà que cobria el planeta, a anys llum de casa.

—Hem de tornar -va dir Llorena-. Vull acabar el que començarem fa deu anys. M'has d'acompanyar, i no accepte un no com a resposta.

L'oferta era l'única que m'havia fet el meu departament d'investigació d'origen, en anys, i, com sempre, necessitava canviar d'aires.

La BASE E- 3

Després d'uns quants mesos en hibernació, vaig arribar a la meua destinació a la base E-3, situada en el planeta cobert d'aigua de nom impronunciable.

Després d'unes quantes setmanes d'adaptació, em vaig anar acostumant a la vida de la base, situada en un dels massissos muntanyosos més alts de l'hemisferi nord, hui convertit en un illot més dins d'un arxipèleg.

La base s'havia transformat; ja que havia anat abandonant, des de feia anys, les seues funcions d'investigació, i s'havia convertit en una espècie de mercat a què acudien els antiquaris de distints planetes en naus de transport, les quals, fent un goteig interminable, anaven transportant tot allò que s'havia descobert als distints mercats, o a qualsevol museu de la galàxia que pagara prou.

Des de la finestra de la meua habitació, es veia com aquelles naus de càrrega anaven buidant l'una darrere de l'altra de contingut al planeta, amb tota la informació trobada.

Com la base E-3 hi havia cinc estacions més distribuïdes per tot el planeta, dedicades al mateix. Les meues notícies eren que el treball s'estava acabant en moltes zones, després de quinze anys d'una investigació exhaustiva. Literalment, tota la història del planeta estava en venda, o ja s'havia venut al millor postor.

A poc a poc, van anar arribant a la base els meus companys d'expedició, des de les seues destinacions.

—Bona vesprada -va dir Llorena, mentres mirava a un costat i a un altre de la sala-, crec que ja estem tots. Excepte Sam i jo, tots vostés són nous en esta zona de la galàxia. Espere que s'adapten amb facilitat a les característiques de la base, i que a poc a poc ens anem coneixent.

—Com tots ja sabran, estem a un planeta cobert en un 80 % per aigua, amb una atmosfera composta principalment per nitrogen i oxigen, el qual gira al voltant d'una estrella de tipus G i de lluminositat V, dins d'un sistema solar format per 8 planetes. El planeta en qüestió, en els seus orígens, va ser la llar de milions d'espècies, de les quals hui només en queden les marines, ja que, farà uns set-cents anys, va ser alterat el medi ambient per una de les espècies dominants. No queda, en estos moments, cap dels seus habitants originaris.

—Sam i jo vam estar ací fa onze anys; com vostés ja coneixeran, en l'expedició denominada M-19 Falles. Tots saben el gran descobriment que vam fer en l'interior d'un edifici classificat com a singular de tipus TRES, a la zona classificada com M-19 situada en la part superior d'una cavitat en la qual descobríem la peça coneguda com "vestit reflector", que, com tots sabeu -va concretar Llorena-, és una de les millors peces exposades al MICAE¹.

—Allò que no investigàrem llavors, per falta de dotació econòmica, van ser les formes humanoides voltades de flames que estaven plasmades en el panell N-03, i que poden vore en els seus ordinadors. Desconeixem, en estos moments, el motiu de la incineració que s'observa en el dit panell. Nosaltres hem vingut fins ací per a intentar descobrir la causa.

1. MICAE: Museu Intergalàctic de Cultures Alienígenes Extintes.

3-2-1-0

El vehicle va eixir en direcció sud, camí de la nostra base submergida. En poc de temps, aconseguírem les coordenades en aquella interminable i monòtona massa d'aigua, per a iniciar la nostra immersió.

El pilot, coneixia el seu treball i l'impacte de la nau va ser inapreciable. Als pocs minuts d'estar davall l'aigua, vam vore la ciutat; ja que, gràcies a la mutació del *noctuline*², la visibilitat era cada vegada millor, i ens permetia vore amb claredat inclús el llit del riu que rodejava la part més antiga de l'urbs.

El llit estava cobert, a diferència de la nostra anterior expedició, per milions d'algues posidònies³, les quals s'havien apoderat de l'antic jardí i de gran part de les ruïnes de la ciutat.

Llorena va dir, dirigint-se al pilot: —Abans d'arribar a la base, fes un passeig sobre la ciutat, per la zona central.

Molt poc quedava. Tot o quasi tot s'havia afonat després de més de cinc-cents anys submergit a milers de metres de profunditat.

Llorena va afegir: —Davall de nosaltres, podeu vore el que va ser una de les torres principals de la ciutat. La seua forma és octogonal. Abans de col·lapsar assolía els seixanta metres d'altura. Com a curiositat, entre les seues ruïnes van aparèixer diverses restes de metall en forma de campana.

La nau es va dirigir cap al sud, en direcció cap al que va ser la plaça principal, semblant en la seua forma a un cor. És el punt central de la ciutat antiga. Compta amb vint-i-nou edificis, hui tots en ruïnes, els quals li donen la forma. Entre ells, hi ha diverses construccions amb característiques especials, entre les quals destaca l'Edifici Singular U-A, on estava l'Ajuntament, i un palau o casa senyorial denominat Edifici Singular U-B.

2. *Noctuline*: És el nom que es dona a un organisme del plàncton responsable del fenomen de les "Aigües roges", que provoquen una fosforescència blavosa visible en els fons marins.

3. Són plantes marines esteses pel mar Mediterrani i a la costa sud d'Austràlia. Les quals formen el que es coneix com "pastos marins".

Llorena va ordenar, dirigint-se al pilot: —Descendix sobre eixa llosa rectangular del centre de la plaça entre ambdós edificis singulars.

En breus segons, en dissipar-se les turbulències després del nostre aterratge, enfront de nosaltres, de forma desafiadora, va aparéixer l'única cosa identificable del lloc: un gran balcó de pedra, elevat sobre quatre columnes a uns sis metres d'altura, que presidia en soledat l'antiga plaça.

EL BALCÓ

Llorena em va preguntar: —No et recordes, Sam, del grup de panells que ens trobarem a la zona del descobriment?

—Mira en els arxius tot el referent al grup N. -Va fer insistència Llorena.

Alguns companys es van acostar a vore aquella documentació en les pantalles. En pocs segons, va aparéixer el balcó en el panell N-02, i, en ell, un grup d'humanoides, i, entre ells, diverses femelles amb distints trages reflectors i amb tocats singulars als caps, les qui ploraven de forma desconsolada.

Un dels novells va exclamar: —El balcó és una pira funerària.

—No pot ser -va dir Peter-. Segons els nostres estudis, a tota la zona hi havia una tradició ancestral del foc; però, en cap excavació inferior als 1500 anys, hi ha constància clara de sacrificis humans.

—Calma -vaig dir jo-, eixe grup de femelles del panell està mirant quelcom que és el que provoca la seua desesperació.

—No fem conjectures, som científics. Cal repassar els panells i estudiar-los amb tranquil·litat -va argumentar Llorena-.

La nau va ascendir sobre la vertical, i va deixar davall de nosaltres aquell solitari balcó que presidia la plaça hui plena de peixos, corals i algues. La nostra direcció era cap a la base en què havíem estat feia més de deu anys, pròxima a l'edifici singular de tipus TRES, on havíem trobat el trage. En

pocs minuts, la nau va passar sobre el que quedava de l'edifici blanc on havíem realitzat el nostre descobriment. Lentament, iniciàrem el nostre descens sobre la base situada entre els esquelets dels dos grans arbres que ens havien acompanyat feia més de deu anys.

MÒDUL D'INVESTIGACIÓ

Després d'anys d'inactivitat, tot va funcionar a la perfecció; en poques hores, estàvem instal·lats.

Llorena no va tardar a posar-nos en marxa: —En cinc minuts, tots a la sala de reunions -va dir per megafonia-.

Ambdós ens assentàrem presidint la reunió.

Llorena ens va explicar a tots: —Després de la relació entre el panell N-02 i el balcó, la qual observarem fa uns dies en la plaça principal, el sentit de la nostra expedició ha canviat, ja que més que intentar descobrir algun aspecte material, hem d'investigar el motiu del plor de les femelles.

El panell N-02 apareixia en la pantalla després de nosaltres.

John, un dels nous, va dir: —Hem de dir, en este punt, quina funció complixen les llàgrimes dins de l'espècie en estudi, ja que, com tots sabeu, hi ha diverses teories sobre este fenomen, sent la més comuna que són produïdes pel dolor, per l'alegria, o inclús, simplement, pel desig de cridar l'atenció. Cal destacar que no tots els del balcó ploren. Hi ha sentiments enfrontats. Pareix que el fenomen que ens mostra el panell N-2 recau només sobre les femelles de l'espècie, que porten el trage reflector.

Llorena va afegir: —Cal analitzar més panells per a veure què podem descobrir. Sam, inicia la projecció!

Sam: —Com podeu veure, en el panell N-04, ens trobem amb el que aparentment és el motiu del que ocorre en el panell N-02. En el N-04, veiem diversos humanoides de formes grotesques voltats de flames.

Llorena: —Miren -va dir assenyalant el panell-, curiosament, al voltant del que pareix l'element principal, està ple d'humanoides que el rodegen mentre és consumit per les flames.

Llorena: —Amplia la zona de la gent que rodeja la foguera, Sam! Els humanoides no estan tristos, ni estan plorant, i inclús se'ls observa amb alegria.

John: —No podem oblidar que les fogueres són un mitjà d'execució vinculat, en gran part dels casos, a motius religiosos, tant aquí com a casa.

—Crec -va dir Sam-, que ho estem enfocant malament des del principi. El foc és el motiu, i és l'element principal, i cal deixar de banda el balcó i centrar-nos en el que es veu en els panells N-04 i N-05, deixant de banda el N-02. Perquè el que es veu en el panell N-05 -va comentar assenyalant la pantalla- és el mateix element que es veu en N-04 però sense cremar. La pregunta que cal fer-se és per què es convertixen en una foguera les figures grotesques del panell N-05. És un ritu: En tots els planetes coneguts, hi ha el culte al foc, inclús -va puntualitzar Sam-, dins del nostre hi ha la idea del foc com a element purificador. Per què aquí no pot ser el mateix?

—Purificador de què? -va dir Llorena.

John: —De qualsevol cosa: de la forma de viure, d'amar, de treballar, de tot. Per què no?

Llorena: —I el que passa en el panell N-02?

Sam: —Una bogeria, un fet sense sentit, o, potser, només és per a cridar l'atenció.

CONTINUARÀ

SF.
(SENTIMENT FALLER)
(UN RELAT DE
CIÈNCIA-FICCIO)

JOSEP ENRIC GONGA
POETA I ESCRIPTOR

rist, pensatiu, amb la ment en blanc, en un estat d'ànim baixíssim, Jaume 22P ix de casa. La roba de materials intel·ligents que vesteix, el casc amb visor, les botes isotèrmiques i els guants tàctils que du posats, fan que es moga lentament, com si s'hagués de pensar tots els moviments que ha d'executar, abans de fer-los. Pren l'ascensor ultraràpid i baixa des de la planta trenta-set de l'edifici on viu. Passa pel detector d'irregularitats civicosanitàries, un arc metàl·lic que tenen instal·lats tots els edificis de la ciutat, que l'informa de l'estat de benestar físic i emocional que té en aquell moment. Llegeix en el visor, un 3D NewApple que va comprar després de quatre hores de cua en la store de la marca, les dades que els sensors biomètrics i mèdics de la roba li envien. La identificació i l'autorització per poder eixir al carrer i l'estat físic: ritme cardíac, resultats de l'anàlítica diària de sang i orina, alteracions en la pell... Complert el tràmit i amb el permís corresponent, pot eixir del seu domicili.

El GPS que du al calçat l'informa de l'estat de la ruta que ha triat seguir aquell dia. El sensor mediambiental del casc, del nivell de contaminació de les zones per les quals ha de passar, de l'acumulació de diòxid de carboni, de la concentració de bacteris i microorganismes nocius i de les àrees amb radiacions perilloses. A Jaume 22P, el que més li agrada és caminar. Cada dia, diga el que diga l'informe sobre la pol·lució atmosfèrica, ix de casa i es mou per la ciutat; no va mai a cap lloc en particular, simplement es deixa dur on el porten les cames. Hui no, se celebren els rituals del foc, un festival igni conegut des de sempre com la festa de les Falles i s'ha marcat un itinerari precís per tal de gaudir-lo. És el mes de la Porta de la Primavera de l'any de les Gelatines Vitaminades Roig, al quart segle del tercer mil·lenni. Visitarà els diversos monuments virtuals que han plantat les comissions festeres de la ciutat, assistirà a la disparà de la *masclètà* utòpica, a l'ofrena floral imaginària, dissenyada per la Graphics Corporation del Silicon Valley, i acabarà el dia sopant en els locals de l'agrupació fallera a la qual pertany.

La ciutat és grisa, predomina aquest color per sobre de qualsevol altre. L'aire, una boirina persistent que mai no escampa. Si no anés equipat amb un filtre d'última generació, Jaume 22P sentiria una lleugera pudor de cremat, una sentor a quitrà, com el tuf d'una foguera acabada d'apagar. Els carrers són un laberint de passos inacabables on Jaume 22P sempre té la sensació d'estar perdut. I no tan sols perdut dins la ciutat, sinó també a dintre seu. Cada vegada que ix a l'exterior, s'abandona, es limita a ser uns ulls que miren, evita pensar, cosa que li provoca, alhora, una agradable sensació de pau i un confortable buit interior en aconseguir arribar a sentir que no és enlloc. Abans de l'escalfament global i els anys de les catàstrofes radioactives, diuen que tot era

diferent. Que l'atmosfera era neta i clara, la ciutat plena d'arbres i plantes, els edificis es diferenciaven en formes i pintures i els ciutadans vestien robes variades de colors dispars. Ara, tot açò sols és possible gràcies a la realitat virtual. És el motiu pel qual el Ministeri de Salut Mental obliga tots els ciutadans a dur un visor 3D quan ixen als carrers de la ciutat, perquè tinguen la sensació de viure en un món que ja no existeix. Perquè vegem la ciutat tal com voldrien que fos, com la veu ara Jaume 22P.

Abans d'engegar el visor, a través del cristall obscur, pot veure que tots els ciutadans porten els vestits reglamentaris que manen les ordenances. Les disposicions sobre sanitat preventiva i asèpsia són d'obligat compliment, qualsevol infracció és castigada d'una manera duríssima per part de les autoritats. A Jaume 22P, els seus conciutadans li recorden els soldats clons de Star Wars, una vella saga de pel·lícules de ciència-ficció. Tot, però, canvia en fer anar el visor. Les places i avingudes de la ciutat s'omplen de jardins plens de vegetació. Hi ha ornaments a tot arreu per motiu de la festa fallera. Llums, banderoles, enramats. La gent vesteix ara de manera diferent. Duen robes estranyes, diuen que antigues, de temps remotíssims. Ells porten pantalons curts, estrets, o saragüells de camals volanders; hi ha qui du àmplies bruses i qui s'equipa amb jupetins multicolors; tots, faixes ajustades; alguns es cobreixen el cap amb barrets d'ala ampla i mocadors. Elles s'equipen amb sinagües blanques i brians de color; faldes de seda decorades amb flors i garlandes; cossets i gipons ajustats; davantals de blonda i mantellines d'encaix; i uns estranys monyos rematats amb una pinta al cap. Jaume 22P ha triat per a l'ocasió el que li han dit que era un vestit torrentí de vellut verd. Però tot és fals, virtual, una il·lusió creada per programadors d'indumentària fictícia. Pura simulació, pura aparença, una mentida pietosa que ajuda, però, a pair l'obscura quotidianitat que els ha tocat viure.

Continua l'itinerari que s'ha marcat per tal de visitar els monuments que han plantat en algunes avingudes i places de la ciutat. Els artistes programadors fallers s'han lluit enguany, pensa. Les falles virtuals són espectaculars. A través del visor pot gaudir d'unes construccions atrevides, encaixades entre els edificis, d'una arquitectura gràfica en 3D que pot acabar per confondre's amb la realitat. A Jaume 22P li agrada fer un joc innocent quan es posa davant d'un nou monument. Desconnecta el visor per veure el carrer buit, boirós; els edificis grisencs, impersonals. Després l'engega de nou per tornar a contemplar allò que en realitat no existeix, la falla virtual. Aquest exercici li fa pensar en com s'ho farien els antics artistes artesans fallers. Com plantarien els monstruosos monuments dels quals parlen les antigues cròniques? Com serien les torres i els cavallets de fusta que formaven l'esquelet d'aquelles construccions? Quin l'aspecte d'aquelles figures i ninots de cartó, de resina, de fibra de vidre, de poliestiré, que les poblaven?

A migdia, fa una parada per connectar-se, a través del visor amb la *mascletà* utòpica, una reproducció virtual d'un seguit d'explosions i trons que intenta reproduir un popular acte, fonamental en les velles festes. Després visita uns quants monuments més i va a veure passar la comitiva de l'ofrena. Apagant i fent anar el visor, pot contemplar com una desfilada de soldats clon de Star Wars es converteix en una parada de ciutadans vestits amb indumentària antiga, passant carregats de ramells, cistells i centres atapeïts de flors, clavells de tota classe i color, cap a la plaça on els oferiran a una deessa del passat.

A la nit, cansat, s'apropa al casal de la comissió per assistir al sopar. Entra i observa com, a poc a poc, s'ompli de membres de fallers. Seu, com tots, en una de les llargues taules disposades en l'interior del local. Davant de cadascun dels assistents, espera una safata de plàstic amb diversos compartiments que conté tot un seguit d'aliments degudament esterilitzats. Líquids, gelatines i píndoles de colors cridaners, en els quals predominen els verds i els rojos.

A un senyal del delegat de sopars, tothom engega el visor. Les parets, de tonalitats blavenques, asèptiques, s'omplin de banderins, d'esbossos d'antics monuments fallers, de fotografies de la comissió desfilant davant d'una banda de música pels carrers de la ciutat. Coses del passat que ja no es feien, reproduïdes virtualment gràcies a la tecnologia 3D. Efectiu però fals, pensa Jaume 22P, i fred, molt fred. El que no canvia són les safates d'aliments que tenen al davant. Els líquids i les gelatines esterilitzades i vitaminades, les càpsules alimentàries amb sabors creats artificialment. Tot molt avorrit, monòton, pensa mentre s'engoleix una pastilla amb sabor a bonítol al forn, o això diuen, ell mai no ha tastat un bonítol al forn al natural, amb creïlles, pinyons, alls, sols succedanis en forma de píndola.

Fa una alenada mentre observa els seus veïns de taula. Una alarma en el visor, l'avisa que Lluís 3XX, el membre més veterà de la comissió, que seu tot just al seu davant, deixa caure una llàgrima per la galta, cosa que va contra les normes i reglamentacions sanitàries, i ell, com a delegat d'higiene de la comissió, té l'obligació de denunciar-ho. Deixar escapar fluids corporals en públic és una falta molt greu. No ho fa, sols l'avisa amb un gest dissimulat perquè se la torque. Lluís és tan vell que potser recorda temps passats, quan en els sopars de falla es consumien aliments frescos i naturals, i el més segur és que això l'hagués emocionat. I ell comença a estar fart de tantes normes i regles.

El sopar continua amb les mateixes avorrides activitats de sempre. Intercanviant missatges suposadament divertits a través del visor, consumint begudes energètiques, fent partides de truc virtuals a través de pantalles tàctils. Ja és a punt de tornar a casa, quan Ramon 23T, un altre faller antic, li fa un senyal perquè el segueixca. Ixen al carrer i munten en un vehicle de transport personal híbrid. En el seu interior seuen Lluís 3XX i una altra persona que no coneix. El carruatge es posa en marxa sense que ningú diga res. Roman tranquil, sense tindre en cap moment ni la més mínima sensació d'inquietud.

Viatgen a través de la ciutat fins als afores i més enllà, fins a deixar-la enrere. S'internen en la zona prohibida. Allà on no hi ha cap protecció contra les radiacions i les partícules contaminants. Viatgen fins a un edifici quasi en ruïnes lluny de la metròpoli. Segueix els seus acompanyants fins a una gran sala plena de cadires i taules de fusta. Una gentada seu en elles xerrant animosament. Quasi li agafa un defalliment en veure que ningú vesteix l'equipament esterilitzador reglamentari per a reunions nombroses. Tots porten roba antiga de fallers i falleres. Roba desgastada per l'ús. Vestits autèntics, reals.

Lluís 3XX i Ramon 23T el porten a una saleta annexa i el fan vestir amb les peces que treuen d'un vell bagul corcat. Camisa i saragüells blancs, espadenyes de veta i mocador al cap. En acabar, Lluís 3XX li diu: tu ets dels nostres, un faller clandestí. Després, li fa una forta abraçada, cosa que va contra les normes que prohibeixen el contacte humà. Des de les passes de virus i altres malalties de principis del tercer mil·lenni, el contacte humà sols està permès en l'àmbit privat, a casa i entre familiars. Sempre en un entorn asèptic, esterilitzat. Però a Jaume 22P li provoca un fort sentiment d'alegria, d'eufòria.

La resta de la nit Jaume la viu com qui es deixa anar en un somni plaent. Li serveixen i menja en plats de ceràmica, tota mena de queviures. Menjars naturals fets amb aliments frescos. Quasi embogeix de plaer en tastar carn, verdures i peix de debò. Descobreix el sabor especiat d'un fetge picat que anomenen figatell; gaudeix de la suavitat d'un bonítol al forn autèntic; de l'aromàtic arròs que emplena uns pebres farcits; de la fragància volàtil d'un bunyol. Frueix del gust de fruites d'un vi color púrpura; de la cremor d'un licor batejat amb el nom de cassalla.

Aquella bogeria de gustos no sols satisfà els sentits, també allibera la llengua. Jaume 22P se sorprén de la facilitat amb què manté animades converses amb un munt de desconeguts. Acaba jugant

una partida de truc amb cartes autèntiques, unes cartes ennegrides per l'ús. Una partida que perd i que li costa una passejada per davall d'una taula reptant per un pis ple de restes de menjar, corfes, papers, vidres i líquids. Una porqueria que segurament incompliria tots els articles del reglament d'higiene, desinfecció i asèpsia de les autoritats metropolitanes, però que a ell l'ompli de felicitat.

Com a remat cremen una falla. Un monument xicotet, de només tres ninots de cartó. Li calen foc amb l'ajuda d'una traca. La calor de les flames dansarines, l'encisa. L'olor de pólvora i la ingesta de cassalla, l'emborratxen. Acaba adormint-se assegut en un racó de l'esplanada on han cremat el monument.

Quan desperta l'endemà a casa seua, li sembla que tot ha estat un somni. Un bell somni, pensa. Havia viscut la fantasia d'haver assistit a un sopar faller com els de temps remots. Té la sensació que algú està percutint un martell dins del seu cervell. En mirar-se a l'espill, s'espanta. Té la cara demacrada, amb unes ulleres marcades sota els ulls. Es pren una càpsula contra el mal de cap i s'estira en la butaca contra l'estrès. En ficar-se la mà en la butxaca, palpa un objecte estrany. El treu. Se'l posa sobre la palma de la mà per examinar-lo amb atenció. Contempla la irregular i rugosa superfície del que la nit anterior li van dir que era un cacauet. El prem entre els dits polze i índex per partir-lo. Treu uns grans coberts d'una pell rogenca, se'ls posa a la boca i els fa esclatar entre les dents. Aleshores nota, de bell nou, el sabor a converses divertides, a partides inacabables de truc, a menjar i begudes naturals, a pólvora i foc. No ho pot evitar. Contra tota norma i ordenança sobre la higiene, deixa caure una llàgrima de felicitat que li regalima galta avall fins a la boca. I pensa que sí, que és un faller clandestí. Sí.

LA
CATORZE

CARLES GALIANA
ACTORIFALLER

i ha un fet que sembla que ocorre amb certesa en el món faller però que, hui i ací, desvetlaré, de manera rigorosa i científica, que és absolutament mentida.

Un fet que, presumptament, es produeix cada any. Un fet que no deixa d'emocionar-nos i il·lusionar-nos quan esdevé. Un fet que, encara que no té un origen clar i genera infinitat de debats, es dóna de forma anual sense que, fins ara, ningú s'haja atrevit a canviar.

És un fet, suposadament, plausible, demostrable, rigorós, absolut, certificat, demostrat, confirmat, verificat i contrastat: tots els anys, un jurat especialitzat i especialista, tria tretze senyoretes perquè formen part de la cort d'honor de la fallera major de València. D'eixes tretze senyoretes, després, se'n seleccionarà la que regnarà un any sencer: la fallera major de València.

Una dona que captivarà els nostres cors; que ens robarà l'alé; que ens arrancarà sospirs; que ens farà embogir amb absolutament tot el que faça. I no només a la ciutat de València, sinó també en part de l'estranger. Múrcia o Burgos, per exemple.

Pot ser que l'ull poc expert, o la ment gens preclara, hagen assimilat, i pense que, efectivament, en són dotze més una. Que, realment, el jurat tria tretze senyoretes per a viure un any d'emocions, il·lusions i sensacions.

Però..., això és absolutament mentida!! Són realment tretze? No, benvolguts lectors, realment el jurat no en tria tretze. El jurat, en realitat, en veritat t'ho dic... en tria catorze!!!! (I ací si algú tinguera dubtes, pose el meu temps a la seua disposició per a demostrar-li-ho amb fórmules matemàtiques si fóra necessari. O amb les actes signades pel notari que mai ningú mai ha vist, però que tinc en lloc segur.)

Catorze són en realitat les senyoretes triades indefectiblement cada any. Catorze i sempre catorze, invariablement. Qui no ha sentit parlar de la fallera catorze? Qui? Eh? Qui?

Cal tindre pocs galons fallers per a no saber que a València, al cap i casal, on tot se sap, el món faller és coneixedor que a la Fonteta es trien catorze xiques.

Cert és que eixa "fallera catorze" no pujarà a la balconada durant les *mascletaes*; no participarà dels abundants actes de la fallera major i la cort d'honor; no eixirà en les fotografies ni desfilarà en les múltiples passarel·les, de les infinites presentacions que es realitzen al llarg de l'any. Però, sense cap mena de dubte, eixa fallera catorze rondarà durant tot l'any en les ments dels *falleromajoristes* més avesats.

Jo, fins ara, he sigut molt escèptic amb este tipus d'afirmacions. Com a molts de vosaltres havia escoltat de passada alguna conversa furtiva: "Carinyet, quina pena, quasi ixes. M'han dit que eres la catorze." "Escolta, estigues molt orgullosa, que m'ha dit una del jurat que eres la catorze". O: "Saps que el meu cosí, que coneix una persona que sap amb certesa el que posava l'acta perquè la seua cunyada treballa amb la germana d'una de la junta, i així li ho ha dit, em jura i em perjura que has estat ací ací perquè eres la número catorze?"

Com un premi de consolació, que mai saps si és bo o no, de *falleres catorze*, n'he conegut jo moltes en la meua vida. Però mai havia tingut la certesa empírica, real, plausible o demostrable que així fóra. Fins que vaig entrar a formar part del govern municipal.

Recorde, com si fóra ahir, una reunió del govern, on l'alcalde es va alçar molt solemne i va dir: "Companys, companyes, hui heu conegut les tretze senyoretes que formaran part de les nostres vides el que queda d'any. Però he de confessar-vos que n'hi ha una més: existeix la fallera catorze. La fallera suplent, la que es va quedar a les portes, la que entrarà a formar part de la cort d'honor si alguna es retira i ella és..." I va dir el nom de la cosina de la cunyada de l'amic d'un xic de la meua falla.

El meu cap era a punt d'esclatar. Així que era cert el de la catorze? Era cert i tenia noms i cognoms. No donava crèdit. El meu món es trontollava. Totes les meues creences, com supose que ara li està passant a les vostres, es dinamitaven amb una sola frase.

"Existeix la catorze!!!!" –cridava el meu cervell.

Quanta gent no mataria per saber si açò era veritat? És com quan penses: "Realment existeixen els OVNIS en l'Àrea 54? Va arribar l'home a la lluna? Elvis continua viu?" I boom! Entres a formar part d'un govern i els secrets són revelats. Ací tens la resposta. Existeix la catorze!

Així que era cert. Quan l'amiga del meu cosí li va dir a la seua germana que la mare del xic del jurat li havia dit que la neboda del seu amant era la catorze... No mentia! No mentia en absolut!!!!

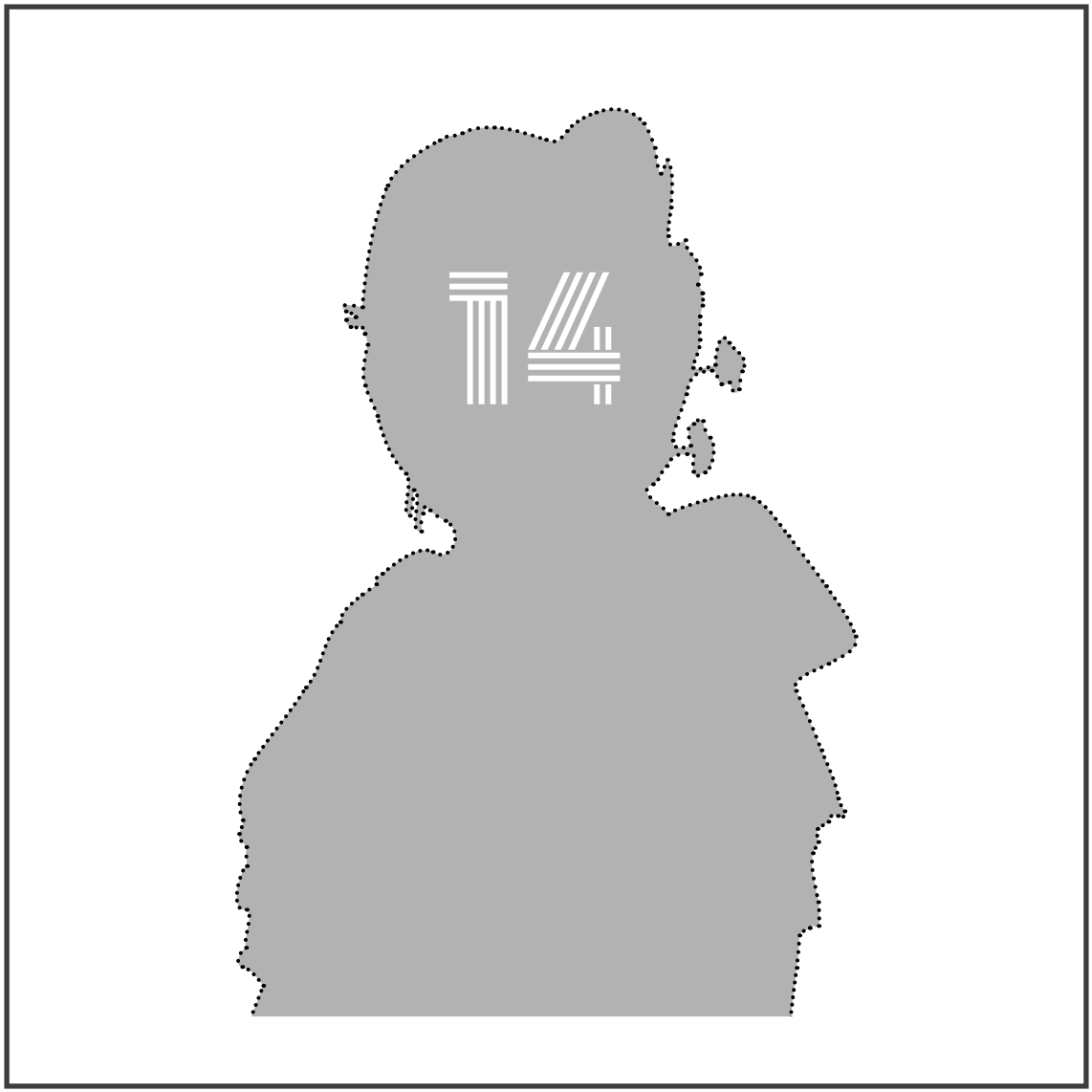
Quantes vegades no hauré mirat per damunt del muscle moltes d'aquelles que van afirmar sense cap mirament que eren la catorze? Déu! Em vaig sentir tan malament en eixe moment.

Com si d'una pel·lícula es tractara, tota la meua vida fallera va passar per la meua ment a doble velocitat. I en eixe visionat anava reconeixent totes aquelles que van afirmar ser la catorze. Tots aquells que van reconèixer saber qui era la catorze. Una vida plena de catorzes. Massa catorzes, en realitat, però catorzes al cap i a la fi.

Hui he decidit fer un pas avant i traure a la llum este secret a veus. Hui no puc continuar ocultant al poble este secret. Crec que no és just que els que fem bandera de la transparència mantinguem l'engany i no donem justes explicacions.

Per açò, que es faça ací la llum i n'assumiré totes les conseqüències: la fallera catorze existeix, i enguany és la cosina de l'amiga del germà del xic que treballa amb la sogra del president de la falla de la veïna del jurat. Açò és així!

Eppur si muove!!

EL MITE DELS ERUDITS, EL MITE DE LA CAVERNA

OLGA GARCIA I JOSE GISBERT

SECRETÀRIA DE MITJANS DE COMUNICACIÓ EN JCF
I COMMUNITY MANAGER DE LA FALLA EL PILAR DE
VALÈNCIA

MEMBRE DE LA DELEGACIÓ DE FALLA DE JUNTA
CENTRAL FALLERA

magina una espècie de cavernosa vivenda proveïda d'una llarga entrada, oberta a la llum, que s'estén a l'ample de tota la caverna, i uns homes que hi són des de xiquets nuguats per les cames i el coll...

Així comença el mite de la caverna, però és de sobra conegut que Plató escrivia pensant en Junta Central Fallera.

L'obscuritat era l'ofrena. Per què és l'ofrena? Eixa mitja maratón en la qual s'han donat casos de dones que roben xiquets per a eixir a la tele i fotre la fallera major.

L'obscuritat són les revetles. 400 revetles. Seríem una raça superior, però ens ha pegat per matar neurones al mig any. Mig any que dura sis setmanes.

L'obscuritat són les pintes. El seu resplendor ho encega tot, eclipsa tot l'important.

L'obscuritat és el Tenorio. Quan s'ha vist que a la nit de Tots Sants s'interprete el Tenorio? On volem arribar?

I les llums a Russafa? Són l'obscuritat també! Però què som, la Fira d'Abril? Fira la de Juliol!

I per últim. L'obscuritat més obscura que ni les llums de Russafa podrien il·luminar i així servirien per a alguna cosa... L'assemblea de presidents. Eixa bogeria de bojos que ni sí ni no ni tot el contrari, però jo vull votar, i que n'hi ha d'allò meu, i *chi lo che no vengo*. Xupito.

Però aparegueren donant explicacions de Falles aquells defensors experts en fotre. I ens portaren la llum. I un dia portant la llum pensaren, que són molt de pensar... UNESCO.

I ens portaren l'Indult de Foc. Que a la caverna s'indultava, però poc. I ens tragueren de la caverna a fer turisme. Turisme taronja, turisme del bo. Taronja, el nou negre, un bàsic. Si vols encertar, taronja. Taronja per a tots. Nosaltres taronja, nosaltres decidim, fins al taronja sempre, ja és taronja a El Corte Inglés... Pq si tu em dius taronja ho deixa tot. I ens ensenyaren que una falla és el que facen Anna i Giovanni. Siga el que siga el que facen. Perquè les Falles són Anna i Giovanni. Xupito.

Abans d'haver de donar explicacions per estes paraules, fins ací la nostra proposta per al Soler i Godes. I no ens volem acomiadar sense dir:

— *Mosatros*.

LLIBRET INFANTIL

PRÒLEG
"A LA FALLA"
CARLES CANO
POETA I ESCRIPTOR

No et pariren per al compliment i l'afalac;
en el teu esperit no cap l'adulació.

Nasqueres per avivar les consciències,
per a provocar la crítica i la reflexió,
per fer aparèixer el somriure
i despertar el pensament, la raó.

A voltes, amb un traç dur, mordaç,
amb el sarcasme més feridor.

Altres, amb la subtileza, l'encís,
la ironia, l'elegància i la finor.

Sempre amb l'enginy i la gràcia,
allò que s'adreça directe al cor.

Gràcia dels qui mantenen la flama
amb el major talent i la il·lusió.

I no obliden l'essència de la festa
posant en ella, en tu, tota la passió.

LA XICALLA

Paula Cuevas Vela	Manuel Gil Argente
Oriol Garcia Queral	Juan Cuevas Vela
Nahia Morte Ortiz	Francisco Molina Zamorano
Maria Morte Gaspar	Irene Molina Zamorano
Luz Morte Lluesma	Julia Morte Lluesma
Ana Gomis Gaspar	Aitana Morte Langaran
Maria Rodríguez Gómez	Baltasar Soriano Muñoz
Celia González Ariño	Rafael Soler López
Andrea Moral Benet	Sofia Espuig Caballero
Gala Rodríguez Gómez	Lucia Ferrara Gallego
Carla Villarroya Torres	Ainara Polo Lorenzo
Daniela Villarroya Torres	Marc Perez Subirón
Paula Soriano Muñoz	Carmen Condomina Candel
Candela Pastor Pastor	Alba Maria Peña Aleixandre
Lucia Vitoria Garcia	Lucia Sanchez Alandí
Rubén Gil Argente	Marta Morte Gaspar

«LLAVORS»
FALLA D'INFANTS
EL MOCADOR 2017
RICARD BALANZÀ
ARTISTA I POETA

Són les llavors d'ara,
d'un futur que ja s'albira;
formoses flors i bells arbres
que la nostra ànima captiva.

Mentre ens acaronen els parotets
i escoltem l'eixam d'abelles,
volen i cauen les llavors,
germinant les nostres terres.

Les arrels són identitat.
Com el cicle natural;
fer-se gran i de profit,
i allò bo retornar.

Excepcional l'indret del poble!
Enmig les muntanyes i la mar.
una estora desitjosa
d'un lloc a preservar.

Plantes, animals o insectes,
que arrapen, piquen i besen,
són d'antuvi a les serres,
la vida que emplen.

LA LLAVOR DEL MELONAR

ENRIC LLUCH

ESCRITOR

A

çò era i no era un home gran i vidu que tenia tres fills. Un dia de primavera, va reunir els tres xicots i els va dir:

—Qualsevol dia plegaré les mans i me n'aniré a l'altre món.

—Home! Si vosté encara es veu jove! —va dir el fill gran.

El pare va continuar amb el parlament:

—Quan jo desaparezca, agafareu cadascú una bossa de les tres que guarde dins del rebost.

El fill mitjà va preguntar:

—Posa el nom en cada bossa?

—No, no. Començarà a triar el major, seguiràs tu i acabarà el menut.

Els tres fills hi van estar d'acord. Acabat el parlament, cadascú va tornar a la faena.

Divendres d'aquella mateixa setmana, en fer-se l'hora de sopar, els tres fills tornaren a casa i es van trobar que el pare havia plegat les mans i havia marxat a l'altre món sense dir-ne ni una de més.

L'endemà, després de soterrar el pare, els germans van obrir el rebost i van veure les tres bosses.

—Jo triaré el primer —va dir el germà gran.

Va obrir les tres bosses i en va triar una que estava plena de monedes d'or.

El germà menut en va triar una que estava plena de monedes de plata.

El germà menut no pogué triar-ne cap, perquè només en quedava una, que estava plena de llavors de melonar, d'Alger i de tot l'any.

Aquell mateix dia, el germà gran s'acomiadà, s'enfilà dalt d'un cavall, va anar a la ciutat i es va comprar una casa nova amb vint-i-quatre finestres i onze finestrons, tres vestits nous de seda i set cabassos de menjar.

—Uf! Demà em compraré més coses.

El germà mitjà s'enfilà dalt d'una burra grisa, anà a la ciutat i es va comprar una casa de segona mà amb onze finestres i tres finestrons, un vestit nou de llana fina i dos cabassos de menjar.

—Uf! Demà em compraré més coses.

Per la seva banda, el germà menut es va quedar en casa. A mitjan vesprada, va agafar l'aixada, va fer trenta cavallons i hi va sembrar melonar d'Alger i de tot l'any.

A mitjan mes de juliol, el germà gran s'adonà que tan sols li quedaven dues monedes d'or.

—Hauré de controlar les despeses —es va dir.

El germà mitjà es va adonar que només li quedaven tres monedes de plata.

—Hauré de controlar les despeses.

Per la seva banda, el germà menut va observar el melonar, va sospesar els melons i va murmurar:

—Els melons estan bons per collir. Buscaré un comerciant per veure si me'ls compra.

Dit i fet. Es canvià de roba, es va posar les espadenyes noves i va anar a la ciutat. Mentre buscava el carrer dels comerciants, va veure la casa del germà gran.

—Quina casota més gran té el meu germà major!— va exclamar.

Però no es va parar ni tan sols a saludar perquè havia de buscar un comerciant abans que els melons se'n passaren de madurs.

Cent passos més endavant, va veure la casa del germà mitjà.

—Quina casa més xula té el meu germà! Però no puc parar-me ni un minut, no siga cosa que els melons es facen malbé.

Va trobar un comerciant de fruites i verdures que li deien Matalí.

—Quants melons tens? —va preguntar el comerciant.

—Trenta cavallons.

—Anem a veure'ls.

Matalí va veure el melonar, va sospesar tres melons de tot l'any, va assajar un meló d'Alger i va exclamar:

—Me'ls quede tots perquè estan més dolços que la mel. Et faré bon preu.

Diumenge va tornar el comerciant amb tres carros, tres haques perxerones i tres homes amples d'esquena i forts de braços. Abans de carregar els melons, el fill menut en trià tres de cada classe per tal de guardar les llavors per a la collita següent.

En acabar l'operació, Matalí pagà al trinco-trinco trenta monedes d'or, una per cada cavalló de melonar. Després, s'acomiadà dient:

—Guarda'm la collita de l'any que ve i no faces tracte amb cap altre comerciant.

Gràcies als diners de la collita, el germà menut va canviar mitja dotzena de teules que estaven partides i va comprar menjar per a l'hivern.

—I ja està bé de despeses que, qui guarda quan té, menja quan vol.
I va passar l'hivern i es va apropar la primavera.

A la ciutat, el germà gran fossà la bossa i comprovà que no li quedava ni una moneda, ni mitja ni cap. Cent passos més endavant, el germà mitjà féu la mateixa operació amb la seua bossa i també comprovà que estava més buida que la panxa d'una guitarra.

—Ui, ui, ui!

El germà major va vendre la casota i, amb el cap engolit entre els muscles, va decidir tornar a la casa pairal. Però, per si en faltara alguna cosa, li eixiren lladres al camí i el deixaren més desplomat que el coll d'una gallina morronga. Al germà mitjà li va passar, pam amunt, pam avall, la mateixa cosa. Així que, un dimarts a migdia es van trobar amb el germà menut que, tot just, preparava les llavors per a plantar el melonar.

—Germanet —va dir el gran enmig d'un sanglot—. Estic més net que sant Paulí. No em queda ni una sola moneda de l'herència.

—Germanet —va dir el germà mitjà a punt de plorar—. No em queda res de l'herència i, ara mateix, veig animetes de la fam que tinc.

Aleshores, el germà menut parà taula i els donà de menjar i de beure. A continuació, els lliurà la llavor d'un meló d'Alger i un de tot l'any per a cadascú. Després, els portà al camp i els digué:

—Ací teniu deu cavallons per a cadascú. Sembreu-los, cuideu-los i, si tot va ve, a mitjan estiu anirem a parlar amb Matalí, el comerciant.

Diuen i conten que els tres germans aconseguiren cultivar els melons més grans i més dolços de tota la contornada i, pel temps, van aconseguir exportar-los fins i tot a les fronteres de la Xina i del Japó amb la marca «Les llavors del pare, S.A.» Sobre aquesta última qüestió, l'autor del conte no posaria les mans al foc, és clar, perquè la Xina i el Japó queden tan lluny que, possiblement, els melons hi arribarien fets un allioli.

LLAVORS ESPACIALS

ANNA LLUESMA

PROFESSORA DE BIOLOGIA I GEOLOGIA DE L'IES CLOT DEL MORO (SAGUNT)

LUZ
7 ANYS

Les protagonistes de la nostra història no eren unes simples llavors sinó unes llavors especials. Elles encara no ho sabien, però es convertirien en les primeres LLAVORS ESPACIALS de la història... Però comencem pel principi.

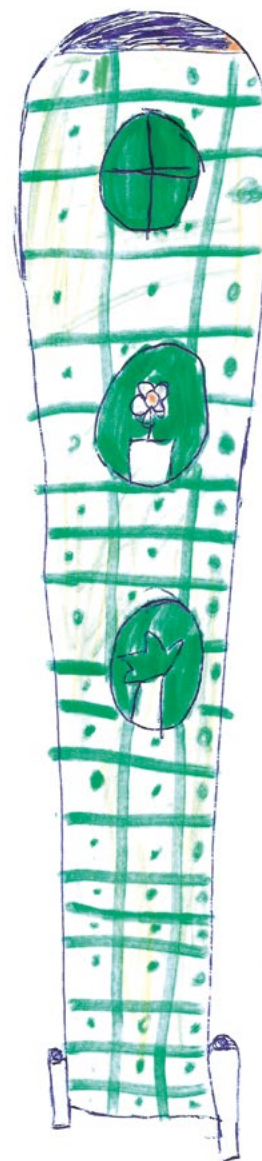
Corria l'any 2030 i el món es trobava desbaratat. Els humans havien malgastat tots els recursos de la nostra Mare Natura. Els rius estaven contaminats, els boscos talats, els camps de conreu esgotats i els aqüífers sobreexplotats.

En un poble molt menut vivia un xiquet que somniava ser astronauta, explorar l'espai i conquerir nous planetes. Sos pares eren una mica... estranys. Eren contraris a la tecnologia, cultivaven les seues pròpies hortalisses ecològiques i no volien saber res d'ordinadors, mòbils i altres artefactes.

En canvi, Marc sentia passió per tot allò que tinguera un teclat i un motor. Construïa naus espacials d'amagat, però... aquesta volta necessitaria d'ajuda "professional".

No molt lluny d'allí vivia una espècie de científic que molt poca gent havia vist fora de la seua inquietant casa.

Una vesprada d'estiu, en Marc es trobava molt avorrit. Feia més calor del normal, probablement a causa del famós CANVI CLIMÀTIC. S'havia acabat el seu llibre d'alienígenes i va decidir

MARIA
7 ANYS

investigar pel jardí. En passar pel menut camp de safanòries, va veure un forat en la tanca que comunicava amb el jardí del seu veí.

Sense pensar-ho massa va passar a l'altre costat i començà a tafanejar. De sobte, va trobar una finestra mig oberta i es va esmunyir dins d'un bot.

El que allí dins va trobar, Marc mai ho oblidaria. Hi havia llibres per tot arreu: dins de llibreries, damunt de cadires, apilats contra la paret, per terra... Uns tenien portadesicolorides i d'altres ja havien perdut tot el color, quasi tots eren d'astronomia, l'espai, univers i ciència.

A més a més, hi havia un fum de ferramentes, peces de màquines soltes que Marc no havia vist mai, i al fons de l'habitació es trobava una taula molt llarga amb molts llums de colors diferents, plena de testos amb diferents plantetes i unes caixetes de vidre amb llavors de diferents colors i formes. També hi havia molts pots de vidre amb diferents tipus de sòls.

Mentre Marc es trobava bocabadat, admirant tota aquella meravella, no es va adonar que algú li tocava l'esquena. Ràpidament es va girar i va veure qui l'havia destorbat de la seua abstracció.

Aquella persona no era d'aquest planeta, era com si acabara de vindre del seu viatge espacial amb el seu mono blanc, els seus guants i les botes platejades.

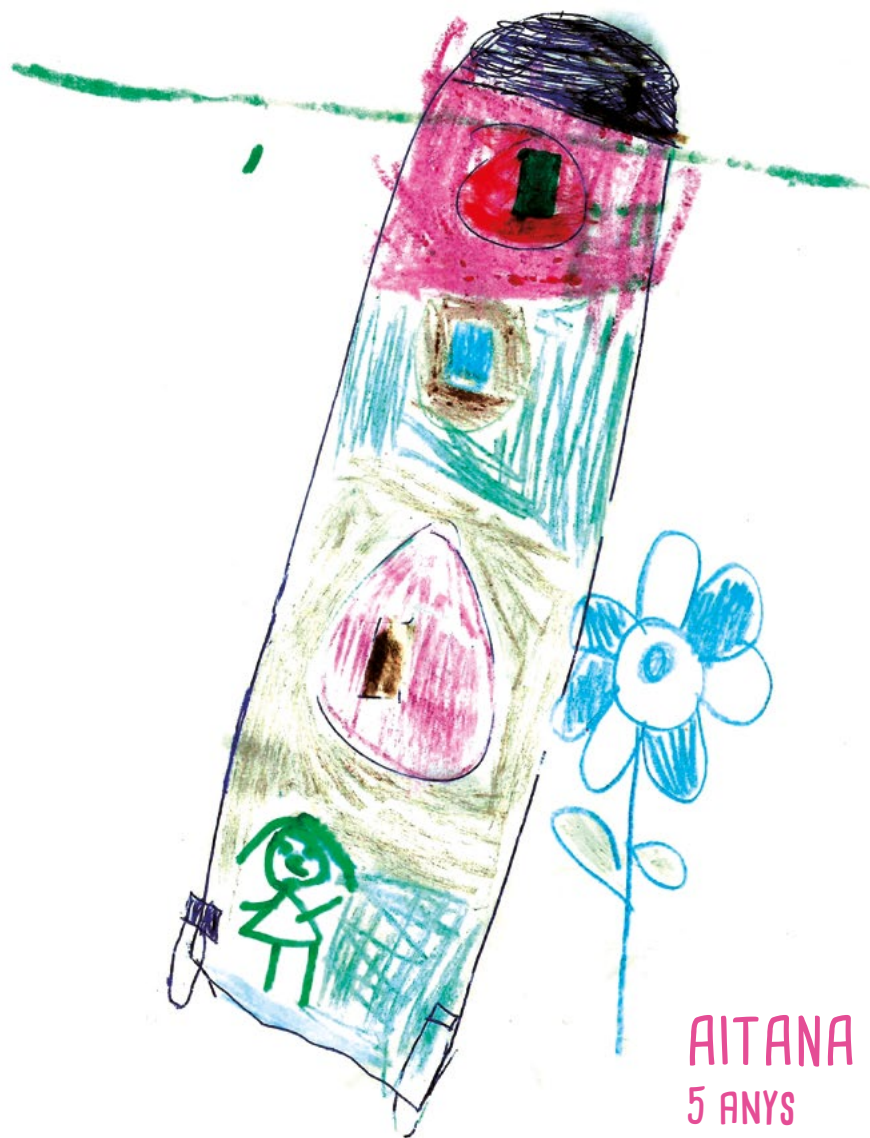
Marc va pensar que estava perdut, que no tornaria a veure els seus pares ni els seus amics i que era massa jove per a morir, però en canvi aquell senyor li va preguntar en un to amable:

— Què fas ací? T'has perdut? —va preguntar.

— Mmmmm, no. M'interessa molt la ciència i m'agradaria que m'explicara a què es dedica —va improvisar Marc.

NAHIA
12 ANYS

AITANA
5 ANYS

— Doncs, aleshores, si t'interessa la ciència, estàs en el millor lloc.

Estic treballant en un projecte molt especial. S'anomena PROJECTE LLAVORS ESPACIALS.

Tothom sap que el món prompte s'acabarà si continuem a aquest ritme. Si sobreexplotem els recursos a un ritme accelerat i no es practica una gestió sostenible aviat no tindrem ni per menjar.

Estic investigant com diverses llavors creixen en funció de diversos factors, tipus de sòl, condicions atmosfèriques, tipus de radiacions, pressió, concentració de gasos..., però tu saps alguna cosa sobre llavors?

— Doncs, que són com lentilles i d'elles ixen plantetes — contestà Marc.

— I saps què necessiten per a poder créixer? — preguntà el científic.

— Mmmmmm, aigua?

— Saps que les plantes fan el procés de la fotosíntesi en el qual necessiten sals, aigua, llum i diòxid de carboni i mitjançant el qual fabriquen el seu propi aliment?

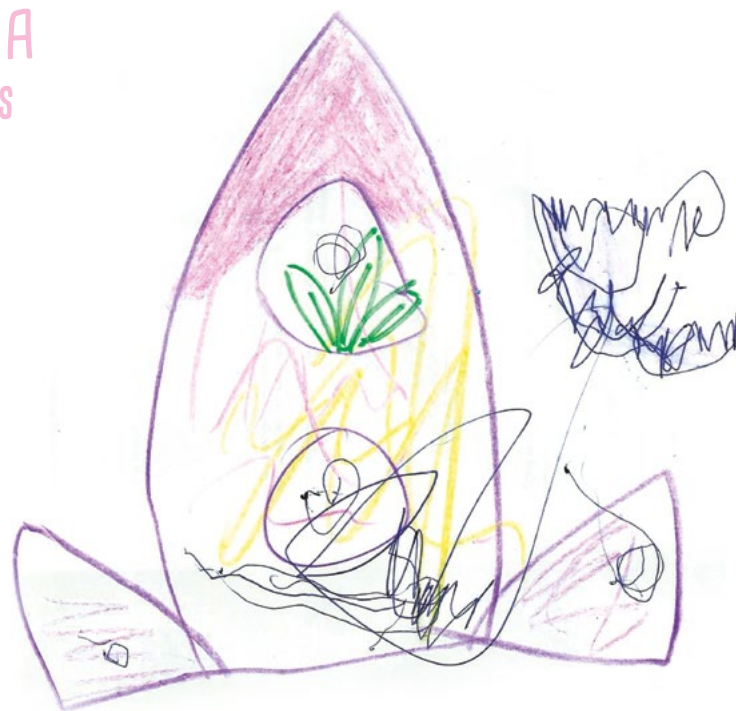
Hem trobat un planeta anomenat LJ2 que pareix que té atmosfera, encara que una mica diferent a la nostra, i estem practicant amb aquestes noves condicions. La idea és que mitjançant un prototip automàtic de coet dispersem les llavors pel nou planeta i comprovem si es produeix la germinació.

Marc el va mirar amb cara de preocupació.

— No et preocupes, Marc, és només una simulació per estar preparats, però confiem que la HUMANITAT siga conscient de la importància de cuidar el nostre planeta.

Així que ja sabeu, xiquets i xiquetes, heu de cuidar el medi ambient per a preservar tota la biodiversitat de la nostra Terra Mare i així no hurem de conquerir altres planetes.

JULIA
3 ANYS

DIBUIXA EL TEU PROTOTIP DE COET
PER A TRANSPORTAR LES LLAVORS ESPACIALS

L'ESCOLA DE LES LLAVORS

ALBA FLUIXÀ PELUFO

POETA I ESCRIPTORA

Hi ha una escoleta secreta
on van totes les llavors.
L'última classe, la mestra
els va preguntar ben fort:
«Podeu dir-me, llavoretes,
què voleu ser de majors?»

La primera a contestar
digué dolça i delicada:

«Jo vull ser un gesmiler
que faça flors per dotzenes
i perfume bé els carrers».

Una menuda i redona
contestà amb veu decidida:
«Jo seré un roure ben fort
on viuran milers d'ocells
i donaré ombra als xiquets».

Una altra que era molt llépola
declarà llepant-se els llavis:

«Jo vull ser un taronger
i donaré fruits més dolços
que la mel i el caramel».

L'última en parlar va ser
la més tímida de totes,

però a tots els va deixar
totalment bocabadats

quan per fi va contestar:

«Jo seré un ésser humà
i plantaré mil llavors
perquè al món no falten mai
ni arbres ni fruites ni flors».

ANNA I EL PAROTET MÀGIC

ESTÍBALIZ SÁEZ MORENO

MESTRA DE PRIMÀRIA DEL COL·LEGI SANT VICENT FERRER FESD

En un lloc dins de la muntanya a la serra de la Calderona, prop de la ciutat de Sagunt, hi havia un parotet molt divertit que voletejava pels pinars. El parotet era xicotet, estaven en la tardor i havia nascut a l'estiu. Sentia curiositat per totes les coses que l'envoltaven, quan de sobte va trobar tres persones i es va ficar en un amagatall. Eren dos germanets amb el seu iaio que anaven al bosc a fer bolets. El parotet va observar i escoltar tot el que feien i deien amb molta atenció...

—Farem un esmorzaret i així vos explicaré les normes per a començar la cerca i com podem conservar la natura —va dir el iaio.

El iaio Xesco va agafar una llauna de tonyina, una llesca de pa i va tallar una tomaca i una ceba tendra (al iaio li agradava molt que menjaren saludablement). Els xiquets menjaven mentre escoltaven molt interessats les paraules sàvies del seu iaio.

—A vore, xiquets! És molt important que després d'esmorzar ho deixem tot net. Ací he dut una bossa per a tirar el fem. Després, a la ciutat, ficarem cada cosa al seu contenidor.

—Però, iaio, això no és ensenyar a fer bolets! —va dir Ximo, impacient.

—Però són les primeres regles per a poder vindre a la muntanya —va respondre Anna.

—Molt bé, Anna! —digué el iaio—. Després vos donaré a cadascú una navalla i una cistella per a poder collir els bolets, mai els ficarem en una bossa de plàstic, així deixarem caure les espores i facilitarem que n'isquen més. La navalla és per a tallar el tronc, que es diu peu. En els rovellons o pinetells, que són els que collirem, ho farem així. Si foren boletus, no tallaríem el peu i el trauríem des de l'arrel.

—I si trobem un xampinyó! —va dir Ximo molt entusiasmat.

—No, ací no en trobarem, Ximo —contestà el iaio—. Els xampinyons naixen en els prats amb el verdet. De totes maneres, xiquets, una regla molt important: quan colliu tots els bolets, me'ls dugeu i jo vos diré quins són bons, perquè n'hi ha alguns de verinosos, com el típic roig amb taques blanques que ixen als dibuixos de la tele. Com diu un vell proverbi: "Tots els bolets són comestibles, però alguns només una vegada". Cal tindre molta cura.

I per últim una norma molt important: no s'ha de perdre de vista a ningú de nosaltres, és molt fàcil perdre's a la muntanya. Després d'estar ajupit agafant bolets, vos poseu en peus per a vore on som la resta.

—Has sentit, Ximo!!! Has de tindre cura o et perdràs!

—Jo m'oriente molt bé, germaneta, resabuda, ja ho veuràs.

Els tres començaren a arreplegar l'esmorzar i a agafar les seues cistelles. El parotet va eixir del seu amagatall i va seguir els tres des de lluny.

Després d'una estona, Anna es va trobar a la llunyania un rogle de rovellons i un altre un poquet després, i un altre!!... Se'n va oblidar, de les paraules del iaio, i no va posar-se en peus per a veure on estaven el iaio i el seu germà. Quan es va adonar, estava sola i perduda, Anna va començar a plorar.

En eixe moment el parotet va decidir ajudar-la i aparèixer.

—Hola!

—Ahhh!! Qui eres tu?

—Sóc un parotet! També en diuen Anisòpter!

—No em piques, per favor. Eres una abella amb cua?

—No, no, deixa que t'explique. Sóc un insecte que m'alimente de mosquits, mosques, abelles, papallones i arnes. Així que, tranquil·la, que si ve una abella me la menge, vull ser el teu amic. He viscut un temps en l'aigua en un llac que hi ha prop d'ací, a Almenara, però no tenia aquest aspecte, era una larva, fins que vaig fer la metamorfosi, que és un procés que fem alguns animals per a transformar-nos en el que som ara, com les granotes, les papallones, etc.

—Sí! Ho hem estudiat al cole!, però... què fas parlant?

—Doncs, com que sóc molt curiós, vos he vist a la muntanya i volia saber què fèieu. Sóc un poc diferent a la resta i tinc un poquet de màgia i solament jo puc parlar amb una persona, però solament amb una per a tota la meua vida, la resta em veurà com un parotet comú, i he vist que era una bona ocasió per a utilitzar la meua màgia, ajudant-te.

—Moltes gràcies, parotet! I com ho farem?

—Tranquil·la, que ací està "superparotet" —va dir alçant les seues ales transparents.

—Ha, ha, ha!

—Ja he aconseguit el primer que volia, fer-te riure!! Ara farem una cosa. Romandrà ací en aquesta pedra, asseguda. Jo, volant, aniré pels voltants a veure si veig el teu iaio i després vindré a per tu

i anirem on estiguen. Avisaré els meus amics parotets perquè distrauen el iaio i el teu germà i no se'n vagen del lloc. Però m'has de guardar el secret que podem parlar els dos, per favor.

—Sí, sí, tranquil. Si m'ajudes, promet tornar, almenys, quatre vegades a l'any a visitar-te i així podrem continuar la nostra amistat.

—Que bé, d'acord! I jo en primavera aniré a veure't alguna vegada a Sagunt!

—Perfecte!

I així el parotet va acompanyar Anna amb els seus. Els tres varen plorar d'alegria quan es van veure i es van fondre en una abraçada molt forta i llarga. Anna va demanar perdó al iaio mentre feia l'ullet al parotet per a segellar el seu compromís.

Van tornar a casa amb el record d'un dia ple d'aventures i d'ensenyaments que mai oblidarien. Anna estava desitjant tornar a la serra de la Calderona per a continuar la seua aventura amb el seu amic el parotet màgic.

TU ERES LA LLAVORETA

FINA GIRBÉS

POETA

Bona llavor, bona fruita,
diu la dita popular.
Si esperes bona collita,
les llavors has de cuidar:
que la terra estiga tova,
que no els falte el menjar,
que, quan l'aigua les estova,
comencen a germinar.

Tu eres la llavoreta
que a poc a poc vas creixent,
i, com a tendra planteta,
necessites aliment.

A més de menjar i beure,
l'intel·lecte has de cuidar,
estudiant i fent el deure...
I no t'oblides de jugar!

Quants noms de llavors coneixes?
Ara ho vas a comprovar
i, si tu les descobreixes,
és que saps ben raonar.

En capseta allargassada
dormen sempre acompanyats.
Com a aperitiu, boníssims!,
tant és fregits com torrats.

La marjal és casa seva;
necessita aigua i sol.
Caldoset o en la paella,
en menja tot el qui vol.

Amb oli, aigua i sucre;
amb oli, aigua i sal,
esclaten en crispetes
a punt per a menjar.

Fulles i flors dalt la terra
i davall una arrel gran,
un con de color taronja,
que agrada molt als humans.

Tendres pepides daurades
d'una fruita de tot l'any,
que com pilota de beisbol,
has d'agafar-la amb dos mans.

Rosades i transparents
ben juntetes viatgem
en carrossa coronada
i les postres decorem.

ABECEDARI FALLER
PAULA CUEVAS VELA
11 ANYS. FALLERA DE LA FALLA

A

adreç, albares, agulles

B

brusa, banda, bunyol

C

casal, coets, crema, crida,
cavalcada

D

dolçaina, despertada

E

enagües, estandard

F

fum, flama, falla

G

gipó, gaudir

H

hortolana

I

indultat

J

joia

L

lligacames, llibret

M

mocador, monument faller,
mantellina

N

ninot

O

ofrena

P

petards, passacarrers,
premis, presentació,
proclamació, paella,
plantada, pólvora

R

ram

S

saragüells, sabata,
sentiment faller, setmana
cultural

T

tabalet, torrentí

V

València

X

xocolatada, xicalla

ALBADES, adreç i agulla

Nit màgica a la porta del casal,
vestit d'hortolana, adreç i agulla al cap,
presidents i falleres majors
escolten la seua albà.

BANDA

Tota fallera té la seua banda.
Amb les seues insígnies i l'emblema de la seua falla,
la passegen pel carrer amunt i avall
i fins que no acabe el passacarrer mai se la llevaran.

CASAL

Quin lloc més agradable!
Que bé que ens ho passem tots!
Fem paelles i juguem
al casal del Mocador!

DOLÇAINA

La dolçaina és eixe instrument
que fa música dolça,
que t'eriçona la pell,
i l'alegria que et dóna.

ENAGÜES

Una oculta tela
que sota la falda s'amaga,
amb tots els vestits la utilitzen
les donetes de la falla.

FLAMA

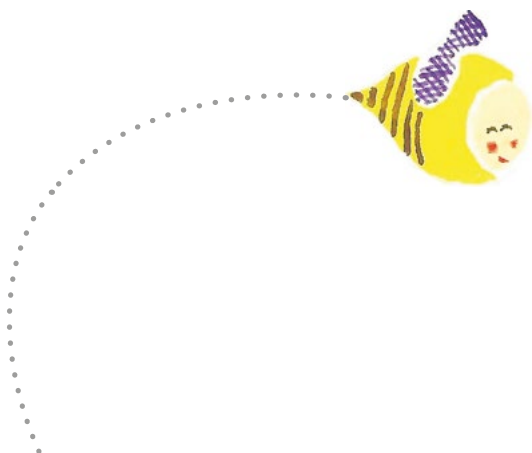
Flama que fa foc,
protagonista del carrer,
a les falles sempre està present
ja que el foc és la sang de les falles i dels
fallers.

GIPO

Dissenys diferents n'hi ha,
de la part més volguda;
del vestit de fallera,
el protagonista, sens dubte.

HORTOLANA

Les hortolanes de fa temps
recollint taronges estaven,
i ara, precioses al carrer,
vigila que no es taquen!

INDULTAT

Cada any a la falla
s'indulta un ninot,
que és el que li agrada
a la representant de la comissió.

JOIA

Posada al pit la du tota fallera,
la peça de l'adreç que més li agrada,
i és tant bonica i especial
que tots la miren en passar.

LLIBRET

Històries de l'any conta,
records que mai s'oblidaran,
il·lusions de gent
que, quan el mire, els farà plorar.

MOCADOR

Els hòmens el duen al cap,
amb l'emblema al coll de tots,
per als plors sempre n'hi ha
i al cor per sempre, el mocador!

NINOT

El dia de la plantada
només veure't m'agrades,
encara que fores de fusta i cartó,
els teus ulls m'enamoraren.

OFRENA

Fallers abillats a desfilars
de totes les edats amb rams
pel carrer a ofrenar
a la Mare de Déu dels Desemparats.

PETARDS

La pólvora, el seu component;
quan l'olores, tots tiraràs;
en quasi tots els actes estan;
xicotets i majors es divertiran.

RAM

A l'ofrena a la mà el dus,
amb flors de tots els colors,
i n'hi ha de molts tipus,
per a la Mare de Déu són.

SARAGÜELLS

Vestit de xiquet,
parella del d'hortolana.
De major també és,
espardenyes i a la falla.

TABALET

Parella de la dolçaina,
gran instrument faller,
anima i et fa ballar,
eixe és el tabalet.

VALÈNCIA

La gran festa de València,
on gaudim tots els valencians.
Al carrer regna la festa.
Fum, flama i petards.

XICALLA

La que dona vida a la falla.
A falles tirant petards.
Al carrer el dia es passen,
la xicalla del casal.

AGERMANAMENT FALLER (NATURALMENT)

JOAN ISACH

MESTRE DE PRIMÀRIA DEL COL·LEGI SANT VICENT FERRER FESD

E

l iaio de Carles es trobava assegut en una cadira de fusta a la vorera del carrer on estava plantada la falla. La falla d'enguany li recordava molts moments viscuts al llarg de la seua vida, moments de diversa índole: dolços, agres i agredolços.

Pel cantó del carrer aguitava el seu nét Carles. El seu nét era “un moment dolç” de la seua vida.

En arribar Carles a l'altura del seu iaio, es posà al seu costat i començaren a xarrar.

—Iaio, per què diuen que la falla és un monument natural? —preguntà Carles.

—És per raons històriques —contestà i continuà el iaio—. Cal recordar els inicis de les falles fa molt de temps, els monuments es feien amb coses senzilles i naturals com podrien ser mobles de fusta vells, teles de cotó que ja no servien per a res, i fins i tot herba seca que ja havia fet el seu paper en les quadres dels animals.

Carles escoltava les paraules del iaio i imaginava com serien les festes josefines d'antany.

—Iaio, com és que han canviat tant les falles, perquè, tal com ho contes, els actuals monuments són molt diferents als de fa un bon grapat d'anys! —apuntà el nét.

—Sí, efectivament són molt diferents —contestà el iaio—. Però la falla sempre té i tindrà moltes coses en comú respecte de les falles dels nostres avantpassats: cartó, fusta, figures naturals, crítiques constructives i... moltes coses més.

Carles girà el cap i tornà a remirar la falla plantada al carrer. Observava que enguany el tema principal de la falla era la Natura. Però en el seu cap botaven els últims versos de la poesia que havia escrit en un treball per al cole.

—Saps què, iaio? —digué Carles mentre remirava la falla d'enguany.

—Tu diràs, Carles —contestà el iaio.

Carles buscà entre les butxaques del pantaló faller i tragué un full escrit. Era la poesia que havia elaborat al col·legi i que la seva mestra havia demanat com a últim treball del trimestre; una poesia que tractava sobre les festes de la nostra Comunitat.

—Escolta —digué Carles—. Mira a vore si t'agrada el meu treball escolar.

Desembolicà el full escrit i, posant postura i veu de poeta, llegí:

Títol de la poesia: “El sol i la lluna són festers..., naturalment”.

En tot cap cap
que el sol i la lluna són... fallers.
El sol li conta a la lluna
la festa del matí.
La lluna li conta al sol
la festa de la nit.

El brillant sol parla
de la Magdalena i la Verge del Lledó:
precioses a Castelló.
La il·luminada lluna conta
de les fogueres abrivant:
magnífiques a Alacant.

Per tant,
en tot cap cap
que el sol i la lluna són... festers.
El sol li conta a la lluna
la Magdalena què fa.
La lluna li conta al sol
la festa de la nit de Sant Joan.

Però el més important
ha sigut, és i serà
que el sol i la lluna
sempre s'avindran.

Amb quina NATURALITAT
sol i lluna han parlat.
Tenen NATURALESA de valencians.
Sens dubte que... continuaran:
NATURALMENT,
perquè sol i lluna són FESTERS.

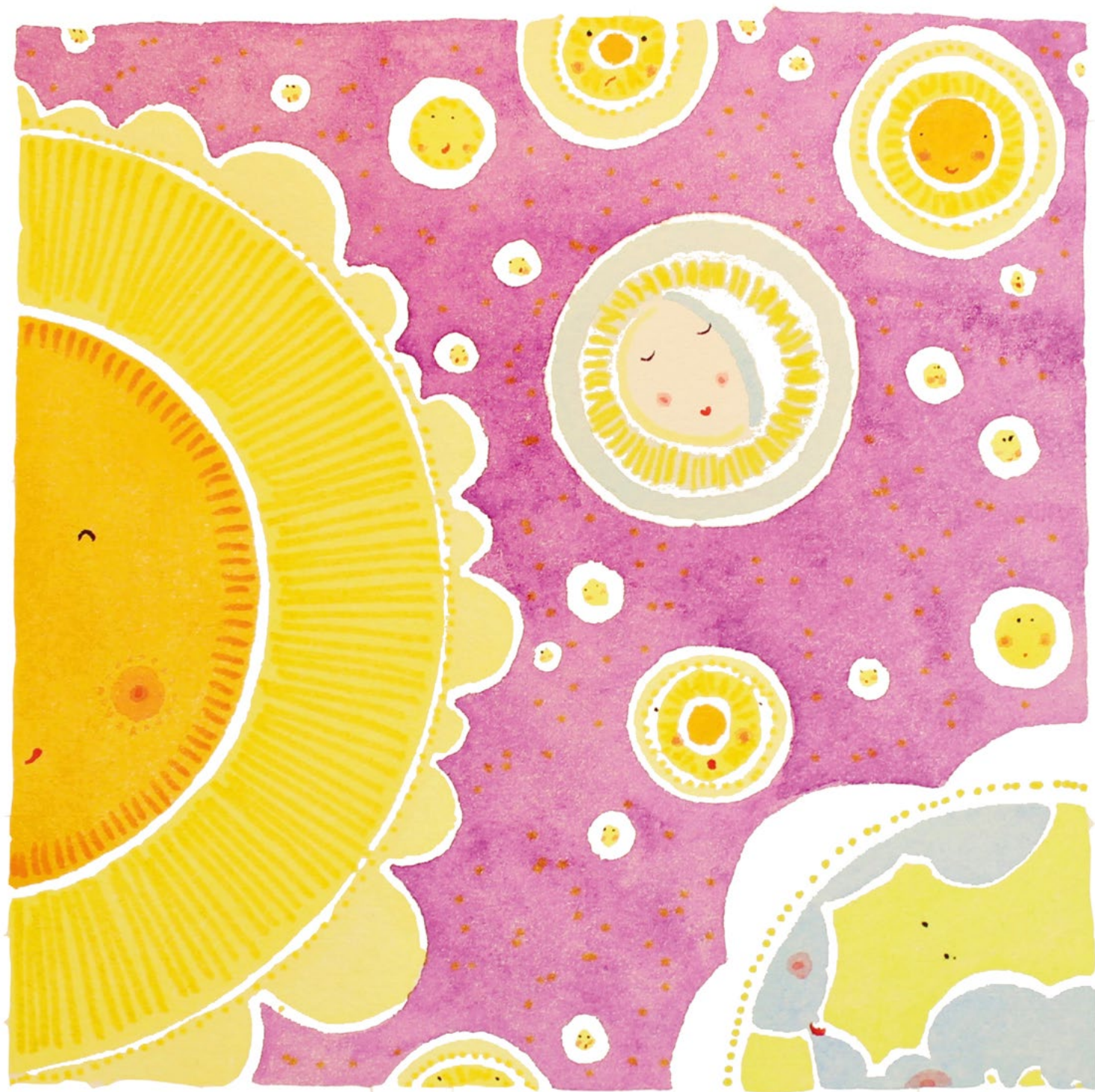
Les salades llàgrimes del iaio banyaren suaument uns ulls que manifestaven alegria, alegria de veure el seu nét llegint aquella poesia on volia replegar, amb naturalitat, les festes d'una comunitat agermanades en la festa de Sant Josep.

FALLES 2017

JOAN ISACH

MESTRE DE PRIMÀRIA DEL COL·LEGI SANT VICENT FERRER FESD

a) El sol i la lluna són fallers... i de la terreta. Diàleg entre el sol i la lluna sobre les festes de Sant Joan i la Magdalena de Castelló.

ABECEDARI FALLER

F

Feta amb floritures,
Al temps i plantada,
La mires i la remires,
La falla ja és flama.
Al'any que ve, sí, més!

E

Som els valencians fallers.
Caminem i xafem els carrers
amb els peus protegits de les pedres
per eixutes i grogues herbes,
a la muntanya i voreres de rius trobades,
donen forma a gracioses sabates.
Respiren els dits per les "mossegades",
gràcies,
m'agraden les espadnyes valencianes.

F

FOC

De la nit,
devorador.

Preàmbul de cendra,
preàmbul de plor.

Del sentit faller,
donador.

Preàmbul de cendra,
preàmbul de plor.

De la nit primaveral,
il·luminador.

Preàmbul de cendra,
preàmbul de plor.

Del món faller,
devorador, donador, il·luminador i esperançador.

P

PINTA

Brillant i convexa en l'altura,
més enllà de la racionalitat,
acompanya el monyo de la fallera
donant-li un plus de personalitat.

Daurada, platejada i agressiva,
que a bones colles agermana,
fa més grandiosa i altiva
la dama valenciana.

I

INSÍGNIA

El signe d'Identitat,
per ell, doNant germanor.
Sempre es paSseja donant unitat,
i a la colla, amb Ient col·laborador.
Emblema Gran de responsabilitat,
suporta Nt sempre el plor.
EntusIasme, la falla cremant!
Però sempre estAràs al meu cor.

CENDRA

Alfa i omega de festa,
ocàs polsegós final,
grisor fulminant del monument,
descendent de foc i flama.

Resultat minimitzat del monument,
polsina freda i apagada,
eres tu, l'eixuta cendra,
la que obri el camí de la nova falla.

AIGUA

Cel ondulat enllençolat.
Terra humida i polsegosa.
Foc flamant i famolenc.
Terra que rep del cel
aigua fresca i transparent.
Cel brillant i blavós.
Terra reflectora acalorada.
Aigua refrescant i corredora
que ve del cel, banya la terra
i amorteix la fam del foc.

LA FESTA AMAGADA

El gran sol apagat,
el trist triangle desequilibrat,
l'estrident crit callat,
EL NOU PROJECTE FALLER INICIAT.

La suau paraula callada,
la complicada operació operada,
la solitària lluna quadrada,
LA NOSTRA FESTA ENGALONADA.

El curt camí sense fi,
la feliç lletra sense abecedari,
el fort soroll del silenci,
EL NINOT, PLANTAT; PRECIÓS PARTICIPI!

La barroca flama de la cendra,
l'acantonada corba llarga,
la gran alegria de la pena,
EL PRECIÓS COLOR DE LA FALLA.

La segura caiguda de l'alçada,
el blau cel de l'infern,
el vist amagatall de l'amaga,
EL DIA I AL CARRER, LA BONICA FALLA.

L'evident dormir del somni,
l'arribada de l'inici del fi,
el principi del dia, la nit,
LA CREMA, FA PLORAR? SÍ.

El que troba sense buscar,
el que es banya sense plorar,
el que dóna sense demanar,
LA CENDRA PARLA! TORNAR A COMENÇAR.

La cendrosa calor de la frescor,
el curt temps del despertador,
les blanques notes del compositor,
per fi,
EL FALLER, I LA FALLERA DEL MOCADOR.

EL SOL I LA LLUNA SÓN... FESTERS!

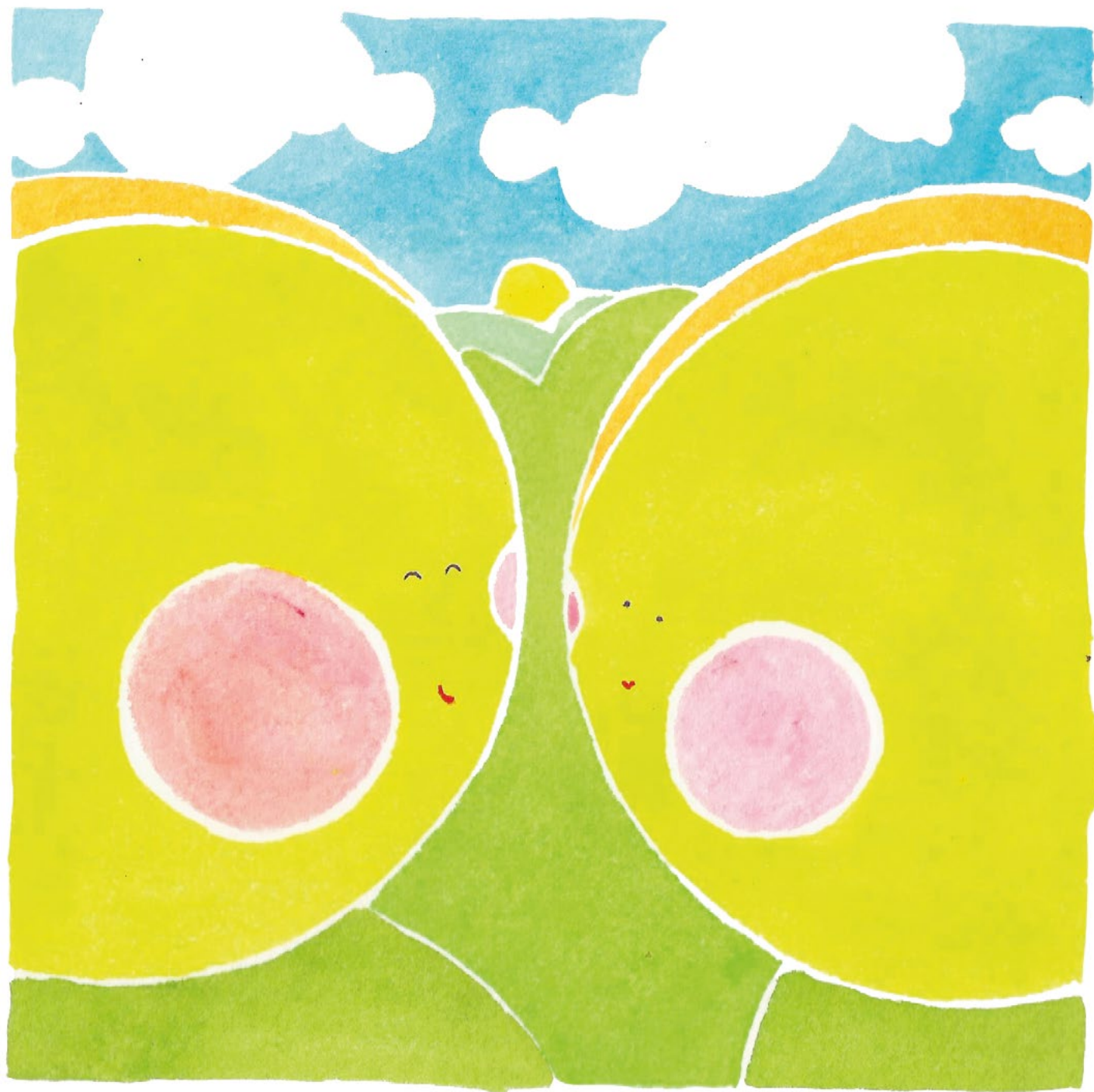
En tot cap cap,
que el sol i la lluna són fallers.

MENDEL I LES LLAVORS DE PÉSOL...

ROSA BENET

FALLERA DE "EL MOCADOR"

Per què ens semblen a les nostres mares en certes qualitats i als nostres pares en altres? Per què alguns trets pareixen botar una generació i ens semblen més als avis i a les àvies?

Fa molt de temps, un monjo txec anomenat Gregor Mendel va ser el primer a descriure i predir les transmissions dels caràcters hereditaris. Va experimentar amb llavors de pèsol per arribar a una sèrie de conclusions que expliquen el motiu que jo tinga els ulls blaus i el cabell ros i tu tingues els ulls marronets i pell clareta.

Però abans d'entrar en matèria de genètica amb una barreja de matemàtiques i estadística, definirem els següents conceptes:

GEN: és la unitat bàsica d'herència. Cada ser té una quantitat de gens que determinen les seues característiques. Els gens s'agrupen en cromosomes.

CROMOSOMES: és un paquet de gens. En cada cromosoma s'agrupen una quantitat de gens. Cada espècie té un nombre determinat de cromosomes. Les persones tenim 46 cromosomes, 23 són heretats de la nostra mare i 23 són heretats del nostre pare. (23 de la nostra mare + 23 del nostre pare = 46 en total).

DIPLOIDE: cada organisme té els cromosomes iguals dos a dos. És a dir, la fallera major, el president, tu i jo tenim dos gens que determinen el color dels ulls, dos que determinen el color del cabell...

GENOTIP: és el conjunt format per tots els gens que té l'organisme.

FENOTIP: manifestació visible de gens, és a dir, cabell ros, ulls marrons, llavis carnosos...

Tenim clars els conceptes? Doncs ja sabem un poquet més de genètica.

Mendel, com ja sabeu, va ser el primer a explicar les transmissions hereditàries. Va publicar els resultats dels seus treballs fa més de 150 anys i els va recollir en el que avui coneixem com les Lleis de Mendel.

Abans de Mendel, les característiques que els éssers vius hereten es consideraven el resultat d'una barreja de les característiques dels seus pares, i ningú havia sigut capaç d'explicar la manera que es produeix aquesta barreja.

Durant uns vuit anys, va estudiar l'herència en la planta del pèsol en el jardí del seu convent Agustí. Però, per què experimentà primerament en llavors de pèsols i no amb altres llavors, o amb persones?

- Són llavors barates i fàcils d'obtenir.
- Ocupaven poc espai.
- Són espècies que creixen molt ràpidament i deixaven molts descendents.
- Presentaven caràcters ben diferenciats.
- Transmeten amb fidelitat els seus gens a generacions successores.

Mendel va fer experiments amb trenta-quatre classes de pèsols, va realitzar 355 fecundacions artificials i va obtenir 12.980 descendents. L'èxit dels seus experiments va ser estudiar l'herència d'un sol caràcter d'un individu.

Així, mitjançant un acurat estudi estadístic, va poder demostrar que l'aparició de determinats caràcters en l'herència segueix unes pautes concretes que explicarem d'una forma senzilla: les Tres Lleis de Mendel.

PRIMERA LLEI DE MENDEL: PRINCIPI D'UNIFORMITAT.

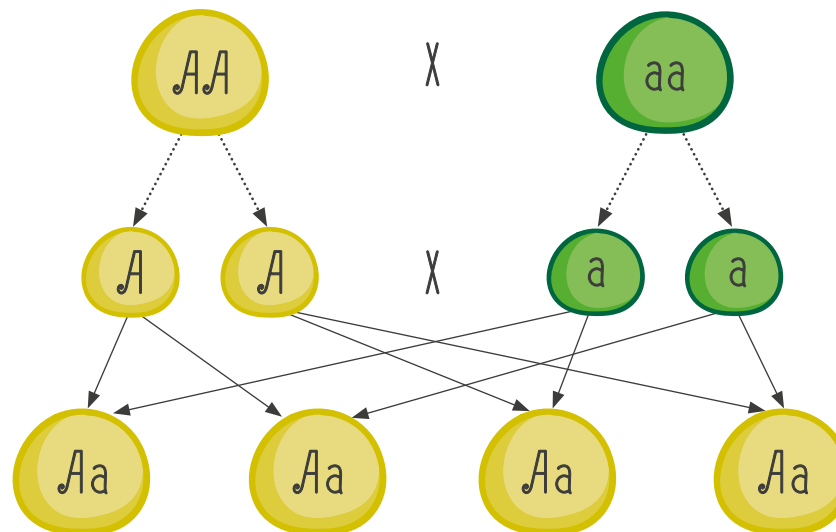
"En creuar dues races pures, la descendència serà híbrida i dominant".

Per a descobrir aquest principi, Mendel va creuar pèsols de color groguet (color dominant), i els representarem amb majúscules per ser dominant, amb pèsols de color verd, que en ser una espècie més escassa (recessiu) els representem amb minúscules.

AA **AA groc**: pèsols grocs purs (color dominant amb majúscules).

aa **aa verd**: pèsols verds purs (color recessiu amb minúscules).

Aa **Aa**: pèsols grocs híbrids (amb barreja genètica). Són grocs perquè el color groc l'hem definit com el dominant.

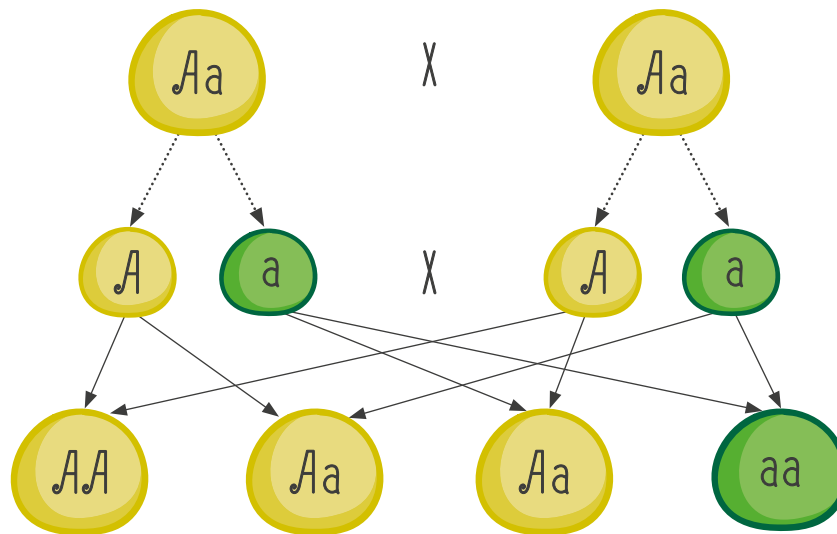

El resultat d'aquest encreuament és descendència 100% groga (quatre de quatre són grocs). És a dir, tots els pèsols que resulten de creuar pèsols grocs purs AA amb pèsols verds purs aa són pèsols grocs Aa , i es deu a la dominància de l'al·lel A respecte a l'al·lel a i, si ambdós al·lels estan junts, únicament es manifesta el dominant.

SEGONA LLEI DE MENDEL: PRINCIPI DE DISTRIBUCIÓ INDEPENDENT.

"En creuar dues races híbrides, la descendència serà pura i híbrida al 50%".

Mendel va agafar els pèsols resultants de l'experiment anterior, Aa , i els va creuar entre si mateixos.

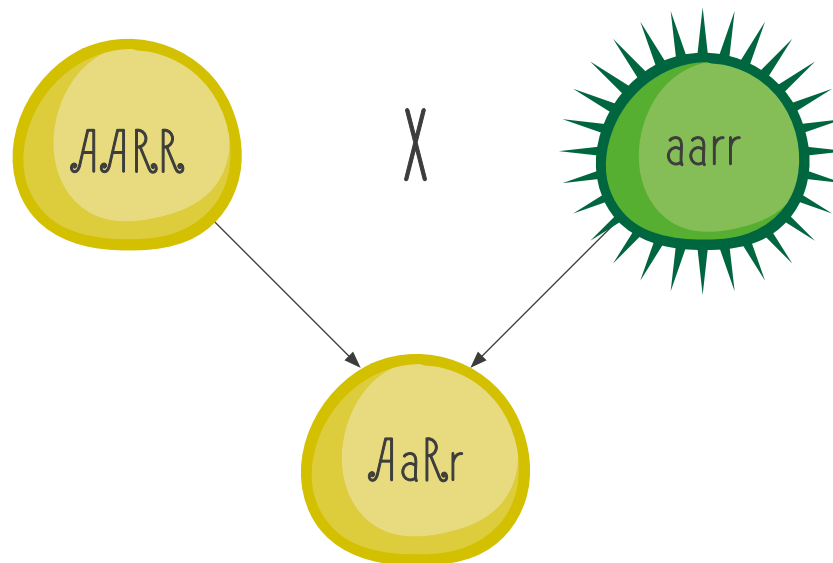

Mendel es va sorprendre quan un de cada quatre, el 25% de la descendència dels pèsols grocs Aa , eren verds!!!

TERCERA LLEI DE MENDEL: PRINCIPI DE LA INDEPENDÈNCIA DE CARÀCTERS.

“En creuar diversos caràcters, cadascun es transmet de manera independent”.

Per a comprovar aquest principi, Mendel va creuar pèsols de color groc i llisos (dominants) amb pèsols verds i rugosos (recessius).

Aquesta descendència es va autofecundar, i va resultar la següent generació:

	AR	Ar	aR	ar
AR				
Ar				
aR				
ar				

D'aquesta manera va comprovar que les característiques dels pèsols no interfereixen entre si mateixos, i es distribueixen individualment. De dos pèsols grocs i llisos van créixer:

- > 9 pèsols grocs i llisos.
- > 3 pèsols grocs i rugosos.
- > 3 pèsols verds i llisos.
- > 1 pèsol verd i rugós.

La importància de les seues troballes no va ser apreciada per altres biòlegs de la seua època. Només va obtenir el reconeixement escaient trenta anys després, per part d'un grup d'investigadors, i quasi a mitjans del segle XX es va comprendre el seu veritable abast.

Avui dia podem considerar Mendel com el pare de la genètica moderna.

WHEELS LINES

Les Falles, Patrimoni Immaterial de la Humanitat (UNESCO)

#FallesUNESCO
#SomPatrimoni

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA
REGIDORIA DE CULTURA FESTIVA

FESTES de
VALÈNCIA

MEM
LA,
MEM
MOCCA
DOR

SENYOR PIROTÈCNIC !
POT COMENÇAR LA MASCLETÀAAAAAAA!!

ARF!...
ARF!...ARF!...

Sento
17.

Que passa Sant Josep

Portant Jesuset als braços
Sant Josep, quin goig tenia,
anant anant el mirava,
i mirant-lo el recollia,
al seu pit ell l'arribava
i de música l'omplia
el cant dels ocells dolcíssim
que a l'Infant fent companyia,
al seu voltant revolaven
per la senda que seguia,
Josep portant tanta llum,
tan de goig i poesia.
En veure'ls passar natura
quan el sol puja a migdia,
apareixen conillets
amb sa mare la conilla,
els caragols de la séquia
i les ratetes de cria,
la tortuga i tortuguetes
empentades per la brisa;
els sapets i les granotes
emportant-se una cadira,
s'asseuen a vora senda
que serpenteja la finca;
i els parotets de colors
i les formigues en fila
li donen la benviguda
a la llum que peregrina
en braços de Sant Josep
tan humana i tan divina.
Els peixets de la marjal
i de la marjal l'anguila,
els talpons de caus ombrívols

i de la mar la sardina
per les sèquies amunt pugen
totes juntes amb quadrilla,
i els cuquets de baix les orles
i els ratolins en família
també veure Jesús volen
quan passa per senda antiga.
I els dàtils en la palmera
i la flor de tarongina,
les bresquilles en la rama
i en la figuera la figa,
les garrofes, l'herba tendra
i en l'olivera l'oliva,
tots volen veure Jesús
quan Ell passa per llur vida,
i Ell beneeix la natura,
de les prades la florida,
dels barrancs baladre i canyes,
i de l'horta l'amanida,
de la muntanya el tomello
i de les fonts l'aigua viva,
de l'estiu flor de magranes,
del cel la pluja benigna,
de la pineda la murtra,
l'espígol, la santolina,
del secà la flor d'ametlla
i del bosc la immensa l'alzina.

Cucs i ratetes, tortugues,
parotets, parots, sardina,
sapets i les granotetes,
el colomet, la gavina,
el gos que cuida la roba,

papallones, la conilla,
els grills cantors de la nit,
el pollastre i la gallina,
l'ase nou que llaura l'horta,
bou i el ruc i la formiga...,
mireu que passa Jesús,
fill de la Verge Maria,
en braços de Sant Josep
nascut en una establia;
mireu el sol de la glòria
que cantà la profecia,
del Tabor llum inefable,
i misteriosa agonia
davall de les oliveres
la nit que amagava el dia,
most dolcíssim en la creu
del sepulcre viva espiga,
goigs dels àngels de la glòria,
d'esta terra l'alegria,
esperança dels qui moren
i del món eterna vida,
de natura la més baixa,
i d'aquells que redimia
en la creu del vell calvari
quan en la creu s'adormia,
esclat i llum de la Pasqua
dels Sants caritat i guia,
de Sant Josep ¡quanta gràcia,
i de la Verge Maria!.

*Josep Martínez Rondán
Sagunt, Epifania del Senyor,
6 de gener de 2017.*

Onze anys, aquesta era la meua edat quan es creà la primera comissió de la Falla El Mocador; també era l'edat dels meus companys d'aventures: Pedro, Toni i José Manuel. Recorde estar al carrer a les portes del casal, el carrer humit per la pluja i el fum dels tronadors en l'aire com una fina boira, la flaire de pólvora, la cridòria, les rialles que eixien del casal, que s'estenien per tot arreu del carrer. Estàvem intentant organitzar el que seria eixa nit, anàvem a fer açò i allò altre, però mai se'ns passà pel cap la idea que algun dia poguérem arribar a ser el president de la Falla, eixe no era el nostre somni, bé, almenys no el meu, faltava una eternitat per ser major.

El temps ha fet el seu treball i ja sóc ací amb els majors i com a president, continua la falla, els xiquets, la pólvora, la persistent pluja i el nostre llibret. És una responsabilitat adreçar-me a tots vosaltres des de les pàgines d'aquest llibret que sempre somia ser referència a la Comunitat Valenciana, i al mateix temps tampoc és fàcil escriure sobre les falles sense fer-ho sobre llocs comuns.

Ja no sóc aquell xiquet d'onze anys, la Falla també ha canviat, perquè des de la comissió entenem que les falles han de ser l'expressió del temps que vivim. En aquesta comissió treballem per tenir un estil propi, intentem que la nostra Falla siga reconeguda i referència

al món faller i cultural. El Mocador és una Falla compromesa amb la cultura i la societat, per això des de la comissió treballem perquè en tots els nostres actes estiguen presents valors com la "sostenibilitat, solidaritat i igualtat". És ben cert que no hem escollit un camí fàcil, però es indubtable que aquest camí és molt més gratificant, tenir un estil de Falla i un estil de viure la festa és, per a nosaltres, una fita.

Enguany hem pogut incorporar al nostre projecte n'Antonio Verdugo i en Ricard Balanzà, per a crear els nostres monuments fallers. Artistes compromesos amb un estil, extraordinàriament creatius i, des de la nostra opinió, artistes moderns i avantguardistes. Per al monument gran, n'Antonio Verdugo, i l'infantil, en Ricard Balanzà.

Dos creadors que aconseguixen que no puguem traure dels nostres ulls el color i les formes, ells aconseguixen que les seues imatges queden per sempre en la nostra imaginació.

Vull agrair-li a la nostra fallera major, na Rebeca, per compartir tots aquests dies i aguantar la meua "espurna i gràcia".

Per acabar, voldria recordar dues coses que, al meu parer, són l'essència de la festa: el monument faller i la comissió. De la falla, ja n'he parlat, i de la comissió cal dir que, si n'hi ha res d'inamovible en una Falla, són els fallers i les falleres abnegats que sense cap pretensió i amb molta perseverança fan que la falla existisca. Fallers com ho va ser mon pare, que, amb el pas dels anys, entenguí que la seua única recompensa a tant de treball desinteressat era el fet de sentir-se bé amb ell mateix ajudant els altres. Ara és el moment de dir la veritat: jo sí que tinc l'interés de ser president, aquest sí que era i és el meu somni, ho confesse, no és un altre que semblar-me a mon pare.

Moltíssimes gràcies a tot El Mocador.

Allò que està escrit, resta per sempre.

Bones Falles 2017

CÉSAR TORRES SORIANO
PRESIDÈNCIA

EXE
CUTIVE
TVA

Presidència César Torres Soriano / **Vice-Presidència 1ª** Pere Morte Abellan / **Vice-Presidència 2ª** Hugo Morte Lorente / **Vice-Presidència 3ª** Rubén Morte Lorente / **Vice-Presidència 4ª** Rosa Benet Carot / **Secretaria** Rosa Carot Sanchis / **Vice-Secretaria** Maria Teresa Lorente Guillen / **Tressoreria** Carla Lopez Lorenzo / **Vice-Tressoreria** Maria del Remei Hervas Torres / **Delegació de Loteries** Carmen Cabello Márquez / **Relacions Públiques** Rebeca Zamorano Rodríguez / **Delegació d'Incidències** Francisco Gabriel Giménez Verdú / **Delegació d'Infantils** Estíbaliz Sáez Moreno / **Delegació de Cultura** Maria Isabel Soriano Conde / **Delegació d'Esports** Benjamín Alepuz Soriano / **Delegació de Falla** Pedro Javier Morte Lorente / **Delegació d'Activitats Diverses** Noelia Torres Soriano / **Delegació de Festejos** Sonia Caballero Narro / **Delegació de Casal Primera** Jorge Morte Lorente / **Delegació de Casal Segona** Rafael Soler Martínez / **Delegació de Comparsa** Maria Benet Carot / **Delegació d'Ornamentació** Ana Maria Lluesma Gordo / **Delegació de Solidaritat** Maria Gaspar Julià / **Delegació de Sostenibilitat** Amelia Vela Giménez / **Delegació d'Igualtat** Esther Argente Frias / **Bibliotecari Arxiver** Remei Monzó Hervás / **Vocal** Baltasar Soriano Ribelles / **Vocal** Ana Muñoz Prats / **Vocal** Manuel Gil Cantero / **Vocal** Juan Cuevas Paredes / **Vocal** Esteban Garcia Isaac / **Vocal** Pere Monzó Hervàs / **Vocal** Sergi Gacia Queral / **Vocal** Raúl Lorente Martínez / **Vocal** Maria Mercedes Rodriguez Ruiz / **Vocal** Francisco Molina Laparra / **Vocal** Dolores Ordoñez Tenllado / **Vocal** Ana Pastor Benlloch / **Vocal** Jose Luis Pastor Blanco / **Vocal** Rafael Gómez Sanchis

FALLERA MAJOR

REBECA

ZAMORANO RODRÍGUEZ

Per a cantar-vos, fallera,
llauradora la Major
de la Falla el Mocador,
vaig cridar la primavera
perquè em fes aquest honor.

Honor de trobar el cant
d'una reina tan formosa
que al cor de la Finojosa
moguera a cantar-vos tant
que m'omplís de llum joiosa.

Ets tan bonica, xiqueta,
enmig d'un pomell de roses
que fas boniques les coses,
i la nit més boniqueta
al vol d'alegres aloses.

Ara Irene és la menuda
de la casa i l'alegria
i Fran fidel companyia
i tots quatre sou l'ajuda,
i el Mocador poesia.

Davallà un càntic molt bell
que no sabia copiar,
el portà un vaixell del mar,
el pujà, i des del castell
a Sagunt el vaig glosar.

Els teuladins per les rames
en el bec porten gesmins
per adornar els camins
que cantant has de xafar
per les prades i jardins.

El sabre Sagunt embeina
fent-te honor quan va saber
que tenies gran deler
de la falla ser la reina
i somris del món faller.

Flor de l'aurora serena,
estel enmig del forment,
rosella de sentiment,
poesia de mel plena,
llum de l'alba transparent.

[o aquesta:]
Estel d'aurora serena,
roser enmig del forment,
rosella de sentiment,
poesia de mel plena
llum de l'alba transparent.

Rebeca, i és Zamorano,
i Rodríguez amb timbals,
dos cognoms ben musicals
per a flauta i un piano,
i reina d'himnes triomfals.

Josep de Morvedre

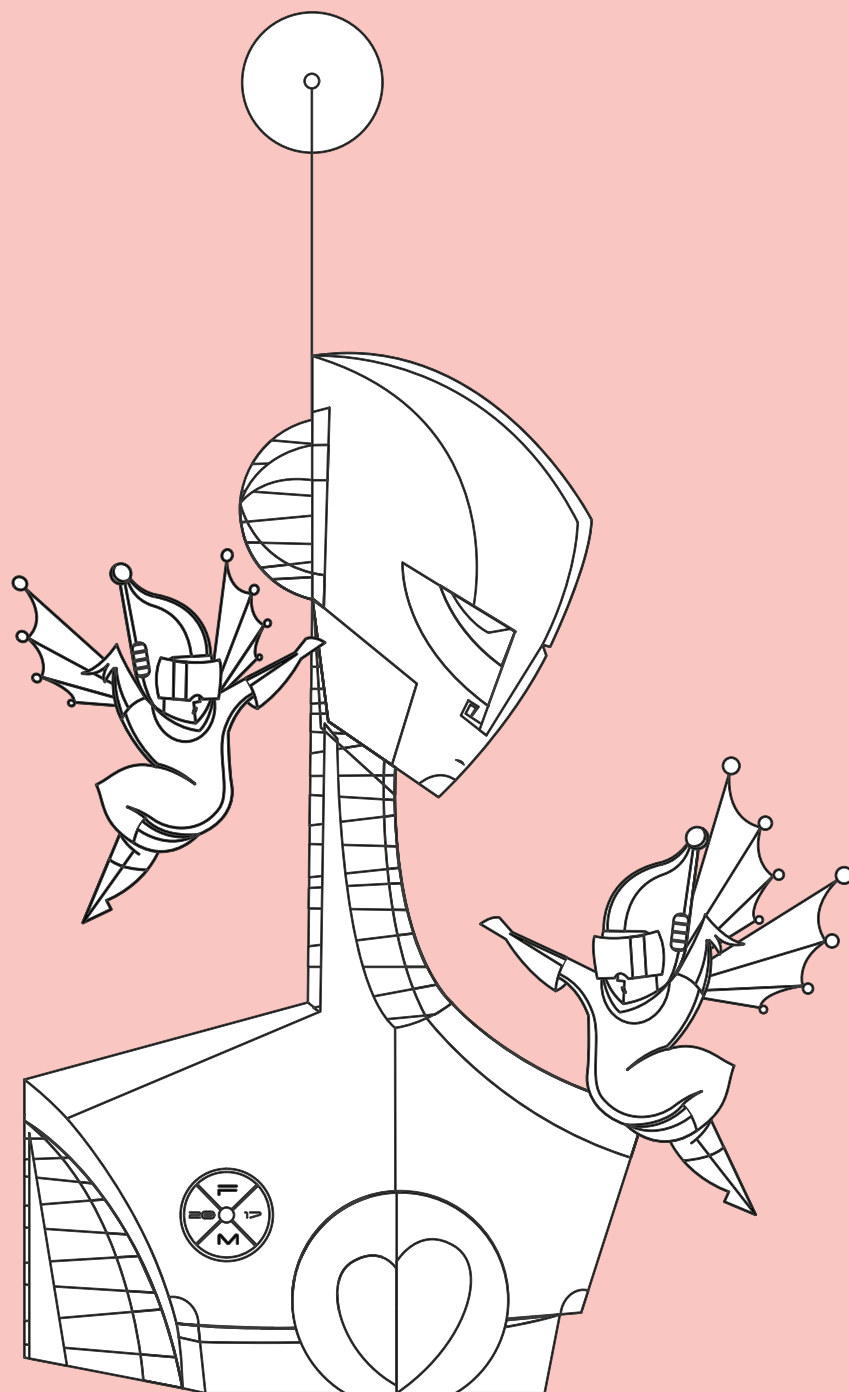

CO
RT D'
HONOR

FALLERA MAJOR

REBECA ZAMORANO RODRÍGUEZ

Mª Teresa Lorente Guillén / Rosa Carot Sanchís / Carmen Cabello Màrquez / Maria Gaspar
Julià / Estíbaliz Sáez Moreno / Ana Lluesma Gordo / Carla López Lorenzo / Maria Isabel
Soriano Conde / Noelia Torres Soriano / Maria Benet Carot / Sonia Caballero Narro / Remei
Monzó Hervàs / Esther Dolores Argente Frias / Ana Muñoz Prats / Estefania Grau Sanmartin
/ Amelia Vela Giménez / Maria del Remei Hervàs Torres / Ana Pastor Benlloch / Maria
Mercedes Rodríguez Ruiz / Dolores Ordoñez Tenllado / Rosa Benet Carot

LEMA *Ciència i Ficció*

ARTISTA *Antoni Verdugo Ballester*

CRÍTICA *Albert Lluca*

**Amb un full en blanc
em pense en què escriure,
per fer plorar o riure,
espai no caigheu del banc!**

**He d'explicar molt clar
que igual tot açò em ve gran,
i omplint el pap
deixeu-me d'avantatge un pam.
Heu d'estar de bona lluna,
i no em deixeu passar ni una
perquè tota lletra suma
per ser quasi com una rumba!**

**Ara el més calent és a l'aigüera,
comencem o ens pugem a la figuereta?**

ESCENATI OCOM L'OBRA NOS'ACABA

Ja duquem tres anys,
i açò pareix com una falla,
que no acaba l'obra,
per més que castigue la butxaca.

Ja ho deien al Mocador,
enguany també tindrem valles,
per poder vore la desfilà
de la fallera major.

Ara si, va de bó,
fil per randa
amb la mandanga
acabarem el solar de Quevedo.

No sabrem si per ciència,
obtussa, amb inèrcia,
o amb ficció,
per atracció.

ESCENA 2 ROBOT VS HUMA

Açò de les falles comença
a ser ja de traca
no perquè ho diga Paca
sinó per allò de l'esperança.

Açò de la festa marcera
és una festa dual,
dels que cullen al rodal
i els que mengem de la figuera.

Els que van amb els rojos,
els que van amb els blaus,
els que es queden al dau
i els que estan un poc bojos.

Que si parlem de la llengua,
la cultura sempre minva,
que si parlem de cadafal,
ens tirem els trastos al cap.

Que si parlem de monyos,
acabem fins al monyo,
que si parlem del segle díhuit,
ja no sé el que dic hui.

Que si parlem dels passacarrers
els veïns ixen al carrer,
que si ixen al carrer,
tots ballarem.

Màquina i humanitat,
falles i veïnat,
ciència i ficció,
per rebre la benedicció.

Amb el cor en la mà
no anem a la babalà,
i tinguem voluntat
per a aconseguir un bon remat!

ESCENA 3

MUSEU

HORR

(N)ORS

Està clar que a l'univers faller
cada u va pa d'ell.

Ací tenim un museu dels honors
o podríem dir-li dels horrors.

En ell estan tots
els que formen,
prenen i conformen
les comissions.

Entre tots podrem respondre
quin tipus de faller hi ha
amb una simple "miraeta" ja;
la relació, la comissió dirà.

Açò no és un mite,
una realitat
més que em pese
i que em pite.

El que té el casal "paraor",
el desaparegut, el ric,
el guapo
i l'empastrador.

El baixet, el cuiner,
el sa, el longuis,
el planificador,
el triomfador.
el líder.

El que no sap i fa,
el que fa i no sap,
el ninot de falla
que mana en la falla.

ESCENA 4 LA CREACIÓ

Açò de la creació és massa
i, en estos temps moderns,
s'escapa de les mans,
escolteu si teniu temps...

De tots és sabut i es diu
que els pecats de la xona,
la Mare de Déu els perdona,
i del piu, Déu se'n riu.

A l'olor de la tonyina,
s'escarota l'albergínia,
es cou la cigala,
i s'alça la llonganissa.

No hi ha res més natural
que una figa per a un pardal,
o una figa per a una figa
o un pardal per al pardal.

Ja has dut l'ametla?
o ens menjarem el galló?
o degustarem el cigró?
Ai! Toca'm la campaneta!
i regarem la tomateta,
esmolant la ferramenta.

El pèl crida pèl,
la carn vol carn,
castanyà,
pardalà...
sacsà!

Més es fa amb amor
que amb l'espasa,
ficant el cor
però açò no és passa!

La creació és ciència!
obtusa, amb paciència,
romanticisme, tendència,
però, sobretot, amb clemència.

Imagineu-vos l'escena,
com el Virgo de Visanteta,
tot junt al casal, la casalera,
entonant-li a una fallera.

Vicentica, tinc el cigró en flames,
com no t'amagues jo t'agafe!
Xe, animalot de séquia!,
que no t'adones
que és una lesbiana,
mai podrà ser
fallera major de València?*

* 'Una lesbiana nunca llegará a ser fallera mayor de Valencia' 18.03.2014
<http://www.levante-emv.com/fallas/2014/03/14/lesbiana-llegara-fallera-mayor-valencia/1090008.html>

PREMIER
FELMALL
ELBIE.
CRIA
DORR

EL MAL

Com sempre en este món
hi ha de tot.

El que fa el bé,
per fer el bé,
i el que fa el mal,
per fer el mal.

Allà dalt tenim l'obscuritat,
que busca qui contagie l'ombra,
encara que tinguem mala "sombra"
i acabem en el jutjat.

Açò és com allò,
com aquell bou que va en puntes
i, al agafar el rave per les fulles,
s'amorra al piló.

En el món de les falles hi ha de tot,
aquells que juguen pel palet
i si no guanyen estan de mala llet
i acaben enrocinsats a tort.

És el món de l'enveja fallera,
que per ser la primera,
s'embruta per la primavera,
si no vols pols, no vages a l'era.

El mal és ficció,
història,
llegenda,
inacció.

Al desmamonar
la comissió,
entrant de gairó,
tindrem l'explicació.

O al birbar
en la federació,
trobarem la incitació
de tota presentació.

Festes, me'n fas;
no me'n solies fer:
o m'has enganyat
o m'has de menester.

III EL BIÉ

És complicat començar
l'explicació del bé
als quatre vents
sense reflexionar.

La ciència fa que tinguem
sentit per la festa,
encara que no està tota feta
i encara ens quedarem amb fam.

Tenim falleres de soca-rel
que es creuen la festa,
se l'estimen sencera,
i toquen de peus en terra.

Tenim fallers que s'estimen la festa
encara que la metxa ja està encesa
i juguem amb la incertesa
de no saber si té la roba estesa.

Durant molts anys els estudiosos
han estat fora, fent campana,
deixant les falles de banda,
fent-se els ulls grossos.

Ara ja no nuguem els gossos amb llonganisses
i per això han tornat, per la porta gran,
fent com si foren un gran fanal,
sabent fugir del foc i no caure a les brases.

I al remat,
per fer caure la balança,
i tots junts a la plaça,
reprenem l'esperança.

EL CREADOR

I al remat una fallera,
o un faller amb "peineta",
o amb un mocador com a antena,
o algú que vol pagar la festa!

Per a la fallera honesta,
fer quelcom és una festa,
per al faller que respecta,
tot ple de ginesta.

L'ambigüitat és la recepta,
a carrera feta,
per fer de la festa,
allò que ens representa.

Ficció i ciència,
una de freda
i una de calenta,
però amb paciència.

Sense masclets,
dolçaina i tabalet,
la festa ni és festa
ni és res.

De la vespra
fem la festa.
Vestit nou,
senyal de festa.

ESCENA 5 LLAVORS (UNIO AMB LA FALLA INFANTIL)

Seràs llavor,
i en la falla
creixerà la xicalla
amb un nou mocador.

Seràs llavor,
seràs la muixeranga
que aconseguiràs
tots els estels.

Seràs llavor,
seràs unió
que aconseguirà
l'esperança.

FEAR
DANGER
NOIR

Il·lustríssim Sr. President de la Diputació de València Jorge Rodríguez Gramage

Francisco Villar Graullera

Vicent Vayà Pla

José Antonio Tarí Campello (Taiti)

Stanislaw Zawistowski

Marcelino Martínez Picó

Jorge Raúl Ferrer Torres

Antonio Morte Abellán

José Manuel Ros Manuel

Héctor Alepuz Soriano i Cristina Martí Espinosa

Ricard Balanzà (artista falla infantil)

Antonio Verdugo (artista falla gran)

Quartet de Corda: A TOTA CORDA

AC L'Arxiu Camp de Morvedre

Yogur de Fresa

DIARI
D'UN ANY
FALLER

EL LIBRET

NIT D'ALBAES

PREMIS GVA

PREMIS GVA

PREMIS FJFS

CREMĂ

FESTALLETRES FALLERES

FESTALLETRES FALLERES

PAELLES FJFS

SOLIDARITAT

SETMANA CULTURAL

SETMANA CULTURAL

SETMANA CULTURAL

PRESENTACIÓ

PREMI VIP

REME HERVÁS
FALLERA DE "EL MOCADOR"

profitem aquesta inauguració per a fer públic el premi VIP d'enguany.

Guardó que atorga aquesta Associació Cultural a aquelles persones, associacions o entitats que per la seua tasca, sempre des dels valors humans, la professionalitat i el respecte, treballen per exaltar i mantindre viva la història, el present i el futur de la festa de les falles.

Enguany, i per unanimitat, aquest guardó ha recaigut sobre l'ADEF. Associació d'Estudis Fallers...

... Amb aquestes paraules, començàvem la Setmana Cultural d'enguany, guardó ben merescut i treballat, per això, des d'aquestes línies, volem donar coneixement a tothom de què es aquesta Associació; perquè tots vostés coneguen la seua tasca tan intensa, dedicada i altruista a favor i en pro de la nostra cultura; en la difusió i defensa dels coneixements, idees, tradicions i costums que caracteritzen el nostre poble.

Què és l'ADEF?

És una associació que naix el 1990 amb l'objectiu de fomentar i divulgar l'estudi de la festa fallera en les seues diverses dimensions des d'una perspectiva científica i rigorosa, lluny de les visions tòpiques i folklòriques.

Un equip format per professors i estudiants de les universitats valencianes sota la presidència d'ENRIC SOLER I GODES amb un objectiu, que partint de la base que l'estudi sistemàtic, rigorós i continuat de les Falles contribueix a enriquir-les, ja que permet valorar-les i percebre-les com el ric patrimoni cultural que són.

Al llarg d'aquests anys, l'Associació d'Estudis Fallers ha anat ampliant-se amb la incorporació de nous membres (professors i llicenciats universitaris, artistes fallers i altres personalitats destacades de la festa), que han reforçat el caràcter multidisciplinari d'aquesta Associació i de la seua tasca investigadora.

Per a poder promoure i difondre aquesta tasca, des de 1994 editen la *Revista d'Estudis Fallers*, quaderns d'investigació social de la festa en la qual es publiquen treballs originals relacionats tant

amb les falles com en altres festes valencianes i que s'ha convertit en una de les aproximacions més completes dels diferents aspectes de la festa fallera.

Actualment, la *Revista d'Estudis Fallers* s'estructura en quatre grans blocs:

- “Reflexions”, que dóna cabuda a articles d'opinió.
- “Materials d'Estudi”, que inclou treballs dedicats a estudis de textos inèdits o poc coneguts d'uns altres autors.
- “Estudis”, que recull treballs d'investigació originals, d'una extensió gran, acompanyats de les fonts bibliogràfiques i documentals corresponents.
- “Ressenyes”, que conté informació i crítica bibliogràfica relativa a publicacions recents relacionades amb els temes específics de la revista.

Plantejant-se com un treball col·lectiu i plural que aspira a continuar obrint nous camins a l'estudi, a la investigació i a la reflexió.

Així, reconeixent l'esforç que hui en dia duen a terme les comissions de les Falles també en aquesta tasca, crearen el Premi Soler i Godes, en memòria del president fundador de l'ADEF, al millor article de temàtica relacionada amb les Falles, publicat en un llibret gran o infantil de qualsevol comissió fallera de la comarca de l'Horta.

És tanta la seua implicació i les ganes de donar a conèixer la nostra festa, que l'any 2005 es varen plantejar la necessitat de crear un espai de debat i reflexió que aglutinara els diversos sectors socials que estan implicats en la festa fallera per ser una de les expressions més notables de la cultura valenciana amb repercussions turístiques, socials i polítiques.

És tot just per aquesta raó que el Fòrum de Debats de la Universitat de València i l'Associació d'Estudis Fallers convoquen les converses les Falles a la Nau, una cita anual que aplega especialistes, professionals, artistes, intel·lectuals i fallers en un espai tan emblemàtic com l'Aula Magna de la Universitat de València.

Són moltes les activitats que duen a terme per poder arribar a tots aquells que estan interessats a conèixer aquest món tan bonic, interessant i complex que a nosaltres els valencians..., els fallers..., ens ompli de satisfacció, que és pràcticament impossible enumerar-les totes, però les que jo destacaria:

- Les visites guiades al Museu Faller.
- La mostra de Llibrets de Falla.
- Premi de les Lletres Falleres.
- Les interessants exposicions que any rere d'any preparen amb tanta dedicació.
- La participació en jornades i seminaris per a fer-ne divulgació.
- Les publicacions anuals.

Malgrat els escassos recursos econòmics, i a l'inici amb un equip de treball reduït, mai no es deixà d'investigar i publicar.

Des de la presidència d'Enric Soler i Godes, passant per les d'Antoni Ariño i Gil Manuel Hernández, han arribat amb modèstia i molta faena feta a l'actual ADEF, presidida hui pel professor universitari Jesús Peris.

No podem enumerar tots aquells que han format part d'aquests equips, però volem que sàpien que tenen tot el nostre reconeixement per la seua tasca realitzada des del sentiment i la cultura demostrant que aquestes dues raons, no tenen perquè estar enfrontades sinó que poden i han d'anar de la mà, sent capaços de fer-nos comprendre que als valencians, culturalment, ens mou el sentiment. Sentiment per la nostra llengua..., sentiment per la nostra festa..., sentiment per la nostra identitat..., que per a ser complets i poder defensar unes idees, el cap i el cor han de treballar a l'hora i que siga el camí perquè la raó prevalga per damunt de tòpics.

No puc acabar aquest article sense explicar la contribució de l'ADEF al fet que enguany els valencians estiguem de celebració.

Però, per açò, primer hauria d'explicar què és el Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat. És un reconeixement que atorga la UNESCO i que no es limita a monuments i objectes sinó que comprén també tradicions o expressions heretades dels nostres avantpassats i transmeses als nostres descendents.

La seua importància no es troba en la manifestació cultural en si mateixa, sinó en el conjunt de béns o valors morals que pertanyen a un grup, dels coneixements i tècniques que es transmeten de generació en generació, del valor social i econòmic d'aquesta transmissió de coneixements.

La UNESCO és una entitat reconeguda internacionalment amb la intenció de potenciar el paper de la cultura en la humanitat. Necessita entitats amb un currículum reconegut que l'assessoren en el seu quefer. No en són moltes les que ho fan. De fet, a València només està declarada com a entitat consultora no governamental l'ADEF, de manera que ha sigut ella la que ens ha obert les portes a aquesta designació.

Però per damunt del que és i significa el reconeixement de l'ADEF per la UNESCO, el més important és que l'associació forma part de la festa fallera. Des d'ara una entitat cultural valenciana estarà prop per a assessorar-la al voltant d'un element patrimonial específic: les festes.

Eixe fet representa molt. Significa que la societat valenciana té un organisme que garanteix internacionalment l'evolució de la falla.

Una evolució que va ser plasmada en l'expedient que l'ADEF va redactar per a la UNESCO coordinat per Jorge Miguel Guarro i que hui ens du a celebrar que les falles ja formen part d'eixe grup reconegut internacionalment.

Per tota aquesta tasca, és un orgull per a aquesta Associació Cultural fer-vos premi VIP 2017, perquè pensem que mai està de més reconèixer el treball ben fet; el treball desinteressat, entregat i solidari que aquest grup de persones fan any rere d'any per a difondre la cultura valenciana.

Vull per acabar plasmar ací unes paraules de Jesús Peris, com ja he dit abans, actual president de l'ADEF:

«A l'ADEF estem molt contents per aquest premi. Un del nostres objectius fundacionals ha sigut estendre el coneixement del patrimoni cultural que són les falles entre el seu propietari original i legítim, que és el poble valencià, per això ens ha agradat molt col·laborar colze a colze amb les comissions falleres. Aleshores, que una comissió com El Mocador, molt estimada per nosaltres, que desenvolupa una activitat cultural tan espectacular, que ens done aquest premi és un motiu de moltíssima alegria, realment per a nosaltres ser reconegut per comissions falleres com la vostra és el premi vertaderament important, és el que ens arriba de veres i és el que dóna sentit a la nostra tasca».

Després d'escoltar aquestes paraules i de conèixer de prop la vostra trajectòria, em ratifique en la decisió presa per aquesta Associació Cultural, sou l'exemple perfecte de valors humans, humilitat, lluita, perseverança, entrega, dedicació..., i de professionalitat de l'estudi rigorós de la nostra història, de la nostra cultura, de la nostra identitat...

Gràcies, ADEF, per fer-nos sentir orgullosos de ser valencians i fallers, d'ajudar-nos a demostrar, científicament, que no sols busquem la *jarana* (com molta gent creu), sinó que també treballem, i molt, per la defensa d'una cultura que no volem que caiga en l'oblit dels tòpics que durant tants anys ens han acompanyat, culminada aquesta tasca en la vostra invaluable contribució perquè la nostra festa haja sigut reconeguda com a "Patrimoni Immaterial de la Humanitat".

GUIA
DE COMERÇ
LOCAL

HOTEL CHISPA

RESTAURANTE

Av. 9 de Octubre, 27 - Tel. 962.607.800 - Fax. 962.609.041
h.chispa@tsai.es - Playa Canet d'En Berenguer - Valencia - España

Avda. Camp de Morvedre, 153
46520 PUERTO DE SAGUNTO
(Valencia)
Telf. 962 671 305

Síguenos en
Farmacia ROSADO
Puerto de Sagunto
farmaciarosadocb@gmail.com

**Agencia de transportes
J.M. SORIANO, S.L.**

CENTRAL

Calle Pastores 17. 12480 Soneja – Castellón

T. 964 135 049 - Fax 964 135 242

Móvil 678 674 030 - 629 616 361

soriano@transportesjmsoriano.com

DELEGACIÓN

Ciudad del Transporte.

Edif.. Sonport 1ª Plant - Of. 46

50820 Zaragoza

Tel. 976 151 147 - Fax 976 151 148

Móvil 609 470 327

zaragoza@transportesjmsoriano.com

www.transportesjmsoriano.com

TRANSPORTES PORTUARIOS SAGUNTINOS S.L.
OPERADOR DE TRANSPORTES

Telf. 96 268 16 44

OFICINA: MUELLE NORTE S/N · APTDO 32 · 46520 PUERTO SAGUNTO

PLATAFORMA LOGÍSTICA PORTUARIA, S.L.

Pol. Ind. Ingruinsa · Laboratorio, 82

Puerto de Sagunto · Valencia

T. +34 962 604 416 · +34 629 469 471

ventas1@plpsagunto.com

Kathy Soto

*Indumentària
valenciana*

C/ Alicante, 7-46
Tel. 962 673 835
Puerto Sagunto

*fotos
Paco Bono*

El Canyaret

RESTAURANTE - CERVECERÍA
COMIDAS CASERAS PARA LLEVAR

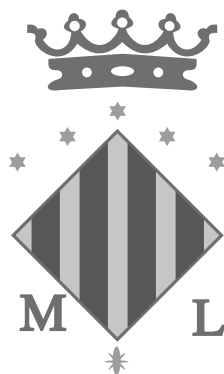

POLÍGONO **961 150 043**

PLAYA **962 607 088**

canyaretcenet@gmail.com
C/ CÍSCAR, 33 - POL. IND
C/ JAUME I, 8 - PLAYA
46529 CANET DE BERENGUER

COL·LABORA

EXCM. AJUNTAMENT DE SAGUNT

**LOGISTICA
PUERTO DE
SAGUNTO, S.L.**

Recinto Portuario Muelle Norte s/n · Apdo. Correos 32 · Puerto Sagunto
mgil@lpsagunto.es · T. +34 962 698 118 · F. +34 962 684 256 · M. +34 609 392 888

SERVICIO DEL ACERO

C/ Albert Einstein, 26 · Sagunto (Valencia) · España
T. +34 962 653 002 · F. 962 654 287
www.plafesa.es · imasia@ibersteel.es

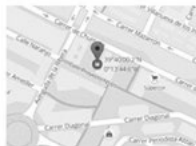

Avenida Menéndez Pelayo, 51 - 4º Drcha B · Madrid · 28009 Madrid · Spain
M. +34 620 944 353 · T. +34 914 047 727 · F. 914 095 724
valentin@eurotrading.es · www.eurotrading.es

DESCUENTOS ESPECIALES EN TODA CLASE DE
SEGUROS CON ASESORAMIENTO EXCLUSIVO.

¿Por qué no me llamas, o te pasas por mi oficina y hablamos?
Sin ningún compromiso

Oficina - Calle Churruca 26 Bajo A Tel - 96 118 36 85

Agente de Seguros Catalana Occidente

Todo lo que necesitas para ti, los tuyos y tu negocio

Tony

Cafetería - Bocatería

***Desayunos • Meriendas • Bocadillos variados
Sandwich • Infusiones***

***C/ Huertos, 8 • Sagunto (Valencia)
Reservas 618 049 191 • 961 185 472***

Empresa colaboradora_

IBERDROLA

ILUVISIÓN S.L.

Instalaciones eléctricas

Localizaciones averías BT y MT

Ensayo de cables subterráneos BT y MT

Estudios termográficos

Trazado de líneas subterráneas BT y MT

ILUVISIÓN MEDITERRÁNEA S.L.

C/ Pitágoras, 133

46520 Puerto Sagunto (Valencia)

Tel. y Fax 962 651 665

Tel. móvil 660 284 020

622 749 398

Email: iluvisionsl@yahoo.es

RESTAURANTE / ARROZAL

CHARQUITO

MENÚ DIARIO - TAPAS Y ARROCES

🏠 C/Castellón, 35 bajo - Pto. Sagunto ☎ 96 267 60 90

Asador & Catering
VORARIU

SERVICIOS

Catering para empresas | Cofee break, vino de honor, desayunos...
Menús para colectividades | Organización de eventos
Empresas, centros educativos, geriátricos, asociaciones culturales...
Bodas, comuniones, bautizos

COCINA CENTRAL Y PUNTO DE VENTA | 96 266 61 65
EVENTOS Y CATERING | 635 56 23 04 | 605 677 115
MAIL | Arelis.rescol@gmail.com | Carlos.rescol@gmail.com
AV. SANTS DE LA PEDRA, 91 • SAGUNTO

**JOSE GRIMALDOS
AUTOMOVILES, S.L.**

**REPARACIÓN
CHAPA Y PINTURA**

**AV. FAUSTO CARUANA, S/N
Telf. 96 268 22 20
Fax. 96 269 82 83
46520 PUERTO SAGUNTO (Valencia)**

CAFETERÍA HERMOSILLA

LOS MEJORES ALMUERZOS - CAFETERÍA - PANADERÍA
PASTAS CASERAS - ROSQUILLETAS
TERCIOS 1€- PAN 0,50€

Cl. Cánovas del Castillo 96
Puerto de Sagunto
962675007

CASCABEL

COMIDA Y ACCESORIOS PARA
ANIMALES DE COMPAÑÍA

Manuel Llopis

PELUQUERA DIPLOMADA Y
AUXILIAR VETERINARIA

C/ Alicante, 11 B Dch. • Telf. 96 267 73 12
46520 PUERTO SAGUNTO

Flores Feli

Av. 9 de Octubre, 63 - 96 267 25 82 - Puerto de Sagunto

carnicería

charcutería

Pl. Blasco Ibáñez, 11
Sagunto
T. 962 651 296

Fran

ADMINISTRACIÓN DE LOTERÍAS N°1

— DESDE 1790 —

CARUANA

LA MÁS ANTIGUA DE ESPAÑA

Plaza Cronista Chabret, 8 · 46500 Sagunto, Valencia

T. 962 661 576 · Loteriacaruana.com

PANADERÍAS

C/ AMERICA, N° 31
C/ SEPULVEDA, N° 42
Avda. CAMP DE MORVEDRE
Avda. MAESTRAT, N° 6
C/ NARANJO, 31
C/ CHURRUCA, 20

PUERTO SAGUNTO

C/ LOS HUERTOS, N° 39

SAGUNTO

C/ JAIME I, N° 8

CANET D'EN BERENGUER
(PLAYA)

TEL. 962672818
TEL. 962683674
TEL. 962683634
TEL. 962683718
TEL. 961085304
TEL. 962683325

TEL. 663897150

TEL. 627512718

LA MERCED

Bar - Pizzería **Al'dente**

Pizzas

Pollos a l'ast

Paellas a leña

Comidas para llevar

Miguel de Cervantes, 28

Tel. 962 601 281

46512 Faura (Valencia)

**DELÉITATE, CONOCE,
EXPERIMENTA, PRUEBA,
SABOREA, SIENTE, RIE, RIE MÁS,
ENCUENTRA TU MOMENTO,
ENCUENTRA TU LUGAR.**

ENJOY!

C/ José Segrelles, 11 | Playa de Canet d'En Berenguer
T. 645 933 739 | Info@pezglobobeachbar.com | www.pezglobobeachbar.com

Avda. Doctor Palos, 9 Sagunt
C/ Sepúlveda, 59 Port de Sagunt

The background of the Pemo Cargo SLU card is a black and white photograph showing light trails from a car moving along a road, creating a sense of motion and speed. The light trails are bright white lines that curve through the dark, textured surface of the road.

PEMO CARGO SLU
Transporte de mercancías

Pedro A. Monzó Concepción
Administrador

46500 - Sagunto
Valencia - España
(+34) 659 067 489

monzoc@gmail.com

AVDA 9 DE OCTUBRE, 114
PUERTO DE SAGUNTO
T. 961 188 808

MANUEL ARBONA

Gran Vía Marqués del Túria 12
46005 Valencia
T. 961 111 418 - M. 669 481 212
manuel@elguinyo.es
elguinyo.es

Artículos exclusivos sobre Arte, Historia,
Arqueología y Patrimonio Saguntino

Reproducciones y artículos

Talleres especializados en diferentes materiales
y técnicas artesanales de la antigüedad

C/ Castillo, 9 bajo. 46.500 Sagunto.
Télf: 657 665 404
www.lallardelsdeus.com

A | Arquitectura & Diseño D

Molina- Zamorano Arquitectos

Tasaciones y certificados energéticos

C/ Del Justicia 1-16 Valencia · T. 963 120 800 · 637 789 942

fmolinaparra@gmail.com · admolinazamoranoarquitectos.com

C/. Rosario, 14
46500 SAGUNTO (Valencia)

Tel. 96 265 16 71
Móvil: 625 19 77 01

JESUS RODRIGUEZ
PELUQUERIA BARBERIA

**CORTE DE HOMBRE
ARREGLO DE BARBA
AFEITADOS
CORTE DE NIÑOS**

TAMBIÉN SERVICIO
A DOMICILIO
(CONSULTAR)

634 340 402

JOIERIA ARTESANA

Fabricantes de los aderezos de las Falleras Mayores
de Valencia y sus cortes de honor.

Avda. Barón de Cárcer, 43 . Valencia
(Esq. C/. del Gravador Selma)
Tel. 96 323 79 52 / 96 363 80 68

art-antic@art-antic.net
www.art-antic.net

Mercedes Rodríguez Ruiz
Artista-Pintora impresionista
653 519 177

MUÑOZ PRATS
ARQUITECTOS

96 265 40 91
Av. Montíber 5, bajo - 46500 Sagunto (VLC)

Loli Burgos

CALLE VIRGEN DEL CARMEN 11 • PUERTO DE SAGUNTO • 962 672 215

Grupo Musical **atota
corda**

Vicente
680512790

Cuarteto de Cámara y Soprano
Bodas Religiosas y Civiles
Todo tipo de Eventos Musicales

Estibaliz
618772426

atotacorda@gmail.com <http://atotacorda.webcindario.com>

**Grupo
INTER-FAX**

Equipos y Suministros de Oficina

tel. 962 660 383 • www.interfax.es

TOSHIBA
Leading Innovation

SAMSUNG

- Ropa de Hogar
- Ajuar de Bebe
- Uniformes Escolares
- Empresas
- Fallas
- Asociaciones
- Clubs Deportes
- Colegios - Guarderías
- Peñas
- Bordados industriales
- Presupuestos sin compromiso

Bordados Costa Azahar

C/ Teodoro Llorente, 142. Puerto de Sagunto
Tel. 962 690 041
www.bordadoscostaazahar.com • info@bordadoscostaazahar.com

AMPARIN

AMPAÑO MASIA GARRIDO

Especialidades:
TORTAS PASA Y NUECES,
PASTEL DE BONITO,
ROSQUILLETAS,
PASTAS CASERAS
SIGUIENDO LA TRADICION

C/ BENIFAIJÓ, 8 - TEL. 96 265 00 40
C/ PASIETA, 31 - TEL. 96 260 07 57
SAGUNTO

C/ PARTIDA DE L'OLIBA - TEL. 96 265 52 30

Rotulacion Adhesiva: Luminosos, Vehiculos
Impresion Digital: Posters, Carteles, Imagenes
Bordados: Logotipos, Polares, Bandas, Escudos

hgserigrafia@ono.com
C/Platino nº 5 y 8 Pto. Sagunto - 96 108 77 31

GRÚAS ANDRÉS DEL REY

C/ Mariano Mestre, 29
Sagunt
608 667 647

PIROTÈCNIA

Juan Miguel Lluch
T. 600 267 076

José Valera

Taller Floral

Flores con pasión

Camí Real 28 Bajo
T. 651 735 573 - 615 054 963
Sagunto

DECORACIONES FLORS

ALBERTO FLORS

DISTRIBUIDOR
DE PINTURAS
BLATEM Y
TITAN PROFESIONAL

AV. DR. PALOS 32
46500 SAGUNTO (VALENCIA)

TELF.: 962650264
MÓVIL: 646097158

decoraciones.aflors@gmail.com

< DECORACION INTERIOR / EXTERIOR >
< PINTURAS >
< PAPEL PINTADO >
< VINILOS >
< BELLAS ARTES >
< MANUALIDADES >
< CERAMICA >
< PINCELERIA >

AGRÍCOLES

Agropal S.L. - José Antonio Peruga Vinyals - C/ Puçol, 29 - Sagunt - 962 662 158

ALIMENTACIÓ

Frutería y frutos secos La Primavera - Plaza Distrito, 1 - Sagunt

Carnes selectas Pascual - C/ Benavites 2 (esquina Doctor Palos) - Sagunt - 962 661 401

ASSESORIES - ASSEGURANCES

Joaquín Catalán - Gestión, mediación de seguros - Avda. Sants de la Pedra, 77 B - Sagunt - 962 66 1144

BARS - RESTAURANTS - PUBS

A cualquier otra parte - Especialistes en café italià i en gin tonics - Plaça Cronista Chabret, 17 b. - Sagunt

Racó Paco - C/ Joaquin Rodrigo, 4 - Sagunt - 962 650 987

Raco de l'Horta - C/ Puzol, 13 - Sagunt - 962 664 744 - 962 664 622

Bar cafetería Casa Julián - C/Huertos, 30 - Sagunt

CAFETERIES

Del Bosque - Cafetería, Pastelería, Heladería - C/ Barcelona, 10 - Port de Sagunt - 692 760 359

La Grossa Tomasa - C/Autonomía, 1

DISSENY

Yogur de Fresa - Disseny gràfic | Web | Vídeos interactius | Desenvolupament de Apps | Xarxes Socials | Publicacions digitals interactives - C/ Pascual y Genís, 10, 2-A - València - 961 050 613
- info@yogurdefresa.com - www.yogurdefresa.com

ELECTRODOMÈSTICS

Francisco Gimeno S.L. - Electrodomésticos - C/ Camí Real, 50 - Sagunt - 962 660 228

ESTACIONS DE SERVEI

Estación de Servicio Sendra Solves S.A. - 24 horas - Avda. País Valencià, 27 - Sagunt - 962 660 026

ESTANCS

El Carrelo - Exp. N° 2 - Mercedes Hervás del Hoyo - Porta Ferrisa, 1 - Sagunt

Esther Miguens Miragaya - Expendiduría Sagunto 1 - Camí Real, 5 - Sagunt - 962 663 122

Bárbara Martínez Clemente - Avda. Doctor Palos, 15 - Sagunt - 962 651 532

FARMÀCIES

Farmacia y Laboratorio Lda. Avelina Escrig Ribelles - C/ Algezar, 10 - Sagunt - Tel 962 661 652

Farmàcia Isabel Botia Lorca - Plaça Virgen de la Estrella, 3 - Gilet

Farmacia Ortopedia Gimeno-Recatalá C.B. - Avda. Doctor Palos, 8 - 962 661 978

FESTES

Lorenzo Ponce - Montaje fiestas y eventos sociales - Sagunto - 670 329 799

FLORSIJARDINERIA

Flores Vidal - Avda. Doctor Palos, 11 - Sagunt - 962 663 150

FORNS

Forn de l'Olleria - C/ Maestro Palanca, 14 - 962660856 - Sagunt - C/ Emilio Llopis, 17

962 650 954 - Sagunt

Artesans Forn de la Melica - C/ Castell, 1 - Sagunt - 962 660 698

FOTÒGRAFS

Fotos Egea - C/ Capitan Pallarés, 7 - Sagunt - 962 660 628

GIMNASOS

MC Sport Club - Tu gimnasio en Sagunto - Plaça Antiga Moreria, 2 bj. - Sagunt

617 129 819 - 961 014 150

JOIERIES

R. O. A. Joyerías S.L. - C/ Benifairó, 12 - Sagunt - 962 650 386

Taller Flor d'Aigua & Flor de Cotó - C/ San Tomàs, 22 - València - 671 739 675

Joyería · Relojería Maite - Av. 9 de Octubre, 61 - Port de Sagunt - 962 674 613 - C/ Tanda, 38 - Burriana - 964 570 010

MÚSICA

Presto Music - C/ Huertos, 13 - Sagunt - 961 086 379 / 600 689 645 - ivanprestomusic@hotmail.com

OBRES EN GENERAL

Decoraciones Ramón Alejo - Distribuidor de Blatem y Titan Profesional

Avda. Doctor Palos, 32 - Sagunt - 616 768 060

Saneamientos Anguita, S.C. - C/ Los Huertos, 83 - Sagunt - Tel./Fax 962 664 775 - www.saneamientosanguita.es

Saneamientos Miguel - Fontanería, aire acondicionado, calefacción - C/ Huertos, 43 - Sagunt 962 660 395 - 637 514 310

Serranosa - Madera y creatividad - C/ Puzol, 4-6 - Sagunt - 962 665 513
www.serranosa.com - info@serranosa.com

Pinturas Samper - Plaza Uno De Mayo, 2 Bajo - Puerto de Sagunto - 962 68 05 72

Construcciones J. y J. Albalat Co-Promab SL - C/ Calvari, 40-2º - Albalat dels Tarongers - 962 628 130 - 619 465 289 - C/ Petrés, 3 - 5º - 18º - Sagunt - 962 665 916 - 609 530 799 - copromab@hotmail.com

ÒPTIQUES

Óptica Ribelles - C/ Huertos, 25 - Sagunt - 962 661 212

Óptica Real - C/ Camí Real, 39 - Sagunt - 962 661 501

Óptica Huertos - C/ Huertos, 78 - 46500 Sagunt - 962 663 889 - 625 500 624

General Óptica - Ldo. Juan M. Calvet - Avda. Doctor Palos, 3 - Sagunt - 962 663 359

PERRUQUERIES - BELLESA

Esther Roger - C/. Buenavista, 126 - Port de Sagunt - 961 187 889

Nou Estil - Peluquería y perfumería - Avda. Doctor Palos, 5 bajo - 962 663 796

QUIOSCS

Kiosco Edmar - Detalles, artículos regalo, librería - C/ Huertos, 28 - Sagunt - 962 650 827

ROBA, TEIXITS I COMPLEMENTS

Rasos - Toldos, tejidos, retales y telas de disfraces - Maype Hogar - Cortinas, decoración, talleres propios
C/ Pablo Iglesias, 23 - Port de Sagunt - 962 679 775

Lledó - Indumentària valenciana - C/ Benifairó, 3 - 46500 Sagunt - 962 661 568

El lloc dels fallers - Indumentària valenciana - C/ Gibraltar, 7 - Port de Sagunt
- 961 087 391 - 685 860 658

Terminal - C/Camí Real, 57 - Sagunt - 962 662 066

Fémina - Alta corsetería, paquetería, lencería selecta y bañadores - C/Camí Real, 47 - Sagunt -
962 660 592

Sayluk - Calzados - C/Camí Real, 8 - Sagunt - 607 239 283 - saylukcalzados8@gmail.com

Marieta - Zapatería infantil y juvenil - C/Circo Romano, 1 bj - Sagunt - 961 188 744/658 944 172
- mariatr@live.com

TELEFONIA

Yoigo Telefonía Móvil - C/ Huertos, 14 - Sagunt - 962 655 712

LES FALLLES SÓN UN ENIGMA

JOSEP M. MARTÍNEZ

“POETA DEL FOC”

Ens inunden els colors
als carrers per primavera
i es desborden els sabors
al mes de març a València.

Un crit de festa ens envolta
convocant el món sencer,
i tot sembla una revolta
per la pólvora i la gent.

És l'enigma del turista,
que no pot creure el que veu,
estant l'Art protagonista,
deixat de la mà de Déu.

Multipliquem l'emoció
dins del fred típic de març,
i transformem l'expressió,
que sorprén propis i estranys.

I ens fan falta noves veus
que per la festa treballen,
que aposten pel monument,
sense odis ni baralles.

No cal repudiar-ho tot
el que fa olor a modern,
si no aposten per ser nous,
tornarem al mal etern.

Són València, nostres falles,
un tresor immaterial,
que conté art i rialles,
i l'ànima dels valencians.

HIMNE FALLA ACMOCADOR

Autor: Josep de Morvedre

Música: Josep Miquel Martínez Gimenez

Enteixinat de mil fils
porta al cap elm llaurador
quan treballa un mocador
de tela i colors humils.

Perquè la suor als ulls
no li vaja quan hi sua,
la suor que el front traspua
el ocador li recull.

Quan treballant s'ha fet sang
se l'aplica a la feruida
i la tela en sang tenyida
plegada guarda en el flanc.

Tot caent-li la suor
quan cansat l'aigua desitja
després de beure en botija
ell es passa el mocador.

Si a la núvia bacoress
li porta a Sant Dionís
semblarà per bell encís
un mocador ple d'aures.

Quan desatraca el vaixell
i el nuvi se'n va tan lluny
el mocador en el puny
adéu li diu al donzell.

Quan ja torna per la mar
la nau que el desig encén,
ella el mocador estén
fent un arc de benestar.

Quan es casen i fan niu
la roba guarda a l'armari
i un mocador a diari
a la butxaca s'adiu.

Si festa campanes fan,
en passar la processó
estenen sobre el balcó
un mocador ample i gran.

Quan el fillet han mudat
perquè és diumenge i és festa,
el mocador manifesta
ses puntes com un esclat.

I si afligit nostre cor
tenim quan la mort aplega,
el mocador arreplega
els gemecs del nostre plor.

Per aquesta germanor
de tenir el cor ben junt
visca per sempre Sagunt
la falla El Mocador!

Bodas &

★ EVENTOS ★

www.elmiradordesagunto.com

info@elmiradordesagunto.com

962651245 - 667644066

Camino de Liria, 46

Sagunto

